

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

PLEVNE MÜDAFAASI

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Hakan Seyfettin YÜKSELEN**

**Tez Danışmanı
PROF. Dr. Mustafa TURAN**

Ankara – 2006

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Hakan Seyfettin Yükselen’e ait “Plevne Müdafaası” adlı çalışma, jürimiz tarafından Yakınçağ Tarihi Anabilim YÜSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:

Üye:

ÖNSÖZ

Dünya tarihi sayısız mücadeleler ve savaşlara tanıklık etmiştir. Ancak, bu mücadele ve savaşlardan çok azı bir milletin kaderini tayin edecek büyüklüktedir. Bir savaşı büyük yapan, onun ne şiddette vuku bulduğu veya ne sayıda orduları karşı karşıya getirdiği değil, ne uğruna yapıldığıdır. Savaş meydanı, ya bir milletin varolma hakkını kılıcıyla alışına tanıklık eder yada tarih sahnesinden çekilişine.

Tarihimize 93 Harbi diye geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti iki cepheli bir tehlide maruz kalmış, payitahtın dahi geleceği tehlikeye düşmüştür. Savaşın Balkan cephesinde cereyan eden bölümünde Rus ordusuna karşı en önemli direnişin yapıldığı Plevne mevki, savaşın kaderini etkileyecek stratejik bir üs durumundadır. Bu itibarla Plevne, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yalnızca bir cephesi olmasına rağmen, savaşın tüm yükünü omuzlamıştır. Rus ilerlemesini beş ay gibi uzun bir süre durdurmuş olan "Plevne Müdafaası", savaşın seyrini değişirmiştir.

Çalışmamızda gördük ki, Plevne'de cereyan eden muharebeler sadece Plevne'nin muhasarası olarak bilinegelmişse de muhasaradan önce Plevne önlerinde peş peşe üç ayrı ve önemli savaş gerçekleşmiştir. Muhasara, Plevne savaşının en sonucusudur.

Zor şartlar altında verilen bu mücadeleler Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına ramak kaldığı bir zamanda bir kahramanlık destanı olarak tarihimize geçmiştir. Fakat bu kahramanlık destanı, şimdiye dek -ne yazık ki-, harbin ve yarattığı buhranın gölgesinde kalmış, bu konuda yapılan çalışmalar ise; birkaç müellifin tekrarı niteliğinden öteye gidemediği gibi birbiriyle çelişen, tutarsız ifadeleri beraberinde getirmiştir.

Bu alışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin ettiğimiz bazı belgelerle 1877-1878 Osmanlı-Rus Muharebesi hakkındaki bilgiler açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada yardımlarını benden esirgememiş olan Prof. Dr. Mustafa Turan'a teşekkürlerimi arz ederim.

Hakan Seyfettin Yükselen

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1877 – 1878 OSMANLI–RUS HARBİ’Nİ HAZIRLAYAN NEDENLER

1. 1. ŞARK MESELESİ ve PANSLAVİZM IŞIĞINDA RUSYA’NIN OSMANLI POLİTİKASI.....	7
1. 1. 1. Şark Meselesi ve Rusya.....	8
1. 1. 2. Panslavizm.....	10
1. 2. BALKANLARDA OSMANLI HAKİMİYETİNİN SARSILMASI.....	15
1. 2. 1. Hersek Ayaklanması	15
1. 2. 2. Hersek Ayaklanması’nın Milletlerarası Bir Sorun Halini Alması ve Devletlerin Yaklaşımları.....	16
1. 2. 2. 1. Andrassy Notası.....	19
1. 2. 2. 2. Berlin Memorandumu.....	20
1. 2. 3. Sırbistan ve Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne Savaş Açması.....	21
1. 2. 4. İstanbul Konferansı.....	24
1. 2. 4. 1. Londra Protokolü.....	26
1. 2. 4. 2. Osmanlı – Rus Harbi’nin İlanı.....	27
1. 2. 5. Karşılıklı Kuvvet Dengesi.....	28
1. 2. 5. 1. Osmanlı Ordusu.....	28
1. 2. 5. 2. Rus Ordusu.....	29
1. 3. OSMAN PAŞA.....	30

II. BÖLÜM

I. PLEVNE MUHAREBESİ

2. 1. OSMAN PAŞA’NIN PLEVNE’YE HAREKETİ.....	34
--	----

2. 1. 1. Rusların Plevne'yi İlk Tehdidi.....	34
2. 1. 2. Osman Paşa'nın İstanbul'a Sunduğu Planlar.....	35
2. 1. 3. Osman Paşa'nın Padişah II. Abdülhamit'le Telgraf Görüşmesi ve Aldığı Hareket İzni.....	37
2. 1. 4. Yapılan Hazırlıklar ve Plevne'ye Hareket.....	38
2. 1. 4. 1. Yedi Gün Süren Zorlu Yürüyüş.....	39
2. 1. 4. 2. Yolculuk Esnasında İstanbul'dan Alınan Telgraflar.....	40
2. 1. 4. 3. Niğbolu'nun Düşmesi Üzerine Plevne'ye Öncü Kuvvet Gönderilmesi.....	41
2. 1. 5. Plevne'ye Varış.....	42
2. 2. PLEVNE KASABASI ve İSTİHKAMLARI.....	43
2. 2. 1. Plevne'nin Stratejik Önemi.....	43
2. 2. 2. Diğer Mevkilere Uzaklığı ve Sosyal Yapısı.....	44
2. 3. PLEVNE TAHKİMATI.....	45
2. 4. MUHAREBEDEN ÖNCEKİ DURUM ve YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	47
2. 4. 1. Osman Paşa Kuvvetlerinin Plevne'deki Faaliyetleri.....	47
2. 4. 2. Rusların Tutumu.....	48
2. 4. 2. 1. Taarruz Emri.....	48
2. 4. 2. 2. Taarruz Planı.....	49
2. 4. 3. Osman Paşa Kuvvetlerinin Ruslarla İlk Temasları (Savaşın Provası).....	49
2. 4. 3. 1. Osman Paşa Kuvvetlerinin Savaş Tertibatı Alması.....	50
2. 4. 3. 2. Ruslarla İlk Temas.....	51
2. 4. 3. 3. İlk Temas Neticesinde Osman Paşa'nın Aldığı Tedbirler...52	
2. 5. MUHAREBENİN BAŞLAMASI ve SEYRİ.....	53
2. 5. 1. Rusların Plevne'ye Taarruzu.....	53
2. 5. 1. 1. I. Rus Tugayı'nın Hareketi.....	53
2. 5. 1. 2. I. Rus Tugayı'nın Çekilişi.....	54
2. 5. 1. 3. Klaynhauz Müfrezesi'nin Hareketi.....	55
2. 5. 1. 4. Klaynhauz Müfrezesi'nin Bozguna Uğratılması.....	56
2. 5. 2. Tarafların Zayıatı.....	57

III. BÖLÜM

II. PLEVNE MUHAREBESİ

3. 1. I. MUHAREBEDEN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER.....	59
3. 1. 1. Osman Paşa'nın Faaliyetleri	59
3. 1. 2. Lofça'nın Alınması.....	60
3. 1. 2. 1. Lofça'nın Önemi.....	60
3. 1. 2. 2. Rıfat Paşa'nın Lofça'ya Hücumu.....	60
3. 1. 3. İstanbul'daki Gelişmeler.....	61
3. 1. 4. Tristini Muharebesi.....	61
3. 2. SAVAŞTAN ÖNCEKİ DURUM ve YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	62
3. 2. 1. Karşılıklı Kuvvet Dengesi.....	62
3. 2. 2. Yapılan Hazırlıklar.....	63
3. 2. 2. 1. Osman Paşa'nın Hazırlıkları.....	63
3. 2. 2. 2. Osman Paşa Kuvvetlerinin Mevzilenişi.....	63
3. 2. 2. 3. Rusların Hazırlıkları.....	65
3. 2. 2. 4. Rus Hareket Planı.....	66
3. 3. MUHAREBENİN BAŞLAMASI ve SEYRİ.....	68
3. 3. 1. Güneydoğu İstikametinde Gelişen Rus Taarruzu.....	68
3. 3. 1. 1. General Skoblev Kuvvetlerinin Hücumu.....	69
3. 3. 1. 2. Osman Paşa'nın Aldığı Önlemler.....	70
3. 3. 1. 3. General Şahovski Grubunun Hücumu.....	71
3. 3. 1. 4. Rus Taarruzunun Püskürtülmesi.....	74
3. 3. 2. Kuzeydoğu İstikametinde Gelişen Rus Taarruzu.....	75
3. 3. 2. 1. General Vilyominov Grubunun Hücumu.....	75
3. 3. 2. 2. Rusların Bozgun Halindeki Çekilişi.....	78
3. 3. 3. Tarafların Zayıatı.....	79
3. 4. II. PLEVNE ZAFERİNİN ETKİLERİ.....	80
3. 4. 1. Türk ve Rus Kamuoyunun Muharebeye Bakışı.....	80
3. 4. 1. 1. Türk Tarafında Yaşanan Gelişmeler.....	80
3. 4. 1. 2. Rus Tarafında Yaşanan Gelişmeler.....	81
3. 4. 2. Romanya'nın Fiili Olarak Harbe Katılması.....	82
3. 4. 3. Plevne Zaferinin Siyasi Alandaki Etkileri.....	84

IV. BÖLÜM

III. PLEVNE MUHAREBESİ

(Eyyam-ı Sitte Muharebeleri)

4. 1. III. PLEVNE MUHAREBESİNE KADAR GELİŞEN OLAYLAR.....	86
4. 1. 1. Rusların Lofça'ya Hücumları.....	86
4. 1. 2. Osman Paşa'nın Pelişad Keşif Taarruzu.....	87
4. 1. 2. 1. Taarruzun Amacı.....	87
4. 1. 2. 2. Yapılan Taarruz ve Neticesi.....	88
4. 1. 3. Rusların İkinci Lofça Taarruzu ve Lofça'nın Ruslar Tarafından Alınması.....	89
4. 1. 3. 1. Rusların Hücumu.....	89
4. 1. 3. 2. Osman Paşa'nın Lofça'ya Yardım Etme Girişimi.....	92
4. 2. MUHAREBEDEN ÖNCEKİ DURUM VE YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	94
4. 2. 1. Karşılıklı Kuvvet Dengesi.....	94
4. 2. 2. Yapılan Hazırlıklar	95
4. 2. 2. 1. Rusların Hazırlıkları.....	95
4. 2. 2. 2. Osman Paşa'nın Yaptığı Hazırlıklar ve Kuvvetlerinin Dizilişi.....	96
4. 2. 3. Rusların Taarruz Planı.....	98
4. 3. MUHAREBENİN BAŞLAMASI VE SEYRİ.....	100
4. 3. 1. 7- 8 Eylül Muharebeleri.....	100
4. 3. 1. 1. 7 Eylül Muharebeleri.....	100
4. 3. 1. 2. 8 Eylül Muharebeleri.....	101
4. 3. 2. 9-10 Eylül Muharebeleri.....	103
4. 3. 2. 1. 9 Eylül Muharebeleri.....	103
4. 3. 2. 2. 10 Eylül Muharebeleri.....	105
4. 3. 3. 11- 12 Eylül Muharebeleri(Genel Rus Taarruzu).....	108
4. 3. 3. 1. 11 Eylül Muharebeleri.....	108
4. 3. 3. 2. 12 Eylül 1877 Muharebeleri.....	113
4. 3. 4. Tarafların Zayıatı.....	118
4. 3. 5. Zaferin Etkileri ve Kutlamalar.....	119
4. 3. 6. Osman Paşa'ya Gazilik Unvanının Verilmesi.....	120

V. BÖLÜM

PLEVNE'NİN KUŞATILMASI

5. 1. RUSLARIN İLK KUŞATMA DENEMESİ.....	121
5. 1. 1. Rusların Kuşatma Hazırlıkları.....	121
5. 1. 2. Hıfzı Paşa Takviye Kuvvetinin Plevne'ye Gelişi ve Osman Paşa'nın Aldığı Tedbirler.....	122
5. 1. 2. 1. Hıfzı Paşa Takviye Kuvvetinin Plevne'ye Gelişi.....	122
5. 1. 2. 2. Çapulcu Tümeni'nin Teşkil Edilmesi ve Faaliyetleri.....	124
5. 1. 3. Şevket Paşa Takviyesinin Plevne'ye Gelişi.....	125
5. 1. 4. Osman Paşa'nın Orhaniye'ye Çekilmek İçin İstanbul'a Müracaatı.....	127
5. 2. SON PLEVNE KUŞATMASI.....	129
5. 2. 1. Büyük Dubnik Mevkisinin Ruslar Tarafından Ele geçirilmesi.....	129
5. 2. 1. 1. General Gurko'nun Hareketi ve Tarafların Durumu.....	129
5. 2. 1. 2. General Gurko Kuvvetlerinin Hücumu.....	131
5. 2. 1. 3. Ahmet Hıfzı Paşa Kuvvetlerinin Teslim Oluşu.....	133
5. 2. 2. Teliş Mevkisinin Ruslar Tarafından Ele Geçirilmesi.....	135
5. 2. 2. 1. Rus Hücumu.....	135
5. 2. 2. 2. Şevket Paşa'nın Yardım Girişi.....	137
5. 2. 2. 3. Hakkı Paşa Kuvvetlerinin Teslim Oluşu.....	138
5. 2. 3. Küçük Dubnik ve Kemerköprü Mevkilerinin Ruslar Tarafından İşgali.....	139
5. 2. 4. Romenlerin Baştabya'ya hücumu ve Rusların Yeşiltepeler Mevkisini Ele Geçirmesi.....	140
5. 2. 4. 1. Romenlerin Baştabya'ya Saldırıları.....	140
5. 2. 4. 2. Rusların Yeşiltepeler Mevkisini Ele Geçirmesi	140
5. 3. RUS KUŞATMASININ TAMAMLANMASI.....	142
5. 3. 1. Kuşatma Esnasında Tarafların Kuvvet Dengesi.....	142
5. 3. 2. Rusların Teslim Ol Çağrısı ve Propaganda Faaliyetleri.....	143
5. 3. 2. 1. Grandük Nikola'nın Osman Paşa'ya Teslim Önerisi.....	143
5. 3. 2. 2. Rusların Propaganda Faaliyetleri	146

5. 3. 3. İstanbul'un Osman Paşa'ya Yardım Girişimleri.....	147
5. 4. PLEVNE'NİN SON GÜNLERİ.....	149
5. 4. 1. Son Rus Taarruzu.....	149
5. 4. 2. Huruç Harekatından Önce Osman Paşa Kuvvetlerinin Durumu.....	150

VI. BÖLÜM

HURUÇ HAREKATI ve PLEVNE ORDUSUNUN TESLİM OLUŞU

6. 1. HURUÇ KARARININ ALINMASI ve YAPILAN HAZIRLIKLAR.....	154
6. 1. 1. Huruç Kararının Alınması.....	154
6. 1. 2. Yapılan Hazırlıklar.....	155
6. 1. 3. Yaralılar ve Sivil Halkın Akıbeti.....	157
6. 1. 3. 1. Yaralı ve Hastalar.....	157
6. 1. 3. 2. Sivil Halk.....	158
6. 2. HURUÇ HAREKATI.....	159
6. 3. PLEVNE ORDUSU'NUN TESLİM OLUŞU.....	162
6. 4. ESARET.....	164
6. 5. 1877 – 1878 OSMANLI – RUS HARBİNİN SONA ERMESİ.....	170
6. 5. 1. Rus Ordusu'nun İlerleyişi.....	170
6. 5. 2. Osmanlı Devleti'nin Mütareke Girişimleri ve Edirne Mütarekesi.....	172
6. 5. 3. Ayastefanos Antlaşması.....	174
6. 5. 4. Berlin Antlaşması.....	176
6. 5. 4. 1. Kıbrıs'ın İngilizlere Devredilmesi.....	176
6. 5. 4. 2. Berlin Antlaşması.....	177
SONUÇ.....	179
KAYNAKÇA.....	181
EKLER.....	188
HARİTALAR.....	207
ÖZET.....	212
ABSTRACT.....	213

KISALTMALAR

- a. g. e.** : Adı Geçen Eser
a. g. m. : Adı Geçen Makale
Bkz. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. : Cilt
Nu. : Numara
s. : Sayfa
S. : Sayı

GİRİŞ

Osmanlı kılıcının gölgesi, Avrupa'nın köhnemiş krallıklarının üzerine düşüp, tahtlarını sallarken, -XV. Yüzyıl sonlarında- Karadeniz'in kuzeyinde, dört bir yanı kara parçalarıyla çevrili küçük bir devletçik olarak "Moskova Knezliği" de, -Altınordu Han'lığının parçalanmasıyla- bağımsızlığına kavuşuyordu(1480)¹. O dönem için bu küçük devletçğin, birkaç asır içerisinde devasa boyutlara gelerek, Türk Dünyası'nın karşısına heyula gibi dikileceği kimsenin tahmin edemeyeceği bir şeydi. 250 seneye yakın devam eden Altınordu boyunduruğu, dağınık Rus beyliklerinin Moskova Knezliği etrafında birleşmesine yardımcı olduğu gibi, devlet idaresi, vergi sistemi, posta usulleri gibi Rusların henüz bilmediği teşkilat ve müesseselerin oluşmasını da sağlamıştı².

Osmanlı Devleti ile, Kırım Hanlığı ve Kefe Beyliği'nin aracılığı olmadan, herhangi bir münasebette dahi bulunamayan Rusya, bağımsızlığından itibaren her daim uhdesinde barındırdığı -Baltık Denizi veya Karadeniz'e çıkabilme- ideallerini hiçbir zaman kaybetmeden, Osmanlı devleti ile ilişkilerini iyi tutmaya büyük özen göstermişti³. Rusya ve Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getiren ilk gelişme; 1556'da Rusya'nın Astrahan topraklarını ele geçirmesi ve bunun üzerine Devlet-i Aliye'nin 1569'da buraya sefer düzenlemesi ile başlar. Fakat bu sefer; ne Rusya'nın ciddi bir rakip olarak görülmesinden, ne de Altınordu devletinin mirası olan bu bölgeden "*pay almak*" gibi gayeleri içerir. Astrahan Seferi, gerçekte Safeviler ile girişilen mücadelenin bir parçasından başka bir şey değildir. Seferin gayesi; Kırım Hanlığı'nın kullanacağı deniz yolunun açılması ve Safevi Devleti'nin olası müttefik arayışlarının önüne geçmektir. Yapılan bu seferin başarısızlıkla sonuçlanmış olması ve bölgenin Osmanlı devletine uzaklığı, uzunca bir süre

¹ Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", **Osmanlı**, C. I, Ankara, 1999, s. 536

² Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XI. Cilt, 2. - 4. sayılardan ayrı basım, Ankara, 1953, s. 243

³ Köse, **a. g. m.**, s. 536

Osmanlı dış politikasının bu bölge ve Rusya'yı ciddiye almamasına neden olmuştur⁴.

XVII. yüzyıl Rusların Osmanlı Devleti ile boy ölçüşebilmek adına askeri ve ekonomik gücünü arttırma gayreti içerisinde olduğu bir dönemdi. Ekonomik ve askeri alanda yapılan reformlar, -Avrupa ülkeleri ile kurulan ilişkiler sonucu- ordunun modernizasyonu, Rusya'yı her geçen gün büyüyen tehlikeli bir güç haline getirmekteydi. XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Osmanlı Devleti ile hala boy ölçüşemeyeceğinin bilincinde olan Rusya, Baltık Denizi'ne açılabilmek adına, 1654'te Lehistan'a savaş açmış, 1667 tarihinde Lehistan'la imzaladığı barış antlaşması ile de (Andrusovo Barışı) askeri ve siyasi gücünü iyiden iyiye arttırmıştı. Şimdiye dek Osmanlı Devleti'nden çekinmiş olan Rusya, 1671'de Osmanlı Devleti'nin Lehistan'a sefer açacağı söylentisi üzerine, İstanbul'a üstü kapalı da olsa bir tehdit mektubu göndermeyi ihmal etmemiş, artık yavaş yavaş pervasızlaşmaya başlamıştı.

1675 tarihinde Ukrayna Kazakları'nın Rusya himayesini kabul etmesiyle birlikte, Rusya, Osmanlı Devleti için artık potansiyel bir tehlike halini almıştı. Nitekim Rusya'nın Devlet-i Aliye için arz ettiği tehlikeyi fark etmiş olan, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın çabalarıyla, 1677 tarihinde Rusya'ya resmen savaş açılmasına karar verildi. Başarılı olamayan bu seferi, aynı yıl bir ikincisi takip etmiş, 1679 senesinde de tekrar bir sefer hazırlığına girişilmişse de, yapılan görüşmeler sonucu 11 Şubat 1681 tarihinde ilk Osmanlı - Rus antlaşması sayılan Bahçesaray (Edirne) Antlaşması imzalanmıştı. Bu gelişmeleri Osmanlı Devleti'nin 1683 Viyana Bozgunu takip edince, artık Rus-Osmanlı ilişkilerinde ikinci devre başlamış oluyordu⁵.

Osmanlı Devleti'nin başarısız II. Viyana kuşatmasını müteakip, kurulan "Kutsal İttifak"a 1686 yılında dahil olan Rusya, bu tarihle birlikte Karadeniz'e

⁴ Svetlana Oreshkova, "Rus-Osmanlı Savaşları:Sebepler ve Bazı Tarihi Sonuçlar", **Osmanlı**, C. I, Ankara, 1999, s. 556; Yine 1569 tarihinde Don ve Volga Nehirleri arasında bir kanal açılması düşünülerek, bir takım teşebbüslerde bulunmuşsa da, bu proje hayata geçirilememişti. Bu durum ise, Rusya'nın Türkistan yönündeki ilerlemesini hızlandırmıştı. Bkz. Mehmet Saray, "Balkankarda Rus Yayılması, Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. XIII (1983 – 1987), İstanbul, 1987, s. 552; Rusya'nın Türkistan'ı işgal siyaseti için Bkz. Mehmet Saray, "Rusya'nın Asya'da Yayılması", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 10 – 11, İstanbul, 1981

⁵ Köse, **a. g. m.**, s. 537

çıkma teşebbüslerini de hayata geçirecek adımlar atmaya başladı. 1687 ve 1689 tarihlerinde Kırım'a hücumlarda bulunan Rusya⁶, Osmanlı Devleti için ne büyük bir tehdit olduğunu -Rusların "Büyük", Türklerin "Deli" dediği- Çar I. Petro'nun 10 Temmuz 1695'te aniden Azak Kalesi önünde belirmesiyle göstermiş oluyordu.

Azak Kalesi önlerinde 3 aydan fazla bir süre devam eden çarpışmalarda; Ruslar büyük kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmış olsalar da, I. Petro'nun bir biri ardına gerçekleştirdiği reformlar meyvesini vermiş, bir yıl sonra giriştikleri ikinci hücumla kaleyi almaya muvaffak olmuşlardı⁷.

Kutsal İttifak'ın, Osmanlı Devleti ile savaşmaktan vaz geçmeye başladığı sıralar, Petro, -1697-1698 tarihleri arasında- Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa'da müttefik arayışı içerisine girmişse de, bunda başarılı olamamış Karlofça Barış Antlaşması'ndan bir yıl sonra 1700'de İstanbul Antlaşması ile Osmanlı-Rus Savaşı sona ermişti⁸. Petro'nun bir süreliğine Baltık Denizi'ne kayan emelleri, İsveç Kralı Karl'ın Paltova'da mağlup edilmesi ile birlikte tekrar nihai hedefi olan Karadeniz'e çevrilmişti⁹. 21 Temmuz 1711'de Prut Nehri boyundaki bataklıklarda ordusu imha edilmekten son anda kurtulmuşsa da¹⁰, ne I. Petro, ne ondan sonraki hükümdarlar Osmanlı Devleti ile mücadelelerinden bir an olsun vaz geçmiş değillerdi. Kısa sürede kendini toparlayan Rusya, 1736'da tekrar Osmanlı Devleti'ne saldırmıştı.

1769-1739 Osmanlı Rus Savaşı, Rusların büyük umutlarını taşıyor olması bakımından önemlidir. 1736-1739 Savaşı'nda Rusya'da, yalnızca

⁶ Oreshkova, **a. g. m.**, s. 557

⁷ M. Tanju Akad, "Çarlık Rusyası", **Popüler Tarih**, S. 64, (Aralık 2005), İstanbul, s. 36-37; I. Petro, Rus yayılmacı siyasetini kendisi başarıyla uyguladığı gibi, haleflerinin de aynı yolu takip etmesini vasiyeti olarak bırakmıştı. Bkz. M. Kirazlı – A. Hüsrevoğlu, **93 Harbinde Plevne Müdafaası ve Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1982, s. 43

⁸ Bu antlaşma ile Rusya; Karadeniz'e çıkmak adına verdiği mücadelenin bir semeresi olarak Azak'ı almış, ayrıca yıllar önce diplomatik yollardan elde edemediği(XVI. yüzyıl başları) "*İstanbul'da daimi elçi bulundurma*" hakkını da, Osmanlı Devleti'ne zorla kabul ettirmeyi başarmıştır. Bkz. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Ankara, 1948, s. 139

⁹ Oreshkova, **a. g. m.**, s. 557

¹⁰ Köse, **a. g. m.**, s. 540; Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa, :Kırım Hanı ve İsveç Kralı Karl'ın temsilcisi General Ponyatofski'nin tüm uyarı ve ikazlarına rağmen Rusların barış teklifini olumlu karşılamıştı. Bkz. **Aynı makale**, s. 540.

Osmanlı Devleti'nden toprak koparılması değil, Osmanlı'nın harap edilmesi de konuşulmaktaydı. Savaşın bir diğer önemli noktası ise, Avrupalı devletlerin bu tarihten sonra Türk – Rus mücadelelerine müdahil olmaya başlamalarıdır. Nitekim Rusların kazandıkları askeri başarılar, -Fransa'nın müdahaleleriyle- yapılan antlaşmada diplomatik bir şekilde bastırılmıştı. Bu savaş, 1768-1774 savaşı takip etmiştir¹¹. Bu savaşın neticesinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması(17 Temmuz 1774) ise, iki taraf için de bir dönüm noktası teşkil eder. Çariçe II. Katerina, Küçük Kaynarca Antlaşması'nı Osmanlı Devletine kabul ettirmekle, I. Petro'nun vasiyetnamesine bağlılığını da göstermiş oluyordu¹². Karadeniz artık bir Türk Gölü olmaktan çıkmış, Kırım gibi stratejik bir mevki kaybedilmişti¹³ ve yine bu antlaşma ile Rusya, Osmanlı sınırları içerisinde ki Ortodoksların hamiliğine de soyunmuştu¹⁴. Çok geçmeden başlayan 1787-1791 Savaşı ise, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına damgasını vuracak yeni bir siyaseti beraberinde getiriyordu. Bu savaşta -güçsüzlüğünü iyice anlamış olan- Devlet - i Aliye, tarihinde ilk kez yabancı devletlerin yardımını aramak zorunda kalıyordu. Çariçe II. Katerina, bu savaşta Osmanlı Devleti'ni taksim etmek maksadını hayata geçirememişse de, Küçük Kaynarca ve sonrasındaki antlaşmaların bir tasdiki niteliğindeki 10 Ocak 1792 tarihli Yaş Antlaşması ile, güney istikametindeki hareketini güçleştiren coğrafik sınır sorununu tamamen çözerek Rusya'yı rahatlatmıştı. Bu savaşın bir diğer özelliği ise, Rusya ve Avusturya'nın Balkanlar'a biraz daha sokularak ilerleyen yıllarda bu bölge üzerinden Osmanlı Devleti'ni sıkıştıracak olmalarıdır¹⁵. Nitekim 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nı bitiren Bükreş Antlaşması ile, Sırpıların himaye etme hakkını kazanmış olan Rusya, Balkanlar'da girişeceği aktif siyasetine de başlamıştı¹⁶. 1806-1812 Savaşı'nı, bitiminde Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanacağı 1828-1829 Osmanlı - Rus

¹¹ Oreshkova, **a. g. m.**, s. 558

¹² Yusuf Alpmansü, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda İlginç Bir Devre", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 17, Ankara, 1984, s. 47

¹³ Köse, **a. g. m.**, s. 544

¹⁴ A. N. Kurat, **Rusya...**, s. 140

¹⁵ Köse, **a. g. m.**, s. 548

¹⁶ Mustafa Küçük, *Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devletinin Siyasi Vaziyeti*, **Osmanlı**, C. II, Ankara, 1999, s. 52

Savaşı takip etmiş ve 1853-1856 Osmanlı – Rus Savaşı (Kırım Harbi)'na gelinmiştir.

Kırım Harbi, Osmanlı - Rus savaşlarında önemli bir yer tutar. 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nda başlayan Avrupa'nın diplomatik müdahalesi, Kırım Harbi'nde askeri müdahaleye dönmüştür. XVIII. yüzyılın başında Napolyon'un "*dizginlenmesi*"nde olduğu gibi, Avrupa, Şark Meselesi'nin hallinde kendilerini hiçe sayan Rusya'ya, bir ders vermek için Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmişti. İngiltere, Fransa, Avusturya ve Piyemonte müdahale ederek 1815'te Viyana'da oluşturan statükoyu, 1856 tarihinde Paris'te tekrar düzenlemişlerdi¹⁷.

Kırım Harbi'nden sonra bir süre sessizliğini koruyan Rusya, Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri -İtalyan birliğinin kurulması, 1870-1871 Alman-Fransız Savaşı, Alman İmparatorluğunun kurulması- iyi değerlendirerek, 1870'de, Paris Barış antlaşması'nda kaybettiği "Karadeniz'de donanma bulundurma yetkisi"ni antlaşmanın hükümlerinden çıkardığını açıklayarak, tekrar harekete geçmiştir. Bu tarihten sonra da, adımlarını ufuktaki nihai savaşı (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) hesap ederek atmaya başlamamıştır.

Osmanlı Devleti, Ruslarla girilen sayısız mücadelede, hiçbir zaman milletler ve milletler arası hukuk antlaşmalarını çiğneyen taraf olmamıştır. Bu durum Asya'da kurulan tüm Türk devletlerinde görülür. Genel olarak tarih boyunca Türkler, komşularının hukuki antlaşmaları bozması üzerine harekete geçmiş, daha doğrusu geçmek zorunda bırakılmıştır¹⁸.

XVIII. ve XIX. yüzyıllar, sayısız Türk – Rus mücadelesine sahne olurken, bir gerçeği de gözler önüne sermekteydi. XVI. yüzyıl başlarında İstanbul'da daimi elçi bulundurmasına dahi izin verilemeyen Rusya, iki asır boyunca Osmanlı Devleti karşısında yalnızca iki kez kaybeden taraf olmuştu. Rusya'nın kaybettiği iki savaştan birinin, Avrupalı devletlerinin Osmanlı Devleti ile birlikte hareket ettiği Kırım Harbi olduğu düşünülürse, Osmanlı Devleti'nin tek başına kazandığı savaşın, sadece 1711 tarihindeki Prut

¹⁷ Harun Bodur, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, 2003, s. 21

¹⁸ Saray, "Balkanlarda...", s. 557

Savaşı olduğu gör÷lür. Devlet - i Aliye, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren iyice ortaya çıkan zayıflığını, tatbik ettiği, daha doğrusu etmek zorunda kaldığı denge politikası ile gidermeye çalışmış, bu politika ise, parçalanmayı bir süre daha tehir etmekten başka bir işe yaramamıştır¹⁹.

“Plevne Müdafaası”, Osmanlı Devleti’nin son iki yüzyılı içinde çok önemli bir yer tutar. Ayrıca, 1877-1878 Osmanlı–Rus Harbi’nin cephelerinden sadece biri olmasına karşılık, bir anda savaşın odağı haline gelen Plevne’nin, Prut’tan sonra Rusları dünya kamuoyu önünde ciddi anlamda küçük düşüren ve sıkıntıya sokan bir muhasara savaşı olduğunu belirtmeliyiz.

Bu çalışmada 1877-1878 Osmanlı–Rus Harbi’nin daha iyi anlaşılabilmesi bağlamında Plevne Müdafaası çok yönlü değerlendirilmeye çalışılmıştır. Plevne Müdafaası’nın 1877-1878 Osmanlı–Rus Harbi’nden ayrı ve müstakil olarak ele alınamayacağı gerçeğinden hareketle konular, bu savaşın gelişimine uygun olarak tasnif edilmeye çalışılmıştır.

Konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden temin edebildiğimiz belgeler, ayrıca değerlendirilmemiş, konuların akışı içerisinde gerekli olduğu oranda kullanılmıştır .

¹⁹ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, 2003, s. 113

I. BÖLÜM

1877 – 1878 OSMANLI–RUS HARBİ’Nİ HAZIRLAYAN NEDENLER

1. 1. ŞARK MESELESİ ve PANSLAVİZM IŞIĞINDA RUSYA’NIN OSMANLI POLİTİKASI

1. 1. 1. Şark Meselesi ve Rusya

Viyana Kongresi’nde (1815), Meternicht’in: “*Beyler önümüzde bir Şark Meselesi*” var diyerek siyasi literatüre kazandırdığı bu sorun, esasında yüzlerce yıldır, batılı devletlerin beynini meşgul eden meselenin, kelimelere dökülmesinden başka bir şey değildi. Bu mesele; “*Belli bir kronoloji veya zaman dilimi söz konusu edilmeksizin*” batılı devletlerin, Türklerle olan mücadelesini ifade etmektedir¹. Kısaca; “Hristiyanlık ve Türklük” mücadelesi olarak nitelendirilebilecek bu meselenin -başlangıcı hususunda çeşitli görüşler olmakla birlikte- temelleri, Türklerin Anadolu’nun kilidini açtığı 1071(Malazgirt Zaferi) tarihinde atılmıştır. 29 Mayıs 1453 tarihi ise “Şark Meselesi” için bir dönüm noktasıdır. Batılının gözünde Türklerin İstanbul’u alması sadece Bizans’ın kaybı değildi, “*Kayıp bütün Hristiyan dünyasına aitti.*”² 1683 tarihine dek, Anadolu’dan Avrupa’ya akan Türk seline engel olamayan batı, bu dönemde kendini savunmaya çalışmaktan başka bir şey yapamamıştı. 1683’te Türk ordusunun aşmayı başaramadığı Viyana surları, Şark Meselesi’nin de ikinci safhasını başlatıyordu. Artık roller değişmiş, -Türkleri önce Avrupa’dan, sonra da Anadolu’dan söküp atmak için- batılı devletlerin bitmek tükenmek bilmeyen hücumları karşısında, Türkler savunma

¹ Mustafa Turan, **Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları**, Ankara, 2005, s. 15; Şark Meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Smith Anderson, **Doğu Sorunu (1774 – 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme)**, (Çeviren. İdil Eser), İstanbul, 2001; Edouard de Driault, **Şark Mes’ elesi, Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar**, (Çeviren. Nafiz) (Yayına hazırlayan. Emine Erdoğan), Ankara, 2003; Hüner Tuncer, **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)**, Ankara, 2003; Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması**, Ankara, 1986

² V. D. Volkan, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, İstanbul, 2002, s. 55

konumuna geçmişlerdi. Bu durum 1921'e kadar sürecek, 1683'te Türk'ün boynuna atılan -ve her fırsatta daralan-ilmek, Sakarya önlerinde parçalanana kadar böyle devam edecekti.

Şark Meselesi'nin hallini Tanrının kutsal buyruğu olarak telakki eden ve bu hususta birbirleriyle yarışan Batı dünyasının, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ki şampiyonu hiç kuşkusuz Rusya'dır. 1659 tarihinde Çar Aleksey Michayloviç'in hizmetine giren Hırvat Rahip Juraj Krijaniç'in, Çar'a: -“ *Ey Haşmetli Çar cenapları, sen elinde Musa'nın mucize yaratan asasını tutuyorsun ve bununla mucize yaratmaya muktedirsin... Sen Tanrı'nın yardımıyla, yalnız kendi devletini değil, diğer Slav ülkelerini de yükseltecek ve bu sayede devamlı bir takdir ve takdis kazanacaksın ...*” diyerek tebliğ ettiği kutsal görevi³ yaklaşık 100 yıl sonra Çar I. Petro, tüm yaşamı boyunca yerine getirmeye çalışmıştır⁴. Çariçe II. Katerina'da bu görevin ifasında Petro'dan geri kalmamıştır. Çariçenin, Avusturya İmparatoru II. Joseph'le 1770'te Osmanlı topraklarının taksimini görüşerek, 1781 yılında bu taksimi “Grek Projesi” olarak hayata geçirme anlaşması, Şark Meselesi'ne Rusya'nın ne denli ciddi eğildiğinin bir göstergesidir⁵.

Viyana Kongresi'nde Osmanlı'nın gayri Müslim tebaasının himayesi için kullanılan Şark Meselesi tabiri, zamanla daha kapsamlı bir hal almaya başlamıştı⁶. 1820'lerden itibaren Rusya'nın Ortodoksların hamiliğine soyunarak çözmeye çalıştığı mesele, sonrasın da tüm Hristiyan tebaanın bağımsız olma çabalarını tetiklemişti. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Fransızların Katolik, İngilizlerin ise Protestan haklarını korumak bahanesi, her fırsatta Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma vesilesi haline gelmişti⁷.

³ A. N. Kurat, “Panslavizm”, s. 245

⁴ Rus tarihçileri; Rusya açısından Şark Meselesi'nin başlangıcını I. Petro'nun Azak Seferi kabul ederler. Bkz. Şapı Kazıyev, “Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk-Rus Savaşları”, **Osmanlı**, Ankara, 1999, s. 551

⁵ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 2000, s. 61

⁶ Turan, **a. g. e.**, s. 17

⁷ Mehmet Beşirli, “ Gazi Osman Paşa Zamanında İngiltere ve Almanya'nın Osmanlı Politikaları”, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2000, s. 134

Kongre sonrası, Yunan ve Mısır bunalımları⁸ Osmanlı Devleti'nin ne derece zayıfladığını ortaya koyduğu gibi, yaşanan gelişmeler de, Osmanlı üzerindeki Rus nüfuzunu arttırmaya başlamıştı. İngiltere'de, Akdeniz'deki çıkarlarını tehdit eden bu gelişmeler karşısında harekete geçmişti. Osmanlı Devleti, daha doğrusu Şark Meselesi, uzunca bir süre emperyalist devletlerin birbirleriyle mücadelelerinin temelini teşkil etmiştir⁹. “Hasta Adam”¹⁰ın mirasında aslan payını kapmak sevdasına düşen Rusya “Kutsal Yerler Meselesi”¹¹ ile de Fransa'yla sürtüşmeye başlamıştı. Rusya'nın Şark Meselesi'ni tek başına çözme girişimleri karşısında¹² bir anda tek vücut olan Avrupa, Kırım Harbi'nde Rusya'ya bir ders verdiği gibi, Osmanlı Devleti'ni de Avrupa Devletleri Topluluğu'nun bir parçası ilan ederek, koruyuculuğunu da üstlenmişti¹³.

Fakat, Kırım Harbi ile sekteye uğrayan Rusya'nın Şark Meselesi'ni halletme girişimleri, -Avrupa güçler dengesini iyi bir şekilde etüt ederek- çok geçmeden tekrar başlayacak, meselenin en mühim kısmını teşkil eden “Avrupa Türkiye'si” Rusya'nın baş aktörlüğünde çözümlenecekti.

⁸ 1821'de başlayan Yunan İsyanı ve 1831'de Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa Ayaklanması, Avrupalı devletlerin özellikle de Rusya'nın müdahaleleriyle milletler arası bir sorun haline gelmişti.

⁹ Turan, **a. g. e.**, s. 17

¹⁰ Metternich'in “Şark Meselesi” tabirini siyasi literatüre kazandırdığı gibi, “Hasta Adam” tabirini de, Çar Nikola, 9 Ocak 1853 akşamı Petersburg'da bir baloda İngiliz Büyük Elçisi Sir Hamilton'la konuşmasında kullanarak tarihe kaydediyordu. Bkz. Ünal, **a. g. e.**, s. 319-320

¹¹ Fransa, 1843 tarihinde, İsa'nın doğduğu yer olan Beyt-ül Lahim'in üzerinde asılı gümüş bir yıldızın kaybolmasını üzerine, ortaya çıkan Katolik-Ortodoks anlaşmazlığını bahane ederek duruma müdahale etmiş (1850), Rusya' da Ortodoksların hamisi olarak müdahil (1851) olunca Kutsal Yerler Meselesi, Fransız – Rus mücadelesi halini almıştır. Bkz. Fahir Armaoğlu, **19.yy. Siyasi Tarihi**, Ankara, 1997, s. 231-232

¹² Çar Nikola, Şubat 1853'te İngiliz büyük elçisi Sir Hamilton Seymour'a açıkca, Osmanlı Devleti'nin bölüşülmesini teklif etmişti. (Bu teklife göre; İstanbul bağımsız bir şehir olacak, Eflak – Buğdan, Bulgaristan ve Sırbistan Rusya'nın himayesi altına verilecek, İngiltere ise, Mısır ve Girit'i alacaktı.) Bu teklifi İngiltere'nin manasız bularak reddetmesi üzerine, tek başına hareket etme kararı almıştı. Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 231-233

¹³ 1856 tarihli Paris Antlaşması'nın 7. Maddesi. Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 251

1. 1. 2. Panslavizm

Panslavizm (Slav birliği), XIX. yüzyıl ortalarından başlayarak yayılmacı Rus siyasetini eskisinden çok daha etkili ve tehlikeli hale getirmesi hasebiyle, Osmanlı-Rus mücadelesinde, önemli bir yer tutar. Panslavizm kelimesi, geçmişte ve bugün Rusya'nın yayılmacı politikalarının özünü teşkil eden ve politikalarına yön veren bir ideolojiyi anlatır. Fakat, yaygın olan kanaatin aksine Slav birliği yani Panslavizm düşüncesi, Rusya'da değil, Balkan Slavları arasında doğmuş ve gelişmiştir. İdeolojik manada Balkan Slavları, başlangıçtan itibaren Rusya'nın hep önünde gitmişlerdir¹⁴.

Panslavizm tabiri, ilk defa 1826 yılında, Slovak bilgini Jan Herkel tarafından kullanılmış ve Herkel, Slav'lar arası dil çalışmalarını amaç edinmiştir¹⁵. Panslavizm olarak bu tarihte anılmaya başlansa da, aslında fikir olarak ortaya çıkışı çok daha öncelere dayanır. Balkan Slavlarında, Slav birliği fikri XVI. yüzyıldan itibaren görülmekteydi. Bu düşüncenin ilk örneklerinin, İtalyan Politik bilimcisi Machivelli' in etkisiyle doğmuş olması yüksek ihtimaldir. Rönesans İtalya'sı ile kültürel ve ticari ilişkiler kurmuş olan Dubrovnikli ve Hırvat düşünürler, Slav birliği ve bağımsızlığından söz etmeye başlamışlardı¹⁶. 1626 tarihinde, Ragusalı (Dubrovnikli) Şair İvan Gunduliç, "Osman" adlı lirik şiirinde; Slav'ların birliğinden ve kurtuluşundan bahsetmiş (Polonya Kralı'nın önderliğinde, bu tarihi misyonun gerçekleşeceği kanaatindedir.) Hırvat Rahip Juraj Krijaniç(Yuriy Krijaniç) (1618-1683?) ise; "Rusya'nın Politikası" adlı eserinde; Rus çarı önderliğinde, Slavların birleşip, kurtulmalarından bahsetmektedir. Krijaniç, bu misyon için Rusya'nın gelişip güçlenmesini hatta bu uğurda mezhebini değiştirerek, Katolik olmasını bile

¹⁴ Ortaylı, a. g. e., s. 66

¹⁵ Süleyman Kocabaş, **Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panslavizm**, İstanbul, 1986, s. 54

¹⁶ Ortaylı, a. g. e., s. 65

öne sürmüşse de, Ortodoks Ruhbanlar tarafından kınanmış ve yazdıkları unutulup gitmiştir¹⁷.

Fransız ihtilaline kadar Slav milliyetçiliğinin pek tesirli olmadığı, serpilip büyüyemediği görülür. Fransız ihtilali, tüm milletlerde olduğu gibi Slavlar üzerinde de tesirlerini kısa bir sürede göstermeye başlamış, İhtilal’le birlikte milliyetçi düşünceler daha sistemli ve geniş kapsamlı bir hal almaya başlamıştı. Alman’lar la devamlı mücadele halinde olmaları ve onlar karşısında mevcudiyetlerini korumaya çalışmaları nedeniyle, Çekler arasında Slav’cılık düşüncesinin daha fazla gelişmeye başladığı görülür. XIX. yüzyıl başlarında Çek’ler, Slav birliği üzerine daha kapsamlı ve bilinçli hareketlere girişmişlerdir¹⁸. Alman romantizminden ve Pangermenizm fikrinden etkilendikleri aşıkardır¹⁹. Geçmişte büyük bir Germanyaya olduğu gibi, büyük bir Slavya’da olduğunu da kanıtlamaya yönelik bir amaç gütmüşler, Alman milliyetçiliğinin önüne kendi milletlerini koyarak, bir nevi kendilerini korumaya çalışmışlardır. Gerermenizm’e tepki olarak ortaya çıkan bu düşünce, ilk olarak kültürel alanda meyvelerini vermeye başlamış, Dubrowsky (1753-1828); “Slav Dillerinin Etimolojik Lügati”ni yazmış, “Slovanika” isminde bir mecmua çıkarmaya başlamıştır. Chelakowsky (1806-1852) ise; Slav milletlerinin halk edebiyatından ve atasözlerinden esinlenerek, “Slav Felsefesi”, adlı bir kitap yazmıştı. Kollar (1793-1852); “Slav Kavimlerinin Dilleri Arasındaki Karşılıklı Münasebetler” adlı bir kitap ve “Slav Kızı” isminde manzum bir eser yazmıştı. “Slav Kızı” adlı eseri, Slav’lar arasında çok sevilmiş ve milliyetçi hislerinin uyanmasında çok büyük rol oynamıştır²⁰.

Çek’ler arasında başlayan bu milliyetçi uyanış çabaları, kısa zamanda diğer Sırp’ları da etkilemiş, Sırpçılık ,Bulgarçılık hareketlerinin temel düsturu olarak iyice gelişmiş ve giderek siyasi bir mahiyet kazanmaya başlamıştır²¹.

¹⁷ Ortaylı, **a. g. e.**, s. 66; Krijanić, Rusya için ağır tenkitlerde bulunması ve Papa’nın ajanı olduğu suçlaması ile, Sibiry’a da 15 yıl ağır şartlar altında yaşamaya mahkum edilmişti. Bkz. A. N. Kurat, “Panslavizm”, s. 246

¹⁸ Kocabaş, **a. g. e.**, s. 53

¹⁹ Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 489

²⁰ Sadri Maksudi Aral, **Milliyetçilik duygusunun Sosyolojik Esasları**, İstanbul, 1955, s.196

²¹ Tam manasıyla siyasi bir hüviyet kazanması, ancak Rusya’nın Panslavizm’i, Pan-Rusizm’e dönüştürmesiyle olmuştur. Bkz. Hans Kohn, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, (Çeviren. A. Oktay Güner), İstanbul, 1983, s. 113

Panslav hareketler zamanla büyük devletleri tehdit edecek denli büyümüş ve dünya haritası'nı değiştirecek kadar da etkili olmuştur.

Balkan Slavlarında ki tüm bu gelişmelere rağmen, Rusya'nın Panslavizm ile tanışması, daha doğrusu onu politik bir ideoloji haline getirmesi, oldukça uzun zaman almıştır. Rusya, Panortodokizm'den uzunca bir süre kurtulamamış, tüm bu gelişmelere, Ortodoks'ların hamisi kimliği ile müdahale etmeye çalışmıştır. Kırım Savaşı'nı müteakip Panislavist politikaları benimseyen Rusya, kısa zamanda Slavcılık hareketini alıp, geliştirerek, emperyalist politikalarının temelini oluşturacak olan bu ideolojinin, baş aktörü olacaktır.

Rus aydınları arasında Panslavizm'e ilgi XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren giderek artmaya başlamış, bir müddet sonra da Rus devlet adamlarını etkileyecek kadar büyümüştür. Panslavizm'e ilk ilgi duyan devlet adamı, Prens Czartoriski olmuştu (1807). Bu dönemde, Güney Slavlarında politik birlik (Sırp, Bulgar, Karadağ Slav birliği) fikri Rusya'nın değil, bu milletlerin ideolojileri olarak ortaya çıkmaya başlamıştı²². Panslavizm'in başlangıcı, Rusya'da Slavofilizm "Slavcılık" hareketi iledir. Slavofiller, mutaassıp birer Ortodoks olarak, batılılaşmayı değil Slavlaşmayı savunuyorlardı. Bu kesim, batılılaşma çabası içinde bulunmuş, -tüm Ruslar için abide bir şahsiyet olan- I. Petro'yu dahi eleştirecek kadar bu hareketin karşısındaydı. Bu dönemde en göze çarpan SlovoFil lider, Moskova Devlet Üniversitesinde tarih profesörü olan Mikhail Petrovich Pogodin'dir²³. Pogodin, Rusya'nın önderliğinde, Yunanlılar, Macarlar ve Romanyalılar da dahil olmak üzere, bütün Slav ırkının bir federasyon altında birleşmesini savunuyordu²⁴.

1848 İhtilalleri, Panslavizm hareketinde çok önemli bir rol oynamıştır. Avusturya'da Macar'ların ayaklanmaları Slavları da harekete geçirmişti. 1848'de Prag'da bir Slav kongresi toplanmış, kongrede Habsburg egemenliğine karşı Slav haklarını korumak ve Slav kültürünü geliştirmek gibi

²² Kocabaş, a. g. e., s. 55

²³ Armaoğlu, a. g. e., s. 490

²⁴ Kocabaş, a. g. e., s. 55; Rusya'da Slavofil aydın ve yazarlar 1841'de kurulan, Pogodin'in baş yazarlığını yaptığı "Moskvityanın" dergisinde toplanmışlardı. Bkz. Armaoğlu, a. g. e., s. 491

-Slav birliğinden söz edilmeden- iki konu üzerinde durulmuştu. Kongre'nin akabinde gelişen olaylar da (Prag'da çıkan bir isyanın Viyana hükümeti tarafından sert bir şekilde bastırılması.), Slav'ları bir destek aramaya sevk etmiş ve bunun sonucu olarak ta, - davalarına uzak dursa da- tek bağımsız Slav devleti olan Rusya'nın desteğini sağlamaya çalışmışlardır²⁵.

Panslavizm'in tam manasıyla Rusya'da politik bir hüviyet ve ideoloji olarak benimsenmesi, Kırım Harbi esnasın da gerçekleşmiştir. Tüm Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya karşısında durması, Rusya'da büyük bir tepkiye neden olmuş, Panslavizm'in sözcülüğünü üstlenen Pogodin, Avrupa'lı devletlerin, özellikle de Avusturya'nın düşmanca tutumu karşısında tüm Slav halkları birleşmeye davet eden yazılar kaleme almıştı. Pogodin: *“Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının harabeleri üzerinde merkezi İstanbul olmak şartıyla bir “Slav Devleti” kurulmasını ve böyle bir devletin Rusya tarafından himaye altına alınmasını”* teklif ederken, bir taraftan da izlenecek yolu da belirlemekten kaçınılmıyordu²⁶.

Kırım Harbi'nin sona ermesi (1856) ile, Rusya'daki Panslavist hareketler de büyük bir ivme kazanmış, Moskova'nın dışında da Slav komiteleri kurulmaya başlanmıştı. Slavcılık hareketi, artık sadece Rusya dışındaki Slavların Ruslaştırılmasını değil, Slav olmayan diğer kavimlerin bile Slavlaştırılması gerektiğini savunmaya başlamıştı. Artık Panslavizm, Pan-Rusizm (veya Pan- Rusyanizm) halini almaya başlamıştı. Kırım Harbi esnasında, Avrupalı devletlerin, -özellikle Avusturya'nın- Rusya karşısında gösterdiği düşmanlık Rusya'da büyük bir tepki doğurmuştu²⁷. Rusya'nın selameti için, özellikle Müslüman-Türklüğün ortadan kaldırılması, Baltık eyaletlerinde ki Almanların da imha edilmesi gereği vurgulanıyordu. 1857'de Moskovada, “Slav Yardım Derneği” kurulmuştu. Derneğin yönetmeliği 1858'de Rus hükümetince onaylanarak, Rus İçişleri Bakanlığı'nın kontrolü altına alınmış ve derneğin koruyucu başkanlığına da veliaht Aleksandır

²⁵ Saray, “Balkanlarda...”, s. 557; Haluk Gürsel, **Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri**, İstanbul, 1968, s. 120

²⁶ A. N. Kurat, “Panslavizm”, s. 255

²⁷ Saray, “Balkanlarda...”, s. 557-558

(III.Aleksandır) getirilmişti. Bu hareketle birlikte artık Panslavizm, Rusya'nın resmi ideolojisi haline gelmiş bulunuyordu²⁸.

Bu hareketin tanınmış ideologlarından Nikolay Yakolleviç Danilevskiy'nin 1869'da "Zarya" (Şafak) adlı bir dergi de yayımlanan yazıları, Stachov adlı biri tarafından "Rusya ve Avrupa" adıyla bir kitap olarak basılınca, Rusya'da geniş kitlelerce heyecanla karşılanmış, Panslavizm'in ve Rus milliyetçiliğinin "*İnci*"i haline gelmişti. Bu kitapta, Danilevskiy'nin haritasını çizdiği Slav Devleti, Adriyatikten Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Adalar Denizi'ne uzanan sahanın tümünü kaplıyordu. Danilevsky'nin eseri, Rus kamuoyunda büyük yankılar uyandırmışsa da, Avrupa kamuoyunu pek etkilememişti, oysa, General Rostislav Fedayev'in 1870'te kaleme aldığı "Şark Meselesi Hakkında Düşünceler" adlı kitap, Avrupa'da da tesirli olmuştu²⁹.

Avrupa'da, -İtalyan birliğinin kurulması, 1870-1871 Alman-Fransız Savaşı, Alman İmparatorluğunun kurulması- bir takım büyük gelişmelerin vuku bulmuş olması, Rus Panslavistleri, telaşlandırdığı gibi(Orta Avrupa'da kuvvetli bir Alman İmparatorluğunun varlığı) bu yeni statükodan faydalanmayı da ihmal etmemiş, Paris Barış antlaşması'nda kaybettiği "Karadeniz'de donanma bulundurma yetkisi"ni 1870'de antlaşmanın hükümlerinden çıkardığını açıklamıştı³⁰. Yine Paris Barışı'nda kaybettiği, (1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması'nda hak kazandığı) "*Osmanlı Devleti'ndeki reayanın himayesi*"ni de daha pervasızca hayata geçirme fırsatını bulmuştu. Rusya zaten bu hakkından hiçbir zaman vaz geçmemiş, bu antlaşmadan sonra sadece biraz daha gizli kapaklı olarak uygulamıştı. Zaten, 1864'te İstanbul'a büyük elçi olarak gönderilen fanatik Rus milliyetçisi ve koyu Panslavist Kont Nikolay İvanoviç İgnatiyev, entrika ve yalanlarıyla, Rusya'nın müdahale ederek "*Hasta adamın mirasını*" ele geçirmesi için çalışmalarına başlamıştı.

²⁸ Armaoğlu, a. g. e., s. 491

²⁹ A. N. Kurat, "Panslavizm", s. 263-266

³⁰ Paris Antlaşması'nın Karadeniz'de Rus donanması bulundurulmasını yasaklayan XI, XII, XIII ve XIV. Maddelerinin tek taraflı kaldırmış, "*hukuki formalite*" Londra Konferansı'nda(1871) tamamlanmıştır. Bkz. Yuluğ Tekin Kurat, "1877- 78 Osmanlı – Rus Harbinin Sebepleri", **Bellefen**, C. XXVI, S. 103 (Temmuz 1962'den ayrı basım), Ankara, 1962, s. 570

İgnatiyev, zaten kaynamakta olan Balkanlar'ı iyice karıştırarak, Rusya'nın "Hasta Adam" la olan son mücadelesi için uygun zemini hazırlamakla görevliydi³¹. Çok geçmeden de, İgnatiyev'in çalışmaları etkisini göstermeye başlamıştı.

1. 2. BALKANLARDA OSMANLI HAKİMİYETİNİN SARSILMASI

1. 2. 1. Hersek Ayaklanması

Hersek Ayaklanması, Rusya için Şark Meselesi'nin hallinde son perdenin, Balkanlardaki Osmanlı varlığı için ise sonun başlangıcıdır. Panslavizm hareketinin ektiği fesat tohumlarının hasat zamanını haber veren bu ayaklanma oldukça önemlidir.

XIX. yüzyıl başlarına gelindiğinde Bosna - Hersek, Balkanlardaki diğer bölgelerin aksine, tam manası ile huzur ve sükunet yuvasıydı. Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında herhangi bir anlaşmazlık söz konusu değildi. 1804'te, Sırp'lar isyan ettiklerinde Bosna - Hersek'i de isyana teşvik etmişlerse de, bu tahrik çabaları pek tesirli olmamış, burada ki Müslüman ahali, Osmanlı'nın bir uç karakolu olarak görev yapmışlardı. Fakat, Avusturya ve Rusya'nın gittikçe artan baskısı ve Osmanlı yönetiminin bozulmaya başlaması neticesinde, Bosna - Hersek 1828-1829 Osmanlı- Rus harbinde bağımsızlık sevdasına düşmüş, 1831'de çıkan isyan güçlükle bastırılabilmişti. Kırım Harbi'ni müteakip, Panslavist komiteler ve -Avusturya, Fransa, İtalya gibi devletlerin konsoloslukları himayesinde açılan- misyoner okullarının yıkıcı faaliyetleri sayesinde, bu bölge gaileler merkezi haline gelmişti. Kırım Harbi'nden sonra ilk isyan 1861'de vuku bulmuştu. Sırbistan gibi muhtar hale gelme isteği ve 1858'de Karadağlıların Osmanlılar karşısında kazandıkları zaferler,

³¹ A. N. Kurat, "Panslavizm" , s. 267; Esasın da İgnatiyev, General Fedayev'le birlikte başı çektiği – Ortodoks kilisesi, dil ve kültür birliği gibi Panslavizm'in romantik ideallerini reddeden- Rusya'nın asırlık politikası Pan-Rusyanizm akımını temsil etmekteydi. İgnatiyev ve Fedayev'e göre; Panslavizm'in sac ayağı: dil, din, kültür sadece Rusya'nın üstünlüğünün yardımcı unsurlarıydı. Bkz. Armaoğlu, a. g. e., s. 493

Herseklileri cesaretlendirmiş. Karadağ gönüllülerinin de desteği ile isyan etmişlerdir. Babıali, Karadağ sınırına kolordu, Adriyatik sahiline de filo göndererek (Ömer Paşa komutasında) isyanı bastırmıştır. Fakat asıl büyük isyan 1875'te patlak vermişti, isyan Hersek sancağının Nikşin (Nevesin) kazasında, 160 kişilik bir Hıristiyan gurup tarafından -vergilerin ağırlığı, zabıtalının zulmü bahanesiyle- çıkarılmış, bu gurup sonrada Karadağ'a kaçmıştı³².

1. 2. 2. Hersek Ayaklanması'nın Milletlerarası Bir Sorun Halini Alması ve Devletlerin Yaklaşımları

Kısa bir süre de genişleyen Hersek Ayaklanması, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan gibi zaten Rusya'nın Panslav kışkırtmalarıyla kaynamakta olan ülkelerde büyük bir heyecana neden olmuş, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'dan bir çok gönüllü, asilerin yardımına gitmişti. Bu yardımlar ve gönüllüler, ayaklanmayı giderek büyütmekte ve ayaklanma giderek içinden çıkılmaz bir hale getirmeye başlamıştı³³. Karadağ Prens'i Nikola'nın da, İgnatiyev'e durumu bildirmiş olması, olayı bir anda Avrupa meselesi haline getirmişti³⁴.

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrassy, Metternich'in 1815'te: "*Türk Monarşisi yıkılacak olursa, Avusturya ancak çok kısa bir süre ayakta kalabilir.*" şeklinde ifade ettiği görüşe paralel bir şekilde, Bosna-Hersek'in, Sırbistan veya Karadağ'ın eline geçmesini kendi sonlarının başlangıcı olarak addederek, Hersek ayaklanması'nın bir an önce

³² Kocabaş, a. g. e., s. 165-166

³³ Kemal Çelik, "Gazi Osman Paşa, Yaşadığı Devrin Siyasi, Askeri, Sosyal ve Ekonomik Olayları ve Bu Olayların O'nun Siyaseti Üzerindeki Etkileri", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 53

³⁴ Kocabaş, a. g. e., s. 166

bastırılması suretiyle, statükonun korunmasından yana bir tutum içerisine girmişti³⁵.

18 Ocak 1871'de kurulan Genç Alman İmparatorluğu (Prusya) ise; Fransa'ya büyük bir mağlubiyet yaşatarak topraklarına kattığı (1 Mayıs 1871 Frankfurt Barışı) Alsass ve Lotringen (Alsace-Lorraine) için Fransa'nın girişebileceği bir öç alma girişimine karşılık, onu Avrupa siyasetinden izole etme çabaları doğrultusunda, Rusya ve Avusturya ile "Birinci Üç İmparatorlar Ligi" adı verilen bir anlaşma yapmıştı. Bu dönemde Bismarck'ın "*Avrupa dengesi ve barışını korumak*" şeklindeki politikası, Şark Meselesi ile doğrudan ilgilenmeyen bir tutum sergilemekteydi³⁶.

Kont Andrassy, gittikçe büyüyen bu sorun karşısında Viyana'daki Rus ve Alman büyük elçileriyle görüşmüş, Rusya, diğer Avrupa devletlerinin de konuya müdahil olmasını isteyerek Babıali üzerinde baskıda bulunulmasını isterken, Andrassy olayın daha fazla büyümesine mani olmak adına bu karara razı olmamış, sonuç olarak; Osmanlı Devleti'nden ayaklanmanın bastırılması için daha fazla asker sevk etmesi ve bir takım ıslahatlarda bulunmasının istenmesi, Karadağ ve Sırbistan'ın tarafsız kalmasına çalışılması gibi kararlar alınmıştı. Nitekim Osmanlı Devleti, Hersek'e bir soruşturma komisyonu gönderip, asilerle anlaşmaya çalışacağını ve devletlerin Hersek'teki konsoloslarının buna aracılık etmesini kabul etmişti. Avrupa siyasetinde -Almanya yenilgisiyle- etkisini kaybetmiş Fransa ile İtalya'da bu duruma seyirci kalmamak adına aracılığa katılmak istemişlerdi. İngiltere ise, Osmanlı Devleti'nin ısrarı üzerine bu komisyona katılmıştı. İngiltere, İstemeyerek katıldığını açıkça ifade etmekten çekinmediği gibi, Osmanlı Devleti'nin dış müdahaleye gerek kalmadan bu meseleyi çözmesi gerektiğini de söyleyerek ("*...Eşkıya hakkında gerekli şeyleri yapması tercih olunur.*"), cesaret verir bir açıklamada bulunmuştu.

³⁵ Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 495; 1866 tarihinde Sadowa'da Prusya'ya yenilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, o tarihten sonra dikkatini doğuya çevirerek, "Hasta Adam"ın mirasından pay alarak doğuya doğru genişlemek arzusu içerisine girmişti. Daha önce bölgedeki isyan kıvılcımlarını bizzat körüklerken, beliren Rusya tehlikesi üzerine "statükonun korunması"nı yani, Güçlü Rusya karşısında zayıf Osmanlı'yı tercih etmek zorunda kalıyordu. Bkz. Çelik, **a. g. m.**, s. 52

³⁶ Beşirli, **a. g. m.**, s. 141

Alınan bu karar gereği, Server Paşa Hersek'e yollanmış, konsolosların aracılığında yapılan görüşmede asiler; Bosna-Hersek'in bir Hristiyan vali yönetiminde özerk olmasını, özerklik gerçekleşinceye dek büyük devletlerin garantörlüğünü isteyecek kadar ileri gidince, istekleri kabul edilmemişti. Bu bahaneyle ayaklanmayı bir "*Slav İhtilali*"³⁷ haline getiren asiler, Müslümanlara da saldırmaya başlamış, Müslümanların kendilerini korumak için karşılık vermeleri üzerine de, olayı dinler savaşı haline getirmeye çalışmışlardı.

Balkanlar'da tam bir kaos yaşanırken, İstanbul'da da garip şeyler olmaktaydı. Sultan Abdülaziz, daha önce azlederek Adana valiliğine sürdüğü Rus dostu Mahmud Nedim Paşa'yı, İgnatiyev'in etkisiyle tekrar sadrazamlığa getirmişti³⁸. Mahmud Nedim Paşa'nın göreve gelmesi ile İgnatiyev'in İstanbul'daki nüfuzu en yüksek mertebeye çıkmıştı. Mahmut Nedim Paşa'da göreve gelmeden kısa bir süre önce, -İgnatiyev'e teşekkür edercesine- Sultan Abdülaziz'e "*Hersek meselesi bir hafta da hallolunacak iştir. Babıali bunu büyütüyor.*" şeklindeki telkinleriyle balkanlarda yanmakta olan ateşe odun atıyordu³⁹.

³⁷ Hersek Ayaklanması patlak verdiğinde, Bulgar isyanı elebaşlarından Botjev: "*Bu kıvılcım bütün Balkanları ateşe verecek, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak zamanı geldi.*" demekteydi. Y.T. Kurat, "1877-1878 Osmanlı ...", s. 573

³⁸ Mahmut Nedim Paşa, Ruslara olan sempatisi ve izlediği politikalarla halk arasında "Sadrazam Nedimof" olarak anılan bir şahsiyetti. Bkz. Nevin Yazıcı, **Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti**, Ankara, 2002, s. 39 Osmanlı Devleti'nin bu dönemde kendi içerisinde yaşadığı buhranlar, pekte Balkan Buhranı'nı aratmayacak denli büyüktü. 1865 tarihinde kurulan "Genç Osmanlılar Cemiyeti" devletin kurtuluşunun ancak meşruti bir yönetim şekliyle mümkün olabileceğini savunmaktaydı. Gittikçe güçlenen cemiyet giderek söz sahibi olmaya başlamıştı. Nitekim 30 Mayıs 1876 tarihinde Sultan Abdülaziz tahttan indirilerek yerine V. Murat geçirildi. Bu esnada tahttan indirilen Sultan Abdülaziz'in intihar mı, cinayet mi? olduğu anlaşılamayan ölümü, Çerkez Hasan adlı bir şahsın Sultan Abdülaziz'in intikamını almak için Vükela Meclisi'ni basarak Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmesi İstanbul'u, Balkanlar'dan beter hale getirmişti. Bu olaylar V. Murat'ın zayıf olan sınırlarını iyice bozmuş, hastalığı artmıştı. Bunun üzerine Meşrutiyeti yönetimine geçileceği sözü alınarak II. Abdülhamit 31 Ağustos 1876'da padişah yapıldı.

³⁹ Mahmut Nedim Paşa'nın bir diğer marifeti de: Hükümetin, 6 Ekim 1875'te yayınlanan bir kararname ile, iç ve dış borç ana para ve faizlerinin 5 yıl süre ile % 50 oranında ödeyeceğini ilan etmesiydi. Bkz. Erdinç Tokgöz, "19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 164; Zaten Osmanlı aleyhine dönmüş olan Avrupa kamuoyu, bu kararla iyice Osmanlı Devleti'nin karşısında bir tavır takınmıştı.

1. 2. 2. 1. Andrassy Notası

Hersek Ayaklanması tüm çabalara rağmen yatışmazken, Bulgarlar da kıpırdanmaya başlamıştı. 2 Ekim 1875 tarihinde Mahmut Nedim Paşa'nın telkinleriyle -Hristiyanlar için bir takım yeni haklar taahhüt eden- "Adalet Fermanı" adıyla bir irade-i hümayun yayınlanmışsa da, Rusya'nın fermanı laftan öteye gidemeyecek bir şey olarak addetmesi bu girişimi boşa çıkarmıştı⁴⁰. Durumun giderek Rusya'nın emellerine hizmet eder bir hal alıyor olması, bunalımın en başından beri statükonun korunmasına uğraşan Avusturya-Macaristan Dış İşleri Bakanı Kont Andrassy'i endişelendirmişti. Nitekim duruma müdahale etmek isteyen Kont Andrassy, uzun uğraşlar neticesinde "Andrassy Notası" olarak anılan belgeyi 30 Aralık 1875'te Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya ve Osmanlı Devletine tebliğ etmişti. Muhtıra'nın beş maddesinde din özgürlüğü, tahıl vergisinin kaldırılması, toplanan vergilerin toplandıkları vilayetlerde kamu hizmetlerine aktarılması, toprak reformu ve uygulamanın Hristiyan ve Müslümanlardan meydana gelen yerel meclislerin kontrolünde yapılması yer almaktaydı⁴¹.

Avrupalı devletlerce kabul edilen notayı⁴² görüşen Babıali, 11 Şubat'ta verdiği cevapta; vergilerin toplandığı yerde kamu hizmetlerinde harcanması maddesi hariç Andrassy Notası'nın kabul edildiğini açıklamış, 13 Şubat'ta da Sultan Abdülaziz bir fermanla Avrupalı devletlerin istediği ıslahatların yapılacağını bildirmişti. Fakat, Asiler 28 Şubat'ta sözü edilen reformların Avrupalı devletlerin gözetiminde yapılmadığı müddetçe gerçekleşmeyeceğini öne sürerek ayaklanmaya devam etme kararı almışlardı. Diğer taraftan Sırbistan açıktan açığa silahlanmaya başlayarak, Karadağ ile bir ittifak yapmıştı. Bu ana kadar statükonun korunmasına çalışan Avusturya'da,

⁴⁰ Armaoğlu, a. g. e., s. 497; 12 aralık 1877 tarihinde de, Osmanlı Devleti'nin genelini kapsayan yeni bir ıslahat fermanı çıkarılmıştı. Bkz. Uçarol, **Siyasi...**, s. 324;

⁴¹ Gürsel, a. g. e., s. 124

⁴² İngiltere bu notayı kabul etmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nin bunu kabul etmemsi durumunda Babıali'ye karşı girişilecek hiçbir siyasi harekete karışmayacağı gibi, olası baskı girişimlerini de onaylamayacağını bildirmişti. Bkz. Armaoğlu, a. g. e., s. 498

bunun gerçekleşmesine imkan kalmadığına kanaat getirerek göz diktiği Bosna-Hersek için Rusya ile aynı çizgiye kaymaya başlamıştı⁴³.

1. 2. 2. 2. Berlin Memorandumu

Osmanlı'nın Hersek ayaklanması'nı bastıramamış olması, Panslav hareketlerin Balkanları iyiden iyiye sarmasına neden olmuştu. Nisan 1876'da Bulgar Ayaklanması⁴⁴ patlak vermiş, bu ayaklanmanın hemen arkasından da "Selanik Vakası"⁴⁵ patlak vermişti. Bu olay üzerine Fransa, Almanya, Rusya, İtalya ve Avusturya Selanik önüne donanma göndermiş, fakat olayın faillerinin ağır bir şekilde cezalandırılmış olması üzerine olay kapanmıştı. Fakat bu iki hadise de Rusya'nın ekmeğine yağ sürmüştü, Avrupa Kamuoyu Türkleri lanetlerken, Rusya kutsal amacına iyiden iyiye yaklaşarak inisiyatifi ele geçirmişti⁴⁶. Nitekim Rus Başbakanı Gorçakof, 11 Mayıs 1876'da Berlin'de bir araya geldiği, Bismarck ve Andrassy'e Osmanlı devleti'ne baskı yapılmasını kabul ettirdi⁴⁷. Gorçakof'un maharetinin sonucu olarak alınan kararlar "Berlin Memorandumu" olarak Osmanlı Devleti'ne tebliğ edildi(13 Mayıs 1876)⁴⁸. Bir ültimatoma niteliği taşıyan Berlin Memorandumu, alınan

⁴³ Bosna-Hersek, Adriyatik denizi kıyısında, Orta Avrupa'ya geçiş bölgesinde son derece mühim bir noktada olduğundan stratejik açıdan önemi büyüktü. Bkz. Kocabaş, **a. g. e.**, s. 165; Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'e -Rusya veya Sırbistan'ın eline geçmesi durumunda Dalmaçya'nın emniyetinin tehdit edeceğinden- büyük önem vermekteydi. Bkz. Y.T. Kurat, , "1877-1878 Osmanlı...", s. 576

⁴⁴ Osmanlı Devleti'nin Bulgar İsyanı'nı kanlı bir şekilde bastırması, Rusya'ya büyük bir koz vermiş, Avrupa kamuoyuna mübalağalı bir şekilde aksettirilen bu olay, Avrupa'da bir Türk düşmanlığı dalgası yaratmıştı. Bkz. A. N. Kurat, "Panslavizm", s. 298

⁴⁵ Selanik'in Avrethisar Kasabası'nda bir Türk'le (Tahsildar Emin Efendi) evlenmek için İslamiyet'i seçen bir Bulgar kızı, Selanik'e gelmek için çarşafı bir halde trene binmiş, bu haberi alan 150 kadar Bulgar ve Rum, kızı jandarmaya aldirmeden ve olaya müdahale etmek isteyen 10 kadar Türkü de döverek zorla Amerikan Konsolosluğuna götürmüştü. Yaşanan olayların Müslüman ahalice duyulmasıyla da, halk Valilik önünde toplanmış, Vali Refet Paşa'nın yavaş davranmasıyla ahali Saatli Cami'de gittikçe kalabalıklaşmıştı. Halkla konuşmak için Alman Konsolosu M. Abot ve Fransız Konsolosu M. Mulin camiye geldiğinde ahali konsolosları alıkoyarak, Amerikan Konsolosluğuna götürülmüş kızın serbest bırakılmasını şart koşmuş, kız serbest bırakılmayınca da iyice galeyana gelen halk, bu iki konsolosu öldürmüştü. Bkz. Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi**, C. I, Ankara, 2001Ünal, s. 362-364

⁴⁶ Gürsel, **a. g. e.**, s. 124

⁴⁷ Y.T. Kurat, , "1877-1878 Osmanlı...", s. 577

⁴⁸ Ünal, **a. g. e.**, s. 362-364

kararların uygulanmaması durumunda üç devletin “tesirli tedbirler” alacakları şeklindeki açık tehdidi de içermekteydi. Gelişmelerin dışında bırakıldığından yakının ve aslında “Hasta Adam”ın Rusya liderliğinde Üç İmparatorlar Ligi’nce paylaşılmasından endişe duyan İngiltere bu ultimatoma itiraz ederek katılmamış, bu gelişmeler, daha önce memoranduma katılan Fransa ve İtalya’nın geri çark etmelerine neden olmuştu. İngiltere’nin itirazı bir anda Avrupa diplomasisini karıştırmakla kalmayıp, Osmanlı Devleti’ni ise haddinden fazla cesaretlendirmişti⁴⁹.

İngiltere, kararlılığını göstermek adına Malta’da bulunan donanmasına 24 Mayıs’ta Çanakkale açıklarına hareket emri vermişti, fakat bu olay 23 Haziran 1876’da duyulduğunda, İngiliz Parlamentosu’nda muhalif Liberal Grubun lideri Gladstone’un; *“Hükümet, Babıali’ye destek vererek Bulgarlara yapılan mezalime alkış tutuyor.”* şeklindeki eleştirilerine maruz kalmıştı. Gladstone’un “Bulgar Mezalimi ve Şark Meselesi ” adıyla çıkardığı broşürü ve *“ Avrupa kıtasında bir tek Türk’ün bile bırakılmaması gerektiğini”* savunan ateşli konuşmaları, Türk düşmanlığını zirveye tırmandırıyordu. Buckinghamshire eyaletinde yapılan seçimleri de, muhalefet adayının kazanması İngiliz hükümetinin olaylara yaklaşımını değiştirmesine yol açmıştı. Rusya, tek engel olarak gördüğü İngiltere’deki bu gelişmelerden oldukça memnun bir şekilde oyununun son perdesine geçiyordu. Sırbistan’ın ve Karadağ’ın oyuna girme vakitleri gelmişti⁵⁰.

1. 2. 3. Sırbistan ve Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne Savaş Açması

1867’de Sırbistan’daki Rus nüfuzu zirveye çıkmış, Rus Harp Bakanı Milyutin 1867-1868’de Sırp askerlerini eğitmek için uzmanlar göndermişti. Panslavist tahriklerden şımaran Sırp lar “Büyük Güney Slav İmparatorluğu” hayallerine dalmaya başlamışlardı. İgnatiyev ve onun nüfuzundaki Belgrat konsolosu Andrei Nikolaiveiç’in teşviklerine, Hersek Ayaklanması da

⁴⁹ Armaoğlu, a. g. e., s. 502

⁵⁰ Y.T. Kurat, “1877-1878 Osmanlı...”, s. 578-580

eklenince, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması kaçınılmaz olmuştu⁵¹. İttifak antlaşması yaparak Karadağ Bu arada Rus generali Mikhael Grigoroviç Çernayev, Moskova Panslavist Komitelerinin başı olarak Sırbistan'a gelmiş, Sırbistan Şark Orduları Komutanlığı'na getirilmişti. Bu duruma, -uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle- büyük devletler karşı çıkmışsa da, Rusya, Çernayev'in istifasını verdiğini söyleyerek, Çarı II. Aleksandır nezdinde, Çernayev'i kınamıştır⁵². Babıali'ye ultimatom veren Sırp, Bosna hersek hareketinden dolayı başıbozuk kuvvetlerin hudut köylerine tecavüz ettiği bahanesiyle, Bosna hersek i işgal edeceklerini bildirmişlerdi. Artık o büyük gün gelmişti, General Çernayev, Hristiyanlara hitaben yayınladığı bildiride "mukaddes Slav hedefleri" ve "Ortodoks haççı için" tüm balkanları silaha sarılmaya çağırıyordu⁵³.

Rusya, Herseklileri, Bulgarları isyana sevk ve Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlıya saldırtmakla, -Slavcılık yalanıyla- bu küçük milletlere Türk ordusunu hırpalamak vazifesini veriyordu. Sonradan savaşa müdahale ederek, 93 harbi diye anılan Osmanlı-Rus harbinde kendi muvaffakiyetini kolaylaştırmaya çalışıyordu.

Osmanlı – Sırp, Karadağ Harbi, Sırbistan şark ordusunun Yenipazar ve nişe saldırmasıyla başladı⁵⁴. Hersek'e saldıran Karadağ başarılı olduysa da

⁵¹ Kocabaş, a. g. e., s. 70-72; Her ne kadar 6 Nisan 1867 tarihinden sonra : "*Türklerin, Sırbistan'da bayraktan başka bir varlığı kalmamıştı.*" Bkz. İ.H.Danişmend, **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.1, İstanbul, 1971, s. 215; Sırbistan ve Karadağ kağıt üzerinde de olsa Bağlı bulundukları devlete isyan etmişlerdi. Bkz. Rifat Uçarol, **Siyasi...**, s. 329

⁵² Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devletine karşı günden güne artan düşmanca hareketleri, Sırbistan'ın harp hazırlıkları için 12 milyonluk bir borçlanmaya gitmiş olması ve bir takım sınır hareketleri üzerine, Osmanlı Devleti 9 Haziran 1876 tarihinde Sırbistan'a bir nota vererek, Sırbistan'ın bu hareketlerini izah etmesini istemişti.. Sırp Prensi Milan, Haziran ayı ortalarında verdiği cevapta, Çerkez, Arnavut ve Kürtler den oluşan başıbozukların sınırı geçerek yağma ve kıtaller yaptığı, Bosna – Hersek buhranının Sırp ticaretini baltaladığı gibi nedenlerle, -asayişin sağlanması adına- Bosna'nın kendilerine, Hersek'in Karadağ'a verilmesini istemişti. 1 Temmuz 1876'da Sırbistan, bir gün sonra da müttefiki Karadağ Osmanlı Devletine Savaş ilan etti. Bkz. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, Ankara, 1988, s. 15-16

⁵³ Kocabaş, a. g. e., s. 70-71

⁵⁴ Savaşın başlamasıyla, Bosna – Hersek'e büyük önem veren ve Balkanlar'da bir müddet daha statükonun korunmasını savunan Avusturya endişelenmişti. Avusturya'yı tatmin etmedikçe, Balkanlar'daki emellerini gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını bilen Rusya'da, Avusturya'yı kazanmak için harekete geçmiş, 8 Temmuz 1876 tarihinde Avusturya – Macaristan İmparatoru Joseph ve Çar II. Aleksandır, Reichstad'da bir araya gelmişlerdi. Varılan antlaşmaya göre, savaşı Osmanlı Devleti kazanırsa Balkanlar'da statüko korunacak fakat reformların gerçekleşmesi sağlanacak, Sırbistan ve Karadağ galip

Sırp lar ilerleme kaydedememişti. Generalin tahminlerinin aksine, Balkanlarda isyan edende görünmüyordu. Rusya'nın işe karışmasından başka yapacak bir şey yok gibiydi. İleri gelen Rus Panslavist İvan Aksarov bütün Slavları yardıma çağır mış, beş bin gönüllü asker toplanmış (Rus Kızılhaç'ı da büyük bir yardım faaliyetine girişmişti -evleri ziyaret ederek, tramvaylarda,gemilerde yardım toplanıyordu.) Bulgarlar 2800 kişilik bir gönüllü asker göndermişti. Fakat tüm bunlar üst üste bozguna uğrasına mani olamamıştı⁵⁵. Aldığı kesin yenilgiler üzerine Sırbistan, 24 Ağustos 1876'da Avrupalı Devletlerinin Belgrat konsoloslarına başvurarak Osmanlı Devleti ile bir ateş kes antlaşması yapılması için arabuluculuk yapmalarını istedi. Yunanistan'ın bile Osmanlı Devleti için "Hasta Adam" tabirini kullandığı bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin Sırp lar ve Karadağlılar karşısında gösterdiği başarı, Avrupa'da büyük şaşkınlıkla karşılanmıştı⁵⁶.

Sırbistan'ın, mütareke yapılması için yardım istemesinin hemen ardından, Paris Sefiri Sadık Paşa, 5 Eylül 1876'da Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafında; Prens Gorcakof'un "*Düvel-i Mütehabbe'ye*" çektiği telgraflar, üzerine devletlerin Osmanlı Devleti'nin kayıtsız şartsız birkaç haftalık bir mütareke yapmasına karar verdiklerini, bu şartın kabul edilmemesi durumun da "*bizi kendi halimize bırakacakları*"nı-Rusya karşısında- söyleyerek, şahsi kanaatini ilave etmişti; bunun "mümkünsüz değil ise de vakitsiz" olacağını dolayısıyla da "*Düvel-i Mütehabbe tarafından Babıali'ye böyle bir teklif vukuunda Sırbistan ve Karadağ'da bilcümle ecnebi gönüllüleri ihraç olunmak ve hiç olmazsa ise yeniden gönüllüler, esliha ve mühimmat-ı harbiyi naklini men için Sırp sevhiline nezaret kılınmak*" gibi şartlar öne sürmek gerektiğini söylemişti⁵⁷.

Avrupalı devletlerin aracılığı sonucu yapılan görüşmelerde, Osmanlı Devleti'nin öne sürdüğü şartlar ağır bulunarak İngiltere tarafından bir

gelirse de(Bu durum Osmanlı'nın yıkılması demektir.), Avusturya, Bosna'nın bir kısmını, Rusya, Beserebya'nın 1856'da kaybettiği kısmıyla, Karadeniz'in doğu kıyılarını alacaktı. Ayrıca Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın da toprakları genişletilecekti. Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 505-506

⁵⁵ Kocabaş, **a. g. e.** , s. 72-73

⁵⁶ **EK. 1 (BOA. Y..EE.., 1293 B. 02, 44/12)**

⁵⁷ **EK. 2 (BOA. Y..EE.., 1293 N. 14, 84/76)**

mütareke şart namesi hazırlanmıştı, fakat İngiltere'nin hazırladığı program da Sırbistan ve Karadağ tarafından kabul edilmemiş, 25 Eylül 1876'da müttefikler tekrar Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa başlamışlardı⁵⁸. 3 Ekim 1876'da başlayan savaş, 29 Ekim 1876 tarihinde Sırp Ordusu'nun "*tamamen perişan*" olmasıyla sona ermişti. Yaşanılan büyük hezimet üzerine Prens Milan, Çar II. Aleksandır'a çektiği telgrafta: "*Sırbistan'ı bir Allah, bir de siz kurtarabilirsiniz.*" diyor ve hamisi Rusya'dan yardım istiyordu⁵⁹. Çar'ın talimatı üzerine Rusya'nın İstanbul Büyük Elçisi İgnatiyev, 31 Ekim 1876'da Babıali'ye 48 saat süreli bir ultiatom vererek, iki ay süreli –kayıtsız şartsız– bir ateşkes istemişti. Bu isteğin kabul edilmemesi durumun da, İstanbul'u tüm elçilik mensuplarıyla terk edeceğini ve bu hareketin sorumlusunun Osmanlı Devleti olacağını bildiriyordu. Rusya'nın bu –resmen– savaş tehdidi üzerine Osmanlı Devleti'nin ateşkesi kabul etmekten başka bir alternatifi kalmamıştı⁶⁰.

1. 2. 4. İstanbul Konferansı

Rusya'nın, Şark Meselesi'ni, diğer devletleri hiçe sayar bir şekilde tek başına halletmeye karar vermiş olması, Avrupa'yı da harekete geçirmişti. İngiliz Kraliçesi'nin "*kaba ve münasebetsiz*" olarak nitelendirdiği Rus ultiatomuna, İngiltere Hariciye Nazırı Lord Derby'de 9 Kasım 1876 tarihli konuşmasında açıktan açığa Rusya'ya göz dağı veriyordu. Fakat Rusya, Balkanlar'a büyük bir sabır ve özveriyle ektiği fesad tohumlarının hasadı için, artık İngiltere'nin bile tehditlerine aldırış etmiyordu. Çar II. Aleksandır, Moskova'da yaptığı bir konuşmasında: "*Kan ve İnanç*" kardeşleri Sırlar ve Karadağlılar için, icap ederse tek başına hareket etmeyi göze aldıklarını haykırıyordu. Çar, daha öncede bunu (2 Kasım 1876) Alman İmparatoru'na yazdığı mektubun da: "*Benimle hareket edilmek istenmiyorsa, o zaman tek başıma hareket hakkına sahibim.*" şeklinde dile getirmişti. Bu gelişmeler

⁵⁸ Uçarol, **Siyasi...**, s. 330

⁵⁹ Metin Hülâgü, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul 1993, s. 53

⁶⁰ Karal, **a. g. e.**, s. 24

üzerine İngiltere, Rusya'nın tek başına harekete etmesine mani olmak adına harekete geçmiş, İstanbul'da -Balkan bunalımının ele alınacağı -bir konferans toplanmasına diğer devletleri de 4 Kasım 1876'da ikna etmişti⁶¹.

İstanbul Konferans'ı, bir diğer ismiyle Tersane Konferansı, temsilcilerin (İngiltere, Almanya, Avusturya – Macaristan, Fransa, İtalya) 11 – 22 Aralık tarihleri arasında Rusya İstanbul Büyük Elçisi İgnatiyev'in evinde ıslahat programının hazırlanması mahiyetinde olan çalışmalarının ardından⁶², 23 Aralık 1876 tarihinde Bahriye Nezareti binasında toplandı. Konferansta görüşülecek maddeler okunurken, dışarıdan birden bire top sesleri gelmeye başlamıştı. Top seslerinin duyulması üzerine Hariciye Nazırı Saffet Paşa (Ethem Paşa ile beraber Osmanlı Devleti'ni temsil eden Saffet Paşa, aynı zaman da konferansın başkanlığını yapmakla görevlendirilmişti⁶³.) katılımcılara hitaben: *“Efendiler, Haliç'in öte tarafında atılan şu toplar halkın meşru isteklerine göre Padişah tarafından Devlet-i Aliyye'de tatbik olunması gerekli görülen yeni idare usulünün ilanı olduğundan ve işbu meşrutiyet idaresi muhtelif Osmanlı kavimlerinin bütünü'nün şahsi emniyetlerini kefarete altına aldığından bu inkılap karşısında toplantımız zait kalır.”* şeklinde kısa bir konuşma yaptı. Delegeler, şaşırmış oldukları her hallerinden belli olarak, saffet Paşa'yı dinlediler. Bir süre sonra söz alan İgnatiyev, böyle nümayişlere kulak asılmamasını söyledikten sonra, tartışılması planlanan maddenin görüşülmesine geçilmesini istedi⁶⁴.

Babıali, Meşrutiyet'i ilan etmekle, bundan böyle devlet içerisindeki Hristiyan toplulukların kendi temsilcileri vasıtasıyla problemlerini mecliste çözeceklerini, dolayısıyla da Avrupa devletlerinin bu toplulukların haklarını savunmasına gerek olmadığını vurgulamaya çalışmıştı. Fakat delegeler İgnatiyev'le aynı fikirdeydi. Konferansa devam edildi. Konferans esnasında

⁶¹ Armaoğlu, a. g. e., s. 510-511

⁶² Bekir Sıtkı Baykal, “ Doksan Üç Harb Arifesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XI. Cilt, 3, s. 2 Ankara, 1953, s. 243

⁶³ Konferansa Murahhas olarak, “...*erbab-ı liyakatten, ehil ve müstakim, Fransızca'yı serbest ve güzel söylemeye muktedir...*” olmaları sebebiyle, Saffet ve Ethem Paşalar seçilmiş ve bu göreve 7 Aralık 1876 tarihinde memur edilmişlerdi. Bkz. B. Sıtkı Baykal, “1877 – 78 Harbi ve Bununla İlgili Meselelere Ait Vesikalar”, **Tarih Vesikaları**, (C. I, II, S. III, VII, VIII'den ayrı basım), 1942, s. 7-8

⁶⁴ Karal, a. g. e., s. 28-29

İngiltere'den beklenen yardım gelmemiş, hatta İngiltere, yaptığı öneriler ve davranışlarla tam tersi bir tutum sergilemişti. Yapılan dokuz toplantı sonunda Osmanlı Devleti'ne Sırbistan ve Karadağ'ın savaştan önceki durumlarının tanınması ve topraklarının genişletilmesi. Bulgaristan ve Bosna – Hersek'e bir takım imtiyazlar verilmesi ve özerklik tanınması gibi şartlar öne sürülerek, kabul etmesi içinde bir haftalık zaman tanındı. Babıali, devletin bağımsızlığı şeref ve haysiyeti için onur kırıcı olarak nitelediği bu şartları reddetmiş, bunun üzerine konferans 20 Ocak 1877 tarihinde dağılmıştı⁶⁵. Mithat Paşa, konferansta alınan kararların Osmanlı Devleti'nce resmen reddedilmesinden neredeyse bir ay önce 25 aralık 1876'da, *"Konferansın dermiyan eylediği teklifat-ı muzırta Devlet-i Aliyye'ce hiçbir surette kabul olunur şeyler olmadığından..."* Devlet-i Aliyye'nin yalnız Rusya'nın değil, diğer Avrupa devletlerinin karşısında da zor durumda kalacağını hesap ederek, Avrupalı devletlerini kazanabilmek adına harekete geçmişti. Bunun için görevlendirdiği Nafia Müsteşarı Üryan Efendi'yi de Varna üzerinden Avrupa'ya göndermişti⁶⁶.

1. 2. 4. 1. Londra Protokolü

İstanbul Konferansı'nda öne sürülen şartların reddedilmesi üzerine, Avrupa devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler iyice gerilmişti. Rusya, daha Osmanlı Devleti'nin kararını beklemeden, ufukta beliren savaş için son hazırlıklara girişmişti. Rusya, 15 Ocak 1877'de Bismarck'ın

⁶⁵ Uçarol, **Siyasi...**, s. 332; Konferansta sunulan şartların kabul edilmesi için İngiltere Delegesi Lord Salisbury çok çaba harcamıştı. Hatta Sultan Abdülhamit'e sunduğu raporda; tekliflerin kabul edilmemesi durumunda Rusya'nın Devlet-i Aliyye'ye savaş açacağını, bu durumda da yalnız kalacak olan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının kaçınılmaz olduğundan bahsetmiş, buna benzer bir mektubu da Sadrazam Mithat Paşa'ya göndermişti. Tekliflerin reddini savunan Mithat Paşa ise, bu görüşüne destek bulmak için "Meclis-i Umumi" adıyla bir danışma meclisi topladı. Asker, sivil ileri gelenler, eski vekiller, ulema, Rum ve Ermeni Patrik vekilleri, Hahambaşı kaymakamı gibi 200 kişilik bu meclis, birkaç kişi haricinde konferans tekliflerini reddedilmesi kararını aldı. Sultan Abdülhamit'in onayı alındıktan sonrada konferans şartları reddedildi. Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 514; Ruslarla, savaşmak anlamına gelen bu karar, harp ilan edildiğinde Cevdet Paşa tarafından şöyle değerlendirilir: *"...ol vakit muharebe yoluna gitmek bizce hiç cazi değil idi. Lakin akdemce Midhat Paşa efkar-ı ammeyi tehyic ile muharebe yoluna sevk etti. Sanki topu doldurdu. Redif Paşa ile Mahmud Paşa dahi ateş ettiler. Devleti mehlekeye atıla."* Bkz. Cevdet Paşa, **Tezakir**, (Hazırlayan. Cavid Baysun), Ankara, 1991, s. 170

⁶⁶ **EK. 3 (BOA. Y.. EE...**, 1293 Z. 08, 76/50)

Avusturya ve Rusya'yı yakınlaştırmaya çalışan politikasını da kullanılarak, Avusturya'nın tarafsızlığı karşısında Rusya'nın askeri hareketlerini sınırlandıracağı yönünde, Avusturya ile bir anlaşma yapmıştı. 15 Ocak 1877 tarihinden 18 Mart 1877 tarihine kadar süren pazarlıklar sonucu Peşte Antlaşması ile Bosna – Hersek tarafsızlığı mukabilinde Avusturya'ya veriliyordu. Bu antlaşmayla Balkanlar'da serbest kalan Rusya, Avusturya'ya ayrıca büyük bir Slav devletinin de kurulmayacağı sözünü veriyordu. Avusturya ve Almanya'nın onayını alan Rusya, Balkan sorunlarıyla ilgili milletlerarası bir konferansın alacağı kararları uygulama görevini ifa etmek üzere, diğer devletlerin ikna edilmesine çalışmaktaydı. Avrupa başkentlerini dolaşan İgnatiyev, Rusya'nın bu amacını kabul ettirmede Londra'da zorlanmışsa da, Londra'dan ayrılıp Petersburg'a vardığında 31 Mart 1877'de "Londra Protokolü" de Paris Konferansı'na katılan devletlerce Londra'da imza edilmekteydi⁶⁷. Protokolde; Sırbistan'la olduğu gibi Karadağ'la da (Harp esnasında elde ettiği toprak kazancını tanımak kaydıyla.) anlaşılması, Balkanlar'da bir an önce reform çalışmalarının başlatılması gibi şartlar ileri sürülürken, istenilen sonuç alınmadığı takdirde, bu protokole imza koyan altı devletin gerekli tedbirleri alacakları da belirtiliyordu⁶⁸. Babıali tarafından Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin hükümlanlık haklarını hiçe sayması olarak kabul edilen protokol şartları, tıpkı İstanbul Konferansı'nın öne sürdüğü şartlar gibi reddedildi⁶⁹.

1. 2. 4. 2. Osmanlı – Rus Harbi'nin İlanı

Osmanlı Devleti'nin Londra Protokolü'nün reddetmesi ile birlikte, Rusya, 19 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'nın -kendisinden istenen- reformları yerine getireceğine olan inancın kalmadığı, Avrupa devletlerinin öğütlerine saygı göstermediği ve Balkanlar'daki buhranın Rus çıkarlarını zedelediğini öne sürdüğü bildirgesinde, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş kararı alındığını tüm

⁶⁷ Karal, **a. g. e.**, s. 38-39; Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 514

⁶⁸ A. N. Kurat, "Panslavizm", s. 591

⁶⁹ Ali Kemal Meram, **Türk - Rus İlişkileri Tarihi**, İstanbul, 1969, s. 196

Avrupa'ya ilan ediyordu⁷⁰. Nitekim 23 Nisan 1877 tarihinde İstanbul'daki elçisini çağıran Rusya, Osmanlı Devleti'ne resmen harp ilan ediyordu⁷¹. Rusya için “ Hasta Adam”ın ölme vakti gelmişti. Savaşın ilanıyla birlikte Ruslar, Romanya üzerinden⁷² Balkanlara ve Kafkaslardan Doğu Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlamışlardı.

1. 2. 5. Karşılıklı Kuvvet Dengesi

1. 2. 5. 1. Osmanlı Ordusu

Osmanlı Devleti Ordusu: 1. Hassa Ordusu İstanbul'da, 2. Ordu Şumnu'da, 3. Ordu Manastır'da, 4. Ordu Erzincan'da, 5. Ordu Şam'da, 6. Ordu Bağdat'ta, 7. Ordu San'a yani Yemen'de olmak üzere başlıca yedi ordudan oluşuyordu. Bu orduların yanında çeşitli bölgelerde(daha çok sınır boylarında) ve kalelerde olmak üzere, 327 piyade bölüğü ile 163 süvari bölüğü bulunmaktaydı. 104 taburdan oluşan 24 alaylık da bir jandarma kuvveti de mevcuttu. Deniz kuvveti ise, Akdeniz, Karadeniz ve Tuna Filolarından meydana gelmekte ve tamamıyla modernize edilmiş bu filolar, o vakitler dünyanın üçüncü büyük deniz kuvvetini teşkil etmekteydiler.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın Rumeli Cephesi'ni oluşturan kuvvetler 27 Haziran 1877'de itibariyle şu şekilde bulunmaktaydı:

Şumnu Bölgesi'nde: Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Abdi Paşa'nın Başkomutanlık Karargahı ve Tuna Şark Ordusu Karargahı, 30 piyade taburu, 31 süvari bölüğü, 17 sahra bataryası(Türk topçu bataryaları 6'şar toptan meydana gelmekteydi.) ve jandarma birlikleri.

Rusçuk Bölgesi'nde(Niğbolu Bölgesi dahil): Kolordu Karargahı, 30 piyade taburu, 2 süvargi bölüğü ve 2 sahra bataryası.

⁷⁰ Tuncer, a. g. e., s. 591, s. 143

⁷¹ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. V, Ankara, 1956, s. 579

⁷² Rusya ve Romanya arasında 16 Nisan 1877'de bir antlaşma yapılmıştı. Bu bir müttefiklik antlaşması olmamakla beraber, Ruslar'ın Romanya'dan serbestçe geçmesine imkan tanıyordu. Bkz. Halil Sedes, **1877- 1878 Osmanlı - Rus ve Romen Savaşı**, C. II, İstanbul, 1936, s. 5

Dobruca Bölgesi'nde: 8 piyade taburu, 1 süvari alayı ve 2 bataryadan oluşan Dobruca Müfrezesi.

Silistre Bölgesi'nde: Tümen Karargahı, 12 piyade taburu, 2 süvari bölüğü, 2 sahra bataryası

Vidin Bölgesi'nde Kolordu Karargahı, 50 piyade taburu, 6 süvari bölüğü, 11 sahra ve 1 dağ bataryası.

Tüm bu birlikler, toplam 186.000 kişilik bir kuvveti meydana getiriyordu. Bu kuvvetlere daha sonra Sofya, Hain Boğazı, Ferdiç ve İslimiye Bölgeleri'nde Müşir Süleyman Paşa komutasında Balkan Kolordusu adı ile 42 piyade taburu, 9 süvari bölüğü, 3 sahra ve 2 dağ bataryasından oluşan bir kuvvet eklendi⁷³.

Savaşın Doğu Anadolu'daki cephesinde ise, Anadolu Harp Ordusu Başkomutanı Ahmet Muhtar Paşa'nın emrinde 57.560 kişilik bir kuvvet vardı⁷⁴.

1. 2. 5. 2. Rus Ordusu

Ruslar, 1876 tarihinden itibaren başladıkları savaş hazırlıklarında, Tuna Cephesi'nde kullanacakları kuvvetleri, Prut ve Dinyester Nehirleri arasında toplamaya başlamışlardı. Savaş ilan edildiğinde, Tuna Cephesi'nde Osmanlı ordusuna taarruz edecek kuvvetleri şöyleydi:

⁷³ H. Hikmet Süer, **1877-1878 Osmanlı – Rus Harbi Balkan Cephesi**, Ankara, 2004, s. 33-35; Osmanlı Ordusu'nda muvazzaflık (ihtiyatlık) süresi 20 yıldır. Bu 20 yılın, 6 yılı muvazzaflık (Nizamiye hizmeti) ve 6 yılı redif olmak üzere 12 yılı askerin silah altında olduğu dönemdir. 6 yıllık redif hizmetinin, ilk 2 yılı mukaddem, 2 yılı tali ve son 2 yılı salis olarak ayrılırdı. Askerler, geride kalan 8 sene ise, Mustahfiz sınıfına ayrılırdı. Bkz. Albay Talat, **Plevne Savunması**, Ankara, 1997, s. XII

⁷⁴ Rifat Uçarol, "Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 215-216; Bu cephedeki kuvvetler, kağıt üzerinde 90.000 olarak görülmektedir. Bkz. H. Hikmet Süer, **a. g. e.**, s. 38; Bu mevcudun kağıt üzerinde olduğunu, Ahmet Muhtar Paşa'da Erzurum'a vardığını da öğrenmiştir. Bkz. Uçarol, "**Gazi Ahmet Muhtar Paşa...**", s. 216

Güney Ordusu: Çar II. Aleksandır 'ın kardeşi Grandük Nikola'nın komutasın da, Karargahı Kişnef'te bulunmaktaydı. Bu ordu: 4 kolordu ve 1 Kazak süvari tümeni, 1 avcı tugayı, 5 batarya(Rus topçu bataryaları 8'er toptan oluşuyordu.) ile takviyeli General Skoblev birliklerinden oluşmaktaydı. Mevcudu 132.696 piyade, 432 top ve 11.040 süvari idi. Savaş esnasında bu katılan 3 kolordu ve 3 tugay ile bu mevcut, 275.000 piyade, 6640 talia (avcı eri), 20.000 süvari ve 756 topa çıkmıştı.

Karadeniz Kuzey Ordusu: Karargahı Odesa olan bu kuvvet, 2 kolordu şeklinde bulunmaktaydı, mevcudu; 63.028 piyade, 5520 süvari ve 216 top.

İhtiyat Kuvveti: 110.000 er, 320 toptan oluşan bu kuvvet, en kısa süre de orduya katılacak biçimde Rusya'nın çeşitli bölgelerinde bulunmaktaydı⁷⁵.

1. 3. OSMAN PAŞA

Plevne Müdafaası denince ilk akla gelen, onun kahraman müdafii Gazi Osman Nuri Paşa'dır. "Plevne ve Gazi Osman Paşa" tüm dünyada ayrılmaz bir bütünün parçası olarak görülmüş, çağının en çok tanınan ve sevilen iki abide ismi olmuştur. Hatta Plevne'nin düşmesinden birkaç gün sonra Macar Parlamenter Miksa Ürmenyi, parlamentodaki konuşmasında, Plevne ve Osman Paşa'nın sadece Türklerin değil, milliyet ve din gözetilmeden tüm dünyanın ortak kahramanı olması gerektiğini dile getirmiştir⁷⁶.

Plevne Muharebesi devam ederken, dünya'nın mitolojik bir kahraman olarak gördüğü, fakat yaşam öyküsü hakkında da fazla bir şey bilmediği Osman Paşa için, çok sayıda uydurma yaşam öyküsü de kaleme alınmıştır. 4 Ekim 1877 tarihli "The New York Times" gazetesi: "Osman Paşa Kimdir?" manşetini atarak, ardından onun gerçekte ünlü bir Fransız komutan olan "Marshal Bazaine mi?, Amerikalı mı, yoksa Alman mı?" sorularını sormaktaydı. Başka bir gazete de, onun Amerikan İç Savaşı'nda 64. Illinois

⁷⁵ Süer, a. g. e., s. 44

⁷⁶ Ferenc Pollmann, "The Defence Of Plevna In 1877 and It's Impact On The Hungarian Home Affairs", I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri, Tokat, 2004, s. 78-79

Alayı Komutanı olarak görev yapan Albay R. Clay Crawford olduğunu iddia ediyordu⁷⁷. Osman Paşa'nın kim olduğu sorusuna her gazete farklı bir isimle cevap veriyordu.

Her milletin kendisine mal etmekten onur duyduğu bu büyük komutan, tarih boyunca nice kahramanlar yetiştirmiş olan Türk Milletinin bir evladı olarak, 1249/1833 tarihin de Tokat'ta doğmuştur⁷⁸. 22 Mayıs 1306/3 Haziran 1890 tarihinde yazdığı otobiyografisine göre; babasının vazifesinden dolayı taşınmış oldukları İstanbul'da bir süre sübyan mektebine(ilk okul) devam etmiş, sonrasında 1844 tarihinde dayısının da öğretmen olarak bulunduğu mektep-i idadiyi(orta okul) bitirerek Mektep-i Harbiye'ye girmiş, üçüncülükle bitirdiği Harbiye'den mülazım-ı sani (teğmen) rütbesiyle mezun olup(1853) Harp Akademisi'ne girmeye hak kazanmıştır. Bu esnada Kırım Harbi başlamış olduğundan erkan-ı harbiye sınıfına ayrılarak bu harbe katılmış, harpte göstermiş olduğu yararlılıktan dolayı yüzbaşı rütbesine terfi ettirilmişti.

Kırım Savaşı'nın sona ermesiyle 1857'de İstanbul'a dönerek Erkan-ı Harbiye'ye tekrar başlamış, 1858 yılında Kolağası⁷⁹ rütbesine yükselmiştir. 1859 tarihinde, -ülke genelinde yapılması planlanan nüfus sayımının provası

⁷⁷ John E. Jesseup, "Contemporary Western Perceptions Of The events Surrounding The Russo-Ottoman War Of 1877-1878", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 92; Osman Paşa'nın kim olduğu hakkındaki spekülasyonların bir nedeni de; Rusların; "Türkler böyle bir komutan çıkaramaz, Osman Paşa gerçekte Avrupa kökenlidir." şeklindeki bilinçli propagandalarıydı. Bkz. Mustafa Gencer,"1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Alman Basınına Göre; Plevne'den Berlin Konferansı'na Osmanlı Devleti", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004 , s. 251

⁷⁸ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 23; Naşit Uluğ, "Gazi Osman Paşa", **Hayat Tarih Mecmuası**, S. 4, İstanbul, 1973, s. 25; Bir takım eserlerde Osman Paşa'nın doğum tarihi 1832 olarak zikredilmişse de, Osman Paşa'nın 3 Haziran 1890 tarihinde(Talat Yalazan tarafından Latin alfabesine çevrilen kitapta Rumi Takvime göre belirtilen tarihlerin Miladi Takvime çevrilmesinde bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Bu durum Plevne ve Gazi Osman Paşa hakkında kaleme alınmış eserlerde sıkça görülmektedir. Müelliflerin büyük kısmının, bu tarihleri herhangi bir muhakemeye tabi tutmadan aktarmış olması, lüzumsuz yere birbiriyle çelişen tarihlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Karşılaştırma için Bkz. Miralay Talat, **Plevne Müdafaası**, Mecmua-yı Askeri Tarih Kısmı, No: 66, S. 7, İstanbul, 1927, s. 19) yazdığı otobiyografisi bu hususta tartışmaya mahal bırakmayacak bir kaynak olması bakımından oldukça önemlidir.

⁷⁹ Bu rütbe, yüzbaşı ile binbaşı arasında kullanılan eski bir rütbedir. Günümüzdeki, kıdemli yüzbaşı rütbesiyle karşılanmaktadır. Bkz. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Türk Asker Büyükleri ve Zaferleri Serisi No: 6, **Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması(Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunması ve Türk Askerinin Kahramanlık Destanı)**, Ankara 1982, s. 11

olmak üzere- Bursa'nın nüfus sayımı için kadastro usullüyle haritasını çıkaracak ekibe dahil edilerek Bursa'ya gönderilmiştir. Bu vazifesinin ardından, 1861'de Rumeli Yenişehir'de toplanan ordunun erkan-ı harbiye heyetine atanmış, 1864 yılında ise Hassa Ordusu'na mensup 4. Alay'ın 2. Taburu'nda vazifelendirilmiştir. Bir yıl sonra, aynı ordunun 3. Alay, 2. Tabur komutanlığına binbaşı rütbesiyle atanarak, Suriye ve Lübnan'da çıkan karışıklıkları bastırmak üzere bu bölgeye gönderilmiştir. Suriye ve Lübnan'daki vazifesini Girit'te baş gösteren isyanın bastırılması vazifesi takip etmiş, Rum eşkıyaların kontrol altına alınmasında gösterdiği yararlılık üzerine –isyanın yayılmasıyla Girit'teki kuvvetlerin komutasına atanan- Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfü Paşa tarafından terfi ettirilmiş, miralaylık rütbesine getirilerek, üçüncü dereceden bir Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmiştir.

1868 tarihinde Yemen Ayaklanması'nın bastırılması için oluşturulan Refet Paşa Tümeni'nin 1. Alay komutanlığına atanmış, muharebelerde gösterdiği muvaffakiyetler üzerine mirlivalık(tuğgeneral) rütbesine terfi ettirilmiştir. Yemen'deki vazifesi esnasında rahatsızlanması üzerine 1871'de İstanbul'a dönmek zorunda kalan Osman Paşa, birkaç ay burada kaldıktan sonra 3. Ordu'nun Redif Liva'sına atanarak Manastır'a gönderilmiştir. 1873 tarihinde Yenipazar Tümen Komutanlığı'na atanmış, burada vazifesini ifa ederken ferik(tümgeneral)'liğe yükseltilerek İstanbul Merkez Komutanlığı'na tayin olmuştur. Aynı yıl aralık ayında, İşkodra Komutanlığı'na tayini çıkmış, İşkodra'daki vazifesini, kısa bir süre sonra Bosna Komutanlığı'nda aldığı görev takip etmiş(Ağustos 1874), Bosna'da, beş-altı ay kaldıktan sonra 1875 yılında 4. Ordu Erkan-ı Harbiye Reisi vazifesiyle Erzurum'a gitmiştir. 4. Ordu'daki görevi dört beş ay kadar sürmüştü, Eylül ayında Sırplarla girişilecek muharebe için Niş'te toplanan orduda görev verilmek üzere İstanbul'a çağırılmıştır.

İstanbul'da 1. Tümen'in teşkil edilmesi göreviyle meşgulken, Vidin Tümen Komutanı Yaver Paşa'nın başka bir göreve tayin olunması üzerine Vidin Tümen Komutanlığı'na atanmıştır. Sırplarla yapılan muharebelerde gösterdiği başarılar Osman Paşa'ya müşirlik(mareşallik) rütbesiyle ikinci dereceden bir Mecidiye Nişanı kazandırmış(1876), Sırp savaşının sona

ermesi üzerine Vidin'e dönmüştür. Vidin'de maiyetindeki tümenin noksanlarının giderilmesi, talim ve terbiyesi gibi işlerle meşgul olan Osman Paşa, Rus harbinin ufukta belirmesi üzerine Vidin Kalesi'nin tamir edilmesine başlayarak, İstanbul'dan verilecek emirleri beklemeye başlamıştır⁸⁰.

⁸⁰Albay Talat, **a. g. e.**, s. 13-15; Gen - Kur, **a. g. e.**, s. 10-14

II. BÖLÜM

I. PLEVNE MUHAREBESİ

2. 1. OSMAN PAŞA’NIN PLEVNE’YE HAREKETİ

2. 1. 1. Rusların Plevne’yi İlk Tehdidi

Ruslar, Ziştovi’den geçerek Balkan’lara ilerlerken, hareket sahaları boyunca Osmanlı askeri noktalarını ele geçirmişler, sağ kanatlarındaki, - Tuna Sahili, bakımından önemli bir nokta olan- Niğbolu Kalesi’ni de kuşatmışlardı¹. Diğer taraftan, 8 Temmuz 1877 tarihinde² Plevne Kasabası’na da süvari birlikleri göndererek, kasabada bulunan *bir bölük Osmanlı askerini müdafaasız boyun eğmeye zorlamışlar ve halkı tehdit ederek çıkıp gitmişlerdi.*” Rusların bu hareketi, Ziştovi Karargahı’ndaki kuvvetlerine güvenmediklerinden ileri gelmekteydi. Plevne’de bulunan Osmanlı askerleri, kalmalarının tehlikeli olacağını anlayarak, Rahova istikametine çekilmeye başlamışlardı³.

Rusların Plevne’ye girmelerini, Karadeniz Redif Alayı Albayı Hamdi Bey, 9 Temmuz 1877’de Osman Paşa’ya bir telgrafla bildirmişti. Osman Paşa, aldığı bu haberden fevkalade müteessir olmuş⁴ ve hiç vakit kaybetmeden, Niğbolu kuvvetlerinden Üç tabur piyade, bir bölük süvari ve dört top ayırarak -Niğbolu Kalesi henüz zorlanmamış olduğundan- Mirliva Atıf Paşa komutasında Plevne üzerine göndermişti. Birlik, 10 Temmuz 1877’de Plevne’ye ulaşip kasabada tekrar Osmanlı hakimiyetini tesis etmiş, Müslüman ahaliye de derin bir nefes aldirmıştı⁵.

¹ Mahmud Celalettin Paşa, **Mir’at-ı Hakikat**, (Hazırlayan. İsmet Miroğlu), İstanbul, 1983. s. 90

² E. Behnan Şapolyo, **(Türk-Rus Savaşları Tarihi) Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası**, İstanbul, 1959, s. 90

³ Mahmud Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 446

⁴ Hülagü, **a. g. e.**, s. 63

⁵ Mahmud Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 446; Hikmet Süer ve Albay Talat, top sayısını 3 olarak gösterir. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 159; “2. Ordu, 5. Nizamiye Alayı, 3. Taburu, 2. Ordu, 2.

2. 1. 2. Osman Paşa'nın İstanbul'a Sunduğu Planlar

Vidin Kalesi'ndeki Tuna Garp Ordusu, tam teşekküllü bir kolordu dahi sayılamayacakken, bulunduğu mevkinin stratejik önemi, savaşın başlangıcında, bu kuvvetin *"etkisini, gücünden fazla olarak"* arttırıyordu. Fakat Rusların Tuna'yı geçip⁶, bir koldan Niğbolu, diğer koldan Balkan geçitlerine yönelmiş olması, Vidin'deki Osmanlı kuvvetlerini atıl duruma düşürmüştü. Bu durumu yerinde müşahede eden Osman Paşa, Haziran ayı sonlarında Başkomutanlığa yaptığı teklifle; Tuna'yı geçmiş ve Balkanlara sarkmış düşman kuvvetlerinin, gerisine taarruz edilmesini istemişti. Hatta teklifinin kabul edilmemesi halinde; Orhaniye, Tetven(Teteven),

Alayı, 3. Redif Taburu, 5. Ordu, Tali Ceni Redif Taburu. İki 6 fundluk sahra krup topu (Hassa İhtiyat Alayından) ve bir 3 fundluk krup dağ topu" Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 3

⁶ Rusların Tuna Nehri'ni bu denli kolay geçebilmiş olması tam anlamıyla bir felakettir. Bunun sorumlusu olarak Abdülkerim Nadir Abdi Paşa, savaştan sonra divan-ı harp'e verilmiştir. Ali Nizami Paşa tarafından, " ... *amden veyahud cehlen...*" görevini ifa edememekle suçlanan Abdülkerim Paşa savunmasında asıl sorumlunun; Tuna Donanması Komutanı Ferik Hüseyin Paşa'nın, zamansız bir şekilde Dersaadet'e çağırılması, İstenen İki zırlı ve birkaç ahşap geminin gönderilmemiş oluşu, Hüseyin Paşa'nın yerine gönderilen Arif Paşa'nın geç kalması gibi nedenlerden ötürü Dersaadet olduğunu ifade eder (" ... *Dersaadett'in hatasından ileri gelmiş bazı uygunsuzluk, taraf-ı acizaneme azv ne isnat ...* ") Bkz. Cevdet Paşa, **Tezakir**, (Hzr. Cavid Baysun), Ankara 1991, s. 176-194;

Abdül Kerim Nadi Abdi Paşa'ya yöneltilen bir diğer suçlama da, Barboşi Köprüsü'nün neden savaştan önce yıkılmadığıdır. 246 metrelik bu köprü, Romanya sınırları içerisinde, Rusya ve Romanya'yı birbirine bağlayan 60-70 kilometrelik dar araziye kesen Seret Irmağı üzerindedir. Rus ordusunun geçmek zorunda olduğu köprü, bir süre Romanya ile yapılabilecek bir antlaşma düşüncesiyle yıkılmamıştı. Sonrasında ise, Abdülkerim Paşa'nın savunmasında zikrettiği, savaş ilanından önce Tuna Filosu Komutanı olan Ferik Hüseyin Paşa köprüyü yıkmak için harekete geçmek istemiş, fakat İstanbul'dan çağırılması üzerine yine bu düşünce hayata geçirilememiştir. Rusların Tuna Nehri'nde Osmanlı gemilerini tehdit eder hale gelmesiyle de, köprünün imhası imkansız hale gelmişti. Bkz. Sedes, **a. g. e.**, s. 46-47; Savaştan önce ve savaş esnasında büyük stratejik hataların yapıldığı gerçektir, fakat bu durumun hamasi duygular içerisinde, abartılı ve mesnetsiz ele alınmış olması, bu konuda yapılmış çalışmalarda sıkça görülen bir durumdur: Kirazlı-Hüsrevoğlu'nun Barboşi Köprüsü yorumu bunun en güzel örneğidir: *"Tuna üzerinde bulunan, 240 metre uzunluğunda ki Barboşi köprüsünün imhası gerektiğini, Karadeniz Filosu komutanı Herbert Paşa (İngiliz asıllı), Babrali'ye teklif etmişti. Fakat Ruscuk'ta bulunan Serdar-ı Ekrem A. Kerim Paşa tarafından çağırılınca, düşüncesini hayata geçirmeye muvaffak olamamıştı. Hatta Avusturya askeri ataşe'sinin daha önce Serdar-ı Ekrem'e "Barboşi köprüsünü unutmayınız." demesine de kulak asılmamış Rusların, Tuna'yı rahatça geçmeleri için, adeta imkanlar bahşedilmişti.* Bkz. M. Kirazlı - A. Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 74; Müelliflerin, Ferik Hüseyin Paşa ile karıştırdıkları Herbert (Hobart) Paşa(Seret Irmağı'da Tuna Nehri ile karıştırılmıştır), köprünün yıkılması göreviyle Tuna'ya geldiğinde, yukarıda zikrettiğimiz üzere, Ruslar Osmanlı gemilerini tehdit etmeye başlamışlardı. Bkz. Sedes, **a. g. e.**, s. 47

Turyan(Troyan) gibi Balkan geçitlerinin tutulması gerektiğini bildirmişti⁷. Fakat, Sırpların ani bir harp ilanıyla Vidin'e hücum etmesi ve Romanyalıların Filordin mevkiinden Vidin'e saldırması ihtimalleri öne sürülerek, teklifleri kabul görmemişti⁸. Romanya'nın karşımızda harbe girdiği, Osmanlı gemileri ve Tuna kıyılarını bombardıman ettiği zaman bile, Osman Paşa'ya Kalafat'ı işgal etme izni verilmemiş, Romanyalıların karşı kıyıda istihkamlar inşa etmeye başlamalarına seyirci kalması istenmiştir⁹. Ruscuk ve Niğbolu'yu topa tutan Ruslar, iyiden iyiye Tuna'yı geçecekleri noktaları belli etmişler ve Osman Paşa'da Başkomutanlığa daha önce sunduğu önerileri yinelemişti.

Osman Paşa'nın sunduğu plan özetle şöyleydi; Vidin'de kalenin savunulması için 12 taburluk bir kuvvet bırakılacak, geriye kalan 19 taburdan bir kolordu teşkil edilerek hareket edilecekti. Yolda Rahova Garnizonundan birkaç tabur alınıp, Plevne'ye istikametinde harekete devam edilecekti. Plevne'de, Niğbolu'dan gelen Hasan Hayri Paşa Tümeni, Kolorduya katılacak, Lofça üzerinden Tırnova'ya varılacak ve Mehmet Ali Paşa'nın Şumnu'dan gelecek olan Şark Ordusu ile bileşilecekti. Birleşme, Ruslar tarafından engellenirse de, Osman Paşa Balkan geçitlerinin müdafaası için Plevne'den daha elverişli olan, Lofça'yı tutup, tahkim edecekti¹⁰.

Muhtemel bir Sırbistan ve Romanya saldırıları için, aylardır atıl vaziyette bekletilen Osman Paşa: Asıl korkulması lazım gelen şeyin; düşmanın Bulgaristan'da mevzilenmesi olduğunu, Böyle bir durumda; Rusları söküp atmanın zorlaşacağı gibi, yeni müttefikler edinmesinin de önüne

⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 154

⁸ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 447; Başkomutanlık, Gazi Osman Paşa'nın "*askerlik sanatına hakim bir komutan*" olduğunun birer ispatı olan bu önerileri değerlendirmek yerine, Rusların bilinçli yaydığı "Timok Nehri ve Vidin arasında bir saldırı hazırlığı" safsatasına inanan, Viyana Elçisi Aleko Paşa'ya itibar etmişti. Hatta bu safsatalar nihayetinde, 6 tabur ve 1 bataryadan oluşan bir kuvvet, Timok nehri civarında tali bir bölgeye gönderilmiştir. Bkz. Süer, **a.g.e.**, s. 154-155

⁹ Hülâgü, **a.g.e.**, s. 59; Karşı kıyıda istihkam inşasına mani olmak için Osman Paşa amelelerin üstüne ateş açtırmıştı, fakat Başkomutanlıktan gelen emre -yalnız taarruz vukuunda müdafa ile iktiza edilmesi- itaat etmek mecburiyetinde kalmıştı. Mevcut emirden habersiz Von Herbert, Başkomutanlığın taktiksel acziyetinin altını çizercesine; *Kalafat, Vidin'den daha yüksekte olduğu için... Vidin, Kalafatın topraklarına maruz kalıyordu. Nisan'ın 24'ünde Kalafat sadece müstahkemdi, içinde asker yoktu. O zaman Osman Paşa burayı neden işgal etmedi, bilmiyorum.*" der. Bkz. William Von Herbert, **Plevne Müdafaası**, (Çeviren. Nurettin Artam), Ankara 1944, s. 38

¹⁰ Hülâgü, **a. g. e.**, s. 60

geçilemeyeceğini belirterek, askeri dehasını defalarca yaptığı gibi, bir kez daha ortaya koymuştu¹¹.

Fakat Osman Paşa tıpkı daha öncekiler gibi, bu girişiminde de muvaffak olmamış, Serdar-ı Ekrem'e sunduğu planlar kabul görmemişti. Rusların, Zıştovi mevkiinden Tuna nehrini geçip, Balkanlara sarkmaları Osman Paşa'nın ne denli isabetli düşündüğünü göstermişse de, Vidin'deki kuvvetin bu duruma seyirci bırakılarak israf edildiğini gözler önüne sermişti. Bu kuvvetin ilerde ki kahramanlıkları göz önüne alındığında, ne denli büyük bir hata yapıldığı daha iyi anlaşılır¹². Zıştovi'den geçen Rus kuvvetleri, başlangıçta bir fırkadan ibaret ise de, herhangi bir mukavemetle karşılaşmamış, Bulgarların ve kendi istihbaratlarının neticesinde de, ilerlemelerine mani bir durum görmemiş olduklarından, kısa bir sürede kuvvetli bir orduyla Ruscuk, Niğbolu ve Tırnova yönünde istihkamlar yaparak emin adımlarla ilerlemişlerdi¹³.

2. 1. 3. Osman Paşa'nın Padişah II. Abdülhamit'le Telgraf Görüşmesi ve Aldığı Hareket İzni

Rus askerlerinin Balkanlar'daki hücumlarının gitgide artması ve yolları üzerindeki Müslüman ahalinin gördüğü baskı ve zulmün şiddetlenmesi, Sultan Abdülhamit'i komutanların doğrudan doğruya fikirlerini almaya itmişti. Yapılan telgraf görüşmesinde Osman Paşa'dan düşman hakkında ki malumatı ve alınacak tedbirler hakkında ki düşüncesi sorulmuş, Osman Paşa'da, daha önce defalarca Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ya beyan etmiş olduğu planlarını bir kez daha, bu sefer padişaha anlatmıştı. Osman Paşa bu mülakatta: Düşmanın şiddetli hücumundan, Niğbolu kalesine

¹¹ "Komutanlık sanatının kendini kanıtlayacağı yerler, belirsiz, müşkil zamanlardır ve bu doğru karar vermekle kendini belli eder." Bkz. Süer, a. g. e., s. 155

¹² Von der Goltz Paşa, **Plevne**, (Çeviren. Miralay Mehmet Tahir), Dersaadet 1316, s. 4-5; Osman Paşa, 24 Nisan – 11 Temmuz tarihleri arasında Beş kez hazırladığı planları Başkomutanlığa sunmuşsa da, ancak son başvurusu kabul görmüştü. Bkz. Hülagü, a. g. e., s. 65

¹³ İbrahim Edhem, **Plevne Hatıraları, Sebat ve Gayret Kıyametten Bir Alamet**, (Hazırlayan. Seyfullah Esin), İstanbul 1979, s. 37

girişilen saldırının ne denli etkili olduğundan ve daha önce Serdar-ı Ekrem'e alınmasını ihtar ettiği tedbirlerin geri çevrilme nedenlerinden bahsederek, Planının ise; Vidin'den 20 tabur askerle yola çıkıp, Rahova'daki askerlerin bir kısmı ve dayanma gücü tükenmiş Niğbolu Kalesi'ndeki kuvvetleri de yanına alarak. Bir kolordu kurmak, Tetven (Teteven) ve Turyan (Troyan) geçitlerini kontrol altına aldıktan sonra, diğer birliklerle ani bir taarruz hareketine girişmek olduğunu dile getirmişti¹⁴.

Padişah tarafından kabul edilen bu teklif, verilen emre rağmen Osman Paşa'ya iki gün sonra bildirilmişti. Başkomutanlık, savaş esnasında dakikalık gecikmelerin bile, telafi edilemeyecek felaketlerle sonuçlanacağını, adeta yaşayarak tecrübe ediyordu¹⁵.

2. 1. 4. Yapılan Hazırlıklar ve Plevne'ye Hareket

Osman Paşa'nın planına göre; Vidin ordusunun yarısı, Niğbolu'da düşman hücumuna maruz kalmış Hasan Hayri Paşa yardımına gidecek. Sistovi'nin düşmesiyle önemini yitirmiş bir mevki olan Niğbolu tahliye edilerek Hasan Hayri Paşa komutasında ki on taburluk kuvvet kurtarılacak. Akabinde Biela -Tırnova hattı yandan bir hücumla yarılıp "Doğu Bulgaristan Kolordusu" ile birleşilecek ve düşman kesin bir savaşa zorlanılacaktı. Taarruzun başarısız olması durumunda ise, planlanan hücumun hareket noktası olan Lofça'ya geri dönelecekti¹⁶.

Hareket emriyle beraber Osman Paşa, Ferik İzzet Paşa komutasında 12 piyade taburu, 1 süvari bölüğü, 1 bataryadan oluşan kuvveti Vidin'de, 1 piyade taburu, 1 bataryayı Adliye'de ve 1 piyade taburunu Belgratcık'ta bırakarak. Geriye kalan ikişer alaylı 2 tugaydan oluşan 1. ve 2. Tümenleri,

¹⁴ Mahmut Celalettin Paşa, **a.g.e.**, s. 447

¹⁵ Tüm mesuliyeti Padişah'a ait olmak üzere, Şumnu'da bulunan Serasker Redif ve Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşalara gerekli emir 8 Temmuz'da verilmişse de (Osman Paşanın Vidin'den hareket emri) ; Osman Paşa, 10 Temmuz'da haberdar edilmiştir. İki günde de levazım temini için beklenmiş, hareket 13 Temmuz'a kadar sarkmıştı. Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 447

¹⁶ Von Herbert, **a.g.e.**, s. 76

toplam 18 piyade taburu, 5 süvari bölüğü, 9 batarya¹⁷ ile 13 Temmuz 1877 Cuma günü 12.000 kişilik ordu Vidin'den Plevne'ye doğru hareket etti. Erlere 400 mermi ve bir haftalık peksimet dağıtılmıştı¹⁸. Tüm gecikmelerin bedeli olarak zorlu bir yürüyüş, bir mukavemet yarışı başlamıştı.

2. 1. 4. 1. Yedi Gün Süren Zorlu Yürüyüş

Tuna kıyısındaki Vidpol Kasabasından geçerken Romanyalılar tarafından açılan top ateşine maruz kalınmışsa da, mesafenin uzaklığı her hangi bir zayıfatı önlemişti. Ordu, akşam vardığı (Saat 20:00 suları) Arçar (Akçar, Arçov) Köyü'nde geceyi geçirip, 14 Temmuz sabahı tekrar yürüyüşe geçti. Hareketin istikameti daha önce planlanan Lom-Palanka(Plenka) nehir yolundan, sarp ve bozuk Topolovaç yoluna çevrildi¹⁹. Dağlık arazide yürümek güçleşmişti, hatta bazı yerlerde toplara ve arabalara bağlı hayvanlar ağırlıklarını çekemez oluyor ve askerler topları ve arabaları halatlarla çekmek zorunda kalıyordu. Kolordu çetin bir yürüyüş neticesinde akşamüzeri (saat 17:00 suları) Krivodol'a (Krividol, Krivudul) vardı. Sarp, çıplak ve kurak araziye geçmek, altı erin güneş çarpmasıyla düşüp kalmasına neden olmuştu²⁰.

¹⁷ Süer, **a.g.e.**, s. 155; Hikmet Süer'in arşiv belgeleriyle verdiği rakamları; Mahmud Celaleddin Paşa Mirat-ı Hakikat'te; 19 tabur piyade, 5 bölük süvari olarak verir. Bkz. Mahmud Celaleddin Paşa, **a.g.e.**, s. 447 ;

¹⁸ Rupert Furneaux, **Tuna Nehri Akmam Diyor**, (Çeviren. Şeniz Türkömer, Derin Türkömer), İstanbul 2005, s. 32

¹⁹ Von Herbert, **a.g.e.**, s. 79.

²⁰ Furneaux, **a.g.e.**, s. 32-33.

2. 1. 4. 2. Yolculuk Esnasında İstanbul'dan Alınan Telgraflar

Kolordu, Krivodol'a varır varmaz Serdar-ı Ekrem namına, Saray Başmabeyni Said Paşa'dan üst üste çekilen iki telgraf aldı:

“Osman ve Mehmet Ali Paşalara,

“Hedef-ül harekata bir dakika evvel gelmeniz irade-i Seniyye iktizasındandır. Düşman Yenizağra ile Kızanlığ'a iki koldan hücum etmiştir. Nereye geldiniz? Askeriniz ne kadardır? Hemen cevabı muntazardır.

2 Temmuz 93/14 Temmuz 1877

SA'İD”

“Diğer telgrafta muharrer tadidat-ı a'dadan dolayı bugün devlet hayat ve memmat beynindedir. Hamiyyet-i askeriye ve vataniyeyi en ziyade gösterecek gün bugündür. Ne kadar sür'at makdur-ı beşer dahilinde ise ol kadar acele ile hedefü'l harekete gelmeniz irade-i Seniyye muktezasındandır.

2 Temmuz 93/14 Temmuz 1877

SA'İD”²¹

Osman Paşa, verdiği cevapta; *İnsan gücünün (Vus-u Beşerin)*, elverdiği süratle ilerlemekte olduklarını bildirdi²² ve hemen arkasından ordu'ya vakit kaybedilmeksizin yürüyüş emri verildi. Gece yarısı hareket eden ordu, bütün gece ve ertesi sabah durmaksızın yürüyerek öğlen Vulçiderma (Vuçitrum) köyünde mola verdi²³.

²¹ Hülagü, **a.g.e.**, s. 68-69

²² Süer, **a.g.e.**, s.156

²³ Furneaux, **a.g.e.**, s.33; Von Herbert, **a.g.e.**, s. 80

2. 1. 4. 3. Niğbolu'nun Düşmesi Üzerine Plevne'ye Öncü Kuvvet Gönderilmesi

Burada Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Paşa'dan bir telgraf alınmıştı, Serdar-ı Ekrem; Niğbolu'nun durumunun bozulduğunu²⁴ zaman kaybetmeksizin Plevne ve Lofça'nın, Ruslardan önce tutulması emrini vermişti. Top arabaları ve ağır yükleriyle 19 Temmuz'dan önce Plevne'ye varmanın imkansız olduğunu bilen Osman Paşa²⁵, daha önce Plevne'ye üç tabur, dört top ve 200 Çerkes süvarisi ile gönderilmiş Atıf Paşa'ya yardım etmek üzere, öncü olarak üç tabur askeri Miralay Emin Bey komutasında gece yarısı yola çıkardı²⁶.

Mürettep Kolordu, birkaç saatlik istirahattan sonra 16 Temmuz 1877 sabahı saat dörtte tekrar hareket etmişti. Çorak arazide 39 kilometrelik zorlu bir yürüyüşle, gece yarısı Altimir (Aldemir) Kasabası'na varıldı. Ertesi sabah (17 Temmuz 1877), askerin aşırı yorgun oluşu hareketi öğleden sonraya ertelemek mecburiyetini doğurdu²⁷. Yürüyüşe saat dört'te tekrar başlayan ordu, o gece İsmailpınar Köyü'ne (İsmail Pınarı) vardı. Burada Lofça'dan gelen birkaç Çerkes atlısından; "*Kasabanın, Ruslar tarafından işgal edildiği.*" haberini alan Osman Paşa, -Miralay Hamdi Bey komutasında, Rahova'dan gelen 1 piyade taburu'nu da kuvvetlerine katarak, -kısa bir istirahattan sonra- Kolorduya hareket emri verdi. Yorgunluğa ve zayıflığa bakılmaksızın tüm gece aralıksız yürünerek güneş doğarken Iskır (İsker) Nehri'ne varıldı. Burada, -Niğbolu Kale'sinin düşmesi ile güç bela batıya çekilmiş olan- Yarbay Süleyman Müfreze'si orduya iltihak etmiş, kötü haber de tüm detaylarıyla öğrenilmişti²⁸. Müşir Osman Paşa, vazifelerinin; vatani kurtarmak gibi kutsal

²⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 156

²⁵ Furneaux, **Aynı eser**, s.33

²⁶ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 81

²⁷ Furneaux, **a. g. e.**, s.33; Ordu, Plevne'den hareket ettiğinden beri, yakıcı güneşin altında, çorak bir arazide, çok az istirahatla ilerlemişti. Erler arasında güneş çarpması sonucu ölenler olmuş, yük beygirleri ve öküzler kımıldayamaz hale gelmişti. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 81

²⁸ Süer, **a. g. e.**, s.156; Osman Paşa, büyük bir azimle gece-gündüz durmaksızın yetişmeye çabalamışsa da, sahilden gitmenin tehlikeli oluşu yolu uzatmış ve Hasan Hayri Paşa kaleyi teslimine mecbur kalmıştı. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 38; Niğbolu Kale'si, 16 Temmuz

bir amaç taşıdığını -Ruslara engel olacak tek kuvvet olduklarını- anlatmak adına, Niğbolu'nun düştüğünü kıt'alara bildirmişti²⁹.

2. 1. 5. Plevne'ye Varış

İsker Nehri üzerinde köprü olmadığından, eski arabalar batırılarak üzerlerine uzatılan tahtalarla derme çatma bir köprü meydana getirilmişti³⁰. Mürettep Kolordu, bin bir zorluk neticesinde³¹ top ve ağırlıklarıyla karşı kıyıda bulunan Mahalle Köyü'ne geçti. Kısa bir moladan sonra 14:30'da yürüyüş tekrar başladı³² ve akşam saat 18:00'de Plevne'nin 16 km. batısında bulunan Gorna Netropol (Mitropol, Netropolie)'e varıldı³³. Burada, daha önce Plevne'ye gelmiş olan Atıf Paşa Müfreze'sine ait İleri Karakol Bölüğü'ne rastlanıldı³⁴. Bu müfrezeden alınan malumattan; Kazakların civara sarktıkları, asıl kuvvetlerin ise yaklaşmakta oldukları öğrenilmişti. Osman Paşa'nın ertesi gün yapılacak muharebeye hazır bulunulması emri orduya okundu ve asker savaş nizamı alarak, geceyi burada, teyakkuz halinde geçirdi³⁵. Ve nihayet, 19 Temmuz sabahı saat 05:00'te hareket eden ordu, öğleyin tarihi Taş Köprü'yü geçerek top sesleri eşliğinde Plevne'ye girdi³⁶.

1877'de düşmüş, 10 tabur asker, 400 ağır top, hububat, giyecek ve elbise Rusların eline geçmişti. Bkz. Von Herbert, **a.g.e.**, s. 84; Yarbay Süleyman Müfrezesi, Osma Nehri'nin sol kıyılarını tutmuş bulunmaktaydı, Kalenin düşmesiyle bu birlik, Rus süvarilerinin arasından ustaca sıyrılarak Plevne'ye doğru harekete muvaffak olmuştu. Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **1293 Seferi Avrupada**, İstanbul, 1226, s. 30; Osman Paşa'nın, Vidin'den hareket etmek isteği zamanında kabul edilmiş olsa, Niğbolu Kalesi'ndeki tümen, tüm cephanesiyle elde kalacaktı. Bu durum, düşmanın kolayca Balkan geçitlerini geçmesine mani olacağı gibi, Tuna Doğu Ordusu'nun da taarruz ettiği düşünülürse, büyük bir bozguna uğramasını bile sağlayabilirdi. Bkz. Mahmud Celalettin Paşa, **a.g.e.**, s. 447; Süer, **a.g.e.**, s.157.

²⁹ Von Herbert, **a.g.e.**, s. 84; Furneaux, **a.g.e.**, s.34;

³⁰ Von Herbert, **a.g.e.**, s. 84

³¹ *Askerler, yer yer ,omuzlarına kadar yükselen sularla boğuşarak, karşı kıyıya güç bela kendilerini atıyorlardı.* Bkz. Furneaux, **a.g.e.**,s.34

³² Süer, **a.g.e.**, s.157

³³ Furneaux, **a.g.e.**, s.34

³⁴ Süer, **a.g.e.**,s.157

³⁵ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 84; *"Yarınki gün düşmanla muharebe etmeliğimiz me'muldur."* Bkz. Hülagü, **a. g. e.**,s.72

³⁶ Von Herbert, **a.g.e.**, s. 84; Son yürüyüşe önce esas kuvvetler başlamış, ağırlıkları taşıyan nakliye kolları ancak birkaç saat sonra hareket edebilmişti. Ağırlıkları taşıyan hayvanların yavaş hareket ediyor olması, aradaki mesafeyi iyice açmıştı. Dolayısıyla, esas kuvvetler

Rusların Tuna'ya taarruzlarıyla, endişe içinde bekleyen Plevne'nin Türk ahalisi, genci, yaşlısıyla sokaklara dökülmüştü. Halkın, “*Taze hayat bulmuşçasına*”, sevinç gözyaşlarıyla karşıladığı 1. Fırka, “Vatan” şarkısını çalıp söyleyerek, büyük bir coşkuyla kasabaya girdi³⁷.

Türk askeri, Plevne Müdafaası'nda olduğu gibi, bu yürüyüşte de insan aklının kavramakta zorlandığı bir gayret göstermiştir. 13 Temmuz 1877'de başladığı yürüyüşünü, kızgın güneşin altında, sarp ve kurak araziye rağmen 19 Temmuz 1877'de tamamlayarak, askerlik tarihinin kaydettiği en büyük cibri yürüyüşü gerçekleştirmiş, bu yürüyüşte; Vidin – Plevne arasındaki 192 kilometrelik mesafeyi, günde ortalama 30 kilometrelik bir süratle kat etmiştir.

2. 2. PLEVNE KASABASI ve İSTİHKAMLARI

2. 2. 1. Plevne'nin Stratejik Önemi

Plevne Kasabası, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar alelade bir Osmanlı kasabası iken, bir anda tüm dünyanın nefes almadan izlediği, tüm dikkatlerin üzerinde toplandığı bir yer olmuştur. Türk tarihinde “bir ruh” olarak önemini hep koruyacak olan bu kasaba, dünya tarihinde de, gösterdiği inanılmaz mukavemetle, tahkimatlarıyla (Plevne Tahkimatı) hala adından söz ettiren, destansı bir coğrafya olarak anıla gelmiştir.

Plevne (Pleven, Plevna), Kuzey Bulgaristan'da, Tuna Nehri'ne dökülen Vid Irmağı'nın beş kilometre doğusunda, Griviça Dere'si ve Kayalıdere (Tuçenitsa, Tulçeniça)'nin birleştiği yerde kurulmuş bir kasabadır. Kuzey, doğu ve güney tarafları, derelerin meydana getirdiği vadiler, vadikiklerle birbirinden ayrılan, tepelerle çevrilidir. Bu tepelerin belli başlıları; kuzeyde;

Plevne'ye saat 09:00-14:00 arasında, diğerleri gece yarısına dek (İbrahim Edhem, ağırlıkların akşam sekizde vardığını nakleder. Bkz. İbrahim Edhem, **a.g.e.**, s. 41) uzanan bir sürede varabildi. Bkz. Von Herbert, **Aynı eser**, s. 84

³⁷ İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 41-42

Opaniç ve Bukova, batıda; Griviça, güneyde; Radişova, Brestoveç ve Krişin Tepe'leridir.

Coğrafik bakımdan savunmaya pek elverişli olmamakla beraber, mühim yolların kavşağında bulunuyor olması, kasabayı stratejik yönden önemli hale getiriyordu. Niğbolu, Rusçuk, Sofya, Tırnova ve Filipe'den gelen yolar Plevne'de birleşiyordu³⁸. Şıpkı Geçidi, Rusların eline geçmiş olduğundan, Vidin, Rusçuk, Silistre, Varna ve Şumnu'daki kuvvetlerin bir araya getirilmesi ancak Plevne'nin elde tutulmasıyla mümkündü. Ruslar ise, sağ kanatlarına “*kama gibi*” girmiş bu kasabayı elde etmeden, İstanbul'a yürüyemeyeceklerini biliyorlardı. Dolayısıyla Plevne, Türkler için düşman hücumunun bertaraf edilebilmesinin tek yolu, Ruslar içinse, İstanbul'un anahtarı demekti³⁹.

2. 2. 2. Diğer Mevkilere Uzaklığı ve Sosyal Yapısı

Kasaba, Lofça'ya 32 km., Orhaniye'ye 88 km., Sofya'ya 133 km., Bulgareni'ye 37 km., Ruscuk'a 117 km., Niğbolu'ya 37 km. mesafedeydi. Kuşatma esnasında sık sık mevzu bahis olan köylere uzaklığı ise; Kuzeyde; Oponeç'e 6 km., Bukova'ya 3 km., Doğuda; Griviça'ya (Grividsa, Griviçe) 6 km., Güneydoğuda; Radişevo'ya 5 km., Porodim'e 14 km., Güneyde; Brestoviç'e 8 km., Krişin'e 5 km⁴⁰.

Plevne-Sofya yolu, Türkiye Avrupa'sının en düzgün ve geniş yoluydu. Mithat Paşa tarafından yaptırılmış ve taş döşetilmiş bu yol, Plevne'nin müdafaasında askeri bakımdan çok önemli rol oynamıştır. Plevne-Sofya

³⁸ Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 32-33; Alexsandru V. Boldur, “Plevna”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, (Or. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı), İstanbul, 1979, s. 679; Bu kasaba, gerçekte, herhangi bir istihkamdan yoksun, açık bir kasabadan başka bir şey değildir. “*Burası 20 Temmuz 1877'de hiçbir istihkamı bulunmayan açık bir şehir halinde idi. Alman, Fransız ve Rus muharrirlerin bahsettikleri müstahkem kagir manastır, cephanelik, tahkim edilmiş Vid Köprüsü hep uydurmadır.*” Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 89; Plevne, müstahkem bir şehir olarak tanımlanamasa da, etrafını çevreleyen(kuzey, güney ve doğu kısımlarını) tepelerin savunma kolaylığı yarattığı da inkar edilemez. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s.157; Furneaux, **a. g. e.**, s.35

³⁹ Furneaux, **a. g. e.**, s.36

⁴⁰ Furneaux, , **Aynı eser**, s.36

Yolu, Babakonak Geçidi(Arabakonak, Etropal Geçidi)'nden Balkanları geçerken kullanılan yollardan, en emniyetli ve en elverişli olanıydı. Ayrıca Rahova, Vidin, Orhaniye ve Sofya'ya buradan da İstanbul'a telgraf hattı ile bağlanmıştı⁴¹.

Tarla, bağ ve bahçeleriyle verimli topraklara sahip olan Plevne, Osmanlı İdari Teşkilatı'nda Niğbolu Sancağı'na bağlıydı. Harbin arifesinde, 1.627'si Müslümanlara, 1.474'ü Hristiyanlara ait toplam 3.101 hanesiyle 17.000 kişilik bir nüfusa sahipti⁴². Rusların Tuna'yı geçmesiyle, kasabadan 4.000 Bulgar'ın kaçmış, 2.000 Türk'ün ise buraya sığınmış olması mevcut nüfusu Türkler lehine çevirmiş, kasabada Türkler çoğunluğu elde etmişti⁴³. Kasabada, bir Alman doktor tarafından idare edilen tek bir hastane, 2 han, 1 saat kulesi, 18 cami, 2 kilise, 1 askeri ilkokul, 8 Türk, 5 Bulgar okulu mevcuttu⁴⁴.

2. 3. PLEVNE TAHKİMATI

Plevne'yi alelade bir harpten farklı kılan unsurlardan biride, hiç kuşkusuz -o günün şartlarında bir buluş olarak nitelendirilen- tahkimat sistemidir. O güne dek toprağın üstünde, üzerlerine yerleştirilen malzemeyle tahkim edilen siperler⁴⁵, Plevne'de toprağın içine kazılmıştı. Dışarıdan bakıldığında nal şeklinde ve tekmiş gibi görünen bu siperler, yer altından birbirlerine bağlanmıştı. Sahra tahkimatında, büyük bir buluş⁴⁶ olarak değerlendirilen bu siperler, Mühendis Tevfik Paşa'nın eseridir. İlk

⁴¹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 90; Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 33-34; Kuzeyde ve doğudaki telgraf hatlarının, harbin başında Ruslar tarafından kesilmiş olması, Plevne'yi önemli kılan başka bir unsurdur.

⁴² Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 34

⁴³ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 88-89;Furneaux, **a. g. e.**, s.34

⁴⁴ Von Herbert, **Aynı eser**, s. 89; Furneaux, **Aynı eser** s.35

⁴⁵ Bu şekilde yapılan siperler, ne kadar sağlam yapılırsa yapılsın tek bir top atışıyla bile tahrip olurken, Plevne yüzlerce bataryanın yayılım ateşine aylarca dayanma başarısını göstermiştir. Bkz. Kalelizade, **Pevne** , İstanbul, 1932, s. 3-4

⁴⁶ Devrin en meşhur askeri otoritesi sayılan Mareşal Moltke: "*Osman Paşa'nın yaptığı yenilik bundan sonra istihkam fenninde kuşatma usulünü değiştirmeyi icap ettirecektir.*" Diyerek, Plevne Tahkimatlarına ve Osman Paşa'ya hayranlığını açıkça dile getirmiştir. Bkz. M. Çağatay Uluçay, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1959, s. 18

muharebeyle başlayan bu tahkimat, her gün daha da geliştirilerek Plevne'yi zapt edilmesi imkansız bir hale getirmişti⁴⁷.

Bu mevziler, direniş kabiliyetini, inşa edilirken kullanılan malzemeden ziyade, şekilleri ve pratikliklerinden alıyorlardı. Günümüzde dahi geçerliliğini koruyan bu tahkimat sistemi şöyleydi:

- Mevzilerin uzunluğu 36 kilometre, derinliği 5 kilometreydi. Yapılış şekli, İhtiyat kuvvetlerini(Yedek kuvvetler) Rus toplarının menzili dışında bırakıyor ve topçu ateşinden zarar görmesini önlüyordu. Mevziler birbirlerine yaklaşıp, kasabanın etrafında birleşiyordu. Böylelikle, hem ihtiyat kuvvetlerinin ihtiyaç duyulan yerlere nakli zaman kaybetmeden kolaylıkla gerçekleştirilebiliyor, hem de Rus kuvvetlerinin parçalanarak, birbirinden uzaklaşmaları sağlanıyordu. Cephe ve tabyaların bir özelliği de, gelişigüzel değil, Plevne'deki asker sayısına göre yapılmış olmalarıydı
- Tahkimat, ileri hatları merkezden koruyacak şekilde yapılmıştı. Bu sistem, ileri hatları korumakla kalmıyor, düşman taarruzu esnasında çapraz ateş imkanı veriyordu.
- Mevzi ve avcı çukurlarının birbirlerine tünellerle bağlanmış olması, ihtiyat kuvvetlerinin icap ettiğinde istenen yere sevkıyatını kolaylaştırıyordu. Arazi mümkün mertebe değerlendirilmiş, tabyaların içerisinde ara siperler ve ateşe dayanıklı korunaklar yapılmıştı(mahfuz mahal).
- Toplar tabyalara yerleştirilmişse de, gerektiğinde düşmana azami zayıat verdirecek şekilde, taşınması sağlanıyordu.
- Plevne Tahkimatı'nın en önemli özelliği ise; yaşayan bir varlık gibi, devamlı kendini yenileyip, geliştirmesiydi. Birlikler, tahkimatın yapımı

⁴⁷ Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 35-36; Kazma, kürek gibi basit el aletleriyle hiçbir inşaat malzemesi kullanılmadan, topraktan yapılmış bu mevziler, hemen hemen tüm yabancı yazarlar tarafından abartılı bir biçimde tasvir edilmiştir. Hatta Ame de Lofrv, La Guerre D'orient adlı eserinde, Osman Paşa'nın Amerikan İç Savaşı'ndan esinlenerek Plevne Tahkimatı'nı inşa ettirdiğini söylemişse de, Tokatta doğmuş, Türk Ordusundan başka hiçbir orduda görev almamış Osman Paşa'ya haksız bir ithamda bulunmuştur. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 154; Von der Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 15

ve geliştirmesinde yetkiliydiler, muharebelerden edindikleri tecrübeler doğrultusunda tabyaları genişletmek, ara irtibat hendekleri ve korunaklı bölümler inşa etmekte özgürdüler⁴⁸.

2. 4. MUHAREBEDEN ÖNCEKİ DURUM ve YAPILAN HAZIRLIKLAR

2. 4. 1. Osman Paşa Kuvvetlerinin Plevne'deki faaliyetleri

Bilindiği üzere, Osman Paşa'nın Plevne'ye hareketinden önce Mirliva Atıf Paşa, 3 tabur piyade, 1 bölük süvari ve 4 toptan oluşan bir kuvvetle, kasabaya gönderilmiřti⁴⁹. Atıf Paşa, Plevne'ye varır varmaz Griviça yönünden(kasabanın batı istikameti) gelen bir Rus keşif kolunu püskürtmüřtü⁵⁰. Rusların, muhtemel hücum istikametleri olan Niğbolu, Zıştovi ve Lofça'yı tutmuştu ve Vidin yönünden gelebilecek herhangi bir saldırı ihtimaline karşıda 1 bölük askeri Netropol bölgesine sevk etmişti. Kuvvetlerin birbirleriyle ve merkezle olan irtibatını sağlamak, keşif yapmak ve müdafaa mevzileri kazmak için, halktan gönüllü müfrezeler teşkil etmiřti⁵¹. Ayrıca levazım ve erzak ambarları, seyyar hastaneler kurularak Niğbolu ve Sistova'dan gelen yaralılar tedavi altına alınmıřtı⁵².

Rusların Plevne'ye direk olarak hareketi, Atıf Paşa'nın gelişi ve Osman Paşa'nın gelmekte olduğu haberinin alınmasıyla başlar. Niğbolu'ya hücumları esnasında, 8-10 süvari bölüğü ve birkaç toptan ibaret bir fırka Plevne-Niğbolu yoluna gönderilmişse de, bu fırka batıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı ihtiyat maksadından başka bir şey deđildir⁵³. Rus hareketinin, Niğbolu'dan sonra Plevne üzerine olacağı kesindi, fakat Osman Paşa'nın

⁴⁸ Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 36-40

⁴⁹ Mahmud Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 146; H. Süer, **a. g. e.**, s.158; (8 Temmuz 1876'da, bir Rus Keşif Müfrezesi'nin kasabaya gelerek halkı tehdit etmesi üzerine)

⁵⁰ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 91; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 3

⁵¹ Süer, **a. g. e.**, S.158

⁵² Von Herbert, **a. g. e.**, s. 91

⁵³ Hülügü, **a. g. e.**, s. 79

Vidin'den hareket ettiğinden habersiz oluşları, Plevne'ye taarruzlarını geciktirmelerine neden olmuştu.

2. 4. 2. Rusların Tutumu

2. 4. 2. 1. Taarruz Emri

Atıf Paşa'nın Plevne'ye gelişi ve faaliyetleri, Bulgarlar tarafından, Plevne-Niğbolu Yolunda bulunan Kazak Süvari Tümeni'ne haber verilmişti. Tümen Komutanı Albay Tutolmin'in görevlendirdiği keşif müfrezesi de bu haberi doğrulayınca, durum Rus 9. Kolordu Komutanı General Krüdner' e bildirilmişti. Osmanlı kuvvetlerinin Plevne'de mevzileniyor olmaları ve Osman Paşa'nın hareketi, Ruslar tarafından öğrenildiğinde, Tuna Cephesi Başkomutanı Grandük Nikola Nikolayeviç, 17 Temmuz'da 9 . Kolordu'ya emir vererek; Niğbolu Muharebesi'nde en az yıpranan 2 piyade alayının, top ile takviye edilerek Plevne'nin işgal edilmesini istedi⁵⁴. Fakat General Krüdner, ordunun cephane eksikliği giderilmeden ve Plevne'nin güneyi emniyet altına alınmadan böyle bir harekate girişmek istemiyordu. Krüdner'in bu endişesi üzerine Grandük Nikola, yaverlerinden Yarbay Zerepkov'u kuvvetli bir süvari müfrezesiyle Servi ve Lofça üzerine gönderdi⁵⁵. Aynı gün 9. Kolordu Komutanı General Krüdner, aldığı emir ve ikazlar üzerine 5. Tümen Komutanı General Şuldner'e (Schilder) Plevne'ye hareket emri verdi⁵⁶.

⁵⁴ Sürer, **a. g. e.**, s. 159-160

⁵⁵ Rus Başkomutanlığı, Vidin, Sofya ve Orhaniye'den, Plevne'ye yönelecek muhtemel bir Türk hareketinden endişe duyuyor, bunun için Servi ve Lofça'nın kuvvetli bir biçimde elde bulundurulmasını, Plevne'nin de bir an önce işgal edilmesini istiyordu. Bkz. Sürer, **a. g. e.**, s. 160

⁵⁶ Grandük Nikola'nın "Plevne'nin işgali" emrini verdiği Genaral Krüdner'e, aynı gün Rus ordusu kurmay bakanı da "Plevne'nin bir an önce işgal edilmesi" ikazını telgrafla yapmıştı. Sürer, **Aynı eser**, s. 160

2. 4. 2. 2. Taarruz Planı

Genaral Krüdner'in Plevne için tasarladığı plan şöyleydi:

“5. Piyade Tümeni’nden 1. Tugay, 5. Topçu Tugayı’ndan 4. Batarya, 5. İstihkam Taburu’ndan 1. Müfreze, Kafkas Kazak Tugayı ve 9. Don Kazak Alayı, 5. Tümen Komutanı General Şuldner komutasında 18 Temmuz’da Plevne’ye doğru ilerleyecektir. Bir sakınca görmediği takdirde Tröstenik’te bulunan 19. Kastroma Alayı Niğbolu’da kalacaktır. 9. Hülan Alayı ve Don Kazak Bataryası Siyokova bölgesinde Vid Nehrinin Tuna’ya yakın kısmını ve Rahova istikametini emniyet altında bulunduracaktır. 9. Don Kazak Alayı, 9. Hülan Alayı’nın güneyinde Bröşlaniçe, Koprive batısından itibaren Plevne Arasındaki Vid Nehrinin geri kalan bölgesini gözetleyecektir. Kolordunun geri kalan birlikleri de 19 Temmuz ve en geç 20 Temmuz’da Bröşlaniçe’de toplanacaktır.”

5. Tümen Komutanı General Şuldner’in birlikleri, 18 Temmuz 1877’de Plevne’ye doğru ilerlemeye başladıklarında, aynı gün General Krüdner, Tuna Cephesi Başkomutanı Grandük Nikola’ya *“Birliklerim 19 Temmuz’da Plevne’de olacaktır.”* telgrafını çekiyordu. Fakat emrin General Şuldner’e geç ulaşmış olması, General Krüdner’in tüm planını boşa çıkarmıştı. 5. Tümen’in ağırlıklarıyla Plevne’ye gelmesi 20 Temmuz’a sarkmıştı ve 19 Temmuz akşamına doğru Plevne Müşir Osman Paşa’nın kontrolüne girmiş bulunmaktaydı⁵⁷.

2. 4. 3. Osman Paşa Kuvvetlerinin Ruslarla İlk Temasları(Savaşın Provası)

Osman Paşa, karargahını bizzat tayin etmek, şehrin müdafaaya uygun sırtlarını incelemek ve yapılacak mevziler için kurmaylarına direktifler vermek maksadıyla, karargah subayları ve bir süvari bölüğüyle 19 Temmuz 1877

⁵⁷ Süer, **Aynı eser**, s. 160-162

sabahı erkenden Plevne'ye hareket etmişti. Osman Paşa civardaki keşfini bitirdiğinde saat 13:30'du ve birlikleri Plevne'ye henüz ulaşıyordu. İleri karakol ve keşif kolları, Rus kuvvetlerinin Zıştovi yolu üzerinde görünüp iki koldan(Virbiça- Krayova) ilerlediklerini bildirmişti ve bu esnada Griviça ve Yanıkbayır(Yanbolu Bayır) sırtlarından gelen top sesleri, aylarca sürececek bir mücadelenin fitilini ateşliyordu⁵⁸.

2. 4. 3. 1. Osman Paşa Kuvvetlerinin Savaş Tertibatı Alması

Bu haberler karşısında Osman Paşa, hiç vakit kaybetmeden, 2 topla takviye ettiği 3 tabur (2. Nişancı, 1. Simav Taburu, 2. Sınıf Redif Simav Taburu) ve 2 süvari bölüğünden oluşan bir kuvveti 1. Tugay Komutanı Ahmet Hıfzı Paşa komutasında Griviça istikametindeki sırtlara, 3 top ile takviyeli Nizamiye 4. Piyade Alayı'nı da Bukova sırtlarına gönderdi. Diğer kuvvetlerin mevzilendirilişi de şöyleydi:

Çankırı Taburu, Bukova Köyünün güney sırtlarına. 2 topla takviyeli 3 tabur ve 2 süvari bölüğü, Albay Yunus komutasında Yanıkbayır sırtlarına, 4. Piyade Alayı'nın 3. Taburu, 3 topla takviye edilerek Plevne'nin güney batısındaki 251 rakımlı sırta konuşlandırılmıştır. Daha önce Atıf Paşa tarafından Opaneç köyü civarına yerleştirilmiş taburda, bir taburla kuvvetlendirilerek Hasan Sabri Paşa komutasına verilmişti.

Oluşturulan bu müdafaa hatlarıyla, 19 Temmuz 1877 günü saat 14:00'den itibaren Plevne, kuzey, güney ve doğudan gelmesi muhtemel hücumlara karşı emniyet altına alınmıştı⁵⁹.

⁵⁸ Süer, **Aynı eser**, s. 162; Mahmud Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 449

⁵⁹ Süer, **Aynı eser**, s. 162-63

2. 4. 3. 2. Ruslarla İlk Temas

Sadece Tuna Nehri'ni geçmek için “*kırk-elli bin*” kişilik bir kuvveti gözden çıkarmış olan Ruslar⁶⁰, tahminlerinin aksine oldukça zayıf bir direnişle karşılaşmış, bir çok yeri kolaylıkla ele geçirmişlerdi. Yüksek bir moralle Plevne'ye yürüyen 5. Tümen'in 1. Tugayı, 19 Temmuz'da Virbiça'dan Krayova'ya yaklaştığı sırada kuvvetli bir top ateşiyle karşılaşınca şaşırmişti. Kısa sürede toparlanarak muharebe düzeni alan Rus kuvvetleri, Bukova köyü civarındaki Türk İleri Karakol Bölüğünü de püskürtmeye muvaffak olmuşlardı⁶¹.

Daha birkaç gün önce, Niğbolu gibi müstahkem bir kaleyi zaptetmiş olan Rus birlikleri, Plevne'yi; hiç zorlanmadan ele geçirilecek, açık bir kasaba olarak görüyordu. Zayıf bir muhafız kıtasıyla karşılaşıldığını ⁶² düşünen 1. Tugay Komutanı General Knorring, bu kuvvetleri -tutunmalarına fırsat vermeden-, “*ayaklarının tozu ile ezmek*” ⁶³ düşüncesiyle, taarruz etmekte bir sakınca görmemişti. Fakat, İleri Karakol Bölüğü'nü takviye eden Çankırı Taburu, bu bölükle birlikte karşı taarruza geçince bu kez Rus Nişancı Taburu gerilemek zorunda kalmıştı ve köyün kuzeyindeki mevziler tekrar ele geçirilmişti. Beklenmedik bu mukavemet karşısında 1. Rus Tugay Komutanı General Knorring, bir taarruz girişiminin başarısız olacağını anlamış ve daha fazla ilerlemeye cesaret edememişti.

Aynı gün (19 Temmuz 1877), Albay Klaynhauz Müfrezesi'nden, Griviça'yı ele geçirmek ve Plevne civarını keşfetmek göreviyle Rusçuk yönünde ilerleyen 2 Kuban Kazak Süvari Bölüğü, Griviçe Köyünün boş olmasından istifade ederek, burayı işgal etmişti. Plevne yönünde ilerlemesine devam eden bu birlik, Türk topçusunun baskın şeklindeki ateşi karşısında, ne olduğunu anlayamadan, panik halinde geri çekilmeye başlamıştı. Türk süvarisi, bir müddet panik halindeki bu birliği takip etmişse de, arkadan gelen

⁶⁰ Cevdet Paşa, **a. g. e.**, s. 177

⁶¹ Süer, **Aynı eser**, s. 163

⁶² Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 30

⁶³ İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 42

Klaynhauz Müfrezesinin top ateşiyle karşılaşınca bundan vazgeçmiştir. Griviça Köyü'nün doğu sırtlarına gelen Albay Klaynhauz, Plevne'nin Türk kuvvetleriyle tutulduğunu görerek, tıpkı General Knorring gibi ilerlemesine imkan kalmadığını anlamış ve durumu 5. Tümen Komutanı General Suldner'e bildirerek geceyi bulunduğu yerde geçirme kararı almıştı⁶⁴.

2. 4. 3. 3. İlk Temas Neticesinde Osman Paşa'nın aldığı Tedbirler

19 Temmuz 1877 günü meydana gelen bu çarpışmalar, bir sonraki gün yapılacak muharebenin küçük bir provasını mahiyetindeydi. Müşir Osman Paşa kuvvetlerinden 2 asker şehit olmuş, 12 asker yaralanmıştı, 4 hayvanda telef olmuştu. Rusların zayiatı bu miktarın en az iki misli kadardı⁶⁵.

Akşam sona eren bu küçük çaplı muharebeler, yerini yarınki muhtemel harbin hazırlıklarına bırakmıştı. Griviça'nın kuzeyindeki 235 rakımlı tepeden başlayıp, Opaneç Köyü'ne kadar uzanan, Plevne'nin doğu ve kuzey kesimlerini kaplayan müdafaa hattının komutası 1. Fırka (Tümen) Komutanı Ferik Adil Paşa'ya verilmiş, askerlere acele olarak sığınaklar ve siperler yapılması emredilmişti. Rusların, Osman Paşa kuvvetlerinin yorgunluğundan istifade etmek maksadıyla şiddetli bir taarruzda bulunacağı aşikar olmakla beraber, kuvvetlerinin tam olarak keşfedilememiş olması ve muhtemel taarruzun hangi cihetten olacağının bilinmemesi, alınan tertibatlara azami gayret gösterilmesini zorunlu kılıyordu.

Osman Paşa, askerlerin Rus askerlerinden sayıca az ve yorgun olmalarından dolayı mümkün olduğunca bir arada tutulmasını ancak mühim noktalar üzerinde birer müfreze bulundurulmasını emretmişti. 1. Piyade Taburu, 4. Süvari Bölüğü ve 4. bataryadan oluşan bir kuvveti de, ihtiyat olarak bizzat komutasında hazır bekletmekteydi⁶⁶.

⁶⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 163

⁶⁵ Süer, **Aynı eser.**, s. 164

⁶⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 10; Süer, **a. g. e.**, s. 165

2. 5. MUHAREBENİN BAŞLAMASI ve SEYRİ

2. 5. 1. Rusların Plevne'ye Taarruzu

1. Plevne Muharebesi, 20 Temmuz 1877 günü sabahın ilk ışıkları ile birlikte Rus topçusunun ateşiyle başladı(05:00 suları⁶⁷). Ruslar iki koldan; kasabanın kuzeyinde Bukova ve doğuda Griviçe istikametlerinden ciddi bir taarruza girişmişlerdi⁶⁸. Bir gün önce beklemedikleri bir mukavemetle karşılaşarak geri çekilmek zorunda kalmış olmalarına rağmen, morallerinden bir şey kaybetmemişlerdi, hatta 5 .Tümen Komutanı Şuldner, taarruz emrini verirken Plevne civarına gelmiş birliklerin hepsinin toplanmasına bile lüzum görmemişti. General Şuldner, Osmanlı askerinin -uzun ve zahmetli bir yürüyüş sonucu- Plevne'ye yorgun bir şekilde vardığını ve henüz hiçbir tahkimatının olmadığını düşündüğünden, taarruz emrini verirken tereddüt etmemişti⁶⁹.

2. 5. 1. 1. I. Rus Tugayı'nın Hareketi

Rus taarruzunun birinci kolunu General Knorring komutasındaki 1. Rus Tugayı, diğer kolunu ise Klayhauz Müfrezesi oluşturuyordu. 1. Rus Tugayı'nı, 17.(Arkanjel) ve 18.(Vlodga) Piyade Alayları, 9. Hülan Süvari Alayı ve 5. Topçu Alayı'ndan 4. Batarya, Klayhauz Müfrezesini ise; 19. Piyade Alayı(Kostroma Alayı), 31. Topçu Tugayı'ndan 1 batarya ve Kafkas Kazak Süvari Tugayı'ndan 2 süvari bölüğü teşkil ediyordu.

1. Rus Tugayı, geceyi geçirdikleri Trançeviç Çiftliği ve Virbiçe bölgesinden, Bukova Köyü ve Yanıkbayır istikametine doğru 20 Temmuz

⁶⁷ Albay Talat, 08:45 gibi net bir saat vermişse de(Bk. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 11,) diğer tüm kaynaklar bunun daha erken saatler olduğunu belirtir. Bkz. William Von Herbert, **a. g. e.**, s. 97; Mahmud Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 449; Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 46; Süer, s. 166

⁶⁸ Von der Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 12; Rus hücumu, bir önceki gün çarpışmaların olduğu aynı noktalardan gerçekleşmişti. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 42

⁶⁹ Süer, **a. g. e.**, s. 165

1877 tarihinde sabah erkenden harekete geçmişti. 2 alayın taarruzunu 5. Topçu Alayından 4. Batarya destekliyor, alayların korunmasız olan sağ yanını da, 9. Don Kazak Süvari Alayının 6. Bölüğü koruyordu.

Klaynhauz Müfrezesi'nden 19. Piyade Alayı ise; aynı saatlerde Prodim Köyü civarından harekete geçerek, Yanıkbayır Sırtı'nın güneydoğusunda mevzilenmiş Ahmet Hıfzı Paşa kuvvetlerine doğru hareket geçmişti. Süvari bölükleri ise; 19 . Piyade Alayı'nın sağ yanını korumak ve diğer taarruz koluyla irtibatı sağlamak göreviyle 255 rakımlı tepe civarında bulunmaktaydı.

5. Rus Tümen Komutanı General Şuldner, 1. Rus Tugayı ile kuzeyden-güneye, Türk istihkamlarına cepheden ve Klaynhauz Müfrezesi ile de, Türk istihkamlarının sağ yanına doğudan-batıya şiddetli bir taarruzla Plevne'yi ele geçirmek fikrindeydi⁷⁰.

2. 5. 1. 2. I. Rus Tugayı'nın Çekilişi

Birinci kolu teşkil eden 1. Rus Tugayı, General Şuldner'in taarruz planı gereğince, 4. Batarya'nın ateşiyle ilerlemeye başlamış, Türk topçusu bu ateşe hemen karşılık vermişti. 18. Rus Piyade Alayı'nın 1. ve 3. Taburları'nı, Bukova Köyü'nün doğusundaki sırtlarda ileri mevzide bulunan Çankırı Taburu şiddetli bir ateşle karşılamışsa da, 5. Nişancı Taburu'nun da desteğini alan 1. ve 3. Rus Taburları, Çankırı Taburu'nu epeyce zora sokmuş, sol tarafından kuşatılmak üzere olan Çankırı Taburu, ana muharebe hattına çekilmek zorunda kalmıştı. Bu esnada, 17. Rus Alayı'nın 2 taburu da fırsattan istifade ile Bukova Deresi'ne inmiş, Çorum Redif Taburu ve bir nizamiye taburunun verdirdiği zayıata bakmaksızın derenin güney yamaçlarına tırmanmaya başlamıştı. 17. Alay'ın 3. Taburu da dereyi geçerek bu iki taburun taarruzuna katılmış, Türk istihkamlarının cepheden ve yanlardan açtığı top ve tüfek ateşleriyle verdirdiği büyük zayıata aldırmandan 162 rakımlı tepeye yanaşmaya muvaffak olmuşlardı⁷¹. Rus hücumunun baskısını iyiden iyiye

⁷⁰ Süer, **Aynı eser**, s. 165-166

⁷¹ Süer, **Aynı eser**, s. 166-167

hissettiği esnada, Hassa Nizamiye 4. Alay 2. Taburu ve ihtiyattaki Silistre Redif Taburu karşı taarruza geçerek, -ikinci hattaki Şumnu Redif Taburu'nun da yetişerek taarruza destek vermesiyle- bozulan müdafaa hattı yeniden tesis edilmişti. Bu üç taburun, şiddetli karşı taarruzu Rusların elde ettikleri başarıyı bir anda bozguna çevirmişti. 1. Tugay Komutanı General Knorring ağır yaralanmış, 17. Alay Komutanı Albay Cozenbum ve bir çok subay hayatını yitirmişti, 17. ve 18. Alaylar, verdikleri zayıatlarla taarruz kabiliyetlerini tümüyle kaybetmişlerdi. 5. Tümen Komutanı General Şuldner'in 9. Kolordu'dan yardım talepleri de, zaman kısıtlılığından dolayı gerçekleşmemişti. Diğer taarruz kolunun da (Klaynhauz Müfrezesi) büyük bir hezimete uğradığı haberiyle, geri çekilmekten başka bir çaresi kalmamıştı. Bunun üzerine 1. Tugayı, Plevne'ye 3 saat uzaklıktaki Bröşliniçe'ye kadar çekerek, durumu 9. Kolordu Komutanı'na arz etti⁷².

2. 5. 1. 3. Klaynhauz Müfrezesi'nin Hareketi

Rus taarruzunun ikinci kolunu teşkil eden, Klaynhauz Müfrezesi'de 1. Tugay'la eş zamanlı olarak başlattığı ilerlemesini, Birinci kolun top ateşiyle beraber hızlandırmıştı. Griviçe Köyü'ne yaklaştığında Yanıkbayır ve Barabayır sırtlarında mevzilenmiş Türk topçusunun ateşiyle karşılaşan müfreze, hemen muharebe düzeni alarak, vakit kaybetmeden top ateşine karşılık vermişti. Klaynhauz Müfrezesi, şiddetli bir şekilde cereyan eden topçu muharebesinde, Mirliva Ahmet Hıfzı Paşa komutasındaki bataryanın iki topunu imha etmeye de muvaffak olmuştu. Muharebeyi dikkatle izleyen Osman Paşa, ihtiyattaki bir bataryayı hızla Barabayır sırtlarında mevzilendirerek Ahmet Hıfzı Paşa kuvvetlerini takviye etmişti. Bu esnada, Klaynhauz Müfrezesi'ne ait 1. ve 2. Taburlar Griviçe Köyü'nün kuzeyinden, 3. Tabur'da Griviçe-Plevne Yolu'nun iki tarafından ilerlemeye başlamıştı. Griviçe Köyü'nün kuzeyinden ilerleyen Rus kuvvetleri 233 rakımlı tepe civarına ulaştıklarında, 2. Nişancı Türk Taburu'nun etkili ateşiyle

⁷² Süer, **Aynı eser**, s. 167

karşılaşmışlardı. Griviçe-Plevne Yolu yönünden ilerleyen 3. Tabur ise 1. ve 2. Taburların aksine, Türk müdafaa hattının Griviçe Köyü'nün kuzeydoğusundan başlayarak, batıya doğru devam etmesinden istifadeyle ilerlemesini rahatlıkla sürdürüyordu. 1. ve 2. Taburlar, zayıat vermeye başlamışsa da, muharebe hattının önündeki birkaç avcı siperini elde etmeyi başarmışlardı. Muharebe tüm şiddetiyle devam ederken Albay Klayhauz hayatını kaybetmiş ve müfrezenin komutasını Topçu Komutanı Albay Syedleski devralmıştı. Çok geçmeden Albay Syedleski'nin de bir kurşunla hayatını yitirmesi üzerine, müfrezede iki binbaşidan başka üst rütbeli subay kalmamıştı. Zayıatları giderek ağırlaşan 1. ve 2. Taburların komutalarını geriye kalan iki binbaşı almış, 3. Tabur'un da Türk müdafaa hattının sağ kanadına cephe almasıyla, etkisini kaybeden Rus taarruzu süvari bölüklerinin de katılmasıyla tekrar başlamıştı. Rus birlikleri, çok çabuk toparlanma başarısı göstermişti, hatta 3. Rus Taburu, Simav Taburu'nun açık olan sağ tarafına yüklenince, Simav Taburu'nu sarsıp, çekilmeye mecbur etmişti⁷³.

Rusların sağ kanatta ilerlemeleri; Ahmet Hıfzı Paşa'nın, ilk topçu muharebesinde yaralanması ve yerine vekalet eden Kaymakam(Yarbay) Hüsnü Bey'in de yaralanarak emir ve komutanın sekteye uğraması. Osman Paşa kuvvetlerinin, zorlu bir yürüyüş neticesinde dinlenemeden muharebeye tutuşmuş, geceyi herhangi bir Rus taarruzuna karşı teyakkuz halinde geçirmelerinden dolayı da mevzilenememiş olmalarından kaynaklanmıştı⁷⁴.

2. 5. 1. 4. Klaynhauz Müfrezesi'nin Bozguna Uğratılması

Bu durum karşısında, Osman Paşa karargah noktasından Rus birliklerinin üzerine şiddetli bir topçu ateşi açtırmakla kalmayıp, Miralay Sait Bey komutasındaki bir buçuk taburu o bölgeye sevk etmişti. Simav Redif

⁷³ Süer, **Aynı eser**, s. 167-169

⁷⁴ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 12; Kaymakam Hüsnü Bey'den sonra komutayı 2. Nişancı Tabur Komutanı Binbaşı Azmi Bey devralmıştı Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 169

Taburu Binbaşısının⁷⁵, zayıat veren kuvvetlerini geri çekmek için çaldırdığı “sağdan geri (*Ric’at*)” borusu, Miralay Sait Bey’in bölgeye yetişen kuvvetlerini de şaşırtmış, çekilme bir müddet daha devam etmişti. Fakat Osman Paşa’nın karargahtan açtırdığı top ateşi Rusların bu durumdan yararlanmalarına mani olmuştu, Osman Paşa’nın açtırdığı yoğun ateş, Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa ve civardaki diğer tabur komutanlarına gönderdiği kati emirlerle⁷⁶ birleşince, Klayhauz Müfrezesi’nin taarruzu kırılmış ve karşı taarruzla da büyük bir hezimete uğratılmışlardı⁷⁷. Tam bir bozgun içerisinde, 3 km gerideki sırtlara kadar çekilen Klayhauz Müfrezesi, daha sonra Kazak Süvari Tugayı’nın himayesinde 16 kilometre uzaktaki Tröstenik Köyü’ne kadar çekilmesini sürdürmüştür⁷⁸. Osman Paşa, kuvvetlerinin yorgun, süvari sayısının yetersiz oluşundan dolayı herhangi bir takip hareketine girişmeyi uygun görmemişti⁷⁹.

2. 5. 2. Tarafların Zayıatı

Ruslar, kazanacaklarından emin olarak giriştikleri bu muharebede beklemedikleri ağır bir yenilgi almışlar, 75 subay ve 2326 erlerini kaybetmişlerdi⁸⁰. Yaralı sayılarının 2000’in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir⁸¹.

⁷⁵ Von Herbert, borazanın hiçbir yerden emir almadan ric’at borusunu çaldığını ifade etmişse de, bu, askerler arasında dedikodu olarak dolaşan asılsız haberlerden biri olsa gerektir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 110

⁷⁶ “*Taburlarınızı düşmana çevirerek, sebat etmeye gayret edin, kaçanlar vurulsun! Aksi halde karargahtan topa tutularak iki ateş arasında kalacaksınız!*” Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 12

⁷⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 12

⁷⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 169; Klayhauz Müfrezesi’ne bağlı Kazak Süvari Tugayı, müfrezenin geri çekilmesini desteklemekten başak bir işe yaramamıştır. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 105

⁷⁹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 109; Rusların takip edilmemiş olmasını, -duygusal davranmak hatasıyla- eleştiren yazarlar mevcuttur. Bkz. A. Hilmi Yücebaş, **Gazi Osman Paşa ve Plevne**, İstanbul 1943, s. 183

⁸⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 170

⁸¹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 12; Askere moral olması açısından, Rus zayıatının diğer komutanlıklara İstanbul tarafında abartılı olarak bildirilmiş olması (Bkz. Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 54) Plevne hakkında yazılmış Türkçe kaynakların çoğunda da, bu zayıatın abartılı olarak aksettirilmesine neden olmuştur. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 143; Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 47;

Türklerin kaybı ise; 1 kaymakam⁸², 2 binbaşı, 2 kıdemli yüzbaşı, 16 yüzbaşı, 18 teğmen ve 648 er olmuş, 50 subay ve 1357 er yaralanmıştı⁸³.

Muharebe sonunda, “Kapaklı” olarak tabir edilen 17 tane üç atlı mühimmat arabası, bozulmuş bir top, bir çok tüfek ve içinde 300 tane çadırıyla birlikte bir alayın tüm ağırlığı ele geçirilmişti⁸⁴.

I. Plevne Muharebesi, Rusların ilk kez büyük bir hezimete uğratılmış olmasında dolayı, büyük yankılar uyandırmıştı. Zafer, İstanbul’da da heyecanla karşılanmış, Osman Paşa, Sultan II. Abdülhamit tarafından tebrik edildiği gibi, moral olması açısından haber tüm komutanlıklara duyurulmuştu⁸⁵.

⁸² Mirliya Ahmet Hıfzı Paşa’ya vekalet eden Kaymakam Hüsnü Bey, yaralarının ağır olmasından dolayı bir müddet sonra şehit olmuştu. Bkz. Hikmet Süer, **a. g. e.**, s. 170

⁸³ Süer, **a. g. e.**, s. 170

⁸⁴ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 106; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 12

⁸⁵ Hülagü, **a. g. e.**, s. 87

III. BÖLÜM

II. PLEVNE MUHAREBESİ

3. 1. I. MUHAREBEDEN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

3. 1. 1. Osman Paşa'nın Faaliyetleri

Osman Paşa, Rusların beklemedikleri bu yenilgi üzerine kuvvetlerini takviye ederek, kısa bir sürede harekete geçeceklerini bildiğinden, tabya ve istihkam inşasına hız vermiş, Sofya ve Vidin yollarını kontrol altına almak için çalışmalara başlamıştı¹. Osman Paşa, muhtemel Rus saldırısı için bu tedbirleri alırken, bir taraftan da Tuna Orduları Başkumandanlığına, Rauf Paşa Kuvvetleri ile Balkan Dağları'na doğru çekilmeyi teklif etmiş, fakat bu teklifi kabul görmemişti². Başkomutanlıktan, Plevne'nin tahkimi ile iktifa edilmesi, emrini alması üzerine kuvvetlerinin takviyesini istemişti.

Osman Paşa'nın takviye kuvvet talebi, İstanbul tarafından olumlu karşılanmıştı. Askeri meclis; Sofya ve Niş'te bulunan taburların (Sofya'da 4-5 tabur bırakılarak) Osman Paşa tümenine gönderilmesini, Berkofça ve Şehirköy'de bulunan taburların ise gerektiğinde Osman Paşa kuvvetlerine ilave edilmesini kararlaştırılmıştı³.

¹ Hülagü, a. g. e., s. 88; Turhan Şahin, **Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi**, Ankara, 1987, s. 79

² Süleyman Paşa'nın Rusları Şıpka'ya doğru geri çekilmeye mecbur ettiğini ve Şıpka üzerine yürümek hazırlığında olduğunu, ayrıca Kafkaslara bir kuvvet sevk edileceği, haberleri üzerine Osman Paşa, bu kez Harp Nezareti'ne, bu seferden vazgeçilerek, Sofya'da, İstanbul ve civardaki vilayetlerin garnizonlarından müteşekkil büyük bir kuvvet oluşturulmasını teklif etmişse de, bu teklifi de kabul edilmemiştir. Bkz. Hülagü, a. g. e., s. 89

³ Hülagü, a. g. e., s. 90

3. 1. 2. Lofça'nın Alınması

3. 1. 2. 1. Lofça'nın Önemi

Lofça, Osma Çayı üzerinde, Plevne'ye 36 km uzaklıkta, çoğunluğu Müslüman olmak üzere 12.000 nüfuslu, oldukça zengin bir Osmanlı şehriydi⁴. Turyan, Derbent ve Şıpka gibi önemli Balkan geçitlerine hakim oluşu, Servi ve Tırnova istikametlerine uzanan muntazam yolları, Lofça'yı stratejik bir mevki yapıyordu⁵.

Ruslar, bu önemli mevkiyi 17 Temmuz 1877 tarihinde General Subatov komutasındaki kuvvetli bir müfrezeyle ele geçirmişlerdi. Osman Paşa'nın Plevne'ye gelişi ile beraber, Lofça'nın askeri önemi daha da artmıştı⁶. Osman Paşa, I. Plevne Muharebesi'nin ardından Rusların toparlanmasına fırsat vermeden, Lofça'nın ele geçirilmesi için harekete geçmiş ve Sofya'dan takviye olarak gönderilen kuvvetlerden 6 tabur, 1 topçu bataryası ve ihtiyat olarak bir miktar Çerkez süvarisini Rıfat Paşa komutasında 26-27 Temmuz 1877 gecesi saat 03:00'te Lofça üzerine göndermişti⁷.

3. 1. 2. 2. Rıfat Paşa'nın Lofça'ya Hücumu

Rıfat Paşa, gün ağarırken 2 topla takviye edilmiş 4-5 bölük Rus Kazak Süvarisi ve yerli Bulgarlardan teşkil edilmiş önemsiz bir kuvvetle muharebeye başlamış, Ruslar kısa bir mukavemetten sonra, bozgun şeklinde Selvi'ye kadar çekilmişlerdi. Lofça, 27 Temmuz 1877'de ele geçirilmişti. Ruslar, bir sonraki gün(28 Temmuz) bu mühim mevkiyi tekrar ele geçirme teşebbüsünde bulunmuşsa da, taarruzları başarı ile püskürtülmüştü⁸.

⁴ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 13

⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 171

⁶ Sofya Yolu'nun açık tutmak ve emniyetini sağlamak için, Rusların birbirine paralel taarruz kollarını baskı altında tutulması Lofça'nın elde bulundurulması ile mümkündü. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 13

⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 13

⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 171

Plevne ve Lofça yenilgileri, Rus ordusunda şok etkisi yaratmış, beklemedikleri bu hezimetlerin intikamını almak, sarsılan prestijlerini düzeltmek için hazırlıklara girişmişlerdi. Kendilerini toparlayıncaya kadar Plevne'ye ciddi bir taarruzda bulunmaktan kaçınarak, ara sıra yaptıkları topçu muharebeleriyle zaman kazanmaya çalışıyorlardı.

Osman Paşa'da, beklenen ikinci büyük muharebe için takviye kuvvetler ile kolordunun gücünü artırıyor, istihkamların yapımı ve güçlendirilmesine gayret ediyordu.

3. 1. 3. İstanbul'daki Gelişmeler

Plevne'de Ruslar karşısında büyük bir zafer kazanılmışsa da, Rusların Hain Boğazını ele geçirmiş olması ve Tuna Şark Ordusu'nun bulunduğu Ruscuk-Razgard-Eskicuma-Osmanpazar bölgesinde hiçbir gelişmenin kaydedilememesi, İstanbul'da hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Nitekim, önce Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Abdi Paşa ve Serasker Müşir Redif Paşa'lara Sultan Abdülhamit tarafından sert birer telgraf çekilmişti.(16 Temmuz 1877) Sonrasında ise (17 Temmuz 1877) Serasker Müşir Redif ve Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Abdi Paşa'lar azledilmiş, Seraskerlik makamına Tophane Müşiri Mahmut Paşa, Serdar-ı Ekrem'lik makamına ise Müşir Mehmet Ali Paşa atanmıştı⁹.

3. 1. 4. Tristinik Muharebesi

Ruslar, Lofça'nın da elden çıkmasıyla, Plevne'ye 3 saat mesafedeki bu köyü (Tristinik, Trüstenik, Tristink), karargah olarak kullanmak, Vidin, Rahova ve Plevne arasındaki yolu tehdit etmek, Sofya'dan gönderilen mühimmat ve erzak taşıyan nakliye kollarını çete faaliyetleri ile baltalamak maksadıyla işgal etmeye karar vermişlerdi. Nitekim Civarda bulunan Rus

⁹ Süer, a. g. e., s. 172-173

Kazak Süvarileri'nin, 26 Temmuz'da Plevne'ye gelmekte olan bir Osmanlı nakliye kolunu taciz etmeleri üzerine, Osman Paşa, 4 piyade taburu, bir miktar gönüllü Çerkez Süvarisi ve 2 toptan oluşan bir kuvveti Miriva Hasan Sabri Paşa komutasında bölgeye göndermişti. Köyün Tuna Nehri yönündeki tepelerine yerleşmiş olan Ruslar, hiç mukavemet etmeksizin geri çekilmiş, Hasan Sabri Paşa Müfrezesi köyün emniyetinin tesis edildiğinden iyice emin olmak adına, geceyi orada geçirerek ertesi gün 27 Temmuz'da Plevne'ye tekrar dönmüştü¹⁰.

3. 2. SAVAŞTAN ÖNCEKİ DURUM ve YAPILAN HAZIRLIKLAR

3. 2. 1. Karşılıklı Kuvvet Dengesi

II. Plevne Muharebesi arifesinde Osman Paşa'nın tüm kuvveti; Rahova'dan bulunan Sadık Paşa komutasındaki 3 tabur ve Niğbolu Muharebesi esnasında Rahova'ya çekilmiş olan Miralay Süleyman Müfrezesi, Niş'te bulunan Salih Paşa komutasındaki 6 piyade taburu ve Hassa Süvari Alayı, Berkofça, Şehirköy ve Plevne'ye yakın yerlere serpilmiş münferit kuvvetlerin takviyesiyle¹¹; 33 tabur, 57 top, 6 süvari bölüğü, 2 bölük Osmanlı Kazağı, 400 gönüllüden olmak üzere toplam 20.000 muharipten ibaretti¹².

General Krudner'in kuvvetleri ise, Grandük Nikola'nın emriyle General Şahovski Fırkası ve General Skoblev (Skobelev, Skobelef) Süvari Tugayı ile

¹⁰ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 14;

¹¹ Süer, **a. g. e.**, s. 218

¹² Von Herbert, **a. g. e.**, s. 120; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 15; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 450; Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 13; Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 32 Bazı eserler bu sayıyı farklı vermişlerse de;-22.000 asker Bkz. İan Drury,**The Russo-Turkish War 1877**, Oxford, 2002, s. 7; 24. 000 asker Bkz. Boldur, **a. g. m.**, s. 681; 33.000 asker Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 95; 23.000 asker Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 79; Kirazlı-Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 109- Sayının 20.000 olduğunu ifade eden eserlerin kaynak sayılacak mahiyet arz ediyor olmaları tartışmaya mahal bırakmamaktadır.

takviye edilmiş¹³, 37 piyade taburu, 34 süvari bölüğünden müteşekkil¹⁴ 50.000'e yakın muharip ve 150'nin üzerinde toptan ibaretti¹⁵.

3. 2. 2. Yapılan Hazırlıklar

3. 2. 2. 1. Osman Paşa'nın Hazırlıkları

Plevne'deki Osman Paşa kuvvetleri; 12'şer tabur piyade, 2'şer bölük süvari, 2'şer batarya toptan oluşan iki tümen ile bir de genel ihtiyat olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. 1. Tümen Ferik Adil Paşa komutasında kuzeydeki savunma hattı üzerinde, 2. Tümen'in bir kısmı Mirliva Hasan Sabri Paşa komutasında güney ve güneydoğu savunma hatlarına üzerinde mevzilendirilmişti. 2. Tümen'in diğer kısmı ise, ihtiyat kuvvetleriyle beraber karargahta bulunmaktaydı¹⁶.

I. Plevne Muharebesi'nde mevziler, yalnızca Niğbolu yönünden gelmesi beklenen düşmana karşı, kasabanın kuzey kesiminde bulunmaktaydı. Aradan geçen süre içerisinde, durmaksızın mevzi inşası devam etmiş, II. Plevne Muharebesi'ne gelindiğinde bu tahkimat Plevne Kasabası'nı kuşatacak şekilde büyütülmüştü. Bununla da yetinilmemiş, mevziler geriye doğru birkaç hat şeklinde genişletilerek, tahkimata derinlik kazandırılmıştı.

¹³ Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 31; General Skoblev, Rus generalleri arasında -I. ve II. Plevne Muharebeleri öncesi- Osman Paşa kuvvetlerini hafife almayan çok az komutandan biriydi. Bu usta komutan "*Düşmanın bir karınca bile olsa, onu fil gibi görmelisin.*" diyerek dile getirdiği düsturu sayesinde, ikinci ve üçüncü muharebelerde Osman Paşa'yı en fazla uğraştıran kuvvet komutanı olmayı başarmıştır. Bkz. Anka Zlateva, Osman Paşa At Plevne İn 1877 According To The unpublished Archive Records Of Alexander Liudskanov- Former Bulgarian Minister, **I. Uluslar arası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat 2004, s. 100

¹⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 227; Ayrıca 6 taburluk bir Bulgar milis kuvveti mevcuttu.

¹⁵ Rus kuvvetlerinin sayısı, hemen hemen her kaynakta farklı zikredilmiştir, fakat yukarıdaki rakamlar gerçek mevcuda en yakın olanlardır. 60.000 asker, 40'ın üzerinde top Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 450; 32.000 asker, 176 top Bkz. Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 14; 30.000 asker, 170 top Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 31; 35.000 asker, 170 top Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 49; İan Drury, **a. g. e.**, s. 7; 50.000 asker, 184 top Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 79; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 109; Uluçay, **a. g. e.**, s. 20; 30.000 asker Boldur, **a. g. e.**, s. 681; 202 top Süer, **a. g. e.**, s. 227

¹⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 15

Tahkimat, Plevne'nin kuzeyinde Openec Köyü'nden başlıyor, doğuya doğru Griviça Köyü'nün kuzeyine kadar Yanıkbayır sırtı boyunca uzanıyordu¹⁷.

3. 2. 2. 2. Osman Paşa Kuvvetlerinin Mevzilenişi

II. Plevne Muharebesi'nin arifesinde, Plevne Tahkimatı ve Osman Paşa kuvvetlerinin konuşlandırılması şu şekilde bulunmaktaydı:

Kuzeyde; Yanıkbayır sırtlarına konuşlandırılmış 2 topluk bir mevzi, aynı sırt üzerinde iki yanında 1 taburluk avcı hendekleriyle 1 topluk ikinci bir mevzi, yine Yanıkbayır sırtlarında Bukova Köyü'ne doğru avcı hendekleri ile korumalı 2 top mevzi, Kuzeydoğuda Griviça tarafında 2 tabya (2'şer top ve 2 tabur: 2. Ordu, 2. Alay, 2. ve 3. Nizamiye Taburları). Bunların solunda avcı siperleri ve 1 tabur (2. Ordu, 5. Alay, 1. Nizamiye Taburu)

Kuzeybatıda; Opanj Tepesi'nde 2 küçük tabya ve siperler.

Vid Köprüsü'nü müdafaa etmek için Opanj Köyü'nün güneyinde bir top tabyası (2 top).

Güneydoğuda; icap ederse 6 topu barındıracak siperler, bu siperin gerisinde, yanlarında piyade siperleri ile 4 topluk bir tabya (bu tabyanın içinde 2 top mevcuttu), bu tabyanın gerisinde, içinde bir bölük(2. Ordu, 4. Nizamiye Alayı, 3. Taburdan) bulunan, ihtiyaten yapılmış 2 topluk bir mevzi.

Güneyde; Kayalidere(Tuçiniça Deresi) üzerinde¹⁸, o noktaya hakim küçük bir top tabyası ve Plevne'ye doğru uzanan bir takım siperlerle 4 tabur, 2 top(2. Ordu 4. Nizamiye Alayı 3. Taburun Kalan kısmı, 2. Ordu Redif 3. Mukaddem İslimiye, 2. Ordu Redif 3. Salis Niş, 2. Ordu 3. redif 3. Tali Milas).

¹⁷ Süer, a. g. e., s. 224

¹⁸ Bu kısım, Plevne tahkimatının zayıf noktalarından biriydi. Çünkü Kayalidere Boğazı (Tuçiniça Boğazı)'nın iki yanında buluna mevziler, dereye sadece 100 m. yükseklikte bulunmaktaydı, Rus tarafında daha yüksek sırtların mevcudiyeti(215 ve 297 rakımlı tepeler), Rus topçusunu daha avantajlı bir duruma getirmekteydi. Bkz. Süer, a. g. e., s. 225

Güneybatıda; Vid Köprüsü'nün başında 2 top ve 1 tabur(2. Ordu 5. Alay 1. Tabur Tali Çankırı).

Genel karargahta bir batarya (6 top), ilerisindeki boğazda ve Yarabayırı denilen mevkide topların ve boğazın savunulması için avcı çukur ve siperleri ve devamlı olarak 2. Ordu 4. Nizamiye Alayı 2. Tabur'dan 6 bölük

Plevne Kasabası'nın korunması için ise;1 tabur (2. Ordu 5. Nizamiye Alayı 1. Tabur)¹⁹.

3. 2. 2. 3. Rusların Hazırlıkları

Ruslar tarafında ise, I. Plevne Muharebesi'ni kaybederek Bulgarini ve Bröşliyaniç'e kadar çekilmiş Plevne'ye uzak olan 9. Kolordu'ya ait birliklerin bölgeye yanaşması emri verilerek, 9. Kolordu, 4. Kolordu'nun 30. Tümeni'nin 1. Tugayı ve 11. Kolordu'dan 1. piyade, 1 süvari tugayı ve 6 batarya (bu bataryalardan ikisi süvari bataryasıdır) ile takviye edilmişti. Takviye kuvvetler 11 . Kolordu Komutanı General Prens Şahofski'nin komutasına verilmişti. 9. ve 11. Kolordu'nun başına da, 9. Kolordu Komutanlığı uhdesinde kalmak üzere, General Baron Krüdner getirilmiştir.

General Krüdner, yapılan keşif ve yerli Bulgarların istihbaratı doğrultusunda; Plevne'de 70'e yakın top ve 50-60.000 civarında da Türk askerinin olduğu tahminiyle, 26 Temmuz 1877 günü kurmaylarıyla yaptığı durum değerlendirmesinde, taarruzun mevcut kuvvetlerle yapılmasının riskli olduğu kararına varmış ve bu durumu Başkomutan Grandük Nikola'ya rapor etmişti²⁰.

¹⁹ Albay Talat, a. g. e., s. 15-16

²⁰ “Elde mevcut kuvvetlerle üstün olan düşman karşı taarruz kararının verilmesinde tereddüt edildi. Kuvvetler arasındaki orantının Ruslar için olumsuz olması büyük özverileri gerektireceğinden başka, yenilgi halinde ise ilerdeki hareketimiz üzerinde derin etkisi olacağı dikkate alınarak bu husustaki nihai emriniz beklenmeye karar verildi.

Taarruz emriniz alınır alınmaz süvarinin büyük kısmı süvari topçusu ile beraber Vid Suyu'nu geçerek düşmanın Sofya ve Vidin ile olan irtibatı kesilmeye çalışılacaktır. Stratejik bakımdan yön itibarı ile ve taktik bakımından yaklaşma kolaylıkları dikkate alınarak taarruzun sıklet merkezi Plevne doğusu ile güneydoğusu olacaktır.” Bkz. Süer, a. g. e., s. 220

Başkomutanlık tarafından verilen cevapta; alınan istihbaratın asılsızlığı vurgulanmış, Plevne'deki Türk kuvvetinin 20.000 muharipten ibaret olduğunu, süvari ve topçu sayısı üstünlüğünün taarruz için büyük bir avantaj sağladığı belirtilmişti. Başkomutanlığa sunulan taarruz planını ise, mevzilerin top ateşiyle iyice dövülmesi koşuluyla uygun bulunmuştu²¹.

Lofça'nın elden çıkmış (27 Temmuz 1877) ve tekrar ele geçirme teşebbüsünün de başarısızlıkla sonuçlanmış olması (28 Temmuz 1877) General Krudner'i Plevne'ye yapılacak taarruzun vakit kaybedilmeden yapılması gerektiğine ikna etmiş, bunun üzerine 29 Temmuz günü 11. Kolordu ve 4. Kolordu komutanlarıyla yaptığı toplantı neticesinde, Plevne'ye biran önce taarruz etmek kararını almıştı. General Krüdner, karar 2 kolordu komutanının iştiraki ile alınmış olsa da, olası başarı veya başarısızlığın tüm Rus Ordusu için hayati bir önem taşımasından dolayı, Başkomutan Grandük Nikola'ya gönderdiği bir kurye ile kararı arz etmişti. Grandük Nikola'nın *"Taarruz ediniz ve Plevne'yi alınız."* şeklindeki kısa ve kati emrini, Rus Ordusu Kurmay Başkanı tarafından, taarruz için acele etmesini isteyen²², çok ivedi gönderilmiş telgraf takip etmiş, bu durum karşısında General Krüdner, vakit kaybetmeden gece yarısı tüm birliklere ertesi gün yapılacak taarruz emrini vermişti.

3. 2. 2. 4. Rus Hareket Planı

General Krüdner'in hareket planı şöyleydi:

General Byelekopitov'un 31. Tümeni, General Şuldner'in 5. Tümeni ve General Laşkoryef'in süvari kuvvetleri, General Vilyominov komutasında 1. Sağ Yan Grubu olarak belirlenmişti. General Byelokopitov 31. Piyade Tümeni ve 31. Topçu Tugayı ile 30 Temmuz 1877 günü sabah 05:00'te Koyilovçi'den

²¹ Süer, a. g. e., s. 220

²² " Plevne'ye yapacağınız hareket bir an önce başlamalıdır. Sağ yanımızı tehdit eden düşmanın mevcudiyeti bütün tertibat ve düşüncelerimizi kısıtlamaktadır. Hasrın Lofça üzerinden Selvi istikametine ilerlemesi ihtimali Balkanlarda bulunan kuvvetlerimizi çok güç duruma sokar." Bkz. Süer, Aynı eser, s. 223

Plevne istikametine hareket edecek, Griviça sırtlarına varıldığında birlikler yayılarak muharebe nizamı alacaktı.

General Şuldner emrindeki, 17. Arkanjel, 18. Vlodga, 20. Galiç Piyade Alayları ve 5 bataryası ile 5. Topçu Tugayı'ndan 5. Tümen, 05:30' da Tröstenik'ten Plevne istikametine hareket edecek, Griviça Köyü'nün kuzeydoğusuna geldiğinde 31. Piyade Tümeni'nin ihtiyatı olarak o bölgede konuşlanacaktı.

General Laşkoryef, 9. Hülan Süvari Alayı, 9. Don Kazak Süvari Alayı ve 2 Don Kazak Süvari Bataryası ile saat 06:00'da Bröşlaniçe'den Plevne'ye - Osman Paşa kuvvetleriyle temas edinceye kadar- ilerleyecek, temasla beraber 31. Tümen'in sağ kanadı ile Vid Nehri arasında gözetleme görevini üstlenecek, General Krüdner'in emriyle de nehri geçip Sofya Caddesi boyunca ilerleyerek Osman Paşa kuvvetlerinin gerilerini vuracaktı.

2. Sol Yan Grubu ise, 11. Kolordu Komutanı General Şahovski komutasındaki General Gorskov'un 30. Tümeni, 32. Tümen'in 1. Tugayı ve General Skoblev'in Kafkas Kazak Süvari Tugayı'ndan oluşmaktaydı. General Gorskov, emrindeki 30. Tümen'in 1. Tugayı, 32. Tümen'in 1. Tugayı ve 6 bataryalık topçu kuvvetiyle 05:00'te Podima'dan hareket edecek Pelişad-Padişova-Plevne doğrultusunda ilerleyerek, Sağ Yan Grubu ile koordineli bir şekilde Osman Paşa kuvvetlerine taarruz edecekti, ayrıca Griviça bölgesindeki mevzileri de topçu ateşiyle baskı altına alacaktı.

General Skoblev, Mürettep Kafkas Kazak Tugayı ve 2 Bataryası ile 05:00'te Bogot'tan hareket ederek -ordunun sol yanını emniyet altına almak, Lofça istikametini kontrol etmek, düşmanın geri çekilmesi halinde Lofça-Plevne Yolu'nu kapatmak vazifesi ile- Lofça-Plevne Yolu üzerinde ilerleyecekti.²³

²³ Süer, a. g. e., s. 227- 228

3. 3. MUHAREBENİN BAŞLAMASI ve SEYRİ

3. 3. 1. Güneydoğu İstikametinde Gelişen Rus Taarruzu

Tarafların hummalı bir biçimde hazırlandığı, II. Plevne Muharebesi, 30 Temmuz 1877 sabahı, Rusların Plevne'ye kuzeydoğu ve Güneydoğu (Tuna'ya paralel savaş hattının sağ kanadı üzerinden) istikametlerinden taarruzu ile başlamıştı²⁴. Sabah 05:00'te, yoğun bir sis bulutu altında yürüyüşe geçen General Vilyominov kuvvetlerinden 3 piyade alayı ve 5 bataryadan müteşekkil 31. Tümen, saat 08:00 suları²⁵ Griviça Tabyası'nda bulunan 2. Tabur (2. Ordu 2. Nizamiye Alayı'na bağlı) tarafından top ateşiyle karşılanmıştı²⁶.

1. Batarya'yı ileri alarak Griviça Köyü'nün kuzeydoğu sırtlarına, - Plevne'nin kuzeyinde bulunan mevzilerin en doğusundaki Kanlı Tabya ve Emin Bey Tabyası'na- karşı mevzilenen 31. Tümen, ikişer topu bulunan bu tabyalarla topçu muharebesine girişmiş, 5 batarya'ya²⁷ sahip Rus tümeninin, ateş üstünlüğü karşısında Ferik Adil Paşa, ihtiyatta tuttuğu 2 bataryadan birini bu bölgeye sevk etmişti. Çok geçmeden 5. Tümen'de yetişerek 31. Tümen'in arkasında mevzilenmiş, 30. Tümen'in 2 tugayı, 30. Topçu Tugayı'nın 3 bataryası ile beraber ihtiyat kuvveti olarak Griviça-Plevne Yolu'na yerleşmişti (Griviça Köyü'ne 3-3,5 km mesafede). 11. Süvari Tümeni'nin 1. Tugayı'ndan 4 süvari bölüğünün de katılmasıyla Griviça sırtlarında muazzam bir Rus kuvveti toplanmıştı²⁸.

²⁴ Von der Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 15; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 16

²⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 229-230

²⁶ Albay Talat, **Aynı eser**, s. 16; Yoğun sis, 31. Tümen'in yürüyüş istikametini sola doğru kaydırmış, bu nedenle de sağ yanından, baskın şeklindeki Türk topçu ateşine maruz kalmıştı. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 230

²⁷ Rus bataryaları 8'er toptan müteşekkildi. Bkz. Albay Talat, **Aynı eser**, s. 18

²⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 230

3. 3. 1. 1. General Skoblev Kuvvetlerinin Hücumu

General Vilyominov kuvvetleri Griviça istihkamlarını zorlarken, General Şahovski grubundan 32. Tümen'in, 2 piyade alayı(125. ve 126. Alay'lar) ve 4 bataryadan müteşekkil 1. Tugayı, General Groskov komutasında -yoğun sisten dolayı gecikmeli olarak- Radişova Köyü civarına gelmiş, Tahir Paşa kuvvetlerinin topçu ateşiyle karşılaşmıştı. Köyün kuzeyine mevzilenen General Gorskov kuvvetleri, sekiz topu bulunan Tahir Paşa ile topçu muharebesine başlamıştı. Muharebe devam ederken (10:00 suları) 30. Tümen'in 1. Tugayı da Radişevo Köyü'nün güneyine gelerek, ihtiyatta kalmıştı. Topçu muharebesi devam ederken, General Şahovski, 1 piyade taburunu 3 topla takviye ederek Breştoviça- Plevne Yolu üzerinde ilerleyen General Skoblev kuvvetlerinin gerisini korumak göreviyle göndermiş, ihtiyatta kalan 1. Tugay'ın 4 bataryasının savaşa dahil olmasına dek geçen sürede, Tahir Paşa kuvvetleri, 32. Tümen'in 1. Tugay bataryalarından bir bataryalık mürettebatın(batarya komutanı dahil olmak üzere) yarısını saf dışı bırakmayı başarmıştı. Bu durum karşısında General Şahovski, ihtiyat kuvvetlerinden 3,5 bataryayı birinci hatta mevzilendirmiş, Radişevo'ya yüklenen topçu kuvveti 60'a ulaşmıştı.

General Skoblev komutasındaki 2 süvari alayı(12 Kazak Süvari Bölüğü) 6 süvari sahra ve 6 süvari dağ topundan müteşekkil Mürettep Kafkas Süvari Tugayı da Brestoviça-Plevne Yolu'nu izlemek üzere 05:00'de hareket etmiş olmasına rağmen, yoğun sisten diğer Rus kolları gibi nasibini alarak, güçlkle Lofça-Plevne Yolu'nu bulabilmişti. General Şahovski tarafından Skoblev kuvvetlerinin gerisini emniyete almakla görevlendirilmiş 3 topla takviyeli piyade taburunun, Lofça-Plevne Yolu'na hakim bir tepeye mevzilediği haberini alan General Skoblev, bir süvari bölüğünü, birliklerinin sağ yanının emniyeti ve Şahovski kuvvetleriyle irtibat, bir süvari bölüğü ve bir miktar

kuvveti de, sol tarafın emniyeti için görevlendirerek Yeşiltepe sırtları üzerinden Plevne'nin güneyine doğru ilerlemeye başlamıştı.²⁹

Plevne'ye ilerleyen General Skoblev kuvvetleri, Miralay Yunus Bey Alayı tarafından müdafaa edilen Plevne'nin güneybatısı ve Kovanlık Tepesi civarına yaklaştıklarında³⁰, mevzilenerek topçu ateşine başlamışlar, Miralay Yunus Bey Alayı'nın 2 topu hemen karşılık vermişti. General Skoblev'in öncü kuvvetleri ilerlemesine devam ederken³¹, akıllara durgunluk verecek bir olay vuku bulmuştu. Miralay Yunus Bey, yoğun top ateşine aldırmadan bir tabur asker ve bir takım Çerkez süvarisini Skoblev topçusunun üzerine hücum ettirmiş, bu hücum karşısında şaşırarak Rus topçusu geri çekilmek zorunda kalmıştı³².

3. 3. 1. 2. Osman Paşa'nın Aldığı Önlemler

Rus süvari kuvvetlerinin Plevne'nin doğu ve güney kesimlerinde görünmesi, General Şahovski birliklerinin Radişova bölgesine hücumu ve Griviça istihkamlarına olan ateşin yoğunlaşması üzerine, Osman Paşa, Rusların -kuzey mevzilerinin en doğusu ve güney³³ kesimlerinde ağırlıklı olmak üzere- genel bir taarruz hareketine giriştiklerine kanaat getirerek, bir takım önlemlerle bu hücumu bertaraf etmeye çalıştı. Osman Paşa, Openec Mevzileri Komutanı Kaymakam Süleyman Bey'e; *"Düşmanın yapacağı taarruzalara şiddet ve metanetle karşı koyun. İşgal ettiğiniz mevzileri elden çıkarmayın."*

²⁹ Süer, a. g. e., s. 231-232

³⁰ Topçu kaymakamlarından M. Emin, **Plevne Kahramanlarından Miralay Yunus Bey**, (Milli Kütüphane, Ankara?) s.11

³¹ Süer, a. g. e., s. 232

³² Topçu kaymakamlarından M. Emin, a. g. e., s. 12

³³ Plevne tahkimatının güney kısımlarda tamamlanamamış olması ve bu bölgenin savunması zor coğrafi şartları, bu bölgede bir müdafaa zafiyeti yaratmaktaydı. Bkz. Süer, a. g. e., s. 232

Ferik Adil Paşa'ya; “ *Düşmanın sıklet merkeziyle Griviça yönünden taarruz edeceği ihtimali kuvvetlidir. Bu bakımdan gerektiğinde bu cihetin ivedi surette takviyesi cihetine dikkat ediniz.*”

Mirliva Tahir Paşa'ya; “*Sağ ve sol yan gerilerinizi takviye edilmiştir. Bulunduğunuz 205 rakımlı sırtları mümkün olduğunca muhafaza ediniz.*”

Mirliva Atıf Paşa'ya; “*Takdir ve tensip edeceğiniz bir ihtiyat kuvveti ile 205 rakımlı ileri sürülmüş mevziin sol yan gerisindeki tabyayı takviye ediniz. İki top ile takviye edeceğiniz bir taburu Miralay İbrahim Bey'in işgal ettiği tabyaya gönderiniz.*”

Ferik Hasan Sabri Paşa'ya “*Tahir Paşa kuvvetlerinin müdafaa ettiği mevziin sağ yanını korumak üzere birkaç tabur tahsis ediniz.*”

Miralay Yunus Bey'e; “ *Bulunduğunuz sırtlar, Plevne müdafaa cephesinin sağ yanından kuşatılmasını önleyecek şekilde çok önemlidir. Bu bakımdan bu mevzileri asla terk etmeyiniz.*”

Şeklinde emirler vererek Plevne müdafaa mevziini, Rusların genel taarruz hareketine göre yeniden düzenlemişti³⁴.

3. 3. 1. 3. General Şahovski Grubunun Hücumu

Taarruz için şartların olgunlaşmış olduğuna kanaat getiren General Şahovski, nihayet taarruz emrini vermiş, 14:30 suları General Gorskov komutasındaki 32. Tümen süngü hücumuna girişmişti. Ruslar verdikleri “*yığınlarla ölü ve yaralıya*” aldırmadan, ısrarla taarruzlarını sürdürüyor³⁵, 32. Tümen'in 126. Alayı, Miralay İbrahim Bey mevzilerine, 125. Alay 205 rakımlı tepe ileri mevzilerine saldırıyordu.

205 rakımlı tepe mevzilerini müdafaa eden Tahir Paşa, mevzinin cephe ve sağ yandan kuşatılma tehlikesi baş gösterince, 3 piyade taburu ve 4 top müteşekkil ileri mevzi kuvvetlerini geri çekmek mecburiyetinde kalmış,

³⁴ Süer, a. g. e., s. 232-233

³⁵ Furneaux, a. g. e., s. 52; Süer, Aynı eser, s. 233

geri çekilme esnasında bile zaman zaman karşı taarruzlarda bulunarak 125. Rus Alayı'na önemli kayıplar verdirmişti. Giderek artan kayıplarına rağmen ileri hareketine devam eden 125. Alay, güçlü topçu desteğinin de etkisiyle, bir ara asıl mevzinin bile direnişini kırmaya muvaffak olmak üzereyken 2. Tümen Komutanı Miriva Hasan Sabri Paşa'nın zamanında yetiştirdiği takviye kuvvetleri buna mani olmuştu.

Bu esnada, 126. Rus Alayı da Miralay İbrahim Bey kuvvetleri üzerine girdiği taarruzda sayı üstünlüğünün avantajıyla ilerlemeye muvaffak olmuş, Miralay İbrahim Bey komutasındaki 4 topla takviyeli ikinci sınıf Redif Ayıntap(Antep) Piyade Taburu'nu çekilmeye mecbur etmişti. Çekilme esnasında, 2 top mevziden taşınamamış³⁶ kamalarının alınmasıyla iktifa edilmişti. 126. Alay'ın Miralay İbrahim Bey mevzilerinin ele geçirerek 125. Alay karşısındaki Türk mevzilerini yan ateşine almış olması, 125. Alay'ın taarruzunu kolaylaştırmıştı.

Giderek etkisini artıran taarruzlarıyla Ruslar, Miriva Atif Paşa'nın tuttuğu tabya'ya 100-130 metre kadar sokulmuşsa da, Miriva Atif Paşa mevzilerinden açılan yoğun tüfek ateşi ilerlemelerine imkan tanımamıştı. Diğer taraftan, Rus Topçu ateşi Osman Paşa komutasındaki -bozulan mevzileri takviye için ayrılmış- ihtiyat kuvvetleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Rusların takviye kuvvetlerini oyalamak maksadıyla açtıkları ateş semeresini vermiş, Adil Paşa Tümeni'nden birtakım kuvvetlerin direncini kırmayı başarmışlardı.

Plevne güney istihkamlarının bir bölümünü (özellikle doğu kesimini) ele geçiren General Şahovski, taarruzu kati bir biçimde ve bir an önce sonuçlandırmak maksadıyla henüz savaşmamış ihtiyatlarını da taarruza dahil etmişti. Bu taze kuvvetlerin de etkisiyle Plevne mevzilerinin bir kısmı daha Ruslar tarafından işgal edilmişti.

Osman Paşa, muharebenin seyri karşısında takviye kuvvetlerinin tümünü harbe dahil etmek zorunda kalmış, son ihtiyatları Atif Paşa'ya

³⁶ Miralay Talat, Rusların eline, -kaması Çerkez binbaşı Hurşit Ağa tarafından alınmış- 1 topun geçtiğini ifade eder. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 18

yardıma göndermişti. Atıf Paşa, karşı taarruzla Rus birliklerini tehlikeli bir duruma sokmayı başarmışsa da, 118. Alay'ın müdahalesi Ruslara derin bir nefes aldırarak tehlikenin önüne geçmişti.

General Şahovski, 118. Alay'ın müdahalesi üzerine Osman Paşa gibi son ihtiyatlarını da cepheye sürünce, Plevne'nin güney kanadı iyiden iyiye sarsılmıştı³⁷. Hasan Sabri Paşa kuvvetlerinin sol kanadı düşme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş, karargahta ihtiyat kuvveti kalmadığından (Tüm ihtiyatlar harbe sevk edilmiş, karargah merkezi toplarının emniyeti için bile 4 bölükten başka kuvvet kalmamıştı.) Adil Paşa Tümeni'nden birkaç tabur istenmişti. Türk tarafında imdat ve cephane borazanlarının sıklaşarak çalışıyor olması, savaşın gidişatının Ruslar lehine döndüğü izlenimini uyandırmaya başlamıştı³⁸.

Bu kötü gidişata rağmen soğukkanlılığını yitirmemiş olan Osman Paşa, Adil Paşa'dan istenen kuvvetlerin Yanıkbayır'dan aşağıya doğru hareket ettikleri görülünce, karargah müdafaasını devralacak bu taburların gelmesini bile beklemeden, karargahtaki 4 bölüğü Miralay Talat Bey komutasında, Hasan Sabri Paşa'ya imdat olarak gönderdi³⁹. Dört bölüklük bu takviye kuvvetinin gelmesi, çekilmekte olan müdafileri tekrar canlandırmışsa da, Rus taarruzunu durdurmaya kafi gelmemişti.

Bu esnada Osman Paşa, ileride alacağı "Gazilik" unvanını nasıl hak ettiğini kanıtlarcasına; çekilmekte olan Çankırı Taburu ve 4 topun bizzat başına geçerek, Rus taarruz kolunun üzerine karşı hücumda bulunmuştu. Beklemedikleri bu hareket karşısında duraksayan Rus alayı, Alay Komutanı Albay Razuka'nın da yaralanmasıyla, büsbütün taarruz kabiliyetini yitirmişti.

Muharebenin seyrini değiştiren bu gelişme, Ruslar lehine cereyan eden II. Plevne Muharebesi'ni, bir anda aleyhlerine döndürmüştü⁴⁰. Sönmekte olan

³⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 233-234

³⁸ Ruslar, akşam yemeğini Plevne'de yiyeceklerine iyiden iyiye inanmaya başlamışlardı. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 55

³⁹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 21; Miralay Talat Bey, geri çekilmeye yelteneceklerin tereddütsüz kurşuna dizilmesi emriyle yola çıkarılmıştı. Bkz. Süer, **Aynı eser**, s. 235

⁴⁰ Süer, **Aynı eser**, s. 235

Plevne müdafa hattı, sihirli bir el değmişçesine harlanmış, imdat borazanları, yerini hücum borazanlarına bırakmıştı.

Buradaki sihirli el, Miralay Talat Bey'in komutasındaki 4 bölüklük takviye kuvveti ve Osman Paşa'nın komutasını devraldığı Çankırı Taburu olmuştu. On binlerin vuruştığı böyle bir harpte, birkaç bölüğün savaşın kaderini tayin ediyor olması akıl dışı görünse de, bu bölükler güçlerinden ziyade kırılma noktası teşkil etmiş olmalarıyla muvaffakiyeti sağlamışlardı⁴¹.

3. 3. 1. 4. Rus Taarruzunun Püskürtülmesi

Taarruz esnasında kuvvetlerinin yüzde kırkını kaybetmiş olan Ruslar, her geçen dakika daha da zorlanmaya başlamışlardı. General Şahovski, saat 18:30'da ümidini iyiden iyiye kaybetmiş bir şekilde, General Krüdner'e yardım çağrısında bulunuyordu:

“ Altı saatlik bir muharebeden sonra bütün cephanemiz sarf edildi. Mevcudumuzun ¼ ünden fazlası yaralandı. Düzensizlik başladı. Daha büyük fenalıkların çıkması bekleniyor, yardım dilerim.”

General Krüdner, vakit kaybetmeden ihtiyattaki 119. Alayı bir batarya ile takviye ederek, yola çıkarmış, 119. Alay, Griviça Deresi ve Miralay İbrahim Bey Tabyası arasında savaş düzeni alarak açılmıştı. 2 kilometre genişlikteki bu bölgeden taarruza kalkan alay, Borabayırı'ndan açılan şiddetli bir top ateşiyle bertaraf edilmiş, 19:30 suları ağır kayıplarla geri çekilmek zorunda kalmıştı. General Şahovski, medet umduğu bu takviye kuvvetinin akıbetinden sonra, ümidini iyice kaybetmiş olarak, geri çekilmek için karanlığın bastırmasını beklemeye başlamıştı. Nitekim karanlıkla beraber, 11. Kolordu

⁴¹ Siviller için hamasi bir üslubun, abartılı anlatımı olarak yorumlanabilecek bu hadise, aslında harp ilminde formüle edilebilen doğal bir sonuçtur. Napolyon Buanoparte, bu durumu şöyle izah eder: “ Yekdiğerine karşı hat açarak ta hücum menziline kadar yaklaşmış olan iki ordu beynindeki münasebet, sathi alasına kadar su doldurulmuş bir bardağa benzer. O bardağa ilave olunacak bir katre, su taşmasına sebep olur. İşte o katreyi hangisi ilave ederse muzafferiyet o tarafa döner.” Bkz. A. Kadri Balkan, **Plevne Müdafaası ve Gazi Osman Paşa**, Balıkesir, 1952, s. 7

Komutanı General Şahovski, -“Plevne Hülyası” sükuta uğramış olarak- askerine çekilme emrini tebliğ etmişti⁴².

3. 3. 2. Kuzeydoğu İstikametinde Gelişen Rus Taarruzu

Plevne'ye hücum eden Rus ordusunun genel komutanı General Krüdner, 11. Kolordu Komutanı General Şahovski ile eş zamanlı başlamak istediği genel taarruzu yarım saat kadar geç başlatmıştı(saat 15:00 suları). Krüdner'in emriyle harekete geçen 1. Sağ Yan Grup Komutanı General Vilyominov, 31. Tümen'le iki koldan taarruza girişmişti. Bizzat komutasını aldığı 122. Tambov ve 123. Alay'ın 1. Taburu'ndan müteşekkil Sol Kol ve General Byelokopitov komutasındaki 121. Penza ve 123. Kozlov Alayından müteşekkil Sağ Kol, 5 bataryanın desteğinde ilerlemeye başlamıştı. Tümenin Sol Kol'unu, 17. 18. ve 20. Alayların oluşturduğu 5. Tümen takip etmekteydi⁴³.

3. 3. 2. 1. General Vilyominov Grubunun Hücumu

Griviça istihkamlarına derinlemesine ilerleyen Sağ Kol, kolaylıkla ileri mevzileri geçmişse de, 2. hat mevzilerine yaklaştığında 2. Nizamiye taburu'nun şiddetli mukavemeti karşısında duraklamış, bir müddet sonra taburun ardı ardına gerçekleştirdiği karşı taarruzlarla da, kazandığı mevzileri terk ederek geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Bu taarruz girişimi Ruslara pahalıya mal olmuş, 121. Alay -tabur komutanı dahil olmak üzere- 1 Tabur (2. Tabur) mevcudunun yarısını yitirmişti. Bu tabur, uğradığı hezimetten sonra gerideki kuvvetlerle desteklenmeye çalışılmışsa da, bir türlü ilerleyememiştir. 121. Alay'a bağlı

⁴² Süer, **a. g. e.**, s. 235-236

⁴³ Süer, **Aynı eser**, s. 236

diğer taburların taarruzu da, 1. sınıf Redif Simav Taburu'nun yoğun ateşi ve süngü taarruzu ile karşılaşarak başarılı olamamıştı. 121. Alay'ın bu girişimi 20 subay ve 1000 erlerine mal olmuştu.

121. Alay'ın başarısızlığı üzerine, 123. Rus Alayı öne alınarak taarruza sevk edilmiş, fakat bu alayın gayretleri de fayda etmemişti. General Vilyominov, iki alayının verdiği büyük kayıplara aldırış etmeden, sol koldan 122. Tombov Alayı'nı da taarruza dahil etmişti. 2. Nizamiye Taburu ve Redif Simav Taburu, 122. Alay'a da geçit vermemişti. Osman Paşa'nın Plevne'nin doğu kesimlerine yerleştirdiği toplarında yardımıyla, 122. Alay'da perişan bir şekilde çekilmek zorunda kalmıştı.

General Vilyominov, kendisine sabahtan beri bir çok zayıat verdiren Griviça istihkamlarını ele geçirmek için, 5. Tümen Komutanı General Şuldner'den birinci hattın takviyesini istemiş (saat 16:00 suları), ayrıca ihtiyattaki bataryaları da cepheye sürmüştü. General Şuldner, aldığı emir doğrultusunda 18. ve 19. Alayları cephenin kuzey kesimine, 20. Alayı ise - Vilyominov kuvvetlerinin soluna-, güneye doğru sevk etmişti. Fakat General Şuldner'in taze kuvvetleri de, umulan başarıyı sağlayamamış, Türk Topçusunun ateşinden payını düşeni almıştı⁴⁴.

Ruslar, her hücumda büyük zayıat veriyor olmalarına rağmen, - Plevne'nin kilidi olarak addettikleri- Griviça'ya aralıklarla sabaha kadar yüklenmişlerdi. Bu durumun ertesi günde devam edeceği belli olduğundan, Osman Paşa gece boyunca savunma tedbiri almakla uğraşmış⁴⁵ şafakla beraberde (31 Temmuz 1877) yöre halkı ve gönüllü Çerkezlerden teşkil ettiği bir miktar süvariye keşfe göndermişti. Nitekim, bir süre sonra doğu yönünde Rus kuvvetlerinin (birkaç tabur piyade, 1 alay süvari ve 1 topçu bataryası) görünmesiyle muharebe tekrar başlamıştı⁴⁶.

Rus birlikleri, bu son taarruzlarında Griviça istihkamlarından Emin Bey Tabyası'na bir çok kez yüklenmişlerse de(Hatta "*cinnet eseri*" olarak, süvari

⁴⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 236-239

⁴⁵ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 452

⁴⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 24

kuvvetlerini bile bu hücumda dahil etmeye başlamışlardı.) yaptıkları taarruzlar tıpkı bir gün öncesinde olduğu gibi sonuçsuz kalmıştı⁴⁷.

General Krüdner'in tüm çabalarına rağmen Griviça istihkamları geçilememiş, Ruslar büyük zayıatlarla çekilmek zorunda kalmışlardı. Türk siperleri, ölü ve yaralı Rus askerleriyle dolup taşmış, bu muharebeden sonra Griviça mevzileri "Kanlı Tabya" olarak anılmıştı⁴⁸.

General Skoblev Süvarileri'nin akıbeti de, General Krüdner ve General Şhovski birliklerinden farklı olmamıştı. Skoblev, öncü kuvvetlerinin Miralay Yunus Bey tarafından püskürtülmesinden sonra, 1 piyade taburu ve 4 top takviyesiyle tekrar hücumla geçmişti⁴⁹. Milas Taburu, Skoblev Süvarisi'nin üst üste yaptığı taarruzları her seferinde süngü hücumuyla def etmişse de, uğradığı kayıpların⁵⁰ artması üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştı. fakat Miralay Yunus Bey'in süratle Skoblev kuvvetlerinin sol yanındaki sırtlara 3 bölük süvari sevk etmesi Rus ilerlemesinin önüne geçmişti⁵¹. Yapılan her taarruzu kahramanca püskürten Yunus Bey kuvvetleri, Skoblev Süvarisi'ne geçit vermemiş, ilerlemesinin mümkün olmadığına kanaat getiren General Skoblev, Krişin Köyü sırtlarına çekilmek zorunda kalmıştı⁵².

⁴⁷ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 452; General Krüdner'in, genel ricat emrini 30 Temmuz gecesi verdiği düşünülürse, Griviça'ya gece boyunca ve ertesi gün yapılan hücumlar, Rus çekilişini gizlemek ve olası bir takip hareketinin önüne geçmek maksatlı olsa gerektir.

⁴⁸ Bu durum sadece "Kanlı Tabya" ya özgü değildi. Daily News Muhabiri Archibald Forbes'in "*yüzyılın en kanlı savaşı*" olarak adlandırdığı muharebe, hemen hemen tüm mevzilerde aynı şiddette cereyan etmiş, Ruslar diğer mevzilerde de büyük zayıat vermişlerdi. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 54

⁴⁹ Süer, **a. g. e.**, s. 239-240

⁵⁰ Miralay Yunus Bey Kuvvetlerinin kaybı, Hikmet Süer ve Von der Goltz tarafından 135; M. Emin tarafından ise 153 olarak zikredilmektedir. Bkz. Von der Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 17; Süer, **a. g. e.**, s. 240; Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 13

⁵¹ Topçu kaymakamlarından M. Emin, **Aynı eser**, s. 14

⁵² Süer, **a. g. e.**, s. 240; Plevne'nin düşmesine kesin gözüyle bakan General Krüdner, Laşkaryev(Loşkarof) Süvari Grubunu da, Türk ordusunun ricat hatlarını kesmek maksadıyla görevlendirerek, Plevne-Sofya Yolu'na göndermişti. Taarruz kollarının hezimetiyle birlikte, bu grup tek bir kurşun atamadan genel ricat emri doğrultusunda geri çağırılmıştı. Bkz. Balkan, **a. g. e.** s. 8; Süer, **a. g. e.**, s. 240-241.

3. 3. 2. 2. Rusların Bozgun Halindeki Çekilişi

Nitekim 30 Temmuz 1877 gecesi artık ümidi kalmamış olan Ruslar, General Krüdner'in genel ricat emriyle birlikte, galibiyetten emin olarak geldikleri Plevne'yi, hayatlarını nasıl kurtaracakları endişesiyle terk etmeye başlamışlardı. İlk olarak kolorduların geri hizmet birliklerine Bulgarini'ye çekilme emri verilmiş, bunu -geride bırakılacak artçı birlikler himayesinde- 9. Kolordu'nun Tröstenik'e, 11. Kolordu'nun Bulgarini'ye kadar geri çekilmeleri emri takip etmişti.

Rusların geri çekilmesi, Krüdner'in tüm çabalarına rağmen, büyük bir bozgun halini almıştı. Karargahın birlikleriyle irtibatı kalmadığından, her birlik kendini kurtarmak gayreti içerisinde hedeflerine varamadan, yollarda, tarlalarda geceyi geçirmek zorunda kalmıştı. Geri hizmetlerdeki kargaşanın önüne geçmek için görevlendirilen General Puzanov'un birbiri ardına verdiği çelişkili emirler, karışıklığı iyice arttırmış, askerler verilen emirlere kulak asmadan, başına buyruk bir halde kaçışmaya başlamışlardı. Korkudan şaşırmış erlerin: *"Türkler geliyor kaçın ricat emri var!"* çığlıkları, her yandan duyuluyor, kargaşa giderek büyüyen bir çığ gibi tüm Rus ordusuna sirayet ediyordu.

Rus ordusunun panik halindeki kaçıışı, Ziştovi'ye kadar devam etmiş, Plevne'den 55-60 kilometre uzakta olmalarına rağmen kendilerini güvende hissedemeyen askerler, buradaki Bulgar ahali ile beraber Tuna'yı geçmek için Ziştovi Köprüsü'ne hücum etmişlerdi. Köprü Komutanı General Richter'in: *"Türkler takip etmiyor, duyulan haber yanlış."* ikazlarına aldırmadan, Tuna'yı geçmeye çalışan güruhun bir kısmı nehrin sularında boğulmuştu⁵³. Dehşet havası nehrin karşı kıyısına da ulaşmış, Simniça'da bulunan 4 bin kadar yaralı Rus askeri de yollara dökülmüştü⁵⁴.

Bir takım kaynaklar, Rusların takip edilmemesinin nedenini Osman Paşa'nın aldığı emirlere yüklemiş olsa da, asıl neden; elde yeterli süvari

⁵³ Süer, a. g. e., s. 241-243

⁵⁴ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 454

kuvvetinin bulunmayışı, askerlerin yorgunluğu ve Rus askerinin durumunun tam olarak kestirilememiş olmasıdır⁵⁵.

3. 3. 3. Tarafların Zayıyatı

II. Plevne Muharebesi'nin faturası, Ruslar için ağır olmuştur. 150'nin üzerinde subay ve 7.000'e yakın erlerini kaybetmişler, 10.000'in üzerinde askerleri de yaralanarak savaş dışı kalmıştır⁵⁶.

Türk tarafının zayıyatı ise; 1.000 kadar olmuş, bir o kadar da asker yaralanarak savaş dışı kalmıştır⁵⁷.

⁵⁵ Osman Paşa, muharebeden çok sonra Mahmud Celalettin Paşa'ya bu durumu şöyle izah etmiştir.. “ *Evvela bozguna uğrayan düşman ordusunun takibi için süvariye ihtiyaç varken, bizim orduda topu topu üç dört yüz atlı nizamiye askeri bulunuyordu ki, bunlarla büyük bir düşman ordusunu takip etmek mümkün değildi. İkinci olarak, askerimiz sayıca düşmandan az olmasına rağmen, hepsi savaşa girerek iki gün iki gece dövüşmüş ve yorgun düşmüşlerdi. Ayrıca ihtiyat kuvvetimiz de olmadığından, ordunun düşmanı takip etmek üzere ileriye sevk edilmesi, savaş tekniği bakımından hatalı olurdu. Üçüncü olarak, düşman düşmanın halini tam manasıyla bilemeyeceğinden, bir savaş neticesinde Rusların uğradıkları korku ve dehşetin hakiki derecesini bilememiştik; buna da süvarimizin yokluğu sebep oldu.*” Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 454-455; Metin Hülagü ve Nail uçar, Osman Paşa'nın, Mehmet Ali Paşa tarafından engellendiğini, Mehmet Saray ise, payitahttan gelen bir telgraf emrinin takibe mani olduğunu ifade eder. Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 98183 ; Uçar, **a. g. e.**, s. 183; Saray, “Balkanlarda...”, s. 571

⁵⁶ Bu rakamlar, gerçeğe en yakın tahminleri ifade eder, kaynaklarda Rus zayıyatı çok farklı zikredilmektedir. Osman Paşa'nın İstanbul'a bildirdiği rakamlar; 8.000 'den fazla ölü, bu sayının iki üç misli yaralı. Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 100; 8.000-9.000 ölü, bu sayının iki buçuk katı yaralı Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 46; 7.000'i aşkın ölü Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 7; 168 subay, 7167 er Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 57; 5000-10.000 civarı ölü Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 146; 7.300 ölü Bkz. Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 33); 176 subay, 6856 er Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 245; 7.305 ölü Bkz. Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, C.VII, İstanbul, 1983, s. 149; 169 subay, 7136 er Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 25; 169 subay, 8167 er Bkz. Saray, “Balkanlarda...”, s. 15; 129 subay, 7136 asker Bkz. Kırazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 120; 168 subay, 7136 er Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 82; 168 subay, 8167 er Bkz. A. Hilmi Yücebaş, **Gazi Osman Paşa ve Plevne**, İstanbul 1943, s. 33

⁵⁷ Rus zayıyatı gibi, Türk zayıyatı da gerçeğe yakın tahmini değerlerle ifade edilmiştir. Osman Paşa'nın, İstanbul'a bildirdiği rakamlar 100 kadar şehit, 300 kadar yaralıdır. Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 100; Bunu, -askerin ve Türk milletinin moralini yüksek tutmak, Rusların cesaretini kırarak, girişecekleri muhtemel taarruzlarını engellemek maksatlı- bir strateji olarak değerlendirmek yerinde olur. Zikredilen diğer rakamlarsa şöyledir; 2.000 şehit Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 7; 1.200 şehit Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 25; 700 şehit, 1.500'e yakın yaralı Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 46; 1.000 şehit, 1.000 yaralı Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 146; toplam 2.200 şehit ve yaralı Bkz. Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 33; 18 subay, 341 er şehit, 26 subay, 896 er yaralı Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 245)

Osman Paşa kuvvetleri, muharebe sonunda çok sayıda tüfek, cephane, 4 atla beraber bir “kapaklı” ve bir top ele geçirmişlerdi⁵⁸.

3. 4. II. PLEVNE ZAFERİNİN ETKİLERİ

3. 4. 1. Türk ve Rus Kamuoyunun Muharebeye Bakışı

Bu muharebe, etkileri ve sonuçlarıyla 93’ Harbi’nin dönüm noktasını teşkil eder. Birinci muharebede, Ruslar düş kırıklığına uğramış, şaşırılmış olsalar da, bunu kendi tedbirsizliklerine vermişler, uğradıkları yenilginin zaman kaybından öte bir şey ifade etmediğini her fırsatta dile getirmişlerdi. Oysa ikinci muharebe, Ruslar için -herhangi bir bahaneyle hafifletilmesi mümkün olmayan- ağır bir bozgundu.

Ruslar gibi, Avrupa askeri otoritelerince de hayretle karşılanan muharebe, bir anda dünyanın gündemine oturarak, günlerce gazete manşetlerini işgal etmişti. Askeri çevreler, aydınlar, sanatçılar muharebenin akıbetinin ne olacağı hakkında tahminlerde bulunup, tartışıyorlardı⁵⁹. Bu savaşla birlikte, “Plevne” ve “Osman Paşa” isimleri 93’ Harbi’nin önüne geçmiş, bu iki isim, tüm dünya tarafından merak ve hayranlıkla aylar boyu izlenmişti.

3. 4. 1. 1. Türk Tarafında Yaşanan Gelişmeler

II. Plevne Zaferi’ni bir telgrafla İstanbul’a bildiren Osman Paşa, muharebenin cereyan tarzını kısa bir şekilde özetledikten sonra, “*hüs-n-ü hizmet, sebat, gayret ve şecaat*” lerinden dolayı:

⁵⁸ Hülagü, a. g. e., s. 100; Albay Talat, a. g. e., s. 24

⁵⁹ TŞahin, a. g. e., s. 883;

Miralay Emin ve Ahmet Beylerin mirlivalık, Binbaşı Rıza ve Abdülatif Beylerin kaymakamlık, Kaymakam Nafiz Bey'in miralaylık, erkan-ı harbiye kaymakamlarından Hayri Bey'in miralaylık rütbelerine terfilerini, muharebede kılıcı kırılan Ferik Adil Paşa'nın bir adet altın kılıçla taltifini, Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa ve Erkan-ı Harbiye miralaylarından Tevfik Bey'e, 4. rütbeden bir kıt'a "Nişan-ı Ali Osmani" ni verilmesini arz etmişti⁶⁰. Osman Paşa'nın istediği bu terfiler aynı gün kabul edilmiş ve "*icra-yı muamelatının*" aynı gün başlanmasına karar verilmiştir⁶¹.

Osman Paşa'nın telgrafı İstanbul'da sevinç ve coşkuyla karşılanmış, Sultan II. Abdülhamit, tebrik ve takdirlerini bildiren telgrafında, istenen tüm terfi ve taltiflerin yerine getirileceğini belirtmişti. Kısa bir süre sonra padişah yaverlerinden Celal ve Ömer Beyler Plevne'ye gönderilmiş, mevzu bahis hediye ve terfi emirlerini getirmişlerdi. Celal ve Ömer Beyler ayrıca Osman Paşa'ya da, birinci dereceden Nişan-ı Ali Osmani ile Sultan II. Abdülhamit'in özel hediyesi olarak kabzası altın bir kılıç, bir çift dürbün ve bir çift tabanca getirmişlerdi⁶². Osman Paşa, aldığı Nişan-ı Ali Osmani'den sonra askerlere bir konuşma yapmış, kazanılan zaferin onlara ait olduğunu, yapmış oldukları muharebenin savaşın sonu olmadığını, aileleri ve yuvaları uğruna yapılacak çok daha şiddetli muharebelerin kendilerini beklediğini, askerinin cesaret ve vatan aşkından şüphe etmediğini, dile getirmişti⁶³.

3. 4. 1. 2. Rus Tarafında Yaşanan Gelişmeler

31 Temmuz 1877 sabahı General Krüdner'in muharebe raporunu alan Rus Ordusu Başkomutanı Grandük Nikola, ilk etapta uğranılan hezimetin boyutlarını kestirememiş, yenilginin sevk ve idare hatasından ileri geldiğini düşünerek, İmparator II. Aleksandr'a sunduğu raporunda; "*Düşmana vakit*

⁶⁰ Sedes, a. g. e., s. 246

⁶¹ EK. 4 (BOA. İ.. DH., 1294 Ş. 12, 754/61565)

⁶² Hülagü, a. g. e., s. 102-103; Rupert Furneaux, Osman Paşa'ya pırlanta işlemeli bir kılıç hediye edildiğini, bir çift tabancanın ise, Adil Paşa'ya armağan edildiğini yazar. Bkz. Furneaux, a. g. e., s. 61

⁶³ Furneaux, *Aynı eser*, s. 62

kaybetmeden yeniden taarruz edeceğim, bu kez muharebeyi ben idare edeceğim.” demişti. Kısa bir süre sonra, mağlubiyetin boyutlarını anlamaya başlayan Nikola, Tırnova’da bulunan karargahını Bulgarini’ye çekmek zorunda kalmıştı.

Bu gelişmeler karşısında Biyela’da bulunan II. Aleksandr, Grandük Nikola ve Rusçuk Grup Komutanı olan oğlu veliaht Çareviç’i çağırarak istişare için bir harp meclisi kurmuş ve yapılan toplantıda iki tümenin daha acil bir şekilde Tuna Cephesi’ne sevki kararlaştırılmıştı.

Alınan bu kararlarla Bulgarini’ye dönen Grandük Nikola, burada 4. 9. 11. Kolordu komutanlarıyla yapmış olduğu görüşmede, hezimetini tüm boyutlarıyla öğrenmiş, Biyela’da alınan kararların ne denli yanlış olduğunu anlayarak, 4 Ağustos 1877 günü Çar II. Aleksandr’a çektiği telgrafta bu durumu arz etmişti. Sonuçta, Plevne’ye tekrar taarruz etme düşüncesi askıya alınarak, takviye kuvvetleri gelinceye dek cephelerin tahkim ile muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştı⁶⁴.

3. 4. 2. Romanya’nın Fiili Olarak Harbe Katılması

Romanya hükümeti, Rusya ile imzaladığı antlaşma gereği Osmanlı Devletine savaş ilan etmişse de, harbin başından beri Tuna Nehri’ndeki Osmanlı sahillerini top ateşiyle taciz etmekle yetinmişti⁶⁵. Ruslar ve Rumenler arasında I. Plevne Muharebesi öncesi başlayan bir takım anlaşmazlıklar, harpten sonra da devam etmekteydi. Rus Hükümeti, Romanya ordusunun harbe bilfiil katılmasını çıkarlarına ters buluyor, Romanya ise, Rus ordusunun topraklarından yararlanması sonucunda uğradığı ve uğrayacağı güçlükleri öne sürerek ordusunun ne şekilde hareket edeceğinin belirlenmesini talep ediyordu. Rus Hükümeti kendilerinden bir yardım beklememek koşuluyla, Romanya’nın Osmanlı Devleti ile başlı başına harbe katılmakta serbest olduğunu ve eğer iki ordunun birlikte hareketi uygun görülürse de, Romanya

⁶⁴ Süer, a. g. e., s. 247-249

⁶⁵ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 455

Ordusunun, komutalarına girmesi gerektiğini öne sürmüştü. Romanya Prensi Şarl, bu durumu onur kırıcı bulmuş, bu nedenle savaşın başlangıcında Romanya Ordusu mevcut durumunu muhafaza etmekten başka bir harekete girişmemişti. Fakat harbin hızlı seyri, Rusların ciddi bir direnişle karşılaşmadan, Tuna'yı geçerek ilerlemeleri, Rumenlerin beyinde "*parsayı kaçırdıkları*" fikrini uyandırmıştı. Türklerin harbi kazanmaları halinde, bağımsızlıklarının laftan öteye gidemeyecek olduğunu bilen Romen hükümeti, bunun önüne geçmek -harbe fiilen katılıp, pazarlık edebilmek adına sınırlarını genişletmek- gerektiği düşüncesiyle, Tuna'yı geçip harbe katılmayı kararlaştırmıştı⁶⁶.

Nitekim II. Plevne mağlubiyetiyle Çar II. Aleksandır, bilfiil harbe katılmasını sakıncalı bulduğu Romanya'dan yardım istemek zorunda kalmıştı⁶⁷. Harbe fiilen katılma kararını zaten almış olan Romanya, Ruslardan aldığı tavizler ve vaatlerle, Osmanlı-Rus harbine fiilen katılmayı kabul etmişti. 3 piyade ve 1 süvari tümeniyle Plevne'ye hareket eden Romanya Prensi, II. Aleksandr tarafından Plevne ordusunun başkomutanlığına getirilmiş⁶⁸, Prens Şarl'ın Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne de General Zotov tayin edilmişti⁶⁹.

⁶⁶ Süer, **a. g. e.**, s. 171; Karal, **a. g. e.**, s. 585; Osmanlı-Rus Harbi'nin arifesinde Romanya Prensi Şarl, Osmanlı devletine gizli olarak başvurup, tarafsız kalabileceği mesajıyla masaya oturmak istemişse de, Osmanlı devleti bu çok önemli olayı dikkate almamıştı. Aynı teklif karşısında Ruslar, hiç vakit kaybetmeden Rumenlerle gizli bir antlaşma imza etmişlerdi(16 Nisan 1877) Bkz. Osman Ünal, Hiçbir Taktik Başarı Stratejik Yanlış Düzeltmez (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi), **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 204

⁶⁷ II. Aleksandr'ın, Romanya Prensi Şarl'a gönderdiği telgraf, hemen hemen tüm eserlerde; "*Yardıma geliniz, nereden nasıl isterseniz, ne şekilde isterseniz. Burada Hristiyanlık mahvoluyor.*" Şeklinde yazılmışsa da, telgrafın asıl metni şöyledir:

"Tırnova, Salı 19/31 Temmuz 1877, Gece Saat 3:35.

Romanya Karargah-ı Umumisinin Bulunduğu Mahalde Prens Şarl'a:

Türkler Plevne'de büyük bir kuvvet topladılar, bizi mahvediyorlar. Kuvvetli bir nümayiş icrası ve mümkün ise evvelce arzu ettiğin şekilde Ziyol ile Korabya arasında Tuna'dan geçmeni rica ederim. Hareketimi kolaylaştırmak için bu nümayiş elzemdir. NİKOLA"

Bkz. Hülügü, **a. g. e.**, s. 109

⁶⁸ Hülügü, **Aynı eser**, s. 109-110; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 131

⁶⁹ Furneaux, **a. g. e.**, s. 72; İmparator II. Aleksandr, bir jest olarak Plevne'ye taarruzda bulunan Batı Ordu Grubu'nu Prens Şarl'ın komutasına vermişti Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 359; Hülügü ve Kirazlı-Hüsrevoğlu çalışmalarında: Prens Karol'un Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne Kırım harbinde istihkamlılığıyla ünlü General Todleben'in tayin edildiğini yazmış olsalar da (Bkz. Hülügü, **a. g. e.**, s. 110; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 131), Todleben, III. Plevne

Romanya, Osmanlı Devleti'nin bu harpteki en büyük stratejik yanlışlarından biri, belki de en büyüğüdür. Rusların, daha harp başlamadan Romanya üzerinden Osmanlı topraklarına hücum edecekleri aşîkar olmasına karşın, hiçbir önlem alınmadığı gibi Babıali bu husustaki ikazları da dikkate almamıştır. Osmanlı – Rus savaşı ufukta belirginleşmeye başlarken, Kırım Harbi'nde Osmanlı ordusunda görev yapmış olan İngiliz Mazhar Paşa: Ruslarla bir muharebeye girişilmesi durumunda, Rusların Sırbistan, Rusçuk ve Vidin taraflarına geçmek için Romanya topraklarını kullanması gerektiğini ve şimdiden önlemlerin alınması gerektiğini söylemişti. Rüştü Paşa'da bu hususta Babıali'yi uyarmış ve İngiliz Mahzar Paşa'nın görüşlerinin altını çizmişti. Rüştü Paşa, derhal -ne pahasına olursa olsun- Romanya ile bir mütareke yapılması gerektiğini, mütareke için, Paris Antlaşması'nın Eflak ve Buğdan'la ilgili 26. Maddesi üzerinden pazarlık yapılmasını bildirmişti. Rüştü Paşa, bunun için ehil memurların görevlendirilerek, Romanya'nın muhtemel askeri taleplerinin de karşılanmasından kaçınılmamasını vurgulamıştı⁷⁰. Fakat, bu hususta İstanbul hiçbir girişimde bulunmamış ve harbin belki de en büyük stratejik yanlışlığını yapmıştı. Danişmend bu hususta şöyle der: “*Tıpkı Sırbistan ve Karadağ gibi lafzi bir Türk hakimiyeti altında bulunan Romanya prensliği, harpten önce bitarafılığına mukabil, istiklalinin tasdikini istemişse de Babıali red etme gafleti göstermiştir. Halbuki Romanyalılar, slav olamadıkları için böyle bir vaziyette Rusya'ya karşı, Türkiye ile müşterek hareketlerinin temini bile kabildir.*”⁷¹.

3. 4. 3. Plevne Zaferinin Siyasi Alandaki Etkileri

Osman Paşa'nın kazandığı zafer, Osmanlı devleti lehine dünya kamuoyunda romantik bir hayranlık uyandırmışsa da, devletlerin siyasetleri açısından aleyhte bir takım gelişmeleri de beraberinde getirmişti.

Muharebesi'nden sonra muhasara için çağrılarak, Prens Şarl'ın Erkan-ı Harbiye Reisi olmuştur. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 118; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 469; Von Herbert, **a. g. e.**, s. 224

⁷⁰ **EK. 5 (BOA. Y.. EE.., 1293 Za. 05, 80/7)**

⁷¹ Danişmend, **a. g. e.**, C., IV. s. 302

İkinci muharebeye dek İngiltere, Rusların boğazları tehdit etmesi durumunda müdahale için Beşike Limanı'nda bir donanmasını hazır tutmuş, muharebenin Ruslar lehine gidişatını endişeyle takip etmişti. Fakat muharebenin neticesinde Rusların kolay kolay boğazlara inemeyeceklerine kanaat getirmiş, harbe müdafaa etmeyerek, tarafsız kalacağını Londra Rus sefirine bildirmişti. Bu haber bir müjde olarak II. Aleksandır'a iletilmişti.

Avusturya-Macaristan ise; harbin başından beri çıkarları doğrultusunda tarafsız bir yaklaşım sergilemişti. Plevne hezimetine gelinceye dek, Rus ilerleyişini memnuniyetle karşılamış, Osmanlı Devleti'nden pay kapma hevesi artmıştı. Bosna- Hersek'i işgal etme planlarını da, kimseden sakınmadan siyasal toplantılarda açıkça dile getirmeye başlamıştı. İkinci muharebenin, umulmadık bir şekilde Türkler lehinde sona ermesi, İngiltere gibi Avusturya-Macaristan'ında siyasetini değiştirmesine neden olmuş, o zamana dek Sırbistan'ın harbe girmesine karşı dururken, Bosna- Hersek'e dokunulmaması şartıyla harbe fiilen girmeleri için Sırlara cesaret vermeye başlamıştı.

Avusturya-Macaristan'ın Rumeli'den pay alabilmek için değişen siyaseti, Rusların Avusturya sınırındaki 2 tümenlerini Tuna Cephesi'ne kaydırmalarına imkan sağlamıştı⁷².

⁷² Süer, **a. g. e.**, s. 249-250; Macarlar, Tarih boyunca Türkler ve Ruslarla yaşadıkları(kendilerini ırk bakımından Türklere akraba görüyor olmaları ve 1849 tarihinde, Hapsburgs Hanedanı'nın, Rusların yardımıyla kanlı bir şekilde bastırdığı Macar bağımsızlık hareketini, Osmanlı'nın kendisine sığınan "Macar Mültecileri" Avusturya ve Rusya'yı karşısına alarak teslim etmek istemesi gibi, Ayrıntılı bilgi için Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 158-161) bir takım hatıraların doğal sonucu olarak. , henüz Osmanlı-Rus Savaşı başlamadan, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrassy'ye muhtemel savaşta Türklerin yanında yer alınması için baskı yapmaya çalışmışlarsa da, Avusturya çıkarları buna mani olduğundan Andrassy tarafından oyalanmışlardı. Sonraları Plevne'de Osman Paşa'nın kazandığı zaferler, Macarlara aradıkları fırsatı vererek, taleplerini yinelemişler, Macar parlamenterlerin önderliğinde giderek ayaklanmaya dönüşen hareketler, Avusturya tarafından ancak askeri müdahaleyle önlenebilmişti. Bkz. Ferenc Pollmann, The Defence Of Plevna In 1877 And It's Impact On The Hungarian Home Affairs, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi (1833-1900) Sempozyum Bildirileri**, Tokat, 2004, s. 79-81

IV. BÖLÜM

III. PLEVNE MUHAREBESİ

(Eyyam-ı Sitte Muharebeleri¹)

4. 1. III. PLEVNE MUHAREBESİNE KADAR GELİŞEN OLAYLAR

4. 1. 1. Rusların Lofça'ya Hücumları

Plevne'ye 36 kilometre uzaklıkta bulunan Lofça, Turyan, Derbent ve Şıpka gibi önemli Balkan geçitlerine hakim stratejik bir mevki olmasından dolayı, birinci muharebenin akabinde Osman Paşa kuvvetlerince ele geçirilmişti². Ruslar için Lofça, Plevne'ye girişecekleri yeni bir taarruz için elde bulundurulması elzem olan bir yer halini almıştı³.

6 Ağustos 1877 sabahı⁴, Lofça istikametinden tek tük top sesi işitilmişti. Top seslerinin giderek sıklaşması üzerine Mirliva Emin Paşa (Osman Paşa, Miralay Emin Bey'e bu görevle birlikte, yeni rütbesini de tebliğ etmişti.) komutasında 5 tabur Piyade, 3 top ve 150 kadar gönüllü Çerkez süvarisi⁵ gönderilmişti. Piyade 6 saatten önce Lofça'ya varamayacağından Osman Paşa Çerkez süvarilerinin piyadeden bağımsız olarak bir an önce Lofça'ya varmasını emretmişti. Plevne-Lofça arasındaki telgraf hattı Ruslar tarafından kesilmiş olduğundan Lofça'dan herhangi bir haber alınamamıştı. Öğlenleyin top seslerinin de işitilmez olması Plevne'de endişeli bir bekleyişe yol açmışsa da, Lofça Komutanı Refet Paşa'dan akşam ulaşan rapor, yüreklere su serpmişti.

Refet Paşa raporunda; Rusların, Zıştovi ve Selvi istikametlerinden 4'er bölük süvari ve 4'er bölük piyadeyle Lofça'ya taarruz ettiğini, üst üste yaptığı hücumların bertaraf edildiğini, Çerkez süvarilerinin de yetişmesiyle, Rusların

¹ III. Muharebe, 6 gün devam ettiği için "Eyyam-ı Sitte Muharebatı" ("Altı Gün Savaşları") olarak ta zikredilir. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 462

² Albay Talat, **a. g. e.**, s. 13

³ Hülagü, **a. g. e.**, s. 129

⁴ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 155

⁵ Von Herbert, bu sayıyı 200 olarak vermiştir. Bkz. Von Herbert, **Aynı eser**, s. 155

300'ün üzerinde zayıat vererek ricata mecbur kaldığını, muharebede 1 Çerkez süvarisi ile toplam 4 şehit verildiğini, 2 Çerkez süvarisiyle toplam 21 erin yaralandığını bildirmişti.

Muharebeden sonra, Refet Paşa ve -Emin Bey'le beraber Lofça'ya gelmiş bulunan- Erkan-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey, Lofça'nın tahkimi için keşifte bulunmuşlar, gereken tahkimatın yapımına hemen başlanmıştı. Kontrolün sağlanmasıyla Plevne'ye hareket eden Emin Paşa, çok miktardaki tüfek cephanesi ve 3 top cephane arabasını Lofça'ya bırakarak dönmüştü⁶.

4. 1. 2. Osman Paşa'nın Pelişad Keşif Taarruzu

4. 1. 2. 1. Taarruzun Amacı

Ruslar, Plevne'de uğradıkları hezimetten sonra Niğbolu- Ruscuk- Şıpka üçgeninde çevrili ve kırıdayamaz bir halde bulunmaktaydı⁷. Bozguna uğramış ve dağılmış Rus ordusunun, olası bir Türk hücumuna karşı koyması zor görünüyordu⁸. Osman Paşa, Rusların hem bu durumundan yararlanmak, hem de Rumenlerle beraber girişecekleri saldırının önüne geçmek maksadıyla, Tuna Doğu Ordusu ve Balkan Kolordusu'nun taarruz hareketine girişmesi, Plevne'den de, düşmanın sağ kanadı üzerine yürünmesini payitahta teklif etmişse de, kendisine "*Plevne'de sebat etmesi*" emri verilerek, ordusunun İstanbul'dan ve civar mevkilerden mümkün olduğunca takviye edileceği bildirilmişti. Tuna Doğu Ordusu Komutanı Mehmet Ali Paşa ve Balkan Kolordusu Komutanı Süleyman Paşa'ya da, mümkün mertebe taarruz hareketleriyle Plevne'nin yükünü hafifletmeleri emredilmişti.

Nitekim Osman Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Süleyman Paşa arasında ne yapılabileceği istişare edilmiş, koordineli bir hareket icrası belirlenmeye

⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 26-27

⁷ Hülagü, **a. g. e.**, s. 107; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 132

⁸ Furneux, **a. g. e.**, s. 64

çalışılmıştı. Mehmet Ali Paşa, Süleyman Paşa'nın Tırnova üzerine yürümesi teklifini sunmuş, Süleyman Paşa'da Osman Paşa'nın Servi üzerine bir oyalama taarruzunda bulunması durumunda bunun mümkün olabileceğini belirtmişti. Osman Paşa tarafından da olumlu karşılanan bu planın uygulanması kararlaştırılmıştı.

Bu esnada Rusların, Plevne'ye 3 saatlik mesafedeki Pelişad (Plişad) Köyü'nde bir savunma hattı⁹ oluşturdukları haberini alan Osman Paşa, girişeceği oyalama taarruzunu, keşif maksadını da içermesi açısından Pelişad Köyü'ne yapmaya karar verdi¹⁰.

4. 1. 2. 2. Yapılan Taarruz ve Neticesi

Yapılacak taarruz için Osman Paşa, 19 tabur piyade 3 batarya top, 8 bölük nizamiye süvarisi, bir alay Selanik Asakir-i Muavene Süvarisi ve bir miktar Çerkez Muavene Süvarisi'nden oluşan 10-11 bin kişilik bir kuvvet teşkil ederek, oluşturulan bu iki livalık tümenin komutanlığına Hasan Sabri Paşa'yı, 1. Liva'ya Emin Paşa'yı, 2. Liva'ya Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa'yı atayarak, başkumandanlığını bizzat üzerine almıştı. Ferik Adil Paşa'da, Plevne'de kalan kuvvetlerin başında bırakılmıştı¹¹.

Keşif tümeni, 30 Ağustos 1877 gecesi harekete geçmiş, Plevne'nin 3 kilometre doğusunda geceyi geçirdikten sonra, 31 Ağustos sabahı Pelişad Keşif Taarruzu başlamıştı¹². Pelişad'a yarım saat mesafedeki Zigaleviç Köyü'ne gelindiğinde Rus süvarisinin ateşiyle karşılaşmış, kısa süren süvari muharebesi, Osman Paşa'nın Pelişad civarını top ateşine tutmasıyla bırakılıp, piyade muharebesine girilmişti. 1. Liva, başarılı hücumuyla, Rus tabyası ve gerideki diğer istihkamlara girmiş, 3 top ele geçirmeye muvaffak

⁹ Ruslar bu köyün kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı istikametlerine düşen Porodim(Puradim), Zigaleviç,Tutsaniçe Köylerinde irtibatlı savunma hatları teşkil ederek, Plevne'deki Osman Paşa kuvvetlerinin sağ kanadını kontrol altında tutmayı tasarlıyordu. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 29

¹⁰ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 456

¹¹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 29

¹² Von Herbert, **a. g. e.**, s. 156

olmuştu¹³. Zigaleviç istikametindeki süngü hücumlarıyla da bir tabya alınmış, fakat yetişen takviye Rus kuvvetleri ve uzayan mücadelede Osman Paşa tümeninin cephanesinin azalmış olması geri çekilmeyi zorunlu kılmıştı¹⁴. Plevne'ye geri dönmüş, ele geçirilen toplardan ancak biri getirilebilmişti¹⁵.

Bu muharebede, Osman Paşa'nın zayıtı; 300 den fazla şehit ve 1050 yaralıdır. Ruslar resmi raporlarında zayıatlarını 30 subay 945 er olarak göstermişlerdi¹⁶.

Osman Paşa'nın oyalama maksatlı bu taarruzu, Mehmet Ali Paşa ve Süleyman Paşa'nın -kararlaştırılmış olmasına rağmen- herhangi bir harekete girişmemiş olmasından dolayı sonuçsuz kalmıştı¹⁷.

4. 1. 3. Rusların İkinci Lofça Taarruzu ve Lofça'nın Ruslar Tarafından Alınması

4. 1. 3. 1. Rusların Hücumu

Ağustos 1877 sonlarında Süleyman Paşa'nın, Şıpkı Boğazı'nı ele geçirme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ruslar için sürekli bir tehdit oluşturan Süleyman Paşa'nın, artık müdafaada kalmak zorunda olması, Plevne'ye yapılacak 3. taarruzun önünü açmış, Ruslar, Plevne hücumu içintek engel olarak gördükleri Lofça'yı, ele geçirmek için harekete geçmişlerdi¹⁸.

¹³ Ele geçirilen bu tabya, Rus ordugahına yakınlığından dolayı oldukça önemliydi. Rus ordugahına girişilecek bir taarruz Rus ordusunu alt üst edebilirdi, fakat bu riskli hareket Plevne'ye mal olabileceğinden, böyle bir taarruza girişilmemiştir . Bkz. Albay Talat, **a. g. e.** s. 31

¹⁴ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 456-457

¹⁵ Ruslar, Osman Paşa kuvvetlerinin ricat hattını kesme teşebbüsünde bulunmuşlarsa da, Plevne'de bulunan Adil Paşa, takdire şayan bir ileri görüşlülükle, gönderdiği birliklerle buna mani olmuştur. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 49-50

¹⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 32

¹⁷ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 457

¹⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 348

Ruslar, General Skoblev kuvvetlerini de dahil ederek oluşturdıkları 25.000 kişilik ve 100 topluk kolorduyu, General İmeretenski komutasında Lofça'yı almaya memur etmişlerdi. Lofça'daki Osmanlı kuvveti ise, Mirliya Rifat Paşa komutasında daha önce gönderilmiş olan 6 taburun takviyesi ile toplam 8 tabur piyade, bir topçu bataryası ve bir miktar süvari'den müteşekkil(1 takım Hassa Kazak Süvarisi) 4.000 kişi'den ibaretti Lofça Kasabası'nı ikiye bölen Osman Nehri'nin sağında ve solunda bulunan 4'er tepe, Lofça'ya savunma kolaylığı yaratıyorsa da, Rus kuvvetlerinin sayı ve top üstünlüğü, Rifat Paşa birliklerini zora sokuyordu¹⁹.

Ruslar ilk olarak, 1 Eylül 1877 sabahı²⁰ Lofça'yı birkaç topla taciz etmeye başlamıştı. Rusların giriştiği bu ilk taarruz, keşif maksatlı olmuş, ertesi gün yapılacak asıl hücumun ana hatları belirlenmeye çalışılmıştı. Kuvvetlerini takviye eden Ruslar, ertesi gün (2 Eylül 1877) Bağlarbaşı Tepesi'ni şiddetli top ateşine tutarak, buradaki birlikleri Kızıltepe(Kırmızı Tepe)'ye çekilmek zorunda bırakmışlardı²¹.

Nitekim General İmretenski'nin 2 Eylül 1877 akşamı verdiği emir doğrultusunda, 3 Eylül 1877 sabahı Lofça'ya asıl taarruz başlamıştı. Albay Tutolmin komutasındaki Kazak Süvari Tugayı, sabah 05:00 suları Lofça-Plevne Yolu üzerinde toplanmış, 05:30'da da General Skoblev²² Grubu'nu (Skoblev Grubu taarruzun sol kanadını oluşturuyordu.) desteklemekle görevli 5 batarya mevzi almıştı. 35 toptan müteşekkil bu 5 batarya yarım saat kadar Türk mevzilerini top ateşine tutmuş, Rifat Paşa'nın 6 topluk bir bataryası

¹⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 459; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 33-34; İan Drury, Rifat Paşa kuvvetini 7.000, İmretenski kuvvetlerini ise 27.000 olarak zikreder. Rus toplarının sayısının ise, 98 olarak verir. Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 9; Von Herbert'ise; Rusları 22.000, Türkleri 5.000 olarak telaffuz etmiş, Rusların top sayısını da 92 olarak göstermiştir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 156

²⁰ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 157; Furneaux, **a. g. e.**, s. 72; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 459; İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 50; Rusların Lofça'ya asıl saldırıları, 3 Eylül 1877 tarihinde gerçekleştiğinden, bazı eserlerde 1ve 2 eylülde giriştikleri taarruzlara yer verilmemiş, dolayısıyla bu durum muharebenin başlangıç tarihinde bir tutarsızlık yaratmıştır. Bkz. Von der Goltz Paşa, **a. g. e.**, s. 18; Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 40)

²¹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 459

²² Von Herbert, Lofça'ya taarruz eden Rus kuvvetlerinin, aslında General Skoblev tarafından komuta edildiğini, aynı zamanda Prens olan General İmretenski'nin komutanlığının sözde kaldığını belirtir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 159; Lofça'nın düşmesinden sonra, Skoblev'in Çar tarafından "Lofça Kahramanı" olarak karşılanmış olması, Von Herbert'in ne derece haklı olduğunun bir göstergesidir. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 72

mümkün mertebe bu ateşe karşılık vermeye çalışmıştı. Skoblev kuvvetleri, ateş üstünlüklerine karşın, Rıfat Paşa Bataryasının inanılmaz gayreti sonucu ilk hedef olarak addettikleri Kızıltepe'yi hemen ele geçirememişti. Kızıltepe'nin alınamadığını gören Sağ Kol Komutanı General Dobrovolski'de hücumla geçerek, Ereğli Redif Taburu'na doğru ilerlemeye başlamıştı. Ereğli Redif taburu ve kuzeyinde mevzilenmiş Samsun Redif Tabru'nun etkili ateşi, General Dobrovolski birliklerine epey zayıt verdirerek, hücumlarını geri püskürtmüştü. Aldığı takviyelerle tekrar taarruza geçen Dobrovolski kuvvetleri, Ereğli ve Samsun Redif Taburlarını bu kez Osma Nehri'nin batısına çekilmeye mecbur etmişti.

Ereğli ve Samsun Redif Taburlarının Osma Nehri'nin batısına çekilmiş olması, General Skoblev karşısında Kızıltepe'yi muhafaza eden Ankara Taburu'nun sol yanını savunmasız bıraktığından, Ankara Taburu tepede bir miktar artçı kuvveti bırakarak çekilmek zorunda kalmıştı. Kızıltepe'nin kuzey sırtlarındaki Sinop Redif Taburu'nun da bir müddet sonra çekilmesiyle Kızıltepe, Skoblev Kuvvetlerinin eline geçmişti.

Bu gelişmeler karşısında, Rıfat Paşa geri çekilen birliklerini Lofça'nın kuzeybatısındaki müdafaa mevzilerine toplamış, Rusların Kızıltepe sırtlarında oluşturmaya başladığı hareket merkezini mümkün olduğunca top ateşi altına almaya çalışmıştı²³. Ruslar, *"her adımlarında yüzlerce kayıp"* veriyor olmalarına aldırmadan Osma Nehri'ni geçip, Rıfat Paşa karargahının bulunduğu tepayı kuşatmaya muvaffak olmuşlardı²⁴. Rusların, karargahın bulunduğu Büyük Tepe'ye giriştikleri şiddetli hücumlarını, Rıfat Paşa kuvvetleri kahramanca önlenmişse de, sayıca çok üstün durumdaki Ruslar, devamlı surette takviye olan birlikleriyle giderek tepenin her tarafını sarmaya ve hücumlarını artırmaya başlamışlardı. Cephanenin de tükenmeye yüz tutmuş olması Rıfat Paşa'ya, -daha fazla zayıt vermemek adına- gün batarken ricat kararı almıştı²⁵.

²³ Süer, **a. g. e.**, s. 350-352

²⁴ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 460

²⁵ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 37; Çekilme esnasında mevzide artçı olarak bırakılan iki bölük, cephaneleri tükenince süngüleriyle Rus taarruzuna kahramanca karşı koyarak, Ruslara büyük zayıt verdirmişlerdi. Mevzinin düşmesiyle, Ruslar intikam almak adına tüm yaralı

Albay Tutolmin komutasındaki Kazak süvarilerinin ricat hattını tutması üzerine²⁶, Rıfat Paşa birliklerinin geri çekilmesi, düzenli bir şekilde ve doğru yoldan olamamış, birlikler dağ yolundan dağınık bir şekilde Orhaniye ve Plevne Üzerine çekilmişlerdi.

Rıfat Paşa ordusunun çekilmesini emniyet altına alacak yeterli miktarda süvari ve artçı piyadenin olmayışı ve Rus Kazakları'nın çekilen birlikleri takip etmesi zayıfatı artırmış, 2.000 Osmanlı askeri bu savaşta yaşamını yitirmişti²⁷. Ruslar da bu mücadelede, 2.000'in üzerinde zayıfat vermişlerdi²⁸.

4. 1. 3. 2. Osman Paşa'nın Lofça'ya Yardım Etme Girişimi

Rusların Lofça'ya 6 Ağustos'taki ilk hücumlarında olduğu gibi, son taarruzlarında da top sesleri Plevne'den işitilmişti. Ertesi gün telgraf hatlarının Ruslar tarafından kesilmesi üzerine, Lofça Komutanı Rıfat Paşa, Plevne'ye, Rusların hareketine dair bir mektup göndererek yardım istemişti. Osman Paşa, Rusların -Plevne'ye yapacakları yeni hücumun hazırlıklarıyla meşgulken- Lofça'yı büyük kuvvetlerle tehdit edemeyeceğini düşündüğünden, Rıfat Paşa'ya direnmesini tavsiye etmişti. Ertesi gün gelen ikinci yardım talebine de aynı cevabı veren Osman Paşa, 3 Eylül'de Rıfat Paşa'nın yardım talebini tekrarlaması üzerine 20 tabur piyade, 3 batarya top ve eldeki süvari kuvvetleriyle oluşturulan tümenin bizzat komutasını alarak Lofça'ya hareket etmişti²⁹.

Türk askerlerini, alçakça şehit etmişlerdi. Bkz. Süer, , **a. g. e.**, s. 354; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 460; Samsun Taburu Binbaşısı Ragıp Efendi'nin silah bırakarak teslim olmasına rağmen birliğiyle süngülenmiş olması, Lofça'da yaşanan Rus vahşetinin diğer bir örneğidir. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 52

²⁶ Süer, **a. g. e.**, s. 354

²⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 40

²⁸ Ruslar, kendi kaynaklarında zayıflatlarını, 46 subay ve 1.637 er olarak göstermişlerdir. Bkz. Hülâgü, **a. g. e.**, s. 138; Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 61 Rusların Lofça zayıfatını İbrahim Edhem'in 15.000, İan Drury'nin ise, 319 olarak ifade etmesi, Plevne üzerine yazılmış eserlerdeki sıkça tesadüf edilen tutarsızlıklara güzel bir örnektir. Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.** s. 51; Drury, **a. g. e.**, s. 9; Mahmut Celalettin Paşa, Rus zayıfatını 8.000, Lofça Komutanı Rıfat Paşa ise, 6. 000 olarak zikreder. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 460

²⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 461

Yolda Rus müfrezeleriyle karşılaşmış olması, tümenin hareketini yavaşlatmış olduğundan, güneş batarken ancak 3,5 saatlik bir yol alınabilmişti. Lofça Yolu'nun nasıl olacağı tam olarak kestirilemediğinden ve Rusların hareket sahasında ilerliyor olmanın tehlikesi, tümenin gece ilerlemesine mani olmuş, hareket için sabah olması beklenmişti. Ertesi gün, Rus süvarilerinin ara sıra devam cereyan eden küçük çaplı hücumları eşliğinde yürüyüşe devam edilmiş, Lofça önünde bir dağa ulaşıldığında, Lofça'nın Ruslar tarafından işgal edilmiş olduğu görülmüştü³⁰. Osman Paşa, tümenin bulunduğu dağa karargah kurarak durumu değerlendirmek için maiyetindeki subaylarla toplantı yapmış, toplantıda fikirlerini almıştı. Mirliva Hasan Sabri Paşa; Rusların yaptıkları taarruz sonucu bir hayli yorgun olduğundan, cephanelerinin de doğal olarak azaldığından bahisle, Lofça'ya hücum edilmesini teklif ederek, 1.200 kadar kayıpla şehrin tekrar ele geçirilebileceğini öne sürmüştü. Diğer subaylarında, -tümenin takviyesi şartıyla- Hasan Sabri Paşa'nın görüşünü desteklemesi üzerine, Plevne'den takviye talebinde bulunulması ve hücum kolları teşkil edilmeye başlanması kararlaştırılmıştı. Fakat Osman Paşa, girişilecek taarruz üzerinde düşününce, bir takım mahzurlar görmüş bunu tekrar istişareye açmıştı. Subaylarına; Lofça'nın tekrar alınması durumunda 8-10 taburluk bir kuvvetin burayı muhafazaya kafi gelmeyeceğini, tümenin burada bırakılmasının da, Plevne kuvvetlerinin zayıflamasına yol açacağını dolayısıyla mümkün olmadığını, diğer taraftan Lofça'ya girişilecek taarruzun başarısız olması halinde, Rusların Plevne'nin zayıflığından yararlanarak hücumda bulunup ele geçirmesi ihtimali olduğunu³¹ “ *Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan da olduk*” dememek için³², Plevne'ye dönülmesinin daha uygun olacağını, İstanbul'dan takviye istenerek Lofça'nın zaptını başka bir zamana bırakılması gerektiğini dile getirmişti. Osman Paşa'nın bu görüşü, maiyetindeki subaylarca da onaylanarak Plevne'ye dönme kararı alınmıştı³³.

³⁰ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 40

³¹ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 461

³² Albay Talat, **Aynı eser**, s. 41

³³ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 461

Ruslar, -Lofça'nın ele geçirilmesiyle birlikte- Plevne-Lofça Yolu'na da yerleşmiş olduğundan, Osman Paşa tümenin emniyeti için bozuk olan başka bir yoldan Plevne'ye hareket etmişti. Sabah erkenden hareket eden tümen, Vid Nehri yakınlarındaki Kurtucap ve Tıman Dereleri civarında geceyi geçirdikten sonra, ertesi gün öğlen Plevne'ye varmıştı. Dönüş yolunda, topların birinin kamasının yere çarpması iki erin yaşamını yitirmesine neden oldu³⁴.

4. 2. MUHAREBEDEN ÖNCEKİ DURUM VE YAPILAN HAZIRLIKLAR

4. 2. 1. Karşılıklı Kuvvet Dengesi

Osman Paşa kuvvetleri, 1-2 Ağustos 1877'de³⁵ ve 5-6 Eylül 1877'de Orhaniye'den gelen takviyeler ve Lofça'yı boşaltan askerlerle birlikte³⁶, 40.000 muharibi bulmuştu³⁷. Top sayısı ise 70'e yakındı. Bu ordu, 45 tabur piyade, 5 bölük nizamiye süvarisi, 1 alay Selanik Askeri Muavene Süvarisi, 2 bölük Hassa Kazak Süvarisi ve 1.000-1.500 kadar gönüllü Çerkez Süvarisinden teşkil olunmuştu³⁸.

Rus kuvvetleri, (42 piyade taburu, 32 süvari bölüğü ve 126 toptan müteşekkil 30.000 kişilik Romen Kolordusu'yla beraber) 113 piyade taburu ve 87 süvari bölüğü ile³⁹ 100.000 muharip ve 450 toptan oluşuyordu⁴⁰.

³⁴ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 41

³⁵ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 146

³⁶ **Aynı eser**, 160

³⁷ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 462; Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 39; Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 23; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 45; Diğer muharebelerde olduğu gibi rakamlar farklılıklar arz etmektedir. 30.000 asker ve 72 top Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 160; 30.000 asker, 58 top Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 89; Kirazlı-Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 132; Yılmaz Öztuna, **a. g. e.**, s. 152; 35.000 Sedes, **a. g. e.**, s. 80

³⁸ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 41; Miralay Talat, bu tasnife Lofça'dan gelen askerleri dahil etmemiştir. Von Herbert, Lofça'dan gelenleri de dahil ederek, piyade taburlarını 46 olarak zikreder. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 160

³⁹ Hikmet Süer, **a. g. e.**, s. 356

⁴⁰ Farklı zikredilen rakamlar şöyledir: 100.000 asker, 440 top Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 81; Şahin, **a. g. e.**, s. 88 ; 100.000 asker Bkz. Boldur, **a. g. m.**, s. 686; 100.000 asker, 450 top Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 39; 93.000 asker Bkz. Topçu

4. 2. 2. Yapılan Hazırlıklar

4. 2. 2. 1. Rusların Hazırlıkları

Ruslar, üst üste aldıkları ağır mağlubiyetlerin intikamını almak ve dünya kamuoyunda zedelenen itibarlarını kurtarmak adına, bir an bile boş durmamıştı. Kendileri için bir prestij meselesi haline gelen Plevne, beyinlerine ne pahasına olursa olsun zapt edilmesi gereken bir yer olarak kazanmıştı. Öncelikle dağılmış birlikleri Yantra ve Lom Nehirleri arasına toplayan Ruslar, Osmanlı Tuna Şark Ordusu ve Balkan Ordusu'nun, baskısından da kurtulunca, Plevne'ye yapmayı planladıkları 3. taarruz hazırlıklarına hız vermişlerdi. Nitekim son engel olarak gördükleri Lofça'yı, 3 Eylül 1877'de almaya muvaffak olmaları, III. Plevne Muharebesi'nin fitilini ateşliyordu. Rus Batı Ordu Grubu'na ve General İmeretenski kuvvetlerine Plevne müdafaa mevzilerine yaklaşmaları emredilmişti. Çar II. Aleksandr, karargahını Çavuşmahalle Köyü'ne, Grandük Nikola ise, Bulgarini'nin batısındaki Radevinçe Köyü'ne getirmişti.

Rumen Kolordusu, General Çernat komutasında Plevne'nin kuzeyinde. 9. Rus Kolordusu, General Krüdner komutasında Plevne'nin doğusunda, 9. Rus Süvari Tümeni, General Laşkeryev komutasında Koyunlu bölgesinde, 4. Rus Kolordusu, General Krylev komutasında, 9. Kolordu'nun güneyinde Pelışat bölgesinde bulunmaktaydı. Kafkas ve Don Kazak Süvari Tugayları, Lofça-Plevne Yolu'nun iki tarafına mevzilenmişlerdi. 9. Piyade Alayı ve 1 batarya Bulgarini'de, 10. Piyade Alayı ve 2 batarya Çavuşmahalle Köyü'nde, 3 istihkam taburu Zigalyuveç bölgesinde bulunmaktaydı. Tüm bu

kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 23; 116.000 asker, 458 top Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 356; 100.000 asker, 444 top Bkz. Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 155; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 136(Aynı müellifler, top sayısını 432 olarak ta ifade etmişlerdir(?) Bkz. Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 132)

kuvvetlerden hariç olmak üzere, 20 ağır toptan oluşan bir muhasara topçu taburu da Porodim bölgesinin batısına yanaştırılmıştı⁴¹.

4. 2. 2. 2. Osman Paşa'nın Yaptığı Hazırlıklar ve Kuvvetlerinin Dizilişi

6 Eylül 1877'de Lofça'dan dönen Osman Paşa, günlerdir beklenen taarruzun başlamak üzere olduğunu sezerek Plevne'nin her cihetinde bir kat daha dikkatle, hazır bulunulmasını emretmişti. Bu tarihe kadar, Plevne'deki Osmanlı kuvvetleri mümkün mertebe takviye edilmeye çalışılmış, mevcut mevziler sağlamlaştırılarak, güney ve güneydoğu yönlerine yeni tahkimatlar inşa edilmişti⁴².

Osman Paşa kuvvetleri, muharebe öncesi şu şekilde mevzilenmiş bulunmaktaydı:

Plevne'nin Kuzey Cephesi: Bu cephede, Ferik Adil Paşa komutasında 6 tabya bulunmaktaydı. Oponeç Grubu'nu oluşturan mevzilerden Süleyman Bey Tabya'larında, Miralay Süleyman Bey komutasında 2 piyade taburu ve 6 top mevcuttu. Bukova Köyü'nün güneyindeki Süleyman Paşa Tabyaları, Kaymakam Kazım Bey komutasında, mevzilerin biri 2. Sınıf Redif Taburu ve 1 top, diğeri 2. Sınıf Redif Safranbolu Taburu ve 2 topla muhafaza ediliyordu. Arap Tabya'da, 2. Sınıf Yozgat Taburu ile 2 top, Hayri Bey Tabyası'nda Kaymakam Mehmet komutasında 1. Sınıf Redif Simav ve 2. Sınıf Redif Taburu, 2 topla bulunuyordu. Baştabya, Miralay Abdüleziz komutasında, 2. Nizamiye Alayı'nın 1. ve 3. Nizamiye Taburları, 2 redif taburu ve 4 topla korunuyordu (Ferik Adil Paşa Karargahı da, bu önemli tabyanın yakınına kurulmuştu.). Son olarak, Kanlıtabya'da, 2. Nizamiye Alayı'nın 2. Nizamiye Taburu ve 2 top (biri dağ topu) bulunmaktaydı.

Doğu Cephesi: Bu cephe, 4 tabyadan meydana gelmekteydi. Çorum Karaağaç Tabyası'nda, 1. Sınıf Redif Çorum ve 1. Sınıf Redif Ankara

⁴¹ Süer, a. g. e., s. 355-356

⁴² Albay Talat, a. g. e., s. 43

Taburları 4 topla bulunmaktaydı. Atıf Paşa Tabyası(Top Tabyası)'nda, 1. Sınıf Redif İnebolu Taburu ve 1. Sınıf Redif Silistre Taburu, Atıf Paşa'nın karargahı ve 4 top mevcuttu. Ömer Bey(Yozgat) Tabyası'nda Miralay Ömer Bey komutasında, 1. Redif Yozgat Taburu ve 2. Sınıf Redif Drama Taburu 4 topla mevzilenmişti. İbrahim Bey Tabyası'nda, 2. Ordu 5. Alay'ın 1. ve 2. Nizamiye Taburları Miralay İbrahim Bey komutasında 4 topla muhafaza edilmekteydi.

Ayrıca, Doğu Cephesi mevzilerinin hemen gerisinde, 3. ve 5. Ordu'nun talia taburlarıyla 2. Sınıf Redif Ayıntap Taburu'nun 4 topla bulunduğu Arap Tabya mevcuttu. Yine bu cephede, Arap Tabya'nın kuzeydoğusunda, İhtiyat Tabya bulunmaktaydı. Miriva Rifat Paşa komutasındaki bu tabya, 1. Talia Taburu, 2 redif taburu ve 6 topla korunmaktaydı. Arap Tabya'nın da gerisinde, genel karargahın 6 toplu 3 bataryası, bu bataryalardan ayrı 2 top ve ihtiyat olarak 4 piyade taburu bulunmaktaydı.

Güney Cephesi: Bu cephenin komutanı, aynı zamanda Osman Paşa'nın Erkan-ı Harbiye Reisi olan Miriva Tahir Paşa'ydı. Cephenin Güney mevzileri, Miralay İbrahim Tabyası'ndan Kayalı (Tuçeniça) Deresi'ne kadar uzanmaktaydı. Bu mevzilerde, 2. Ordu 4. Alay'ın 1. Nizamiye Taburu, 1. Sınıf Redif Safranbolu Taburu ve 2. Sınıf İşitip Taburu 3 dağ topu ile bulunmaktaydı.

Kayalı Dere'nin hemen batısında buluna İsa Ağa Tabyası'nda, Kolağası İsa Bey komutasında 2. Sınıf Prizren(Pizren) Redif Taburu ve 2. Ordu 4. Alay 1. Tabur'dan 4 bölük ve 1 dağ topu mevcuttu. Kovanlık Tabyası'nda, Osman Paşa'nın kurmaylarından Kaymakam Ali Rıza komutasındaki, Manastır Piyade Taburu ve 3. Nizamiye Taburu, 1 dağ topu ile mevzilenmişti. Kaymakam Ali Rıza, aynı zamanda İsa Ağa Tabyası'nın da sorumluluğunu uhdesinde barındırıyordu. Bağlarbaşı Tabyası'nda 2 .Sınıf Redif Niş Taburu ve 1 dağ topu bulunmaktaydı. Milas Tabyası'nda, 2. Sınıf Redif Milas Taburu bulunuyordu. Talat Bey Tabyası'nda, 2. Ordu 4. Alay'ın 2. Nizamiye Taburu ve 2 dağ topu vardı. Yunus Bey Tabyası'nda, Miralay Yunus Bey Komutasında, 2. Ordu 4. Alay'ın 3. Nizamiye Taburu ve 1. Sınıf İslimiye Redif

Piyade Taburu, 3 dağ topu ile bulunmaktaydı. Bağlarbaşı, Milas ve Talat Bey Tabyaları'nın da komutası Miralay Yunus Bey'deydi.

Plevne mevzilerinin batısında, Vid Köprüsü yakınında bulunan Ferik Hasan Sabri Paşa komutasındaki 3 piyade taburu ise, birkaç dağ topu ile Orhaniye-Sofya ikmal yolunu korumakla görevlendirilmişti.

Bu cephelerin merkezi sayılabilecek, Plevne'nin doğusunda bulunan Bora Bayırı sırtları gerisindeki ihtiyat tabyalarında da, 9 piyade taburu ve 4 topluk bir genel ihtiyat kuvveti bulunmaktaydı. Bu ihtiyatlar, Osman Paşa'nın emrinde, Harp Karargahı'nın yanında bekletilmekteydi. Osman Paşa Karargahı'nda, Mirliva Sadık Paşa, Mirliva Emin Paşa ve Topçu Mirlivası Ahmet Paşa gibi komutanlar, icabında görevlendirilmek üzere hazır bulunuyordu.

Süvari kuvvetlerinin küçük bir kısmı cephelere taksim edilmiş, büyük kısmı ise iki gurup halinde biri Griviça Vadisi'nde, diğeri Vid Köprüsü civarında bulunmaktaydı⁴³.

4. 2. 3. Rusların Taarruz Planı

Yapılacak üçüncü taarruza katılacak olan kuvvetlerin, Plevne civarında toplanmasıyla birlikte, İmparator II. Aleksandr'ın, -geçici de olsa- bir jest olarak, Plevne ordusunun başına getirdiği Romanya Prensi Şarl, girişilecek hareketin son bir değerlendirmesini yapmak için, 6 Eylül 1876 tarihinde General Grandük Nikola'nın da bulunduğu, Yazıcı Köyü (Gorni Studen)'n deki Rus genel karargahına gelmişti. Yapılan toplantıda, Prens Şarl⁴⁴ ve Rus Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi General Niyekoyeçski'nin tüm karşı yöndeki ısrarlarına rağmen⁴⁵, Plevne'ye bir an önce hücum edilmesi kararı çoğunluğun onayını almıştı.

⁴³ Sedes, **a. g. e.**, s. 92 - 94 Süer, **a. g. e.**, s. 357-359

⁴⁴ **Aynı eser**, s. 359-360

⁴⁵ Balkan, **a. g. e.**, s. 7; Prens Şarl, Plevne'nin muhasara edilmesini.(Bkz. Murat Sertoğlu, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1954, s. 16) General Niyekoyeçski ise, taarruz için takviye

Bu toplantıda belirlenen taarruz planında, girişilecek taarruzun ağırlık merkezi olarak Plevne'nin doğu ve güneydoğu cepheleri, özellikle Kayalı Dere'nin iki tarafı belirlenmişti. Piyade birlikleri arazi koşullarından mümkün mertebe yararlanarak, Osmanlı müdafaa hatlarına sokulacak, bu hatların ateş menzillerine girildiğinde; siperler kazılarak, topçu mevzileri tesis edilecekti. Bu hücum planında: Romen Kolordusu'nun kuzey cephesinden, 4. ve 9. Rus Kolordu'larının ağırlık merkezi olan güney ve güneydoğudan, General İmretenski kuvvetlerinin ise güneyden hücum etmesi kararlaştırılmıştı.

Belirlenen bu plan doğrultusunda, Prens Şarl 6 Eylül 1877 öğleden sonra, komutasındaki 3 kolorduya taarruz emrini verdi. Rus Batı Ordu Grubu 18:00'de hareket ederek, yarınki taarruz için, mevzilere yanaşacak, Rumen kolordusu, (Bulgarini-Griviça Yolu hariç) Vid Nehri'ne kadar uzanan bölgeyi işgal edecekti⁴⁶.

Saat 18:00'de harekete geçen Rus ve Romen birlikleri, gece karanlığıyla bir takım kargaşalıklar ve aksaklıklar yaşamışlarsa da, sabaha karşı Plevne önlerine gelerek mevzilenmişlerdi. Plevne'deki Osmanlı müdafaa hatlarına 1.200-2.000 metre kadar sokulan taarruz birlikleri, süvari kuvvetlerinin Vid Nehri Bölgesi, Brestoviça, Lofça-Plevne Yolu, Kayalıdere Boğazı ve Bulgarini-Griviça Yolu'nu tutmasıyla, Plevne'yi üç tarafından sarmış bulunmaktaydılar⁴⁷.

kuvvetlerinin tümünün gelmesini beklemek gerektiğini savunuyordu. (Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 360)

⁴⁶ Süer, **a. g. e.**, s. 360

⁴⁷ Süer, **Aynı eser**, s. 363-364

4. 3. MUHAREBENİN BAŞLAMASI VE SEYRİ

4. 3. 1. 7- 8 Eylül Muharebeleri

4. 3. 1. 1. 7 Eylül Muharebeleri

7 Eylül 1876 sabahı, Rus topçusunun ateşiyle III. Plevne Muharebesi başlamış oluyordu. Griviça ve Radişova sırtlarında beliren Rus birliklerine hemen karşılık verilmiş, Osman Paşa tabyaların takviyesi için gerekli tedbirleri alarak, Rusların bir an önce ele geçirmek istediği, Kayalidere'ye ihtiyat kuvvetleri sevk etmişti⁴⁸.

Saat 11:00'e kadar düzensiz bir şekilde devam eden Rus ve Romen topçusunun ateşi, 11:00'den sonra ağır muhasara toplarının da katılımıyla ciddileşmişti. Özellikle Baştabya ve Kanlı Tabya'yı hedef alan taarruz birlikleri, müstahkem mevziler ve derin siperler içindeki Plevne müdafilerine pek bir hasar verdirememiş, Plevne Kasabası'nı vurma çabaları da sonuçsuz kalmıştı. Bu yoğun ateşe başarıyla karşılık veren Türk topçusu, Rusların 4 batarya komutanı dahil olmak üzere 7 subay ve 18 erini saf dışı bırakmayı başarmıştı, ayrıca Rusların iki topu imha edilmiş, iki topları da şişerek kullanılamaz hale gelmişti⁴⁹.

Rus ve Romen kuvvetlerinin akşama kadar devam eden 7 Eylül'deki bu saldırıları, topçu ateşinden öteye geçemedi. Ruslar gece yarısına kadar bir süre ateşlerine ara vermişler, sonrasında ateşlerini kesmeyerek Radişevo ve Plişad yönlerinden rast gele taciz ateşi yapmaya başlamışlardı. Osman Paşa kuvvetleri, Griviça yönü hariç bu ateşe boş yere cephane sarf etmemek adına karşılık vermemişti⁵⁰. Tahkimatı henüz bitirilememiş olan Ömer Tabyası, sabaha kadar aralıksız çalışarak tamamlanmıştı. Ayrıca Osman Paşa'nın sabah İstanbul'a gönderdiği Rus taarruzunu bildiren telgrafına istinaden akşam Tophane Müşiri Mahmut Celalettin Paşa Telgrafla Osman Paşa'yla

⁴⁸ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 45

⁴⁹ Süer, **a. g. e.**, s. 365-366

⁵⁰ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 47

görüşerek, takviye kuvvetlerin Mirliva Hüseyin Paşa komutasında gönderileceği müjdesini vermişti⁵¹.

7 Eylül akşamı, yapılan topçu muharebesini değerlendirmek ve izlenecek hareket tarzını gözden geçirmek üzere, II. Aleksandr başkanlığında toplanan taarruz birlikleri komutanları, 9. Kolordu Komutanı General Krüdner'in tavsiyesi doğrultusunda, Plevne istihkamlarının 8 Eylül'de de ateş altında tutularak, taarruzun 9 Eylül 1877 tarihinde yapılması kararlaştırıldı⁵².

4. 3. 1. 2. 8 Eylül Muharebeleri

8 Eylül sabahı Rus topçusu bir önceki güne nazaran daha şiddetli ve etkili olarak, tekrar ateşe başlamıştı. Osman Paşa kuvvetleri, cephaneyi kontrollü kullanarak, başarılı bir biçimde Rus topçusuna karşılık vermekteydi. Tabyalarda bulunan toplar, bazen mevzilerden çekilerek sığınaklara alınıyor Türk topçusunun imha edildiği hissine kapılan Ruslar, piyade hücumuna kalktıklarında saklanan bu toplar tekrar mevziye sokularak, Ruslara büyük zayıf verdiriyordu. Topçu muharebesi esnasında, Rumen 4. Tümeni'nden 2 topla takviyeli 2 piyade taburu Kanlı Tabya ilerisindeki mevzilere hücum etmiş, 2 Rus taburunun da takviyesiyle Kanlı Tabya önünde sipere girerek bir bölük Osmanlı askerini çekilmeye mecbur etmişlerdi. Bir ara, Baştabya'dan açılan ateşle Rumen ve Rus birliklerinin ilerleyişinin önüne geçilmişse de, Rumen 4. Tümen komutanının 2 tabur ihtiyatı daha ileri sürmesiyle bölük Kanlı Tabya'ya çekilmek zorunda kalmıştı. 4. Rumen Tümeni, bu taarruzunda 7 subay ve 170 askerini kaybetmişti.

General İmretenski Grubuna bağlı, General Skoblev birlikleri de Bohot'tan hareketle, Lofça-Plevne yolu üzerinde ilerleyerek Kızıldağ civarına yaklaşmış, Vladi Kafkas Süvari Alayı, Krişin Köyü istikametinde ilerleyişini sürdürmüştü. Skoblev'in, Kızıldağ'ın batısında, yeşil sırtların(Yeşiltepeler) ilkinde batarya mevzileri tesis etmeye çalıştığını gören Yunus Bey Tabyası

⁵¹ Görüşmenin tam metni için Bkz. Hülagü, a. g. e., s. 145-147

⁵² Süer, a. g. e., s. 367-368

Komutanı Miralay Yunus Bey, top ateşiyle Skoblev birliklerine ağır zayıat verdimiş, fakat batarya tesis etme çabalarını engelleyememişti. Karşılıklı devam eden topçu düellosunu, General Skoblev'in 5. Piyade Alayı'nın ikinci yeşil sırta hücumu takip etti. 5. Rus Piyade Alayı'nın ilk etapta muvaffak olan hücumu, Yunus Bey tabyası'nın etkili top ateşi⁵³ ve Rus hücumuna karşı duran üçüncü Yeşil sırttaki Pirzen Taburu'nun, Manastır Taburu ile takviye edilmesiyle durduruldu. Bir müddet sonra tekrar hücumla geçen Rus 5. Alayı, Manastır Taburu'nu geriletmeye muvaffak olmuşsa da, Osman Paşa'nın, Mirliva Emin Paşa komutasındaki 3 piyade taburu ve 2 topluk takviye kuvveti yetişerek 5. Alayı karşı tarruzla işgal ettiği mevkilere sökü� attı. Bu durum karşısında General Skoblev, kuvvetlerini Kızıldağ bölgesine geri çekmek zorunda kalmıştı⁵⁴.

Rumen Süvari Tugayı'nın da katıldığı General Laşkeryev Süvari kuvvetleri (34 süvari bölüğü, 34 top) ise, 8 Eylül 1877 sabahı Plevne'nin, Rahova, Vidin, Niş ve Sofya ile irtibatını kesmek görevi ile Vid Nehri'ni geçerek Aşağı Netropol(Metropol) ve Aşağı Dubnik bölgelerine doğru ilerlemeye başlamıştı. Rus ilerlemesini haber alan Ferik Hasan Sabri Paşa (28 Ağustos'ta, Vid Nehri'nin batısında Rus süvarilerinin görünmesi üzerine bu bölgeye gönderilmişti.), komutasındaki 3 piyade taburu, 5 top ve birkaç süvari bölüğünden müteşekkil kuvvetleriyle, Aşağı Netropol ve Aşağı Dubnik sırtlarını işgal ederek önlem almış, Laşkeryev öncü birliklerinin görünmesiyle birlikte de hücum ederek, bu tehlikeyi bertaraf etmişti.

Genarl Skoblev kuvvetlerinin, Miralay Yunus Bey kuvvetlerine karşı giriştikleri taarruz istisna olmak üzere (Krişnin Köyü doğusundaki, Yeşiltepeler de cereyan eden muharebe), 8 Eylül topçu muharebesi ile geçmişti. Bu muharebenin 13 subay ve 900 erlerine mal olması, Yeşiltepeler bölgesinde karşılaştıkları mukavemet, Rusları girişecekleri taarruz hareketini

⁵³ Yunus Bey Tabyası'nda bulunan Ali Çavuş, isabetli atışlarıyla, Rusların püskürtülmesinde etkili rol oynamıştı. Bkz. Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 26; Ruslar, bir türlü geçemedikleri bu tabyaya "Demir Kazık" ismini vermişlerdi. Bkz. Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 32; Şapolyo, **a. g. e.**, s. 190

⁵⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 368-372

birkaç gün daha tehir etmeye itmiş, üçüncü bir hezimet yaşamamak adına, Plevne'nin üstün topçu kuvvetiyle iyice dövülmesi kararlaştırılmıştı⁵⁵.

4. 3. 2. 9-10 Eylül Muharebeleri

4. 3. 2. 1. 9 Eylül Muharebeleri

Osman Paşa ordusunun müdafaa gücünü madden ve manen çökertmeden genel taarruz icrasına geçmeme kararı alan Ruslar, 9 Eylül 1877'deki hareket tarzlarını da genel olarak topçu ateşiyle yıpratma muharebesi olarak belirlemişlerdi. Rus Batı Ordu Grup Komutanı General Zotov'un 8 Eylül 1877 akşamı birliklerine verdiği emirlerin mahiyeti şöyleydi:

Pelişad civarında bulunan 16. Piyade Tümeni, General İmeretenski Grubu'na dahil edilerek, Tuçeniça Boğazı'na kadar uzanan bölgenin işgaliyle görevlendirilmiştir.

Batı Ordu Grubu'nun ihtiyat birlikleri, Tuçeniça-Radişova Yolu'na kadar batıya kaydırılacaktı.

Radişova bölgesinde mevzilenmiş olan 4. Kolordu bataryalarının emniyetini muhafaza için, 9. Kolordu ihtiyat birliklerinde 3 piyade alayı bu bölgeye gönderilecek, 9.Kolordu'nun diğer 3 ihtiyat alayından biri kendi muharebe hattının takviyesi için cepheye gidecek, kalan ikisi bulundukları yerde kalacaktı.

8'lik muhasara bataryası Topçu Dağı bölgesinde, 12'lik muhasara bataryasından 4 top, Plevne mevzilerinin güney tabyalarının daha şiddetli dövülebilmesi için 4. ve 9. Kolordu ara hattında bulunan 290 rakımlı tepe civarına konuşlandırılacaktı.

General Zotov'un emirleri doğrultusunda, 9 Eylül 1877 sabahı Rus ve Romen topçuları tekrar ateşe başlamıştı. Griviça'nın güneyindeki Rus 31. Topçu Tugayı bataryalarından birkaçı ileriye doğru mevzi değiştirerek,

⁵⁵ Süer, a. g. e., s. 373-374

İbrahim Bey Tabyası'nı ateşi altına almaya çalışmış, fakat Türk topçusunun etkili ateşiyle bu düşüncesinde muvaffak olamadığı gibi, 3 subay ve bir çok erini de kaybetmişti. 31. Topçu Tugayı'nın daha güneyinde bulunan 5. Topçu Tugayı, 8 Eylül muharebesinden farksız olarak, aynı mevzilerden ateşine devam etmişti. Rusların 8 topluk ağır muhasara bataryasının 4 topu 290 rakımlı tepeye yerleştirilmişti. 12 topluk ağır muhasara bataryası ise, aynı mevzisinde kalarak, ateşine devam etti. Genel olarak 9. ve 4. Kolordu birlikleri, 9 Eylül'ü Plevne'yi etkili top ateşi altına almak için ileri-geri manevralar tertip ederek geçirdiler.

Bir gün önce Miralay Yunus Bey tarafından Yeşiltepler bölgesinde püskürtülen General İmeretenski Grubu'na bağlı General Skoblev kuvvetleri, 9 Eylül 1877 günü de aynı hareket tarzını izlemekteydi. Skoblev, birinci yeşil sırta, 20⁵⁶ topla takviye ettiği 8. Piyade Alayı'nı sürmüş, 9. Nişancı Taburu'nu da bu alayın emniyetini sağlaması için Kızıltepe'de görevlendirmişti. 8 Eylül'de ağır zayıatlarla Bohot Dere'sine çektiği 5. Piyade Alayı'nın yerine ise, 7. Piyade Alayı'nı birinci yeşil sırtın gerisine yanaştırmıştı. 5 piyade bölümü 8. Alay'ın sol yanıyla birlikte Krişin bölgesindeki ileri karakolları korumak üzere Brestoviça'dan Krişin'e uzanan dar boğazın iki tarafına yerleştirilmişti.

Rus ve Romen birliklerinin 9 Eylül 1877'deki topçu ateşleri, ağır muhasara toplarının da etkisiyle önceki günlere nazaran daha şiddetli bir şekilde devam etmekteydi⁵⁷. Karşılıklı topçu ateşi tüm şiddetiyle devam ederken, Miralay Yunus Bey Tabyası'ndaki cephane arabalarından ikisi bir top mermisinin isabet etmesiyle infilak etmiş, 50 kadar asker bu patlamada şehit olmuştu⁵⁸. Miralay Yunus Bey, çok sayıdaki toplarının desteğiyle ilerlemekte olan Rus birlikleri karşısında, genel karargahtan takviye talebinde bulunmak zorunda kalmıştı. Osman Paşa, 3 tabur ve 2 dağ topunu Mirliva Emin Paşa komutasında bu bölgeye göndermişti. Emin Paşa, karşı hücumla

⁵⁶ Topçu Kaymakamlarından M. Emin, bu sayıyı 15 olarak zikreder. Bkz. Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 26

⁵⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 374-375

⁵⁸ Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 27; Bu hengamede bile, Miralay Yunus Bey'in: "*Batarya ile ateş!*" komutu vermekten geri durmuyor oluşu, Plevne Müdafilerinin nasıl aylarca kat be kat üstün kuvvetlere karşı durabildiklerinin bir açıklaması olsa gerektir. Bkz. M. Emin, **a. g. e.**, s. 29; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 48

ilerleyen Rus müfrezesini püskürterek durumu kontrol altına almıştı. Osman Paşa, akşama doğru 3 tabur daha bu bölgeye sev ederek, mümkün olduğunca tedbir almaya çalıştı ⁵⁹.

Plevne müdafileri, 9 Eylül 1877'deki saldırıları da başarıyla geri püskürtmüştü, fakat durumun giderek kritikleşmesi Osman Paşa'yı Sofya Komutanlığı aracılığıyla İstanbul'dan cephaneye ve asker takviyesi istemeye itmişti. Bu esnada Rusların Batı Grubu Komutanı General Zotov'da, genel taarruz için bir gün daha Plevne'nin ateşe altında tutulmasına karar vermişti⁶⁰.

4. 3. 2. 2. 10 Eylül Muharebeleri

10 Eylül 1877 sabahı, topçu muharebesi olanca şiddetiyle tekrar başladı⁶¹. Aralıksız ateşlenen Rus ve Romen toplarına karşın, Türk topçusu - cephanesinin kısıtlı olmasından dolayı- daha seyrek, fakat daha etkili atışlarda bulunmaya gayret ediyordu. Tüm gün devam eden bu topçu muharebesinde, müdafiler isabetli atışlarıyla Rus ve Romen mevziilerine oldukça büyük hasarlar vermiş, 3 Romen bataryası isabet alarak tamamıyla saf dışı kalmıştı. Bir gün önce Emin Paşa kuvvetlerinin yetişmesiyle Yeşiltepeliler mevkiinde durdurulan General Skoblev, kuvvetlerini 16. Piyade Tümeni'nin 1. Tugayı, 118. Piyade Alayı ve 30. Topçu Alayı'nın 4 bataryası ile takviye ederek, tekrar saldırıya geçmiş ve ikinci yeşil sırtı ele geçirmeye muvaffak olmuştu. Rusların ele geçirdiği sırta tam olarak yerleşmeden sökülüp atılması için Emin Paşa karşı taarruzda bulunmuş, fakat General Skoblev birliklerinin umulandan çok olması durumu bir anda Rusların lehine çevirmişti. Devamlı ihtiyatlarla desteklenen Skoblev kuvvetleri karşısında şansının azalmakta olduğunu anlayan Emin Paşa, üçüncü sırtta zayıf birlikler

⁵⁹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 49; Plevne için oldukça kritik bir nokta olan bu bölgenin kaybedilmesi; Rusların, Osman Paşa müdafilerinin arasına bir hançer gibi girmesi demektir. Bu nedenle, gece 3 tabur daha takviye gönderilerek, bölgenin emniyeti sağlanmaya çalışılmıştır. Bkz Albay Talat, **a. g. e.**, s. 49; Süer, **a. g. e.**, s. 377

⁶⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 377

⁶¹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 168

bırakarak, asıl müdafaa hattını oluşturan tabyalara çekilme düşüncesini Osman Paşa'ya bildirmişti. Aldığı onayla birlikte, birliklerini tabyalar hattına çekmişti⁶². Osman Paşa, Rusların tehlikeli ilerleyişleri karşısında Kaymakam Mehmet Nazif Bey komutasında 3 tabur piyade daha bölgeye sevk ettiği gibi, Yunus Bey Tabyasına da bir sahra topu göndermişti⁶³.

General Skoblev, 10 Eylül'de cerayan eden bu gelişmelerden gayet memnun olarak, akşam General İmeretenski'ye yolladığı raporunda Plevne mevzilerine hakim olan sırtları ele geçirmiş olduğu müjdesini veriyordu. Ayrıca, 11 Eylül 1877'de yapılacak genel taarruzda kat'i netice almak için, bu bölgeye akşamdan takviye gönderilmesini istiyordu⁶⁴.

10 eylül muharebeleri, akşam 05:00 suları başlayan yağmurla birlikte yavaşlamış, yerini aralıklarla devam eden karşılıklı top atışlarına bırakmıştı. Bir gün önce Yunus Bey Tabyasında yaşanan talihsiz olay, bugünde İbrahim Bey Tabyası'nda meydana gelerek, İbrahim Bey'le birlikte 30 Osmanlı askerini şehid etmişti⁶⁵. Rus tarafında da, buna benzer iki hadise meydana gelmiş, iki farklı noktada cephaneleri isabet alarak zayıat vermişlerdi⁶⁶.

Rus ve Romen topçusu, 4 gün boyunca 30.000'e yakın atış yapmalarına rağmen, Plevne istihkamlarında ciddi bir hasar verdirememiş, buna karşın bir çok topları yapılan yoğun ateş sonucu kullanılamaz hale gelmişti⁶⁷. Bu muharebelerde, -Yunus Bey ve İbrahim Bey Tabyalarındaki cephaneliklerin isabeti sonucu verilen 80 kayıp dahil- toplam 500 Osmanlı askerine karşın, 2.000 Rus askerinin hayatını yitirmiş olması⁶⁸, Rus Başkomutanlığını endişeye düşürmüştü. Muharebeleri yakından izlemiş olan İmparator II. Aleksandr, Romanya Prensi Şarl, Grandük Nikola ve diğer yüksek rütbeli komutanları toplayarak, durumu istişare etmek zorunda kalmıştı. Yapılan toplantıda, Prens Şarl'ın muhalefetine rağmen daha önce

⁶² Süer, **a. g. e.**, s. 378

⁶³ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 50-51

⁶⁴ Süer, **Aynı eser**, s. 378-379

⁶⁵ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 168

⁶⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 49

⁶⁷ Furneaux, **a. g. e.**, s. 86; Türk topçusu, Rusların onda biri nispetinde mermi harcamış, buna rağmen Ruslardan çok daha isabetli atışlar gerçekleştirmiştir. Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 41

⁶⁸ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 169

belirlenen tarih, tehir edilmeyerek ertesi gün, yani 11 Eylül 1877 (30 Ağustos 1293 Salı) günü genel taarruzda bulunulması kararlaştırıldı⁶⁹. Gerekli taarruz emirleri, 10 Eylül gecesi saat 22.00 suları Rus ve Romen birliklerine tebliğ edildi.

Girişilecek genel taarruz öncesi Rus ve Romen kuvvetlerinin mevzilenişi şu şeklideydi: Romen Kolordusu'na ait süvari tugayını bir alayı ile Vid Nehri'nin batısında, diğer alayı ile nehrin doğusunda. 16 piyade taburundan oluşan Redif Piyade Tümeni Virbiçe'nin güneyinde. 12 taburdan oluşan 3. Piyade tümeni, redif tümeninin 2 kilometre kadar güneyinde. 13 taburluk 4 . Piyade Tümeni ise, Griviça'nun 1,5 km kuzeydoğusundaki yamaçlarda bulunuyordu.

Rus kuvvetleri ise: 9. Kolordu (5., 31. Piyade Tümenleri, 5., 30. Topçu Tugayları ve 9. Hüssar Süvari Alayı): Griviça-Radişove bölgesinde. 4. Kolordu (15. , 30. Piyade Tümenleri, 16. ve 30. Topçu Tugayları): 9. Kolordunun güneyinde, Pelişad- Tuçeniçe Köyü- Kayalidere hattı üzerinde. General İmeretenski Grubu (2. Piyade Tümeni, 3. Nişancı Tugayı, 1. Süvari Tugayı, Don Kazak ve Viladi Kafkas Süvari Tugayları): 4. Kolordunun batısında, Bohot- Uçindol- Krişin hattında bulunuyordu. General Laşkeryev süvarileri, 5. Süvari Alayı ile Yukarı Dubnik'te, 4. Süvari Alayı ile Aşağı Dubnik'te olmak üzere Vid Nehri'nin batısında bulunmaktaydı. Tüm bu birliklerden başka, ihtiyat olmak üzere 3 piyade ve 1 süvari alayı, 2 bataryalık bir topçu kuvvetiyle Radişova'nın 2 km güneyindeki bir tepenin gerisinde beklemekteydi⁷⁰.

⁶⁹ Genel taarruz için, 11 Eylül 1877 tarihinin seçilmesinin bir başka nedeni de, bu günün İmparator II. Aleksandr'ın doğum gününe rastlıyor olmasıdır. Bu durum, girişilecek harekete ayrı bir anlam yüklüyordu. Rus ordusu, imparatoruna doğum günü hediyesi olarak "Plevne'yi" verecekti? Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 87

⁷⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 379-380

4. 3. 3. 11- 12 Eylül Muharebeleri(Genel Rus Taarruzu)

4. 3. 3. 1. 11 Eylül Muharebeleri

Genel taarruz için şartların yeterince olgunlaştığına kani olan Ruslar, 11 Eylül 1877 sabahı, -yoğun sisten de yararlanarak- harekete geçmişlerdi. Rus ve Romen birlikleri, şiddetli top ateşinin desteğiyle ilerlemeye başlamıştı⁷¹. Yoğun sis ve barut dumanlarının, Plevne siperlerindeki Osmanlı askerinin görüşünü kısıtlamasını fırsat bilen General Skoblev, Osman Paşa kuvvetlerini ikiye bölmek için Kayalidere mevkiine hücum etmişti. Bu bölgeye yapılan Rus taarruzunun daha öncekilerden çok ciddi bir şekilde cereyan ediyor olması Osman Paşa'yı da endişelendirmekteydi. Durum değerlendirmesi yapmak ve izlenecek stratejiyi belirlemek için Emin Paşa'yla telgrafta görüşen Osman Paşa, dağınık birliklerin mümkün mertebe bir araya alınması ve ihtiyatın kuvvetlendirilmesini emrederek, takviye gönderilmesi halinde bir karşı taarruz hareketine girilip girilemeyeceğini sordu. Emin Paşa, zayıf olan sol kanadın takviyesi ve Miralay Yunus Bey'in top ateşi desteğiyle bunun mümkün olabileceğini belirtti.

Bu görüşme neticesinde, Emin Paşa sağ ve sol kanatları biraz daha yaklaştırarak, muharebe alanındaki bir taburu da ihtiyata ayırmıştı ⁷². Almış olduğu bu tedbirlerle General Skoblev birliklerinin ilerleyişini durdurmaya muvaffak olan Emin Paşa, ani bir karşı hücum tertibine de girişmeye çalışmış, fakat yorgun ve yıpranmış birliklerin yavaş davranmış olması buna mani olmuştu. Emin Paşa'nın başarısız olan karşı taarruzu üzerine Ruslar, Emin Paşa birliklerinin sol kanadına doğru tehlikeli bir çevirme hareketine girişmişlerdi. Emin Paşa, durumun daha da kötüleşmesine mani olmak ve ilk müdafaa hattını Ruslardan önce tutabilmek için, geri borusu çaldırmış, fakat kıtalar müdafaa hattında durmayarak, çekilmeye devam etmişlerdi. Bu esnada bir tabur yardıma yetişmişse de, geri çekilmekte olan birliklere mani olamamış, takviye taburu da diğer askerlerin ricatına ayak uydurmuştu⁷³. Bu

⁷¹ Furneaux, a. g. e., s. 87

⁷² Albay Talat, a. g. e., s. 52-53

⁷³ Balkan, a. g. e., s. 9

karışıklık esnasında, Emin Paşa, başından yaralanmış, Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Ali Rıza Bey ve Binbaşı Ali Galip Efendi ise şehit düşmüşlerdi. Bu durumdan yararlanan General Skoblev birlikleri, Kovanlık ve Kayalidere Tabyalarını almaya muvaffak oldular. Geri çekilen Emin Paşa birlikleri, tabyalardaki toplardan birini kaçıramayacaklarını anlayınca, kamasını alarak tabyada bırakmak zorunda kalmışlardı.

Kovanlık ve Kayalidere Tabyalarının Ruslarca işgal edilmesi üzerine, Osman Paşa derhal Mirliva Rıfat Paşa'yı bu bölgeye göndererek, ricatın önüne geçmek istedi. Hemen duruma müdahale eden Rıfat Paşa, çekilmekte olan askerlerden bir müdafaa hattı teşkil etmeyi başardığı gibi, oluşturduğu hattın önüne bizzat geçerek, Kovanlık Tabyası üzerine bir taarruz hareketine de girişmişti. Fakat bu muvaffakiyeti uzun sürmemiş, ayağına isabet eden bir mermi girişilen hücumu engel olmuştu. Bu durumdan istifade eden Ruslar, Kayalidere'nin sağ tarafında ilerledikleri gibi, Mirliva Tahir Paşa komutası altındaki sol taraftan da ilerlemeye başlamışlardı.

Hücum esnasında, -piyadeden daha etkili olan- Rus süvarilerinin hücumlarını kırmak için, bu bölgeye Selanik Muavene Süvarileri ve gönüllü Çerkez atlılar sevk edilerek taarruz yavaşlatılmışsa da, Rusların ısrarlı saldırılarının önüne geçmek mümkün olmamıştı. Bu durum karşısında Osman Paşa, Mirliva Hasan Sabri Paşa komutasında bir imdat kuvvetini bölgeye göndermeye mecbur kaldı. Bu kötü gidişata müdahale eden Hasan Sabri Paşa yaralanmasına rağmen, Rus taarruzunu kırmaya muvaffak olmuştu. Ardından Ömer Bey Tabyası'ndan da etkili bir ateşin başlamış olması Rusları çekilmeye mecbur etmişti.

Devamlı surette oluşturdukları yeni hücum kollarıyla, bir ara Ömer Bey Tabyası'na kadar gelmeye muvaffak olan Rus birlikleri, tabya dışına gizlenmiş bir şekilde bekleyen askerlerin müdahalesi (Ömer Bey Alayı'nın 3. Bölüğü) ve Osman Paşa tarafından gönderilen bir tabur (Erkan-ı Harbiye Miralayı Tefik Bey komutasındaki Silistre Mukaddem Redif Taburu) imdat

kuvvetinin yetişmesiyle sıkıştırılarak, çoğu süngüyle, kaçanlarsa tüfek ateşiyle imha edildi⁷⁴.

Griviça tarafında ise; 9. Rus Kolordusu'na ait 5. Tümen birlikleri ve Romen 3. ve 4. Piyade Tümenleri, Baştabya ve Kanlı Tabya doğrultusunda harekete geçmişti. Rusların 92, Romenlerin 11 olmak üzere 103 top, Çorum ve İbrahim Bey Tabyaları'nı da içine alan bu alanı şiddetli bir top ateşi altına alarak, piyadenin ilerleyişini desteklemekteydi⁷⁵. Griviça Tabyaları önündeki siperlerden, Rus ve Romen kuvvetlerinin tüfek menziline girmesi beklenip, sonra şiddetli bir ateş açılmıştı. Ruslar ve Romenler, siperlere yaklaştıkça büyük zayıat veriyor olmalarına rağmen, ısrarla ilerlemelerine devam ederek, siperleri ele geçirmeyi başardılar. Siperleri ele geçiren taarruz birlikleri, büyük bir süratle tabyalara doğru hücum etmişler, fakat müdafilerin açtığı yaylın ateşe dayanamayarak bozgun halinde geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Tabyalardan kaçan Rus ve Romen birlikleri üzerine bir müfreze gönderilerek, verdikleri zayıat daha da arttırılmıştı.

Rusların, verdikleri kayıplar yüzünden bir süre taarruza ara vermeleri üzerine, Kanlı Tabya'da bulunan kuvvetler 4. Hassa Alayı'nın 2. Taburu ile değiştirilerek tekrar etmesi kaçınılmaz olan taarruz beklenmeye başlanmıştı. Öğlen tekrar başlayan Rus ve Romen taarruzu, tabyadaki kuvvetlerin şiddetli mukavemetine ve taarruz birliklerine verdirdikleri sayısız zayıata rağmen başarılı olmuş, Kanlı Tabya güneş batarken kaçırılmayan iki adet topla birlikte Rus ve Romen birliklerinin eline geçmişti⁷⁶.

⁷⁴ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 463-464; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 59; Ömer Bey Tabyası'na hücum eden Rus birliklerinden kurtulan olmamıştı. Erkan-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey'in komutasındaki Silistre Mukaddem Redif Taburu, bu mücadeleden sonra "Kasap Taburu" olarak şöhret kazanmıştı. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 59; Ruslar, Ömer Bey Tabyası hücumunda 102 subay, 4227 er kaybetmişlerdi. Bkz. Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 195; Rupert Furneaux, bu sayıyı 110 subay, 5. 200 er olarak verir. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 93

⁷⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 381

⁷⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 59-60; Osman Paşa karargahında bulunan ihtiyatların, bozulan Emin Paşa hattına gönderilmiş olmalarından dolayı, bu bölgeye takviye kuvvet sevk edilememişti. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 60; tabyayı ele geçiren Rus ve Romen birlikleri, yaralı Osmanlı askerlerini, acımasızca katletmişlerdi. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 464; 2. Tabur Komutanı Kolağası Nuri bey ise; türlü işkencelerle şehit edilmişti. Bkz. Sedes, **a. g. e.**, C. X, s.182; 59-60; Rusların bu muharebe esnasında yaralı Türk askerlerine karşı gösterdiği vahşetin, yabancı yazarlar tarafından da zikrediliyor olması, bu durumun Türkler tarafından Ruslara atılan bir iftira değil, düpedüz gerçek olduğunu gösterir. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 97; Bu tabya, 60 er ve 2 adet topuyla, 90 top ve 31

Kanlı Tabya'nın ele geçirildiği haberini alan 9. Kolordu Komutanı General Krüdner, ne pahasına olursa olsun bu tabyanın elden çıkarılmamasını emrederek, bir istihkam bölüğünü yıkılan siperleri onarmak üzere Kanlı Tabya'ya göndermişti. Geceyarısı, Baştabya'da bulunan Miralay Abdülezel, tabyalar arasındaki irtibat hendeklerinden yararlanarak Kanlı Tabya'ya baskın tertip etmişse de, iki kere yapılan süngü hücumunda bir netice alınamamıştı⁷⁷.

Rusların, 11 Eylül 1877 tarihinde; General Krüdner komutasındaki 9. Kolordu ve Romen kuvvetleriyle Griviça istihkamlarına, General Krilov komutasındaki 4. Kolordu ile Radişova, General İmeretenski grubuna bağlı General Skoblev kuvvetleriyle Lofça, Krişin (özellikle Kayalidere bölgesi civarı) istihkamlarına üzerine, üç kol üzerinden giriştikleri genel taarruz⁷⁸ neticesinde Griviça bölgesinde Kanlı Tabya'yı ve Kayalidere mevkiinde Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarını ele geçirmeye muvaffak olmuşlardı.

Kanlı Tabya'nın elden çıkmış olması Plevne için çok büyük bir tehlike arz etmiyordu. Bu bölgede bulunan Baştabya, Çorum Tabya'sı ve küçük çaplı ihtiyat tabyaları Kanlı Tabya'nın yokluğunu aratmayacak bir biçimde inşa edilmişti. Fakat Kayalidere bölgesindeki tabyaların elden çıkması, oldukça kritik bir durum yaratmıştı⁷⁹. Kovanlık Tabyası'nın düşmesiyle birlikte, Yunus Bey ve Bağlarbaşı(Bağlıksırtı) Tabyaları dolayısıyla da Plevne, Rus tehdidine açık kalmış oluyordu⁸⁰. Bu durum, Osman Paşa'yı, Kayalidere'deki tabyaların karşı hücumla geri alınması, gibi oldukça riskli bir karar almaya zorlamıştı⁸¹. Osman Paşa almış olduğu bu kararı, Bağlarbaşı Tabyası'nda bulunan (düşen Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarının komutanı) Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Rıza Bey'in, yerini ve durumunu gösteren raporunu genel

taburluk Rus ve Romen kuvvetlerine müthiş bir direniş göstermiş ve inanılmaz bir şekilde Romenlere 58 subay, 2.500 ere, Ruslara ise, 22 subay ve 1012 ere mal olmuştu. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 384-385; (Romenler 58 subay, 2. 511 er, Ruslar 19 subay 1. 019 er Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 87)

⁷⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 384

⁷⁸ Furneaux, **a. g. e.**, s. 88-89

⁷⁹ Sedes, **a. g. e.**, s. 224

⁸⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 397

⁸¹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 464

karargaha getiren subaya bildirerek, yarın (12 Eylül 1877) girişilecek karşı taarruzu bölgedeki birliklere ilettili⁸².

Emri alan Rıza Bey, ertesi gün yapılacak hücum için gece boyunca tedbirler almış, gelen emrin bir suretini de Miralay Yunus Bey'e göndermişti⁸³. Miralay Yunus Bey, Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarının Ruslarca işgal edilmesi üzerine akşam ve gece yarısı emrindeki tabur komutanlarını toplayarak bulundukları mevkiilerde sebat etme kararı almıştı. Alınan bu kararı ve cephaneye isteğini de, genel karargaha bildirmek üzere yazdırmıştı⁸⁴. Gece Erkan-ı Harbiye Reisi Tahir Paşa gelerek Osman Paşa'nın selamını söyleyip, askerin durumunu gözden geçirdikten sonra karargaha geri dönmüştü. Tahir Paşa, birkaç saat sonra tekrar gelerek, ertesi gün Ruslara taarruz edileceğini, şimdilik bulundukları noktaları müdafaa ederek, sabah verilecek emirlerin beklenilmesini söyleyip gitmişti⁸⁵.

Bu esnada, Ruslar işgal ettikleri Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarını muhafaza edebilmek için mümkün olduğunca bu tabyalara yığınak yapmaya çalışıyorlardı. Fakat Talat Bey ve Bağlarbaşı Tablayarından açılan top ateşi, buna mani oluyordu. Yeşiltepeler mevkiinde, üçüncü sırtta bulunan bataryalarından birini ele geçirdikleri tabyalara götürmeye çalışırken Osmanlı

⁸² Albay Talat, a. g. e., s. 61; Emrin tam metni: "Yarınki gün buradan tertip olunan 15-20 taburdan ibaret bir kuvvetle düşman üzerine hücum edileceğinden, askerin bulundukları yerlerde sabır ve sebat etmeleri hususunda sai ve gayret edilmesi ihtar ve tavsiye olunur.

30 Ağustos 293
Osman"

Bkz. Hülagü, a. g. e., s. 150

⁸³ Süer, a. g. e., s. 397

⁸⁴ "Huzur- u Ali Müşir Ekremiye

Avn-i inayet bari ve meded-i ruhaniyet hazreti Peygamberi'ye istinaden (Gayret ve yardımını esirgemeyen ve imdada yetişen Peygamberimizin ruhu için) bulunduğumuz tabyalarda direnmekte olduğumuz gibi piyade cephanemiz tükeninceye ve hepimiz canımızı feda edinceye kadar sebata karar verdik ise de top cephanemiz hiç kalmadığı cihetle irsal ve isali (temin edilip gönderilmesi) arz olunur. Ferman.

30 Ağustos 1293
Miralay Yunus"

Kayalıdere mevkiindeki birlikler, gün boyu aç ve susuz (Birliklere tayin verilmemişti, çeşmelerin muharebe hattında kalmış olmasından dolayı da susuz kalınmıştı.) savaşmış olmalarına rağmen, sebat ve gayretlerinden hiçbir şey kaybetmeden mukavemetlerine devam etme başarıları göstermişlerdi. Bkz. Albay Talat, a. g. e., s. 62

⁸⁵ Albay Talat, a. g. e., s. 62

siperlerinden yapılan isabetli atışlarla, -toplar tepeye tırmanamadan- bataryanın koşum hayvanları ve komutanı dahil olmak üzere, mürettebatının büyük kısmı imha edilmişti. Sonradan General Skoblev, tabyalara yığınak yapmak için bizzat bir bataryanın başına geçmişse de, Kiremitli Dere'yi geçerken rastladığı bir Osmanlı ileri karakol bölüğünün saldırısıyla geri dönmek zorunda kalmış, Skoblev ancak üçüncü denemesinde 2 topu Kovanlık Tabyası'na getirebilmişti.

Genral Skoblev, olası bir baskından endişe ettiğinden karargahını tabyalar bölgesinin biraz ilerisinde Kiremitli Dere'nin güneyine almıştı. Bu endişesinde haklı olduğunu Rıza bey'in yaptığı iki baskın kanıtlamıştı. Esasında Rıza Bey'in yaptığı baskınlar Rus askerini taciz ederek uyuyup, dinlenmelerine mani olmak maksadı taşıdığından küçük bir birlikle yapılmıştı. Rıza Bey'in bu çabası netice vermiş, Skoblev birlikleri, hem baskın korkusu, hem de muharebe alanından alınamamış yaralı Rus askerleri iniltilerinin yarattığı buhranla sabaha kadar dinlenmeye fırsat bulamamışlardı⁸⁶.

4. 3. 3. 2. 12 Eylül 1877 Muharebeleri

Osman Paşa, 12 Eylül sabahı Kayalidere bölgesinde girişilecek karşı taarruz için Rusları şaşırtmak, imkanlar elverirse de ele geçirmek maksadıyla Adil Paşa'yı Griviça hattında kaybedilmiş olan Kanlı Tabya'ya hücum etmekle vazifelendirmişti. Adil Paşa ise, ihtiyatlardan ve Yanıkbayır bölgesinden alabildiği askerlerden teşkil ettiği 5 taburluk kuvveti, Mirliva Sadık Paşa komutasında Kanlı Tabya üzerine göndermişti. Saat 08:00 suları İbrahim Bey ve Çorum Tabyaları'nın ateş desteğiyle harekete geçen Sadık Paşa, 4 kol şeklinde, Rus 5. Piyade Tümeni'nin 1. Tugayı'na bağlı 17. ve 18. Alayları tarafından işgal edilmiş tabyaya doğru ilerlemeye başladı. Sadık Paşa kuvvetlerinin ilerlemesini gören Ruslar, 9. Alay'dan 1 batarya ile desteklenen 2 taburu daha takviye olarak tabyaya gönderdiler, bir süre sonra bununla da yetinmeyerek 1 batarya daha bu takviye kuvvetine ilave ettiler. Rus ve

⁸⁶ Sedes, a. g. e., C. X, s. 217-218

Romen topçusunun şiddetli ateşine rağmen Sadık Paşa'nın hücum kolları, Kanlı Tabya'ya 300 adım yaklaşarak süngü hücumu için hazırlanmaya başlamışlardı. Fakat bu esnada Rus 9. Alayı'ndan 2 taburun tabyanın imdadına yetişmesi, süngü hücumuna imkan vermemiş, bunun üzerine Sadık Paşa birlikleri, siper alarak tüfek muharebesi yapmak zorunda kalmışlardı. Bir saat kadar süren karşılıklı tüfek ateşinin bir fayda sağlamaktan öte oluşu ve Rusların tabya arkasına yerleştirdiği 10 taburluk kuvvetin hücum etme tehlikesi, Sadık Paşa'ya askerlerini geri çektirtmiş, hücum kolları öğlene doğru hareket ettikleri noktalara geri dönmüştü.

Bu hücum üzerine, saat 14:00 suları 9. Kolordu Komutanı General Krüdner, tabyanın tahkim olunması, gerekirse kuvvetlerinin takviye edileceği ve ne pahasına olursa olsun bulunduğu yeri müdafaa etmesi emrini almıştı. Cephenin genişliği sıkıntı yarattığından, Ruslar uzunca bir süre bu durum üzerinde istişare ederek, Kanlı Tabya'nın Romenlere devredilmesini kararlaştırdılar. Romenlerin 4 tabur ve 4 topla tabyaya yerleşmesi üzerine de, General Krüdner'e bağlı 5. Tümen'in 1. Tugayı, tabya ile Bulgareni- Plevne yolu arasındaki bölgeye alındı⁸⁷.

Kayalıdere bölgesinde ise, General Skoblev ele geçirilen tabyalara 5 piyade alayı ve 4 nişancı taburu ile 2 top yerleştirmişti. 1 piyade alayı ve 3 Kazak süvari bölüğü Üçüncü Yeşilsirt gerisinde ihtiyat olarak bekletilmekte, daha gerideki İkinciYeşil Sırt'ta 1 piyade alayı ve 34 top , bunların gerisinde Brestoviça Köyü'nün kuzey sırtlarında ise, 1 piyade taburu ve 6,5 bataryalık bir topçu kuvveti hazır bulunmaktaydı. Ayrıca yine bu bölgede, 3 bataryanın desteğinde birinci hatta Kafkas Kazak Süvari Tugayı, bu tugayın sağ arkasında, ikinci hatta Don Kazak Süvari Tugayı ve en geride üçüncü hat olarak 4. Süvari Tümeni'nin 1. Tugayı, Yunus Bey Tabyası'nı kuşatmak üzere General İmeretenski'nin emirlerini beklemekteydiler⁸⁸. 12 Eylül sabahı General Skoblev, Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarının açık olan batı kısımlarına piyade siperleri kazdırmış, topçu bataryaları da, genel karargahı ve Bağlarbaşı Tabyası'nı bombalamaya başlamıştı.

⁸⁷ Sedes, **Aynı eser**, s. 225-226

⁸⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 400, Miralay Talat, tabyalara yerleştirilen top sayısını 3 olarak verir. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 65

Bu esnada, Osmanlı siperlerinde Rusların kalabalık kuvvetlerle tabyalara yerleşmesinden çok, icra edilecek taarruzun üzerinde durulmaktaydı. Osman Paşa, hücum için Erkan-ı Harbiye Reisi Miraliva Tahir Paşa'yı görevlendirerek Erkan-ı Harbiye'den Miralay Hayri Bey'le beraber gün doğarken Bağlarbaşı tabyasına göndermişti. Hücumu gerçekleştirecek kuvvetler, daha önce Emin Paşa tarafından çekidüzen verilen taburlarla, karargahtan gönderilen Kaymakam Abdullah Bey komutasındaki 2. Ordu'dan Silistre, Niş, Kenferi, Kırşehir Mukaddem Redif Taburları ve 3. Talia Taburu'ndan oluşmaktaydı. Karargahtan gönderilen 5 tabur sessiz bir şekilde hareket ederek, tabyalar bölgesindeki diğer taburlarla birleşip 3 kol halinde hücum için tertip almıştı. Hücumun Sağ kanadı: Bağlarbaşı Tabyası'nın gerisinde. Merkezi: sağ kanadın, solunda. Sol Kanadı: merkezin solu ve Kovanlık Tabyası'nın kasabaya doğru olan doğu tarafında mevzilenmişti. Bağlarbaşı, Milas ve Talat Bey Tabyaları ise, taarruzun ana hedefi olan Kovanlık Tabyası'na ve bu tabyaya gelecek takviye ve cephe kollarına ateşle, hücumu destekleyeceklerdi.⁸⁹ Bu tabyalardan açılacak ateşin yanı sıra, karargahta bulunan bir batarya, karargahın güneyindeki sırtta bulunan – Kaymakam Hakkı Bey komutasında bir gün önce yerleştirilmiş- 3 top ve Atıf Paşa Tabyası'na hücumu destek vermekteydi. General Skoblev birlikleri , açılan ateşe Kovanlık Tabyası'ndan karşılık vermeğe çalışmaktaydı. Türk topçusunun şiddetli ateşi karşısında, Talat Bey Tabyası karşısına da 5⁹⁰ top yerleştirmek zorunda kalmışlardı. Öğleden sonra, Miralay Yunus Bey'in tezkeresini Osman Paşa'ya götüren çavuşun, bir kapaklı top cephanesiyle gelmesiyle birlikte Milas ve Talat Bey Tabyaları da top ateşine tekrar başlayabilmişti ⁹¹.

⁸⁹ Milas ve Talat Bey Tabyaları, top cephanesinin bitmesinden dolayı ancak birkaç atış yapabilmıştır. Yunus Bey'in Osman Paşa'dan cephe talep eden yazısı sabaha doğru gönderildiğinden, Osman Paşa'ya geç ulaşmış, dolayısıyla da bu tabyalara henüz cephe gönderilememiştir. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 64

⁹⁰ Halil Sedes, bu sayıyı 6 olarak göstermiştir. Bkz. Halil Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 230

⁹¹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 65

Kovanlık Tabyası'na girilen ilk hücum⁹², saat 06-07:00 suları gerçekleşti. Tahir Paşa, Rusların tabyaya henüz tam olarak yerleşmemiş olmalarını fırsat bilerek harekete geçmiş, fakat şiddetli Rus ateşi ve Skoblev'in ihtiyat olarak beklettiği bir bölüğün muharebeye dahil olmasıyla geri çekilmek zorunda kalmıştı. Skoblev, Tahir Paşa birliklerinin geri çekilmesinden istifade ederek bir takip hareketi icrasına kalkışmışsa da, hareket noktalarına ulaşmış olan askerler, şiddetli bir ateşle Rusları ağır zayıyla püskürtmüştü. İkinci Osmanlı hücumu, bir saat kadar sonra aynı doğrultuda gerçekleşti. General Skoblev'in Üçüncü Yeşilsirt'in kuzey yamacında oluşturduğu külliyetli bir avcı hattı ve 4 top, hücumun yine başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştu, fakat Yunus Bey'in, Milas ve Talat Bey Tabyalarının ilerisine gönderdiği birlikler, Yeşilsirt'taki Rus hattını taciz ettiğinden, geri çekilme esnasında herhangi bir takip girişimi olmamıştı. Bu esnada General Skoblev, Rus Batı Grubu Komutanı General Zotov'un, General İmeretenski'ye gönderdiği emrin bir suretini almıştı. General Zotov, birliklerin ne pahasına olursa olsun bulundukları yerde kalmalarının II. Aleksandır'ın özel emri olduğunu belirtmiş, elde imdat kuvveti kalmadığından takviye talep edilmemesini ikaz etmişti. Üçüncü hücum, Kovanlık Tabyası'nın kuzeyden cephesine ve batıdan sol yanına olmak üzere gerçekleşti. Bu hücum için Osman Paşa karargahtan bir topçu bataryası göndermişti. General Skoblev, giderek artan baskıya ve General Zotov'un tehlikenin büyümesi durumunda Tuçeniça Köyü'ne çekilmelerini uygun gören emrine rağmen, bozulan hatlara bizzat müdahale ederek direnmekte devam etmişti⁹³. Dördüncü hücumda, ihtiyattan Kırşehir Taburu da ileriye sürülmüş, Kenferi Taburu ve 3. Talia Taburu, Kanlı Tabya'ya epey yaklaşmıştı. Ruslar, mağlubiyeti kabullenmiş bir şekilde mevzideki toplarını kaçırmaya çalıştığı esnada, Tahir Paşa'nın zamansız geri çekilme emri, elde edilmesi an meselesi olan tabyayı tekrar elden çıkarmıştı⁹⁴.

⁹² Miralay Talat ve Von Herbert, yapılan hücum sayısını 2 olarak zikrederler. Bunun nedeni, ilk dört hücumun peş peşe yapıldığı için bir bütünlük arz ediyor olmasıdır. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 189; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 66

⁹³ Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 230-235

⁹⁴ Tahir Paşa'nın ricat emrini, Miralay Talat Bey gibi Von Herberbert'te eleştirmektedir. Von Herbert : " *Hücumun yolunda gittiği ve askerler muharebeye şevkli oldukları halde.*"

Tahir Paşa, geri çekilme emrinden sonra, girişilecek hücumların ordu için giderek tehlikeli bir hal alacağını bildiren bir tezkereyi Osman Paşa'ya göndererek, taarruzdan vazgeçilmesi fikrinde olduğunu bildirmişti. Bu durumdan fevkalade rahatsız olan Osman Paşa, hemen bir harp meclisi kurarak durumu değerlendirmişti. Plevne'nin muhafazası için, Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarının ele geçirilmesinin şart olduğu kanaatiyle, Erkan-ı Harbiye Miralayı Tefik Bey komutasında tekrar bir hücum tertip edilmesi kararlaştırılmıştı.

Miralay Tefik Bey'in planına göre; iki kol halinde gerçekleşecek hücumda ilk kol; genel karargah yönünden şiddetli bir ateşle, hızla ilerleyip Rusların dikkat ve mukavemetini bu yöne çekecek, ikinci kol Kovanlık ve Bağlarbaşı Tabyaları arasında gizlenerek, bu bölgede zayıf bir avcı hattı olduğu izlenimini yaratıp, ansızın Kovanlık Tabyası'nın açık olan batısından hakiki hücumu gerçekleştirecekti.

Hücum, Tefik Bey'in planları doğrultusunda saat 09:00 'da başladı. Bağlarbaşı ve Milas Tabyalarının şiddetli ateşiyle cephane alması engellenen Skoblev birlikleri, hücumun ağırlık noktasının da Tefik Bey tarafından başarıyla gizlenmiş olmasından, Kovanlık Tabyası'nı terk etmeye mecbur kaldılar. Tabyanın ele geçirilmesiyle, zaman kaybetmeden Redif Mukaddem Taburu'nun 4 bölüğü, Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarını birleştiren piyade siperlerine hücum ederek, İsa Ağa Tabyası'nı da ele geçirdi.

Skoblev birliklerinin bozgun halindeki geri çekilmeleri, daha önce Gıyاسبaba Tabyası'ndan getirilerek Rusların ricat hattı üzerinde gizlenen iki tabur ve Çerkez süvarilerinin müdahaleleriyle tam manasıyla bir hezimete dönüşmüştü. Bağlarbaşı ve Milas Tabyalarının da, kaçan Rus birlikleri üzerine ateş açması, Skoblev birliklerinin büyük bir kısmının imha edilmesini sağladı⁹⁵.

Beklenmedik bir ricat emrinin verildiğini zikreder. Tahir Paşa'nın bir anda ümitsizliğe kapılmasına neden olarak ta, keşif kollarının külliyetli miktarda Rus ve Romen süvarilerinin Vid Nehri'ne doğru hareket ettiği haberini almasını gösterir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 189

⁹⁵ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 66-67

4. 3. 4. Tarafların Zaiyatı

12 Eylül muharebeleri, aylardır devam eden Plevne savaşlarının seyrinde oldukça önemli bir yer tutar. Bu muharebe de, dünya tarihinde bile eşine az rastlanır ilginçlikte bir durum olarak; 100.000 kişilik taarruz ordusu, kendisinden sayıca ve mühimmatça mukayese edilemeyecek zayıflıktaki bir ordu karşısında bir anda müdafaaya mecbur kalmıştır⁹⁶. Rus ve Romen kuvvetleri, 6 gün süren muharebeler de 20.000⁹⁷'e yakın kayıp vererek, Griviça hattında eksikliği Plevne'nin emniyetini tehlikeye düşürmeyecek, fazla önemli olmayan Kanlı Tabya istihkamını ele geçirebilmişlerdi. Plevne müdafilerinin zaiyatı ise 4.000⁹⁸'in üzerinde olmuştu.

Muharebede Osman Paşa kuvvetleri, Kanlı Tabya'da 2 topu Ruslara bırakmak zorunda kalmış, mukabilinde Kovanlık Tabyası'nda Ruslardan 3 top almışlardı. Muharebeden sonra Kovanlık ve İsa Ağa Tabyalarını ele geçirme başarısı göstererek, III. Plevne Muharebesi'nin zaferle neticelenmesinde büyük katkısı olan Kaymakam Tevfik Bey, mirlivalığa terfi ettirilmiş, yine Kayalidere cephesinde Skoblev'in 20 tabur ve 90 topluk kuvvetine sadece 7 tabur ve 6 topuyla günlerce karşı durma başarısını gösteren Miralay Yunus Bey ise tüm ordunun önünde okunan bir emirname ile takdir edilmişti⁹⁹.

⁹⁶ Sedes, **a. g. e.**, C. X, s. 224; Osmanlı kuvvetleri, asker sayısı olarak Rusların yarısı, top sayısı olarak ta ancak dörtte biri kadardı. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 68

⁹⁷ 300 subay 15.000 er Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 107; 5.000'i Romen, 15.000'i Rus olmak üzere toplam 20.000 Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 466; Von Herbert, **a. g. e.**, s. 195; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 69; Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 38; 15.471 Bkz. Sedes, **a. g. e.**, c. X, s. 244; 22.000 Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 44; 25.000 Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 57; 15.200 Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 162

⁹⁸ 3.000 Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 68; Topçu kaymakamlarından M. Emin, **a. g. e.**, s. 38; 4.000 Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 44; İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 57; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 466; 5.000 Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 195; 5.000-6.000 Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 404

⁹⁹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 195-196

4. 3. 5. Zaferin Etkileri ve Kutlamalar

Osman Paşa'nın bir telgrafla İstanbul'a bildirdiği III. Plevne Zaferi, İstanbul ve tüm yurttaki büyük bir coşkuyla kutlanmıştı Osman Paşa'ya yurt içinden ve yurt dışından bir çok tebrik telgrafı gönderilmişti. Telgrafla yetinmeyen Macarlar, Osman Paşa'ya altın ve gümüşten yapılmış bir zafer tacı göndermişlerse de, Rus muhasarası bu tacın Osman Paşa'ya ulaşmasına mani olmuştur.¹⁰⁰ Bu muharebeden sonra, dünya basını Türklerin Ruslardan her bakımdan mukayese edilemeyecek kadar üstün olduğunu yazıyordu. Avrupalıların Osman Paşa'ya duydukları hayranlık, artık çocuklarını "Osman" ismiyle vaftiz ettirecek kadar hat safhaya ulaşmıştı¹⁰¹. Londra'da Canterbury adlı bir tiyatro, Plevne Müdafaası'nı anlatan bir oyunu sahneye koymuş, Madame Tussaud Müzesi'nde, Osman Paşa'nın bal mumundan yapılmış heykelini sergilemeye başlamıştı¹⁰². Avrupa kamuoyunun Plevne'ye duyduğu ilgi ve Osman Paşa'ya beslediği hayranlık, devlet başkanlarını da yeni politikalar belirlemeye zorlar bir hal alıyordu. Viyana Maslahatgüzarlığı, İstanbul'a gönderdiği 17 Eylül 1877 tarihli telgrafında Kont Andrassy ve Bismarck'ın Salzburg'ta, Osmanlı – Rus Harbi'ni mütalaa etmek üzere görüşeceklerini bildiriyordu. Görüşmenin ana konusunun büyük ihtimalle mütareke olacağı düşünülmekteydi. Diğer taraftan Bismarck'ın, harbin kıştan evvel bitmemesi durumunda, Avrupa'da bir "*muharebe-i umumiye zuhura gelir*" dediğini gazete haberlerine dayanarak bildiriyordu¹⁰³.

Rus komuta kademesi ise, almış oldukları bu mağlubiyet üzerine büyük bir ümitsizliğe kapılmıştı. Rus cephesini saran karamsarlık havası, Grandük Nikola'ya orduyu Tuna Nehri'nin gerisine çekmeyi teklif ettirecek kadar büyüktü. Avrupa basını Rus Karargahı'nın Zıştovi'ye aşınacağı yolunda

¹⁰⁰ Hülalü, a. g. e., s. 158-161 Rupert Furneaux, Türklerin İstanbul'un fethinden beri, böyle bir sevinç duymadıklarını yazar. Bkz. Furneaux, a. g. e., s. 116

¹⁰¹ Furneaux, a. g. e., s. 107-110

¹⁰² Şahin, a. g. e., s. 101

¹⁰³ EK. 6 (BOA. Y.. PRK. HR.. 1294 N. 10, 1/72)

haberler vermekteydi ¹⁰⁴. Üçüncü kez Rus ordusunun mağlup oluşunu görüp, fevkalade müteessir olan Çar II. Aleksandır, üzüntüden iki kere bayılmıştı ¹⁰⁵. Avrupa basını, Rus Genelkurmayını kabiliyetsizlikle itham ediyor, çaresizlik içerisinde bulunduğunu yazıyordu. Sarsılan yalnız prestijleri değildi, ekonomileri de dünya kamu oyunundaki prestijleri gibi sarsılmış, Rus rublesi değerinin üçte birini kaybetmişti. Çar'ın Avrupa'dan kredi isteklerinin önüne büyük güçlükler çıkarılmaya başlanmıştı ¹⁰⁶.

4. 3. 6. Osman Paşa'ya Gazilik Unvanının Verilmesi¹⁰⁷

Ruslar karşısında kazanılan üçüncü zaferi İstanbul'a bildiren Osman Paşayı, Padişah II. Abdülhamit, bir telgrafla tebrik ederek, kendisine bir kıt'a "Nişan-i Osmani" verdiğini bildirmişti. Sonrasında toplanan vükela heyeti¹⁰⁸ Osman Paşa'ya, "düşmanın yüz binden ziyade kuvvetiyle, defalarca ettiği hücumuna din ve devlet uğruna karşı koyarak, Osmanlı tarihinin sayfalarını süslediği için Gazilik" unvanıyla beraber, bir nişan, bir kılıç ve iki donanmış at verilmesini kararlaştırmıştı¹⁰⁹. Osman Paşa'nın 19 Eylül'de gönderdiği telgraf, muhabere yollarının Ruslar tarafından kesilmiş olmasından dolayı, ancak 25 Eylül 1877'de İstanbul'a ulaşmıştır¹¹⁰. Sadareten 21 Eylül'de gönderilen "Gazilik" beratı da, Şevket Paşa tarafından ancak 8 Ekim'de Osman Paşa'ya ulaştırılmıştı¹¹¹.

¹⁰⁴ EK. 6 (BOA. Y.. PRK. HR.. 1294 N. 10, 1/72); Hülalü, a. g. e., s. 162

¹⁰⁵ EK. 6 (BOA. Y.. PRK. HR.. 1294 N. 10, 1/72)

¹⁰⁶ Furneaux, a. g. e., s. 110

¹⁰⁷ Konu bütünlüğü olması açısından Osman Paşa'ya gazilik unvanının verilmesi tarih olarak geride olmasına rağmen öne alınmıştır.

¹⁰⁸ Sedes, a. g. e., C. X, s. 252

¹⁰⁹ EK. 7 (BOA. Y..EE., 1294 N. 19, 84/102)

¹¹⁰ Sedes, Aynı eser, s. 252

¹¹¹ İbrahim Edhem, a. g. e., s. 59; Von Herbert, a. g. e., s. 214

V. BÖLÜM

PLEVNE'NİN KUŞATILMASI

5. 1. RUSLARIN İLK KUŞATMA DENEMESİ

5. 1. 1. Rusların Kuşatma Hazırlıkları

Ruslar, külliyetli miktardaki kuvvetleriyle yaptıkları 3. hücumunda hezimetle sonuçlanmış olmasında sonra, Plevne'nin bir taarruzla alınmasının imkansız olduğuna kanaat getirerek, -aldıkları ikinci mağlubiyet sonrası- Almanya Erkan-ı Harbiye Reisi General Moltke'nin muhasara tavsiyesine sıcak bakmaya başlamışlardı¹. Muhasara için, Kırım Harbi esnasında Sivastopol istihkamlarını yaparak büyük bir şöhret kazanmış olan ve dönemin en iyi istihkam subayı olarak sayılan General Todleben çağrıldı². Harbin başında Karadeniz limanlarının sorumluluğuna atanmış olan General Todleben³, Eylül ayının ortalarına doğru Plevne'ye gelerek, Rus mevzilerini gezmiş, yapılacak muhasarayı planlamıştı. Todleben, kuvvetli istihkamlardan bir muhasara hattı oluşturarak, Osman Paşa kuvvetlerini ablukaya almak ve giderek bu ablukayı daraltmak fikrini⁴, Grandük Nikola'nın başkanlığında toplanan harp meclisinde, sebep ve delilleriyle izah etmişti⁵. İkna olan harp meclisi, kuşatmanın tam manasıyla icra edilebilmesi için Rusya'dan "Hassa" ve "Granadiye (Grenadya, Gırnadiye, Grenadir)" ordularının da getirilmesini

¹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 468; Üçüncü hücumun hareket tarzının belirlenmeye çalışıldığı toplantı da, Romanya Prens Şarl'da muhasara yapılmasını teklif etmiş, fakat kabul görmemişti. Bkz. Sertoğlu, **a. g. e.**, s. 16

² Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 149

³ Furneaux, Todleben'in emekli olduğunu yazar. Bkz. Furneaux **a. g. e.**, s. 118

⁴ Osman Senai, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul 1317, s. 8-9; Todleben, Plevne Kuvvetleri Komutanı Prens Şarl'ın yardımcılığına(Erkan-ı Harbiye Reisliği'ne) getirilmişti. Prens Şarl, komutanlığı II. Aleksandr'ın bir jesti olarak taşıdığından, Todleben, gerçek komutan olarak görev yapacaktı. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 118; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 469; Von Herbert, **a. g. e.**, s. 224

⁵ Todleben: *"İnsan eliyle yapılmış istihkamların en kuvvetlisi olan Plevne, Türkler tarafından müdafaa edildikten sonra hiçbir zaman hücumla elde edilemez..."* diyerek yapılması düşünülen Rus taarruzlarına noktayı koymuştu. Bkz. Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 36-40

kararlaştırdı. Bu kuvvetlerin gelmesi için bir hayli zaman gerekeceğinden, ilk etapta Plevne'deki Osman Paşa kuvvetlerinin ilk müdafaa hattına doğru siperler kazılarak, mümkün olduğunca mevzileri tahkim etmek, Orhaniye ve Sofya Yollarını keserek, Plevne'yi top ateşiyle devamlı surette taciz etmek üzere harekete geçildi.

Ruslar son hücumlarından sonra, Plevne-Orhaniye telgraf hattını kesmiş ve süvari birlikleriyle de Plevne-Sofya Yolu'nu kapatmış olduklarından, yapılması kararlaştırılan muhasara, zaten uygulanmaya başlanmıştı. Hıfzı Paşa komutasındaki takviye kuvvetinin 24 Eylül 1877'de erzak ve mühimmatla beraber Plevne'ye gelişine kadar, Plevne Rusların ablukası altında kalmıřtı⁶.

Bu süre zarfında, -Prens şarl'ın emriyle- Romen birlikleri, Kanlı Tabya'nın 250 metre kadar yakınındaki bir tabyaya (Griviça Redveli) 18 Eylül 1877 gecesi bir taarruzda bulunmuşlarsa da, taarruzları 5 subay 123 erlerine mal olmuş, 15 subay ve 274 erleri de yaralanmıřtı⁷.

5. 1. 2. Hıfzı Paşa Takviye Kuvvetinin Plevne'ye Gelişi ve Osman Paşa'nın Aldığı Tedbirler

5. 1. 2. 1. Hıfzı Paşa Takviye Kuvvetinin Plevne'ye Gelişi

Osman Paşa, Lofça'nın düşmesini müteakip İstanbul'dan istediği yardım taleplerini üçüncü muharebeden sonra da yenilemiş, Lofça'nın tekrar alınarak, Plevne-Orhaniye Yolu'nun güvenliğinin tesis edilmesinin zaruretinden bahsetmişti. Fakat, İstanbul'un harbin başından beri içinde bulunduğu gaflet, daha önce olduğu gibi lüzumsuz yazışmalarla yardım talebinin yine sözde kalmasını saęlamıřtı⁸. Muharebenin ufukta belirlediği

⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 467-468

⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 71

⁸ İstanbul'dan Mehmet Ali Paşa'ya 12 Eylül 1877 tarihinde gönderilen telgrafta sözde kalan yazışmalardan biridir. Telgrafta, Plevne'nin muhasara edilmek üzere olduğundan bahsedilerek, Plevne'nin düşmesinin Rusya tarafından harbin neticelendirileceği anlamına geleceğini, bu bakımdan Mehmet Ali Paşa'dan bir an önce, yardıma gitmesi istenmiştir. Bkz. **EK. 8 (BOA. MKT. MHM, 1294 N. 04, 482/16)**

sıralar, Sofya'da bir ihtiyat ordusu oluşturulmasının, lafta kalmış olması, Osman Paşa'nın istediği yardımın, İstanbul'dan, Şıpka karargahından ve Sofya'dan çeşitli sınıflara mensup askerlerden yamalı bohça gibi hazırlanmaya çalışılmasına neden olmuştu. Plevne'den yaralanıp Sofya'ya tedavi için gönderilen Mirliva Hıfzı Paşa, feriklik rütbesiyle Orhaniye'de kurulan ordunun başına getirilmiş, Miralay Edhem ve Hakkı Bey'ler de, mirlivalığa terfi ettirilerek Hıfzı Paşa'nın komutasına verilmişlerdi.⁹

Bin bir güçlkle hazırlanan 3 piyade tugayı, 1 süvari alayı ve 2 batarya toptan müteşekkil takviye kuvveti¹⁰, 19 Eylül 1877 günü Plevne'ye hareket etti. Orhaniye ve Plevne arası 20 saatte alınabilen bir mesafe olmasına rağmen, Rus tehdidi ve Rusların tahrip ettiği yol ve köprülerin onarım çalışmaları yüzünden, bu birlik 3 günde ancak Teliş mevkiine varabilmişti. Burada bir Rus süvari müfrezesiyle karşılaşmış, yapılan çarpışma sonucu Rus süvarileri geri çekilmek zorunda bırakılmıştı¹¹. Ertesi gün şafakla birlikte Teliş'ten ayrılan takviye kuvveti, saat 15:00 suları vardığı Büyük Dubnik (Dolna Dubnik, Yukarı Dubnik) bölgesinde Rus birliklerinin saldırısına uğramış, güneş batıncaya kadar devam eden muharebe, Rusların geri çekilmesi ile son bulmuştu¹².

Bu esnada takviye kuvvetinin geldiğini haber alan Osman Paşa, bu kuvvetin emniyetini sağlamak için 6 tabur piyade, 1 alay süvari ve 4 topu Mirliva Atıf Paşa komutasında görevlendirmiş, Plevne'den hareket eden bu birlik, Küçük Dubnik(Gorna Dubnik, Aşağı Dubnik) mevkiinde yollarına çıkan bir Rus müfrezesini uzaklaştırmıştı¹³. Atıf Paşa'nın, yolun emniyette olduğunu -bir bölük süvari ile- Hıfzı Paşa'ya bildirmesiyle, takviye kuvveti Plevne'ye 24 Eylül 1877'de ulaşmıştı. Ruslar 24 Eylül 1877 sabahı, takviye kuvvetinin henüz Vid Köprüsü'nü geçememiş küçük bir bölümüne taarruz etmek istemişlerse de, Mirliva Ethem Paşa'nın artçı olarak bırakılmış tugayı duruma

⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 467-468

¹⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 448; Bu kuvvet, 9.000 asker, mühimmat ve erzak taşıyan 500 arabadan meydana gelmekteydi. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 75

¹¹ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 469

¹² Albay Talat, **a. g. e.**, s. 73

¹³ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 469

müdahale ederek takviye kuvvetinin Plevne'ye sağ salim varmasını sağlamıştı¹⁴.

5. 1. 2. 2. Çapulcu Tümeni'nin Teşkil Edilmesi ve Faaliyetleri

Osman Paşa ordusu, 24 Eylül 1877'de Hıfzı Paşa'nın Plevne'ye ulaşmasıyla, cephane ve erzak açısından oldukça kuvvetlenmişti. Fakat hayvanlar için herhangi bir yiyecek maddesi getirilmemiş olması, sıkıntı yaratmaktaydı. Takviye kuvvetinin gelmesiyle, civar köylerden hayvanlar için yem toplanmasına karar verilmiş, bunun içinde 12 piyade taburu, 8 kadar süvari bölüğü ve birkaç toptan müteşekkil "Çapulcu Tümeni" adıyla bir tümen kurulmuştu. Tümen, Hakkı Paşa ve Miralay Veli Bey komutasında iki tugaya ayrılarak, Hıfzı Paşa emrine verilmişti. Yiyecek maddelerini ve hayvan yemlerini taşımak için Rus tehdidinde bulunmayan köylerden toplanan 300 öküz arabası da bu tümenin emrine verilmişti. Tümenin Vid Nehri üzerinde bulunan Plevne Köprüsü'nde konaklaması, iki taburun arabalarla kalarak, diğer kısımların da Rusları oyalaması kararlaştırıldı.

Oluşturulan tümen, 28-29 Eylül 1877 gecesı Tırnan Köyü'nde bulunduğu haber alınan arpa, saman ve diğeri yiyecek maddelerinin Plevne'ye getirme emrini alarak, sabah erken saatlerde harekete geçti. Rusların Lofça'yı ellerinde bulunduruyor olması, erzak arabalarının yüklenmesi ve Plevne'ye dönmesi süresince, Rusları oylamayı zorunlu kılmaktaydı. Osman Paşa bu durum karşısında tedbir olarak tümenden başka 2 taburun Tırnan tepelerine mevzilenmesini emretmişti. Ruslar, Çapulcu Tümeni'ni fark eder etmez hemen ateşe başlamış ve planlandığı gibi, Ruslar oylanırken, öküz arabaları Plevne'ye erzak taşımışlardı. Güneşin batmasıyla erzak nakli ertesi gün devam edilmek üzere bırakılmış, ertesi gün Ruslarla şiddetli muharebeler cereyan etmişse de, Tırnan Köyü'ndeki zahire ve erzak başarıyla Plevne'ye taşınmıştı.

¹⁴ Albay Talat, **Aynı eser**, s. 73

Tırnan Köyü'nden alınan erzakı, Dubnikler(Büyük ve Küçük Dubnik) bölgesindeki Rusların toplamadıkları zahire ve mahsul takip etmişti. Rusların 30 Eylül 1877'de şiddetli saldırılarına maruz kalarak 120¹⁵'ye yakın yaralı ve şehit veren Çapulcu Tümeni, takviye edilerek (Tümenin kuvveti, 17 piyade taburu, 2 süvari alayı ve 10 adet topa yükseltilmişti.) Dubnikler bölgesinde bulunan mahsul iki kez Plevne'ye getirilmiş¹⁶, tümenin üçüncü kez erzak getirme görevine, Şevket Paşa kafilesinin emniyetini sağlama görevi de eklenmişti¹⁷.

5. 1. 3. Şevket Paşa Takviyesinin Plevne'ye Gelişi

Plevne-Orhaniye Yolu'nun Ruslar tarafından kapatılmış olması, İstanbul'u telaşlandırmış ve Osman Paşa'ya verilen vaatlerin yerine getirilmesine hız verilmişti. Ferik Şevket Paşa komutasında 15 piyade taburu hazırlanmış, bu kuvvetlere ilaveten de, bizzat Padişah II. Abdülhamit tarafından teçhiz edilmiş olan "Fethiye" ve "Selimiye" isimleriyle iki alay Çerkez süvarisi hazırlanarak, Çerkez Kazım Bey komutasında Şevket Paşa'nın yardım kafilesine dahil edilmişti¹⁸.

Şevket Paşa, Orhaniye'den, Osman Paşa'ya taşıdığı erzak ve mühimmatı teslim etmesi, akabinde birliklerini Orhaniye-Plevne Yolu'na yerleştirerek bu yolun emniyetini sağlaması göreviyle yola çıkarılmıştı. Bu esnada Osman Paşa ise, Şevket Paşa'ya tebliğ edilen emirden habersiz bir şekilde, Şevket Paşa'nın direk Lofça üzerine yürümesini, kendisinin de Plevne'den direk Lofça üzerine hareketle, buranın tekrar ele geçirilmesi

¹⁵ Von Herbert, yaralı ve şehit toplamını 200 olarak verir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 214

¹⁶ Tümenin ikinci erzak getirme girişiminde Netropol mevkiinde beliren Ruslarla muharebeye tutuşulmuş, bu muharebe de 15 kadar er şehit verilmiş, 18 kadar hayvanda Rusların top mermileriyle telef olmuştu. Bu muharebe de, Plevne'ye dönmek için çok zaman kaybedilmiş olmasından dolayı geceyi bulunduğu bölgede geçirmek zorunda kalan tümenin, şiddetli rüzgar, yağmur ve kar yüzünden de 40 kadar eri ve 200 kadar sığırı da donarak ölmüştür. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 79-80

¹⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 75-79

¹⁸ Çerkez Kazım Bey, ayrıca 12 top ve 500 arabalık kafilenin de komutasına atanmıştı. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 80

planlarını yapmaktaydı. Hıfzı Paşa'yı Çapulcu Tümeni'yle Şevket Paşa'yı karşılama görevi ile birlikte, bu emrin tebliğ edilmesi ile de vazifelendirmişti¹⁹.

Şevket Paşa, 7 Ekim 1877'de hareket ettiği Orhaniye'den, Ruslara tesadüf etmeden 8 Ekim'de Teliş'e varmıştı. Teliş'de birlikler mevzi almak üzereyken Rus süvari kuvvetleriyle karşılaşmış, Fethiye Süvari Alayı'nın taarruzuyla bozuna uğrayan Ruslar, çekilmek zorunda kalmışlardı²⁰. Şevket Paşa, asıl kuvvetlerini Teliş mevkiinde bırakarak, bir alay süvari ve mühimmat konvoyuyla beraber Dubnik bölgesine vardığında burada kendisini bekleyen Hıfzı Paşa'yla karşılaşmıştı. Hıfzı Paşa, Osman Paşa'nın "direk olarak Lofça'ya yürünmesini" isteyen emrini tebliğ edince, Şevket Paşa, kendisine verilen emrin, Orhaniye Yolu'nun emniyetini tesis etmek olduğunu belirterek, Plevne'ye doğru hareketine devam etti.²¹

8 Ekim 1877'de Fethiye Süvari Alayı ile Plevne'ye gelen Şevket Paşa, Osman Paşa'yla görüşerek²², aldığı görevin mahiyetini anlatmıştı. Lofça'nın geri alınmasının artık mümkün olmadığı anlaşıncı da, Orhaniye'de bulunacak olan Şevket Paşa birlikleri ve Plevne'deki Osman Paşa kuvvetlerinin, koordineli bir şekilde Plevne-Orhaniye Yolu'nun güvenliğini tesis etmesi kararı alınmıştı. Bu gelişmeden sonra, Küçük Dubnik, Büyük Dubnik ve Teliş mevkiilerine 5'er, 6'şar tabur asker, Küçük Dubnik mevkiine 2, diğer iki mevkiye de 4'er top konularak, Büyük Dubnik'teki taburlara Ahmet Hıfzı Paşa, Küçük Dubnik'tekilere Erkan-ı Harbiye Miralay Veli Bey, Teliş'tekilere ise, Mirliva Hakkı Paşa komutan olarak atandı. Şevket Paşa, Rus ablukasından dolayı ulaştırılamamış olan "Gazilik" unvanı beratını Osman Paşa'ya vererek²³ ertesi gün(9 Ekim 1877) Plevne'den hareket etmiş, Orhaniye Yolu'nun emniyetini sağlayabilmek için icap eden, Radomirça ve Kemerköprü mevkiilerine mahiyetindeki birlikleri yerleştirerek dönmüştü.

¹⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 472

²⁰ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 80

²¹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 472

²² Albay Talat, **a. g. e.**, s. 80

²³ Osman Paşa'ya "Gazilik" unvanının verildiği, 9 Ekim günü tüm taburlara ilan edilmişti(Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 82); bu müjdeli haber üzerine mevzideki askerlerin "*Padişahım çok Yaşa!*" naralarını, ard arda atılan toplar takip etmiş, Ruslar bir ara, ne olduğuna anlam veremedikleri bu durum karşısında top ateşini keserek şaşkın bir şekilde beklemişlerdi. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 473

Alınan bu tedbirlerle Plevne-Orhaniye Yolu'nun emniyeti bir süreliğine sağlanmış olsa da, yol üzerine yerleştirilen taburların, birbirine yardım edemeyecek mesafelerde ve zayıf olması, Rusların eninde sonunda bu yolu tekrar kapatmalarını kaçınılmaz kılıyordu²⁴. Nitekim, 24 Ekim 1877, -8 Ekim'den beri hemen her gün gelmekte olan- erzak ve levazım kollarının, Plevne'ye gelebildiği son tarihtir²⁵.

5. 1. 4. Osman Paşa'nın Orhaniye'ye Çekilmek İçin İstanbul'a Müracaatı

Osman Paşa, Rusların üst üste uğradıkları hezimetlere aldırmadan Plevne'ye her hal ve şartta hücumlarına devam edeceklerini bildiğinden, daha üçüncü muhabere sonrasında seraskerliğe Plevne'den çekilmek mecburiyetinden bahsetmekteydi(14 Eylül 1877)²⁶. Sonrasında, Hıfzı Paşa'nın komuta ettiği ilk yardım konvoyunun 20 saatlik Plevne-Orhaniye Yolu'nu 7 gün gibi bir sürede almış olması- ki; henüz Rusların takviye

²⁴ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 472-473; Şevket Paşa Orhaniye istikametinde ilerlerken Rus birliklerine tesadüf etmiş, yapılan muharebede 1.500'den fazla koyun, manda, sığır ve 100'den fazla at ele geçirerek. Bu hayvanlardan 300 koyunu Plevne'ye göndermişti. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 81; Şevket Paşa Plevne'ye gelirken beraberinde-Londra'da bulunan Stafford House Komitesi tarafından gönderilmiş- 9 İngiliz doktoru da getirmişti. Plevne'ye gelen İngiliz doktorlar, Osman Paşa'ya müracaatta bulunarak yaralıları tedavi etmek için müsaade istemişlerdi. Fakat Osman Paşa, yaralıların büyük bir kısmının Şevket Paşa konvoyu ile Sofya'ya gönderileceğini, Plevne'de kalacak olanlar içinse elde yeteri kadar doktor ve hastabakıcısı olduğunu, dolayısıyla kendilerine ihtiyacı olmadığını söylemişti. İngiliz doktorlar, yaralıların çoğunun Sofya'ya kadar dayanamayacağını öne sürerek Osman Paşa'ya ısrarda bulunmuşlarsa da, Osman Paşa kararını değiştirmemişti. Osman Paşa'dan red cevabı alan İngiliz doktorlar, Plevne ordusunun Başhekimisi Hasip Bey'e başvurarak -yaralıların Sofya'ya gönderilecek olmasının gaddarca bir tutum olduğunu, insanlığa sığmadığını- kendilerine yardım etmesini istemişlerdi. Yaralıların, imkanları zaten kısıtlı olan ve giderek tükenen Plevne hastanelerindense,-yola dayanabildikleri takdirde- her türlü imkana sahip Sofya'da daha iyi bir tedavi göreceğine inanan Osman Paşa, Plevne'de doktorluk yapan başka bir İngiliz Doktor Charles S. Ryan tarafından da haklı görülen kararından dönmemiş, bu kararı sonradan büyük eleştirilere neden olmuştu.(Doktor Ryan, -tekrar dönmek üzere- yaralı kafesiyle gitmek için Osman Paşa'dan izin istemiş, Osman Paşa bu isteği olumlu karşıladığı gibi kendisine hizmetlerinden dolayı teşekkür etmişti. Doktor Ryan, on beş gün içerisinde dönmek üzere gittiği Sofya'dan, Plevne tamamıyla kuşatılmış olduğundan dönmemişti.) Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 124; İngiliz doktorların, giderken Hasip Bey'e bıraktığı ilaçlar, muhasara esnasında çok işe yaramıştır. Bkz. Şapolyo, **a. g. e.**, s. 172

²⁵ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 215

²⁶ Sedes, **a. g. e.**, s. 251

kuvvetleri gelmediğinden Plevne tam manasıyla kuşatılamamıştı- Osman Paşa, -ileride Plevne'nin yardım almasının ne denli güçleşeceği, belki imkansız hale geleceği- endişesiyle, kış gelmeden orduyu Orhaniye ve Lukovid taraflarına çekmek için izin istemek zorunda kalmıştı. İsteddiği müsaadeyi haklı gerekçeleriyle İstanbul'a bildirmiş olmasına rağmen, isteği akıl ve mantık süzgecinden geçirilmeden, cahilce yaklaşımlarla reddedilmişti²⁷.

Sonuç itibariyle Osman Paşa'nın, İstanbul'dan cevap alamadığı 6 Ekim 1877 tarihli telgrafını 5 gün sonra durumun gittikçe kötüye gittiğini, erzak ve cephanesiz daha fazla dayanılamayacağı anlatan telgrafı takip etmişti. İkinci telgrafa da yanıt alamayınca, çekilmesine müsaade edilmeyecekse, Plevne-Orhaniye Yolu'nun her çareye başvurularak açık tutulmasını ve kış bastırmadan 30.000 kişilik elbisenin ve yeteri miktarda erzakın temin edilmesini isteyen üçüncü telgrafını gönderdi²⁸. Osman Paşa, ordunun zehair ve levazım eksiklikleriyle ahali ile birlikte çekilmekten başka çaresi olmadığını bildirmiş olmasına rağmen, gerekli emri alamamıştı.²⁹ İstanbul'dan: *"Plevne bugünkü durumda o kadar önem kazanmıştır ki, Rusların ilerlemesine engel olmaktan başka, askerimizin gururu, şan ve şerefi olmuştur. Bu nedenle burayı bırakmak uygun değildir. İstekleriniz yerine getirilmeye çalışılacaktır."* cevabını almıştı. 29 Ekim 1877 tarihinde İstanbul'a gönderdiği telgrafında ise; 200.000'e yaklaşan Rus kuvvetlerine karşın 50.000 civarında askerinin olduğunu, bununla birlikte Ruslara karşı koyacağını, fakat ikmal yolunun açık tutulması gerektiğini bildirdi³⁰. Bu durum karşısında, elinden geldiğince

²⁷ İstanbul'un Plevne ve Osman Paşa'ya yaklaşımı, Sadrazam Ethem Paşa'nın, Mahmut Celalettin Paşa'ya söylediği tirajı komik cümlelerden çok net anlaşılır. *"Osman Paşa her nasılsa vehme kapılarak korkmaya başladı; Plevne'den çekilmek istiyor. Buna müsaade etmek caiz olur mu? Avrupa'da askerlik şerefimizi temsil eden bir mevki terk edilir mi?"* Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 470; Mehmet Saray'ın tabiriyle: *"Payitahttan başka harp sahası görmeyen şehir paşaları"* Osman Paşa'nın Plevne'den çekilerek geride başka bir müdafaa hattı oluşturmak istemesini layıkıyla değerlendirememişlerdi. Saray, *"Balkanlarda..."*, s. 572

²⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 449

²⁹ **EK. 9 (BOA. Y.. EE.., 1294 L. 21, 76/26)**

³⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 450

önlemler olarak hiç olmazsa durumunu güçlendirmeye çalışmak adına, İstanbul'dan toplarının takviyesini de istemişti³¹.

5. 2. SON PLEVNE KUŞATMASI

5. 2. 1. Büyük Dubnik Mevkisinin Ruslar Tarafından Ele geçirilmesi

5. 2. 1. 1. General Gurko'nun Hareketi ve Tarafların Durumu

Ruslar, 24 Eylül 1877'de Hıfzı Paşa ve 8 Ekim 1877'de Şevket Paşa tarafından delinen ilk muhasara girişimlerinin ardından, Ekim ayının ortalarında bekledikleri Hassa ve Granadiye³² birliklerinin gelmesi üzerine tekrar harekete geçmişlerdi³³.

Rus İmparatoru II. Aleksandır başkanlığında 16 Ekim 1877 tarihinde toplanan harp meclisi, Vid Nehri'nin batısında bulunan bütün süvari kuvvetlerinin piyade ile takviye edilerek General Gurko'nun³⁴ komutasına verilmesini kararlaştırmıştı. Gurko'nun görevi; Plevne'nin ele geçirilmesi için hayati bir önem taşıyan Plevne-Orhaniye Yolu'nun ele geçirerek Osman Paşa'nın yardım almasının engellemektir³⁵. Emrine 47 piyade taburu, 110

³¹ EK. 9 (BOA. Y.. EE., 1294 L. 21, 76/26)

³² Rus Hassa Ordusu, doğrudan imparatora bağlı, çok iyi eğitim görmüş, özel bir kuvvetti. Plevne'ye getirilen Hassa Ordusu, 3. Hassa Piyade Tümeni, 1 nişancı tugayı, 1 hassa süvari tümeni ve 1 hassa istihkam tümeninden müteşekkildi. Granadiye birlikleri ise, 2 piyade tümeninden ibaretti. Bkz. Süer, a. g. e., s. 454(Rupert Furneaux, Hassa Ordusu'ndan 2. Piyade Tümeni'nin geldiğini yazar. Bkz. Furneaux, a. g. e., s. 126); Bu birlikler, 17 Ekim 1877'de Sistovi'ye gelerek, 19 Ekim'de Rus Batı Ordusu'na katılmışlardır. Bkz. Von Herbert, a. g. e., s. 226

³³ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 475

³⁴ General Gurko, Balkanları ilk geçen Rus komutanıydı. Hain Boğazı'ndan geçerek Şıpka'yı geriden vurmuş, Balkanların en önemli boğazı sayılan Şıpka'yı Ruslara kazandırarak büyük şöhret kazanmıştı. Bkz. Süer, a. g. e., s. 457; Kazandığı diğer bir şöhreti ise; Türk ahalisine uyguladığı şiddetti. Özellikle Eski Zağra Kasabası'nda yerli Bulgarları da yanına alarak giriştiği katliam, 93' Harbi'nin acı dolu sayfalarıdır. Bkz. Süleyman Paşa, **1293 Türk-Rus Muharebesi Hakayıkından**, İstanbul 1324, s. 5; Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hüseyin Raci Efendi, **Zağra Müftüsünün Anıları (Tarihçe-i Vak'a-i Zağra)**, (Hazırlayan. Ertuğrul Düzdağ), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser No:24

³⁵ Süer, a. g. e., s. 455-457; Osman Paşa'nın ikmal yolunu kesmek görevi General Kirilov(Krylov) verilmiş, fakat Kirilov Hıfzı Paşa ve Şevket Paşa'nın erzak konvoylarını durduramadığından bu görevden alınmıştı. Bkz. Furneaux, a. g. e., s. 126

süvari bölüğü ve 164 top verilmişti³⁶. Bu kuvvetlerin karşısında ise; kuvvetleri Büyük Dubnik, Küçük Dubnik ve Teliş mevkilerine bölünmüş bulunan 16 piyade taburu, 8 süvari bölüğü ve 12 topluk Ahmet Hıfzı Paşa Tümeni bulunmaktaydı³⁷. General Gurko, kuvvetlerini Büyük Dubnik, Küçük Dubnik ve Teliş bölgesine taarruz etmek üzere, üç kısma ayırmıştı. General Gurko'nun bizzat komutasını aldığı birinci kısım, 20 piyade taburu, 18 süvari bölüğü ve 54 topuyla Büyük Dubnik'e, 2 hassa süvari tugayı, 1 hassa avcı alayı ve 1 Romen süvari tugayından oluşan ikinci kısım Teliş'e taarruz edecekti. Üçüncü kısmı oluşturan 4. Süvari Tümeni ve 1 Romen tugayı ise Küçük Dubnik bölgesine gösteriş taarruzları icra ederek, birinci kolun saldırısını kolaylaştıracaktı. Bu plan gereği, General Skoblev kuvvetleri de, Plevne'deki Osmanlı istihkamları üzerine taarruz ederek Osman Paşa'nın Dubnikler bölgesine ve Teliş'e yardım göndermesine mani olacaktı³⁸.

Bu esnada Büyük Dubnik'teki Ahmet Hıfzı Paşa, General Gurko'nun taarruz planından habersiz emri altındaki taburlardan birinin (Ereğli Taburu³⁹) 4 bölüğünü Plevne'deki yaralılar ve muhacirleri Teliş mevkiine götürmek, diğer 4 bölüğü de, Şevket Paşa kafilesinin Plevne için getirmiş olduğu 40 arabalık cephaneyi Küçük Dubnik mevkisine ulaştırmak üzere görevlendirdiğinden, 4.000'i bile bulmayan bir kuvvet ve 4 topla Büyük Dubnik mevkisinde bulunuyordu⁴⁰.

³⁶ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 226; Hikmet Süer, General Gurko kuvvetlerini; 49 piyade taburu, 92 süvari bölüğü ve 174 top olarak verir. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 458; Mahmut Celalettin Paşa, piyade- süvari karışık 40.000 kadar asker ve 150 top olarak gösterir. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 475; İan Drury ve Rupert Furneaux ise; Gurko'nun emrindeki kuvvetlerin 35.000 piyade ve 10.000 süvari ile toplam 45.000 olduğunu yazar. İan Drury ayrıca, top sayısını 48 olarak göstermektedir Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 126; Drury, **a. g. e.**, s. 11

³⁷ 17 piyade taburu, 4 süvari bölüğü, 10 top Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 226

³⁸ Süer, **a. g. e.**, s. 458

³⁹ Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 131

⁴⁰ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 475; İan Drury, bu sayıyı 3.500 olarak verir. Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 11; Miralay Talat ise, Ahmet Hıfzı Paşa kuvvetlerini 3.800- 4.000 olarak zikreder. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 129

5. 2. 1. 2. General Gurko Kuvvetlerinin Hücumu

Ahmet Hıfzı Paşa'nın Küçük Dubnik'e cephane götürülmesi için görevlendirmiş olduğu Ereğli Taburu'nun 4 bölüğü⁴¹, 24 Ekim 1877 sabahı - Rusların o güne dek ciddi bir saldırıya girişmemiş olmalarının rahatlığıyla- vazifelerini ifa ederken, General Gurko kuvvetleri tarafından pusuya düşürülmüştü. Çoğu şehit olan taburun, çok az bir kısmı Yukarı Dubnik'e geri dönebildi. Rusların beklenmedik bu saldırısı esnasında, süvarilerden biri durumu Hıfzı Paşa'ya bildirmek üzere derhal Büyük Dubnik'e dönmüş, saldırı haberini alan Ahmet Hıfzı Paşa'da vakit kaybetmeden emrindeki kuvvetleri Yukarı Dubnik mevkiinin önünde, daha önce hazırlanmış ileri hat mevzilerine yerleştirmişti.

General Gurko birlikleri, Ereğli Taburu'nu dağıttıktan sonra üç kol halinde Yukarı Dubnik'e doğru ilerlemeye başlamıştı. Ereğli Taburu'na yaptığı baskınla Plevne'ye götürülmekte olan cephaneyi ele geçirmiş olan General Gurko'nun Sağ Kol Komutanı General Ellis, hücum başlar başlamaz Plevne-Sofya telgraf hattını kesmiş, bu esnada Aşağı Dubnik'teki kuvvetlerin komutanı Miralay Veli Bey, -Rus hücumunu fark ederek- emrindeki bir taburu Yukarı Dubnik istikametine sevk edince, emrindeki nişancı tugayından bir hassa taburunu geride bırakarak, diğer birliklerini bu taburun üzerine göndermişti. Aşağı Dubnik istikametinden bir Osmanlı taburunun gelmekte olduğu haberini alan General Gurko, General Ellis'in aldığı önlemi az bularak Hassa 1. Tümeni'ni de bu istikamete göndermiş, diğer birlikler ise top ateşi himayesinde Büyük Dubnik müdafaa hatlarına doğru ilerlemeye başlamıştı⁴².

Ahmet Hıfzı Paşa, elindeki 4 topla yarım saat kadar şiddetle Rus hücumuna karşılık vermişse de, toplar üst üste yapılan atışlar sonucu körlenmiş olduğundan General Gurko birlikleri ileri müdafaa hatlarını ele geçirerek küçük tabyaya 400-500 metre kadar yaklaştırmaya muvaffak olmuşlardı. Bu tabyada bulunan Bursa Mustahfız Taburu'nun 8. Bölüğü,

⁴¹ Albay Talat, a. g. e., s. 131

⁴² Süer, a. g. e., s. 458

cephanesi tükeninceye dek Rus askerlerine geçit vermemiş, fakat büyük tabyadan gönderilen cephane (cephaneyi taşıyan hayvanların vurularak telef olması üzerine) kendilerine ulaşamamış olduğundan, Ruslarla boğuşarak büyük tabyaya sığınmışlardı. Bursa Taburu'nun çekilmesiyle küçük tabyayı ele geçiren Gurko birlikleri, hücumlarına devam ederek büyük tabyanın güneyinde bulunan dereye doluşmayı da başarmışlardı⁴³.

Rus ateşinin giderek şiddetleniyor olması üzerine Ahmet Hıfzı Paşa, komutası altındaki Küçük Dubnik ve Teliş mevkiilerindeki kitalardan daha önce kararlaştırmış oldukları üzere yardım istemişti⁴⁴. Bu esnada, bu mevkilere de Rusların saldırmış olması, herhangi bir yardımı mümkün kılmamıştı. Ahmet Hıfzı Paşa, bu durum karşısında Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey'i yanına çağırarak bir takviye kuvveti almalarının pek mümkün görünmediğini, cephanenin de tükenmekte olduğunu, dolayısıyla açılan ateşlerin kontrollü yapılmasını emretti. Bundan sonra, 15 askerlik bir Rus topluluğu görüldüğünde, bölüklerden yalnızca 2 nişancı erin ateş etmesine kararlaştırıldı. Fakat uygulamada bu pek mümkün olmadı, bölüklerden görevlendirilen nişancıların ateşi, kısa bir sürede savaşın heyecanından diğer askerlere de sıçramıştı⁴⁵.

Rusların büyük tabyanın güney kısımlarına ulaşmasıyla muharebe daha da şiddetlenerek 2 saat kadar devam etmiş, epey zayıat veren Ruslar, tabyaların yapımın esnasında siperlerden çıkan toprağa mevzilenmiş 250 mevcutlu Giresun Redif Taburu üzerine hücum etmişlerdi. Giresun Redif Taburu, akıllara durgunluk veren bir mukavemet göstererek⁴⁶, mevzilere girmeyi başarmış Rus askerlerinin istisnasız hepsini imha etmişti. Rus birliklerinin ağır zayıatlarla, giderek Osmanlı askerinin karşısında eridiğini gören General Saddler (General Gurko birliklerinin Orta Kol Komutanı), muharebe alanının daha sağında bulunan Moskova Alayı'nı da büyük tabyaya yapılan hücumu dahil etmiş, fakat Moskova Alayı'nda muvaffak

⁴³ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 476

⁴⁴ Birlikler arasında kararlaştırılan yardım isteme işareti, bunun için evvelce hazırlanmış ot yığınlarının yakılması şeklindeydi. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 132

⁴⁵ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 132-133

⁴⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 476

olamamış ağır bir zayıat vererek çekilmek zorunda kalmıştı. General Saddler'de bu esnada ağır yaralanmıştı⁴⁷.

5. 2. 1. 3. Ahmet Hıfzı Paşa Kuvvetlerinin Teslim Oluşu

Ahmet Hıfzı Paşa kuvvetleri, Rus saldırılarına kahramanca göğüs germiş olsa da mevcut cephanenin tükenmek üzere oluşu ve -sayıca çok fazla olan- Rusların verdikleri zayıata aldırmandan yeni hücumlarda bulunuyor olması, durumun giderek kritikleşmesine yol açmıştı. Artık herhangi bir yardım kuvvetinin gelmesinden iyice ümidini kesen Ahmet Hıfzı Paşa, güneşin batmasıyla, hiç olmazsa geceyi bu şekilde geçirebilmek için cephanenin lüzumsuz kullanılmaması emrini verdi. Gün boyu dalgalar halinde devam eden Rus hücumuna geçit verilmemişti, ancak bu Hıfzı Paşa birliklerinin de bir hayli yıpranmasına neden olmuştu, tabyanın zemini yararlı askerlerle dolmuştu⁴⁸.

Top ateşlerini daha da şiddetlendiren Ruslar, akşama doğru top yekun büyük tabyaya tekrar başlattıkları hücumlarında Bursa Mustahfız Taburunu iyiden iyiye sıkıştırarak, istihkam hendeğine girmeye muvaffak olmuşlardı. Ahmet Hıfzı Paşa, komutasını üzerine aldığı 2 bölükle duruma müdahale etmeye çalışmışsa da, Rusların haddinden fazla sayıdaki kuvvetleri Ahmet Hıfzı Paşa'nın müdahalesini engellemiş, Bursa Mustahfız Taburu askerleri son nefeslerine kadar mevzilerini terk etmeyerek şehit olmuşlardı⁴⁹. Böylelikle Ruslar, büyük tabyanın yarısını ele geçirmeyi başarmıştı.

Vaziyet giderek ümitsiz bir hal alıyor olsa da, Ahmet Hıfzı Paşa büyük bir gayretle, mevzilerin arkasındaki askerleri toplayarak Rusların ele geçirdiği kısımlar üzerine hücumla kalkışmıştı. Fakat subaylarının hepsi şehit

⁴⁷ Süer, a. g. e., s. 461

⁴⁸ Albay Talat, a. g. e., s. 133

⁴⁹ Bursa Mustahfız Taburu, tabyayı kahramanca savunarak Ruslara büyük zayıat verdirmişti. Bu taburun yaşlı zeybeklerden oluşan 8. Bölüğü, 80 kişilik mevcuduyla son nefeslerine kadar çarpışarak şehit olmuş, Ruslara da, 200 ölü ve 400 yaralı verme başarısını göstermişti. Bkz. Süer, a. g. e., s. 461

olduğundan bunda muvaffak olamadı⁵⁰. Akşam karanlığı çökerken, Ahmet Hıfzı Paşa herhangi bir imdat kuvvetinin gelmesinin söz konusu olmaması⁵¹ ve eldeki cephanenin tükenmesi üzerine teslim olmaya mecbur kalmıştı. General Gurko, muharebe alanının kuzey tarafında olduğundan o yöne beyaz bayrak çekilmiş, Rus tarafında da ateşkes borazanları çalmaya başlamıştı. Fakat Rus askerleri ateşi kesmek yerine tabyanın henüz ele geçiremedikleri yarısına hücum ederek ateşlerine devam etmiş, bununla da yetinmeyip, tabya zeminini ateşe vererek içerisindeki 1.000'den fazla yaralı Türk askerini şehit etmişlerdi. Hayatta kalan 20 kadar subayıyla beraber Ahmet Hıfzı Paşa ve 500 kadar askeri esir alınmıştı⁵². Ahmet Hıfzı Paşa ve Osmanlı ordusunda görev yapan Avusturyalı Doktor Alveys, General Gurko'nun yanına götürülmüş, Gurko, Ahmet Hıfzı Paşa'nın elini sıkarak *"Bu muharebe her iki tarafa da pahalıya mal oldu. Böyle şiddetli ateş görmedim."* diyerek Hıfzı Paşa'yı gayretinden dolayı takdir etmişti. Hıfzı Paşa'da *"zeminliklerde yaralıların yanmakta olduğunu ve subayların eşyasının da yağma edildiğini"* dile getirmiş, fakat General Gurko, *"yanlışlık olmuştur"* demekle yetinmişti⁵³.

Ahmet Hıfzı Paşa ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey, Yukarı Dubnik'te bir eve götürülmüş⁵⁴, ertesi gün büyük tabyanın önünde Ahmet Hıfzı Paşa ve subayları toplanmış, hayatta kalan 500 Türk askeri⁵⁵ de buraya getirilerek, şehitlerin gömülmesine çalışmıştı. Akşam üstü Grandük Nikola gelerek Hıfzı Paşa ile konuşmuş, ardından Ahmet Hıfzı Paşa ve subayların

⁵⁰ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 476

⁵¹ Ruslar planları gereği, Plevne'yi de şiddetli bombardımana tutarak, bir taarruz girişimden bulunacakları havası yarattıklarında, Osman Paşa'da Ahmet Hıfzı Paşa'ya yardım da bulunamamıştı. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 458; Albay Talat, **a. g. e.**, s. 132

⁵² Bir Rus binbaşısı tarafından esir alınan Ahmet Hıfzı Paşa ve beraberindeki 20 kadar subayı, ormanlık alana götürülmüş, burada Miralay Talat'ın ifadesiyle: *"binbaşı hepsini süngülemek için süngü taktırttı. Fakat ne düşündü ise fikrini değiştirdi Askerlerine emir vererek oradan ayrıldı."*, aynı binbaşı 15 dakika sonra geri gelerek Ahmet Hıfzı Paşa ve Doktor Alveys'i General Gurko'nun yanına götürmüştür. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 134; Von Herbert ise; Rusların Ahmet Hıfzı Paşa ve beraberindeki subayları kurşuna dizmek istediğini, General Gurko'nun gelmesiyle bu emellerini gerçekleştiremediklerini yazar. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 227

⁵³ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 134

⁵⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 465

⁵⁵ Rupert Furneaux ve Von Herbert, Teliş'de teslim olan Hakkı Paşa kuvvetlerini de dahil ettiklerinden, esir sayısını 2.000-2.235 olarak göstermişlerdir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 227; Furneaux, **a. g. e.**, s. 128

Bogot karargahına gönderilmelerini emretmişti. Ahmet Hıfzı Paşa ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey'i birkaç kez sorguya çekilmişlerse de, Plevne hakkında istihbarat almaya çalışan Ruslar, bunda muvaffak olamamışlardı⁵⁶.

Ahmet Hıfzı Paşa, teslim olmak mecburiyetinde kalmış olsa da, Rusların büyük ümitlerle Rusya'dan getirmiş olduğu ünlü "Hassa" ve "Granadiye" ordusunun kitalarından oluşan bir kolorduya, 5 tabur askeri ve 4 topuyla gün boyu karşı koyarak, akıl almaz bir başarı sergilemişti⁵⁷. Von Herbert: *"Burada Türkler büyük bir kahramanlıkla çarpışmışlardı. Netice ne olursa olsun bunu Türklerin lehine kaydetmek lazımdır."* diyerek Ahmet Hıfzı Paşa'nın teslim olmasına rağmen gösterdiği kahramanlığı dile getirir⁵⁸. Bu muharebede, -Ruslar teslim olunmasına rağmen ateşe devam ederek, bir taraftan da tabya zemini ateşe verdiklerinden.- 3. 500 kadar Osmanlı askeri şehit olmuştu. Rusların yaralı ve ölü sayısı ise, 3.300 civarındaydı⁵⁹.

5. 2. 2. Teliş Mevkisinin Ruslar Tarafından Ele Geçirilmesi

5. 2. 2. 1. Rus Hücumu

General Gurko'nun, hücum planı gereği Teliş için ayırdığı; 2. Hassa Süvari Tugayı, bir hassa avcı alayı ve bir Romen süvari tugayı, Büyük Dubnik üzerine gerçekleştirilen taarruzla eşgüdümlü olarak, aynı gün (24 Ekim 1877) harekete geçmişlerdi⁶⁰. Bu esnada Teliş'de, 4 piyade taburu ve 2 topla

⁵⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 134

⁵⁷ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 478; İbrahim Edhem, General Gurko kuvvetlerinin Hıfzı Paşa karşısındaki oranını şöyle verir: *"on iki misli top, yirmi misli süvari, beş misli piyade."* Bkz. İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 62

⁵⁸ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 227

⁵⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 478; Rus zayıflığını Rupert Furneaux, 4.000 olarak vermişse de(Bkz.Furneaux, **a. g. e.**, s. 128) , diğer kaynaklardaki rakamların birbirine yakın olması, sayı hususunda tartışmaya mahal bırakmaz; 3.400 ölü ve yaralı Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 227; 3'ü general olmak üzere 114 çeşitli rütbelerden subay, 3.200 er Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 465

⁶⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 458; Hikmet Süer, kitabının 458. sayfasında verdiği bilgilerden farklı olarak 466. ve 467. sayfalarında Teliş'e hücum eden Rus kuvvetlerini Hassa 2. Piyade Tümeni, Hassa 3. Piyade Tümeni, Hassa 2. Süvari Tümeni, 1 süvari tugayı ve Hassa Topçu Tugayı olarak gösterir. Rusya'dan gelen birliklerin sayısı ve Büyük Dubnik'teki General Gurko'nun emrindeki birlikler göze alındığında, Hikmet Süer'in Teliş Muharebesi'ndeki Rus birliklerinin sayısını bir yanlışlık sonucu böyle aktardığı anlaşılır.

Erkan-ı Harbiye Mirlivası Hakkı Paşa bulunmaktaydı⁶¹. Rus kuvvetleriyle mukayese edilmeyecek kadar az olan bu taburlar, Teliş Köyü'nün güneydoğusunda yola hakim tepeler ve kuzeybatısındaki sırtlarda bulunan müdafaa mevzilerinde iki grup halinde yerleşmişlerdi⁶².

24 Ekim 1877 sabahı Teliş mevzilerine yaklaşan Hassa Hüssar Süvari Alayı, atış menziline girinceye kadar beklenerek üzerlerine şiddetli bir ateş açılmıştı. Rusların bu ilk denemeleri 17 er ve 15 atlarına mal olmuştu. Alayın 4 topu hemen mevzilenerek ateşe başlamış, bu esnada Rus avcı tugayı da Teliş üzerine yürüyüşe geçmişti. Tugay Teliş mevzilerinden açılan ateşle açılmak zorunda kalmış, büyük zayıatlar vererek ilerlemesine devam etmişti. Avcı tugayı, topçusunun da ateşe başlamasıyla birlikte Teliş müdafaa mevzilerine 50-100 metre sokulmaya muvaffak olmuş, fakat üzerlerine açılan tüfek ateşiyle tekrar dağılarak çoğu subay olmak üzere büyük zayıat vermişlerdi.

Teliş hücumu, tahminlerinin aksine Rus birliklerini epey zora sokmuşken, Rus keşif kolları Radomirça istikametinden kuvvetli bir Osmanlı birliğinin geldiğini bildirerek Rus avcı tugay komutanını oldukça endişelendirmişti. Keşif kollarının haber verdiği Osmanlı kuvveti, Miralay Ömer Nazif Bey komutasında Redif Tire Taburu, Müstahfız Kayseri Taburu, 2 süvari taburu ve 2 adet toptu. Miralay Ömer Nazif Bey, Rus topçusunun yoğun ateşine rağmen Telişe ulaşmış, durumun kendileri için giderek kötüleşmeye başladığını gören Ruslar çekilmek zorunda kalmışlardı. Taarruz planları esnasında hiç önemsemedikleri Teliş, 28 subay, 923 er ve 20 koşum hayvanlarına mal olmuştu⁶³. Asker ve top sayısı olarak Rusların üçte biri bile etmeyen Türkler ise; sadece 5 subay ve 73 er şehit vermiş, 10 subay ile 128 er de yaralanmıştı⁶⁴.

Rus avcı tugayı, öğleden sonra Vid Nehri kıyısındaki Svinar Köyü'ne kadar geri çekilirken, Miralay Ömer Nazif Bey takviyesi de Teliş mevzilerine yerleşmişti. Avcı tugayı'nın çekilmesi esnasında herhangi bir takibe

⁶¹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 135

⁶² Süer, **a. g. e.**, s. 466

⁶³ Süer, **Aynı eser**, s. 467-468

⁶⁴ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 135

uğramasına mani olmak için 2 Rus hassa süvari tugayı'da 24-25 Ekim 1877 gecesi Teliş'i muhasara altına almışlardı. Bir Granadiye alayı bu süvari tugayının arkasında bulunuyordu. Ayrıca 2. Rus Tümeni'nin 1. Tugay'ından Hülan Alayı ve 1 batarya da Yukarı Dubnik- Teliş Yolu'nun her iki tarafına mevzilenmişlerdi.

24 Ekim 1877'de büyük zayıat vererek Büyük Dubnik'i ele geçirmeyi başaran General Gurko, yaşadığı acı tecrübenin tekrar yaşanmaması için Teliş'e taarruz eden kuvvetleri 3. Piyade Tümeni'nin 6 sahra bataryası, Hassa Süvari Tugayı'nın 2 bataryası, Kafkas Kazak Tugayı'nın 1 bataryası ile takviye etme kararı almıştı⁶⁵.

5. 2. 2. 2. Şevket Paşa'nın Yardım Girişi

Teliş Komutanı Mirliva Hakkı Paşa'da Rusların hücumu esnasında Orhaniye'de bulunan Ferik Şevket Paşa'dan takviye kuvveti istemiş, Şevket Paşa, 7 piyade taburu, Fethiye Süvari Alayı'ndan 3 bölük kuvvetle aynı gün Kemerköprü (Radomirça)'ye hareket etmişti⁶⁶. 25 Ekim 1877'de Kemerköprü'ye gelen Şevket Paşa, burada Hakkı Paşa'dan aldığı ikinci raporla Büyük Dubnik mevkinin düştüğünü Rusların külliyetli kuvvetlerle bu civara yerleştiğini öğrenmişti. Bu durumu İstanbul'a bildiren Şevket Paşa, Büyük Dubnik'in ele geçirilmedikçe Plevne'ye yardım edilmesinin mümkün olmadığını, ne pahasına olursa olsun Orhaniye'ye ivedi bir şekilde yardım gönderilmesini arz etmişti⁶⁷.

Teliş mevkinin Osmanlılarda kaldığı sürece, Plevne'yi kuşatmış olan Rus ordusunun güvenliğinin tam olarak sağlanamayacağını bilen General Gurko, 28 Ekim 1877 tarihinde tekrar saldırıya geçti. Aynı gün Küçük Dubnik

⁶⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 468-469

⁶⁶ Hikmet Süer'in arşiv belgeleriyle verdiği bu rakamlara karşın, Mahmut Celalettin Paşa ve Miralay Talat, Şevket Paşa'nın takviye kuvvetinin 2 tabur olduğunu yazmışlardır. Hatta Mahmut Celalettin Paşa, Şevket Paşa'nın Hakkı Paşa'ya : *"İki tabur asker gönderebilirim; bundan ötesini Cenab-ı Hakkın yardımına havale ediyorum."* dediğini belirtir. Von Herbert ise, bu sayıyı 3 tabur olarak ifade eder. Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 135; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 478-479; Von Herbert, **a. g. e.**, s. 227; Süer, **a. g. e.**, s. 469

⁶⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 469-470

ve Orhaniye tarafında bulunan Kemerköprü'ye de taarruz edilmesi kararlaştırılmıştı⁶⁸.

5. 2. 2. 3. Hakkı Paşa Kuvvetlerinin Teslim Oluşu

General Gurko, Takviye ettiği kuvvetlerin bizzat başına geçerek 28 Ekim 1877 sabahı Teliş'i tekrar kuşatmıştı. Hakkı Paşa, Rusların Hassa ordusundan 16 piyade taburu ve 66 topuna⁶⁹, elindeki 4⁷⁰ topuyla karşılık vermeye çalışmış, fakat bir süre sonra bu 4 topta iş göremez hale gelmişti. 3 saat kadar devam eden yoğun Rus bombardımanı Teliş müdafaa mevzilerini de tahrip ederek kullanılamaz hale getirmişti. Öğleden sonra ⁷¹ General Gurko, Büyük Dubnik'te esir aldığı 5 Türk askerini Hakkı Paşa'ya göndererek teslim olmasını istemiş⁷², teklifine yarım saat içerisinde cevap verilmediği takdirde, tüm Teliş'in ortadan kaldırılacağı tehdidinde bulunmuştu.

Hakkı Paşa, bu kadar büyük bir kuvvete karşı koyamayacağını bildiğinden General Gurko'nun teklifini kabul ederek, kayıtsız silahını teslim etmiş⁷³, 10 subay, 3.000 er ve 4 top Rusların eline geçmişti. Rusları ise, giriştikleri her taarruzun tabi sonucu olarak alıştıkları büyük zayıatların aksine sadece 4 subay ve 76 erlerini kaybetmişlerdi⁷⁴.

⁶⁸ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 478

⁶⁹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 135; 16 tabur, 72 top Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 229

⁷⁰ Hikmet Süer, top sayısından 6 olarak bahsetmişse de, top sayısı 4 tür (Hakkı Paşa'nın Rus saldırısından önce elinde 2 topu mevcuttu, Miralay Ömer Nafiz Bey'in takviyesiyle de bu sayı 4'e çıkmıştır.)

⁷¹ Süer, **a. g. e.**, s. 470

⁷² Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 478

⁷³ Mahmut Celalettin Paşa, Rusların ifadesiyle Hakkı Paşa'nın: "*Amirim silahını teslim edince, ben niçin durayım.*" dediğini yazar. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 479

⁷⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 471; Drury, **a. g. e.**, s. 12; Von Herbert, Hakkı Paşa'nın 2.800 mevcudunun 1.800'ünün yaralı ve şehit olduğunu, geri kalan 1.000 askerin teslim olduğunu yazar Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 229

5. 2. 3. Küçük Dubnik ve Kemerköprü Mevkilerinin Ruslar Tarafından İşgali

Hakkı Paşa'nın teslim olduğu gün, Şevket Paşa'da Kemerköprü'ye gelerek, Rus saldırısını püskürtmüştü. Hakkı Paşa'nın teslim olduğu haberini alan Şevket Paşa, Kemerköprü'nün 3 - 4 saat gerisinde Peniko ve Karadağ Boğazı'na çekilip İstanbul'dan yardım gelene kadar bu bölgede bir savunma hattı teşkil etmeye çalışmıştı⁷⁵.

Küçük Dubnik'te bulunan Miralay Veli Bey, Büyük Dubnik ve Teliş'le olan muhaberenin kesilmesiyle, durumu Osman Paşa'ya arz ederek emirlerini sormuştu (26 Ekim 1877). Osman Paşa'nın Plevne'ye dönmesini isteyen emrini alınca da, ertesi gün Küçük Dubnik'te bulunan sivilleri de alarak yola çıkmıştı. Plevne Köprüsü yakınlarında, Ruslar Miralay Veli Bey'in konvoyuna saldırmışsa, fakat Osman Paşa'nın Plevne'den gönderdiği imdat kuvvetleri Rusları püskürterek, konvoyun sağ salım Plevne'ye varmasını sağlamıştı (27 Ekim 1877)⁷⁶.

30 Ekim 1877'de Küçük Dubnik Ruslar tarafından işgal edilmiş, Osman Paşa, Büyük Dubnik ve Teliş'te cereyan etmiş olan hadiseleri, ancak 31 Ekim 1877'de, General Gurko'nun elinden kaçan birkaç Türk askerinden öğrenebilmişti⁷⁷.

⁷⁵ Süer, **Aynı eser**, s. 470; Hakkı Paşa'nın teslim oluşu, İstanbul'da ihanet olarak yorumlanmıştı. Müşir Süleyman Paşa, büyük bir cesaret göstererek, asıl suçlunun mirivalık rütbesine kadar hiçbir askeri görev almamış Hakkı Paşa'yı ve eğitimi tam olmayan müstahfız taburlarını buraya gönderenler olduğunu Seraskerlik makamına bildirmişti. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 470

⁷⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 479; Miralay Veli Bey'in, beraberinde Küçük Dubnik ahalisini de getirmesi -ikmal yolunun Rusların eline geçmesiyle, yiyecek sıkıntısı çekileceğini bilen- Osman Paşa'yı rahatsız etmişti. Küçük Dubnik'in Müslüman ahalisi, Osmanlı askerinin çekilmesiyle Hristiyan komşularının zulmünden korkarak Miralay Veli Bey'e kendilerini de götürmesi için yalvardıklarından, Miralay Veli Bey ahaliyi de getirmek zorunda kalmıştı. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 229

⁷⁷ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 229

5. 2. 4. Romenlerin Baştabya'ya hücumu ve Rusların Yeşiltepeler Mevkisini Ele Geçirmesi

5. 2. 4. 1. Romenlerin Baştabya'ya Saldırıları

Ruslar Plevne'nin muhasara yolu ile ele geçirilmesine karar verdikten sonra, Osman Paşa kuvvetlerinin ikmal yolunu kesme çabalarının yanı sıra, Plevne'yi de devamlı surette top ateşiyle taciz etmekten ve her geçen gün kazdıkları mevzilerle Osmanlı istihkamlarına yaklaşımdan geri durmuyorlardı.

Romenler, 12 Eylül 1877'deki başarısız taarruzlarından sonra Griviça istihkamlarına doğru kazdıkları siperlerini yeterince ilerlettiklerine kani olarak, Prens Şarl'dan ikinci bir taarruz için müsaade istemişlerdi. Prens Şarl ise; mümkün mertebe az zayıat vermek koşuluyla taarruzun sorumluluğunu taarruz iznini isteyen Romen 4. Tümen Komutanı Angaleskov'a vermişti. 19 Ekim 1877'sabahı Griviça istihkamlarından Baştabya'yı, şiddetli bir topçu ateşi altına alarak bir süre sonra da taarruzda bulunmuşlardı. Baştabyada'ki Osmanlı askerlerinin yoğun top ve tüfek ateşiyle karşıladıkları Romenler⁷⁸, bir ara tabyanın duvarlarına ulaşip tırmanmaya çalışmışlarsa da, 1.000 kadar zayıat vererek çekilmişlerdi⁷⁹.

5. 2. 4. 2. Rusların Yeşiltepeler Mevkisini Ele Geçirmesi

General Gurko'nun Büyük Dubnik'e saldıracağı gün, Plevne'ye de bir taarruzda bulunulması kararlaştırılmıştı⁸⁰. 23 Ekim 1877 tarihinde Ruslar her zamankinden şiddetli bir şekilde Plevne'yi her yönden bombardımana başlamışlardı. Gün boyu süren bombardıman gece de devam etmiş, ertesi gün (24 ekim 1877) sabah erken saatlerde 4-5 tabur Rus askeri, Yeşiltepeler

⁷⁸ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 83; Miralay Talat Bey'in Monitör Oksil Gazetesi'ni kaynak göstererek verdiği Romen zayıatı: 2 subay 283 er ölü, 20 subay ve 624 er yaralı.

⁷⁹ Rupert Furneaux, **a. g. e.**, s. 125; Von Herbert, **a. g. e.**, s. 219

⁸⁰ Süer, **a. g. e.**, s. 458

mevkisine doğru hareke geçmişti (Plevne'nin ricat hattı henüz kesilmemiş olduğundan, bu tepeler Osman Paşa kuvvetlerince tutulmamış, birlikler daha mühim noktalara yerleştirilmişti.)

Rus askerlerinin Yeşiltepeler üzerine harekete geçmesi Yunus Bey Tabyası'ndan fark edilince, Rus müfrezelerinin üzerine ateş açıldığı gibi, 2 bölükte Kiremitçi Deresi'nin baş tarafına gönderilmişti. Ayrıca bu durum, genel karargahta bulunan Osman Paşa ve Gazi Osman Paşa Tabyası'nda bulunan Erkan-ı Harbiye Reisi Tahir Paşa'ya bildirilerek emirleri beklenmişti.

Osman Paşa, genel karargahtan Milas Tali Redif ve 2. Ordu 5. Alay 2. Nizamiye Taburu'nu 2 dağ topuyla Erkan-ı Harbiye Mirlivası Tevfik Paşa komutasında bu bölgeye gönderme kararını almıştı. Tahir Paşa'nın da 3 tabur göndereceği haberiyle bu kuvvet 5 tabura çıkmışsa da, bir süre sonra Tahir Paşa, Rusların Lofça yönünden birliklerini taciz etmeye başlamasıyla ancak bir tabur gönderebileceğini bildirmişti.

Saat 07:30 suları Tahir Paşa'nın göndermiş olduğu Müstahfız Mukaddem Isparta Taburu'yla birleşen Tevfik Paşa, bir taburunu Miralay Yunus Bey tarafından gönderilen diğer iki taburun yanına göndererek, girişilecek hareket tarzını belirlemek üzere Yunus Bey Tabyası'na gelmişti. Burada beraberindeki dağ toplarını Yunus Bey ve Kovanlık Tabyalarında bulunan Sahra Krup toplarıyla değiştiren Tevfik Paşa, Yeşiltepeler mevkinde ilerlemeye devam eden Rus birlikleri üzerine harekete geçti. Yapılan muharebede Rusların ileri karakol birlikleri geri çekilmeye mecbur edildilerse de, asıl kuvvetleri tepelere yerleşmiş olduğundan oradan atılması mümkün olmamıştı. Tevfik Bey, Kaymakam Pertev Bey'i bu mevkide top mevzii ve piyade siperleri yapmaya memur ederek geri dönmüştü⁸¹. Ruslar, ele geçirdikleri bu tepelerle, Plevne çevresinde oluşturdukları çemberi 3 km. daha daraltmaya muvaffak olmuşlardı⁸².

⁸¹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 83-85

⁸² Furneaux, **a. g. e.**, s. 137

5. 3. RUS KUŞATMASININ TAMAMLANMASI

5. 3. 1. Kuşatma Esnasında Tarafların Kuvvet Dengesi

Büyük Dubnik'ten sonra 28 Ekim 1877'de Teliş mevkisini de ele geçiren Ruslar, Plevne-Orhaniye Yolu'nu tamamıyla kontrolleri altına alarak, Osman Paşa kuvvetlerini her taraftan sarmayı başarmışlardı. Ruslar, top mermisinin işlemediği sinelere, er geç kötü hava koşulları, açlık ve hastalığın tesir edeceğini bilerek beklemeye başlamışlardı.

150.000 kişilik Rus ordusu, 600 topuyla⁸³ Plevne'yi sarmış, kuvvetler 6 generalin komutasına ayrılmıştı: Kuzeyde; 3. Romen Tümeni ile General Çernat, Doğuda; 9. Kolordu ile General Krüdner, Güneydoğuda; 4. Kolordu ile General Zotov, Güneyde; General Skoblev, Güneybatıda; Hassa Ordusu ile General Kataley, Batı ve Kuzeybatıda; Granadye ordusu ile General Ganetski, Lofça'da General Karzov, Orhaniye Yolu'nda General Gurko bulunmaktaydı. Osman Paşa'nın en ufak hareketinden haberdar olmak üzere, kuvvetler arasına telgraf hatları döşenmiş ve olası bir harekette hemen müdahale edebilmek için tatbikatlar yapılmaya başlanmıştı⁸⁴. Fırsat buldukça da mevzilerini ilerleterek, ablukayı daraltmaya çalışmaktaydılar. Özellikle Griviça tarafında, giriştikleri bu faaliyetleri sonucu, Osmanlı hatlarına birbirleriyle konuşup, yiyecek atacak kadar yaklaşmışlardı⁸⁵.

Bu esnada Plevne müdafilerinin mevcudu 30.000 muharip asker, 10.000 yardımcı sınıflar olmak üzere 40.000 di. Ayrıca 2.500'ün üzerinde

⁸³ 180.000 asker, 694 top Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 139-140; 32.000'i Romen olmak üzere 120.000'i aşkın asker, 522 top Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 12; 130.000 asker, 582 top Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 476; 190.000 asker, 694 top Bkz. Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 78; 180.000 asker, 572 top Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 102; 120.000 asker, 500 top Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 45; 100 asker, 432 top Bkz. Uluçay, **a. g. e.**, s. 21; 170 tabur, 152 süvari bölüğü, 571 top Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 230; Şapolyo, **a. g. e.**, s. 168; 100.000 asker Bkz. Boldur, **a. g. m.**, s. 686; 125.000 asker Bkz. Sertoğlu, **a. g. e.**, s. 18; 150.000 asker, 608 top Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 103; 160.000 asker Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 479 (Bu sayıyı Mahmut Celalettin Paşa, İmparator II. Aleksandr'ın ağzından aktarır.); 90.000 asker, 270 top Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 191; 150.000 asker Bkz. Balkan, **a. g. e.**, s. 14

⁸⁴ Furneaux, **a. g. e.**, s. 139

⁸⁵ İbrahim Ethem, **a. g. e.**, s. 63; Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 481

hasta ve yaralı asker bulunmaktaydı⁸⁶. Kasım'ın 8'inden Aralık Ayı'na kadar olan sürede, bu sayıdan 1.500 kadar askerde çeşitli nedenlerle şehit olmuştu. . Mevcut top sayısı ise 80'in üzerindeydi⁸⁷.

5. 3. 2. Rusların Teslim Ol Çağrısı ve Propaganda Faaliyetleri

5. 3. 2. 1. Grandük Nikola'nın Osman Paşa'ya Teslim Önerisi

Ruslar, Yeşiltepler mevkiini ele geçirdikten sonra Plevne üzerine olan baskılarını iyice arttırmakla yetinmemiş, Plevne'de kuşatılmış olan müdafileri -bir savaş stratejisi olarak- *“yeis ve ümitsizliğe düşürüp, sebat ve mukavemetlerini kırmak”* için, teslim ol çağrısında bulunmuşlardı⁸⁸. 12 Kasım 1877'de bir Rus subayı⁸⁹, 6 Kazak süvarisi ile Zıştovi Caddesi boyunca Osmanlı istihkamları önüne gelerek, Osman Paşa'ya Grandük Nikola'dan bir mektup getirdiklerini söylemişlerdi⁹⁰.

Grandük Nikola'nın Fransızca olarak yazdırdığı bu mektuba Osman Paşa'nın cevabı Plevne Müdafaası'nın hangi duygularla yapılmış olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Grandük Nikola'nın mektubu:

“Porodim Umumi Karargahı

30 Ekim 1877⁹¹

Mareşal hazretleri, zatı devletinize aşağıdaki hususları bildirmekle şeref kazanırım: Gorni Dubnik ve Teliş'deki Osmanlı kıtaları esir edilmişlerdir. Rus

⁸⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 105; 43.000 asker Bkz. Boldur, **a. g. e.**, s. 686; Drury, **a. g. e.**, s. 12; 40.000 asker Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 230; 70.000 asker Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 191; 34.000 asker Bkz. Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 77; Kirazlı- Hüsrevoğlu, **a. g. e.**, s. 131; 30.000 asker Bkz. Balkan, **a. g. e.**, s. 14; 30.000 muharip, 10.000 geri hizmet Bkz. Şapolyo, **a. g. e.**, s. 168; 48.000 asker Bkz. Şahin, **a. g. e.**, s. 103; 40.000 asker Bkz. Sertoğlu, **a. g. e.**, s. 19; 10.000'i geri hizmet olmak üzere 42.000-43.000 asker Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 476

⁸⁷ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 230; 77 top Bkz. Drury, **a. g. e.**, s. 12; 80 top Bkz. Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **a. g. e.**, s. 46; 96 top Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 475;

⁸⁸ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 479

⁸⁹ Kaynaklarda Rus subayı, mükaleme(müzakere) memuru olarak ta geçer. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 232

⁹⁰ Osman Senai, **a. g. e.**, s. 33

⁹¹ Rusların kullandığı bu takvim, Miladi 12 Kasım 1877'ye tekabül ediyor. Bkz. Rupert Furneaux, **a. g. e.**, s. 141

orduları Osikovo ve Vratça mevzilerini ele geçirmişlerdir. Plevne, imparatorluk muhafızları ve kumbaracılaran mürekkep bir kolordu ile takviye edilmiş olan Garp Ordusu tarafından muhasara olunmuştur. Muhabere ve muvasala yolları kesilmiştir; bundan böyle hiçbir iaşe kolunun gelmesi beklenemez.

İnsaniyet namına ve mesuliyeti zatı alinize raci olacak fazla kan dökülmesine mani olmak üzere ben sizi bütün mukavemetleri kesmeye ve tayin edeceğiniz bir yerde teslim şartlarını görüşmeye davet ederim.

Mareşal hazretleri, yüksek saygılarımla kabul ediniz.

Nikola

Avrupa'daki Rus Orduları Başkumandanı”⁹²

Osman Paşa'nın cevabı önce orada bulunan subay ve askerin önünde okunmuş, dinleyenlerin alkışlarla katıldığı mektup, sonra Osman Paşa tarafından imzalanmıştı⁹³.

“Plevne Civarında Umumi Karargah

12 Sontesrin 1877

Zatı fahimanelerinin bana hitap eden 30 ilkteşrin tarihli mektubunuzu aldım.

Kumandam altında bulunan imparatorluk ordusu cesaret, sebat ve enerjilerini ispat etmekten hiçbir veçhile geri kalmamışlardır. Bugüne kadar yapılan bütün harplerde de muzaffer olmuşlardır. Bu sebeple Majeste Çar, kendi muhafız kuvvetleriyle kumbaracılarını imdat kuvveti olarak buraya getirtmek lüzumunu duymuştur.

Gorna Dubnik ve Teliş mağlubiyetleri, buralarda buluna kıtaların teslim oluşu, muharebe ve muvasala yollarının kesilişi büyük yolların işgal olunması, ordumu düşmana teslim etmem için kafi sebepler değildir. Bu suretle askerlerimin şevkinden hiçbir şey eksilmemiştir; ve bunlar, Osmanlı

⁹² Von Herbert, **a. g. e.**, s. 234-235

⁹³ Osman Senai, **Aynı eser**, s. 36

askerleri şerefini muhafaza etmek için yapmaları lazım gelen her şeyi de henüz yapmış değillerdir.

Bugüne kadar vatanımızın ve imanımızın uğrunda seve seve kan döktük; bundan sonra da teslim olmaktansa buna devam edeceğiz.

Dökülen kanın mesuliyetine gelince bu, bu dünyada da öteki dünyada da bu harbe sebep olanların üzerindedir.

Altes emperyalinize saygılarımı sunarım.

Gazi Osman

Plevne Ordusu Kumandanı”

Altes Emperyal Grandük Nikolay’a

Porodim”⁹⁴

Osman Paşa, bu mektuba cevap verirken, elçinin maiyetindeki kazaklar ve Osmanlı askerleri bir Bulgar’ın tercümanlığında biraz konuşmuşlardı. Bu konuşma, -tüm olumsuzluklara rağmen- Plevne müdafilerinin hangi rütbeden olursa olsun nasıl bir ülkü birliği ettiğinin açık bir göstergesidir:

“Kazak Askeri: Sizin ordugahta hiç eksiğiniz yok mudur?

Türk Askeri: Doğrusu pek rahatız, yemek, içmek bol, urbalar yeni.

Kazak Askeri: Lakin kış geliyor siz üşürsünüz.

Türk Askeri: Biz bundan memnunuz. Biz asıl muharebeyi kış gelip de ortalık buz tutarak şiddetli soğuklar başlayınca yapacağız.”⁹⁵

Oysa Plevne’de zahire ve mühimmat iyiden iyiye azalmış, kışın bastırması yeterli kıyafeti olmayan askerleri perişan etmişti. Bu şartlar altında fazla dayanılamayacağını bilen Osman Paşa, herhangi bir yardım alabilmek ümidiyle gizlice haberciler göndermişse de, bu habercilerin

⁹⁴ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 236-237

⁹⁵ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 92; Grandük Nikola’nın mektubunu getiren bu subay ve askerlere, Plevne’nin erzak yönünden bir sıkıntısı olmadığını göstermek maksatlı, mükellef bir ziyafette verilmişti Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 237

kimi Rus kuşatmasını geçemeyerek geri dönmüş, kimi de kaybolarak bu görevi gerçekleştirememişti.

5. 3. 2. 2. Rusların Propaganda Faaliyetleri

Plevne'deki Osmanlı ordusunun erzak ve mühimmat sıkıntısı çekiyor oluşu ve savaşın diğer cephelerinde lehlerine geliştiği haberleri Rusları sevindirmekteydi, 21 Kasım 1877'de Rusların alkışları ve sevinç çığlıkları Osmanlı siperlerinden duyulmuştu⁹⁶. Rusların bu sevinç gösterileri, Osmanlı siperlerinde Aya Nikola Yortusu kutlamaları olarak algılanmışsa da, ertesi gün Yeşiltepeler mevkiinde bulunan Pertev Bey Tabyası'nın karşısına diktikleri yafta bu sevincin nedenini açığa kavuşturmuştu.

"Kars alındı. Muhtar Paşa teslim oldu. Etrafınız sarı sarı Ruslarla çevrildi. Sizin hükümdarınız barışmak istiyor. Osman Paşa kendi çıkarları için sizi burada tutuyor. Geliniz teslim olunuz. Sizi çoluğunuza çocuğunuza sağ kavuştururuz. Teslim olmazsanız açlıktan ve sarı sarı Rusların kurşunlarından ölürsünüz." Yazan bu yafta, hemen aldırılarak Yunus Bey Tabyası'nda bulunan Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa'ya gönderilmiş, Tahir Paşa'da durumu Osman Paşa bildirmişti. Birkaç saat sonra Ruslar aynı şekilde bir yafta daha asmışlardı.

Ruslar, yine aynı günlerde Osman Paşa'ya "Times" gazetesinden dört ve "Daily News" gazetesinden iki nüsha göndermişlerdi. Gazeteler de: *"Muhtar Paşa'nın Büyük Hezimet'i"* yazılı başlıklar kalemle çizilerek iyice belirginleştirilmişti. Başlıkların altında ise: *"Kars'ın kuzeyinde Muhtar Paşa'nın büyük bir yenilgi ve bozguna uğradığı ve 20.000 esir ile 30 top verdiği."* Ayrıca: *"Süleyman Paşa'nın, Tuna Doğu Ordusu'nun ilerlemesinin mümkün olamayacağı ve Rauf Paşa'nın Şıpkadan Seraskerlik makamına çektiği telgrafta "Balkanlar'da 3 gündür devam eden kar yağışının askeri harekate engel olduğu."* haberleri yazıyordu⁹⁷. Bu gazeteler için Osman Paşa, bir

⁹⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 482

⁹⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 99-100

teşekkür mesajı göndermiş, “Uzun kış gecelerini onları okuyarak geçireceğini.” söyleyerek, Ruslara alaycı bir üslupla karşılık vermişti⁹⁸.

5. 3. 3. İstanbul’un Osman Paşa’ya Yardım Girişimleri

İstanbul, Plevne’nin ilk Rus hücumundan sonra kazandığı popülerite üzerine bir takım girişimlerde bulunmuş, fakat bu girişimler laftan öteye gidememişti. Lofça’nın Rusların eline geçmesi ve hassa ordularının Rus muhasara kuvvetlerine katılmasıyla, gönderilen Ahmet Hıfzı Paşa ve Şevket Paşa takviye kuvvetleri kifayetsiz kalmıştı. Savaşın başından beri İstanbul’da asker tedariki için farklı projeler gündeme gelmekteydi. Serasker Kaymakamı Mustafa Paşa, 101.000 kişilik bir ordunun iki ayda toplanıp silahlandırılabilceğini Babıali’ye bildirmişti⁹⁹. Toplanan Meclis-i Vükela, redif ve Mustahfız bakayasından 101.000 kişi’nin iki ay içerisinde toplanması ve sevk edilmesinin mümkün olduğunu, fakat bu askerlerin muharebede eksilen askerlerin yerine geçirilmesinin -sayı olarak mümkün olsa da- doğru bir hesap olamayacağı (eğitim noksanlığı kast edilerek) kararını vermişti. Diğer taraftan, 17 yaşını geçmiş gençlerle, redif, Mustahfız sınıflarından 150.000 asker toplanmasına karar veriyordu¹⁰⁰. Diğer taraftan mecliste, Mabeyn Başkatibi Sait Paşa’nın, Avrupa’da bulunan “milis” askerleri gibi sivil bir kuvvet teşkil olunması fikri kabul ediliyordu¹⁰¹. Mecliste: “Rusların, Plevne’nin düşmesi halinde, bir istila hareketine başlayacaklarının aşıkardığı,

⁹⁸ Furneaux, a. g. e., s. 141; Rupert Furneaux, Murat Sertoğlu ve Rupert Furneaux’un eseriyle birlikte 26 Kasım- 30 Kasım- 5 Aralık 1877 tarihli “The Pall Mall Gazette” sini, Osman Nuri’nin, Abdülhamid-i Sani ve Devri Saltanatı” adlı kitabını kaynak olarak gösteren Metin Hülagü, Osman Paşa’nın, Grandük Nikola’ya bir mektup göndererek: “*Silahsız olarak Sofya veya Vidin’e çekilmesine müsaade edildiği takdirde teslim olmaya hazır olduğunu.*” bildirdiğini ve bu teklifinin Grandük Nikola tarafından reddedildiğini, yazmışlarsa da, Miralay Talat Bey daha öncede gündeme gelmiş bu iddiaya, kitabının basım tarihi olan 1880 senesinde gereken cevabı vermiştir: “*Bu durum sırf saçma ve yalandan ibarettir. Osman Paşa’nın hiçbir zaman bu yolda hareket, hayal ve hatırandan bile geçmemiştir.*” Bkz. Albay Talat, a. g. e., s. 161. Rupert Furneaux, Murat Sertoğlu ve Metin Hülagü’nün iddiaları için Bkz. Furneaux, a. g. e., s. 141; Sertoğlu, a. g. e., s. 19; Hülagü, a. g. e., s. 208

⁹⁹ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 483

¹⁰⁰ EK. 10 (BOA. Y.. EE. 1294 Za. 17, 84/106)

¹⁰¹ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 483

Orhaniye’de bulunan Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin ise, böyle bir Rus hareketine karşı koyacak kuvvette olmadığını, buna mukabil; Müslüman halkın tehlikenin büyüklüğünün farkında olarak, “*muhafaza-yı vatan için mallarını ve canlarını*” vermeye hazır olduklarını, dolayısıyla ellerinde 300.000’i aşkın bir kuvvetin olduğu(?) dile getiriliyordu¹⁰². 23 Kasım 1877’de toplanmış olan bu meclisin uygulanması imkansız ama düşünülmesi komik kararlarından biri de gayri Müslim tebaanın’da askere alınmasıydı. Karara gerekçe olarak: “*İki seneyi müteceviz zamandan beri ahali-i Müslime layıkıyla asker vermekte ve bir yandan hest-ül cari nüfusu el’an bitmeye yüz tutmakta ve bilakis tebaa-yı gayr-i Müslimenin efradı artmakta...*” denilmekteydi¹⁰³. Mabeyn Başkatibi Sait Paşa, Avrupa’da bulunan “milis” askerleri gibi nüfusun bir bölümünden “asakir-i milliye” adı altında asker tertip edilmesi fikrini Padişah II. Abdülhamit’e kabul ettirerek, daha önce payitahtta toplanan “Mevkib-i Hümayun¹⁰⁴” taburları ve bazı vilayetlerde daha önce toplanmış olan gönüllülerin bu orduya alınmasını, ayrıca askerlik yaşına gelmiş ama kurası çıkmamış olanların mecburi, mustahfızlık müddetinin sonu olan 40-45 yaşını aşmışlarında yine bu orduya dahil edilmesini Padişah iradesiyle ilan ettirmişti.

Fakat pratikte, Kaymakam Mustafa Paşa ve Sait Paşa’nın bu teklifleri, uygulanması imkansız, hayal mahsulü şeylerdi. Ne hayatlarında ateş etmemiş, -askerliği oyun olarak gören- “Mevkib-i Hümayun” taburlarının cepheye gönderilmesi mümkündü, ne de iki ayda yüz binler(?) toplanıp silahlandırılabilirdi. Eldeki mevcut ordudan başka kuvvet temin edilemeyeceği

¹⁰² EK. 10 (BOA. Y.. EE. 1294 Za. 17, 84/1046)

¹⁰³ EK. 10 (BOA. Y.. EE. 1294 Za. 17, 84/106-1)

¹⁰⁴ Hersek ve Bulgaristan isyanları, ardından Sırbistan ve Karadağ Muharebeleri Müslüman ahalide heyecana yol açmış, gençler gönüllü olarak harbe katılmak için “millet askeri” adı altında gösteriler düzenlemişti. Bu durumun emniyetini sarsacağını düşünen Payitaht, bu tür girişimleri yasaklamışsa da, Osmanlı-Rus Harbi’nin başlaması üzerine asker sayısının yetersizliğinden, “Mevkib-i Hümayun” adı ile bu gönüllülerin toplanmasına müsaade etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu müsaade üzerine kısa zamanda büyük bir kitle toplanmış, bu gönüllü gençler cami avlularında ve meydanlarda talime başlamışlardı. Aralarında Hristiyanlarında bulunduğu bu birlikler, geceyi kendi evlerinde geçirip, kendilerine tayin edilen yerlerde nöbet tutarak, karakol hizmeti görmekteydiler. Bkz. Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 485; Mevkib-i Hümayun birlikleri, çeşitli merasimler ve Cuma selamlıklarında Padişah II. Abdülhamit’in iltifatlarına nail olmuş, hatta kendilerine sancak verilerek Padişah tarafından taltif edilmişlerdi. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hakan T. Karateke, **Padişahım Çok Yaşa/ Osmanlı Devletinin Son yüzyılında Merasimler**, İstanbul, 2004

anlaşıldığında vakit hayli geçmişti¹⁰⁵. Tuna Orduları Komutanı Mehmet Ali Paşa'nın verdiği taarruz sözlerini tutmaması görevinden alınmasına neden olmuş, büyük bir çelişki olarak yerine atanan Süleyman Paşa'nın taarruz girişimi de engellenmişti. Askeri Şura Süleyman Paşa'nın savunmada kalmasını kararlaştırdıktan sonra, Osman Paşa'nın Plevne'den çekilme talebini çok gecikmiş olarak kabul etmişti¹⁰⁶. İstanbul'un Plevne'yi boşaltma müsaadesi, 25 Ekim 1877'de Rusların Plevne'yi tamamen kuşatma altına aldığı vakit verildiğinden hiçbir ehemmiyeti yoktu¹⁰⁷. Zaten bu emrin Plevne'ye ulaştırılabilmesi de mümkün olmamıştı¹⁰⁸.

5. 4. PLEVNE'NİN SON GÜNLERİ

5. 4. 1. Son Rus Taarruzu

Plevne üzerine gerçekleştirilen son Rus hücumu, General Skoblev tarafından 14 Kasım 1877'de gerçekleştirilmişti. Sokoblev, bu hareketi herhangi bir taarruz fikrine karşı olan Rus Genel Kurmayı General Todleben'in emirlerinin dışına çıkarak gerçekleştirmişti¹⁰⁹. 13 Kasım 1877 akşamı (Saat 18:00-19:00 suları) General Skoblev birlikleri ile Gazi Osman Paşa Tabyası, Yunus Bey Tabyası ve Talat Bey Tabyası önlerinde bir muharebe cereyan etmiş, Ruslar geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

General Skoblev, 14 Kasım 1877 gecesi -bu sefer daha ciddi olmak üzere- yine bu doğrultuda bir taarruz hareketinde bulunmuş, saat 20:00 suları başlayan çarpışmalar gece yarısına kadar devam etmişti. Skoblev birlikleri, bir ara Osmanlı müdafaa hattındaki avcı hendeklerine kadar sokulmayı başarmışsa da, müdafilerin süngüsü Ruslara geçit vermemiş ve bu taarruz

¹⁰⁵ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 483-485

¹⁰⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 485

¹⁰⁷ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 221

¹⁰⁸ Süleyman Paşa, **a. g. e.**, s. 26; İstanbul'la irtibatı tamamen kesilmiş olan Plevne'yle - gönderilen ulakların başarısız olması üzerine- bir ara balon uçurularak irtibat kurmaya bile çalışılmıştı. Bkz. Şapolyo, **a. g. e.**, s. 270

¹⁰⁹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 239

General Skoblev'e 400 askere mal olmuştu¹¹⁰. General Skoblev, bu son muvaffakiyetsizliği üzerine bir daha herhangi bir hücum hareketine kalkışmadı¹¹¹.

5. 4. 2. Huruç Harekatından Önce Osman Paşa Kuvvetlerinin Durumu

Ekim 1877 ortalarına gelindiğinde, Plevne'deki yiyecek sıkıntısı iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladığı gibi, soğuk ve hastalıkta müdafileri Ruslardan daha fazla tehdit etmeye başlamıştı¹¹². Osman Paşa'nın Vidin'den hareketi esnasında mevsim yaz olduğundan ordunun ağırlıkları ve çadırları Vidin'de bırakılarak hafif teçhizatlarla Plevne'ye gelinmişti. Askerin yeteri miktarda çadırı olmadığı gibi, mevcut çadırlarda Rus topçusuna nişangahlık yaptığı için kurulamıyordu. Askerler, -ordunun Plevne'ye ilk geldiğinde Osman Paşa'nın kurumuş dallarının bile kesilmesini yasak ettiği- ağaçları keserek ısınmaya çalışıyorlar, fakat Rus topçusu yüzünden bu geceleri mümkün olmuyordu. Kasım Ayı'nın başlarında soğuklar iyice şiddetlenmiş, fakat etraftan temin edilen ağaçlarda bu nispette tükenmeye yüz tutmuştu.

Askerlere, -buğday ununun azalmasıyla- yarısı buğday, yarısı mısır unundan yapılan 140 dirhemlik (440 gram kadar) bir ekmek ve kabile öküzlerinin kesilmesiyle temin edilebilen az miktarda et verilmeye başlanmıştı. 22 Kasım 1877'den itibaren buğday unu tükenmiş, askere iyice azalmış olan mısır unundan 100 dirhem (300 gr.) ekmek ve bir adet mısır koçanı verilmeye başlanmıştı¹¹³. Von Herbert'in ifadesiyle: "*Verilen tayın,*

¹¹⁰ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 161; Von Herbert, Rusların zayıtını 500, Türklerinkini ise, 100 kişi olarak gösterir. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 239

¹¹¹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 239

¹¹² Şapolyo, **a. g. e.**, s. 270

¹¹³ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 96; Plevne'de mevcut olan 7 değirmenden Griviça Deresi üzerinde olan 5 tanesi, Rusların Griviça Deresi'nin yatağını çevirdiği için, Kayalidere üzerin de olan 2 değirmeninde Ruslar tarafından derenin ağaç kütükleri ile doldurulması sonucu kullanılamaz hale gelmişti. Bkz. **Aynı eser**, s. 97

vücut ile ruhu bir arada tutmaya yetişmemeye başlamıştı."¹¹⁴. Plevne'de tıpkı yiyecek maddeleri gibi eksikliği hissedilen bir diğer şeyde tütündü. Askerlerden bazıları asma kütüklerini kıyarak tütün yerine içmeye çalışıyor, çok az miktarda bulunabilen tütün de okkası (1.200 gr.) 3 Osmanlı altınına satılıyordu. Şeker ve kahvede karaborsa olan diğer maddelerdi. Kapalı olan Yahudi ve Bulgarlara ait mağaza ve dükkanlar, ancak mahalli idare zoruyla açtırılabiliyordu. Halkın çoğu Rus ateşi yüzünden Vid Ovası tarafında top mermilerinin ulaşamadığı yerlere sığındığından Plevne boşalmıştı¹¹⁵.

Yararlılar ve hastalar için de durum hiç açıcı değildi. Kasaba geniş bir hastane haline gelmişti. Hemen her ev birer revir haline getirildiği gibi, camiler ve tüm resmi binalarda yaralılarla dolmuştu. Kasabanın Türk ahalisi, kadın erkek demeden yaralılara yardım etmekle meşgul oluyordu¹¹⁶. Hastalar ve yararılar, ilaç ve sıhhi malzemenin tükenmiş olmasında dolayı çok zor durumda kalmışlardı. Tükenen sargı malzemelerinin yerine kullanılmaya çalışılan pamuk ve benzeri şeyler hastalarla ilgilenenlerin tüm çabalarını sonuçsuz bırakmaktaydı. Rusların kasabadaki Bulgar casuslardan almış olduğu istihbarat üzerine, -ordunun mühimmatının saklandığını yerler olarak gördüğü- başta camiler olmak üzere tüm sivil binaları hedef alan top ateşi, gittikçe şiddetlenmeye başlamış, Bulgarların bu faaliyetlerine ilahi bir ihtar olarak bu ateşlerde en fazla Bulgar ahali zarar görmüştü. Cenevre Antlaşması'nın, hastanelere ateş açılmasını men eden hükümlerine rağmen, Ruslar Hilal-i Ahmer bayrağı çekilen yerleri de bombardımana tutmaktan çekinmemişti. Kasaba halkı, Rusların kiliselere ateş etmeyeceğini düşünerek buralara sığınmış, fakat Ruslar, kutsal kabul ettikleri kiliseleri bile bombalamaktan çekinmemişti¹¹⁷.

Müdafiler, üniforma ve çamaşır namına ellerinde hiçbir şeyleri kalmadığından, ellerine geçirdikleri hemen her şeyi kullanarak soğuktan korunmaya çalışıyorlardı. Derilerden, kağıtlardan, çuvallardan elbise yapılıyor, boş çuvalların içlerini, kurumuş yapraklar ve samanlarla doldurun

¹¹⁴ Von Herbert, **Aynı eser**, s. 243

¹¹⁵ Albay Talat, **Aynı eser**, s. 96

¹¹⁶ Von Herbert, **Aynı eser**, s. 246

¹¹⁷ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 99

askerler bunu vücutlarına sarıyordu. Ruslar bu devrede Plevne ordusundan sık sık firarlar olduğu yönünde iddialarda bulunmuşlarsa da, bu Çerkez süvarileri haricinde tamamen uydurmadır. Tüm muhasara boyunca firar eden asker sayısı 200'ü geçmemiş, lakin Ekim Ayı'nda mevcudu olan 12 bölüğü bulan Çerkez süvarilerinden, aralık ayına gelindiğinde sadece 200 kişi kalmıştır¹¹⁸.

Yaşanan bunca olumsuzluğa rağmen, kasaba sakinlerinin ırk ve din farkı gözetilmeden can ve mal güvenliğinin temin ediliyor oluşu Plevne'yi destanlaştıran bir diğer konudur. Osman Paşa ve Plevne Valisi Hüseyin Bey'in sergiledikleri tutum sonucu kimsenin hakkına tecavüz edilmeden, açık yapılan mahkemelerde adil ve tarafsız hükümler verilmekteydi¹¹⁹. Kuşatma altında ve kıtlık içerisinde bulunan bir kasabada, ne yağma, ne de bir tecavüz hareketinin görülmemiş olması Plevne'deki adalet mekanizmasının nedenli iyi işlediğinin bir göstergesidir. Osman Paşa'nın çıkış hareketini müteakip Bulgarların kurduğu geçici idare esnasında cinayetler, hırsızlıklar ve yağmacılık bir anda başlamıştı¹²⁰.

Kasım Ayı'nın sonlarına gelindiğin de, Plevne için vaziyet iyice umutsuz bir hal almıştı. Açlık, hastalık ve soğuk, Rusların aylardır yapamadığını yapmaktaydı. Nitekim tayınlar "*asgarinin asgarisine*" indirilmiş olmasına rağmen mevcut yiyecek miktarı (kıt kanaat kullanılmak koşuluyla) müdafilere en fazla 15 gün dayanabilecek kadar kalmıştı¹²¹. Beygirler ve öküzler ise son derece zayıflamış, arpa ve saman tükenerek elde ancak topları çekmek için kullanılan hayvanlar için bir miktar ot kalmıştı. Takviye olarak gelmesi beklenen Şevket Paşa kuvvetlerinden de ümit kesilmişti¹²². Plevne, açlık,

¹¹⁸ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 249-250

¹¹⁹ En ufak bir taşkınlık hemen cezalandırılmaktaydı. Bunu yapan bir Osmanlı askeri bile olsa divan-ı harbe verilerek ağır cezalar almaktan kurtulamıyordu. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 220

¹²⁰ Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 71-72

¹²¹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 253

¹²² Albay Talat, **a. g. e.**, s. 102; Müdafilerin kurtuluş ordusu "Halas Ordusu", bağladığı ümitleri artık tükenmişti. Orhaniye'de bulunan Şevket Paşa'nın Plevne için harekete geçmiyor oluşu askerler tarafından kabullenemiyordu. Von Herbert, bu husustaki düşüncelerini şöyle ifade eder: "*Nasıl olur da Mehmet Ali Paşa'nın muavini olan ve Orhaniye'de üstün bir vaziyette bulunan kudretli kumandan Şevket Paşa, kendi şefi ve arkadaşı olan bir milletin çiçeği olan ordusunun kanını, ihtiyaç zamanında hiçbir taraftan yardım almadan damla damla harcıyan, vatanının şerefini eski Yunan kahramanlarının*

soğuk ve hastalıkla boğuşurken Viyana Sefareti’de, Harbiye Nezareti’ne; bir takım gazetelerde çıkan, Rusların, Osman Paşa’nın daha çok zaman yetecek zahiresi bulunduğunu söylediklerini, bu yüzden de Plevne’ye her taraftan hücum etmeyi düşündükleri haberini gönderiyordu¹²³.

yüksettiği dereceye yükselten şefi ve arkadaşı Gazi Osman Paşa’nın yardımına koşmaktan aciz kalabilirdi!” Bkz. Von Herbert, a. g. e., s. 231

¹²³ **EK. 11** (BOA. Y..PRK.HR., 1294 Za. 01, 2/1)

VI. BÖLÜM

HURUÇ HAREKATI ve PLEVNE ORDUSUNUN TESLİM OLUŞU

6. 1. HURUÇ KARARININ ALINMASI ve YAPILAN HAZIRLIKLAR

6. 1. 1. Huruç Kararının Alınması

Osman Paşa 1 Aralık 1877’de bütün tümen ve tugay komutanlarını yanına çağırarak onlara: *“Zahire ambarında bir mısır koçanı veya buğday başağı kalıncaya kadar muharebe ederek en sonra çaresiz teslim olmak mı, yoksa, ümitsiz bir huruç¹ harekatı yaparak düşmana ya galip gelmek veya esir düşmek mi lazımdır?”* sorusunu yöneltti. Fikirleri sorulan komutanların, bir kısmının teslim olana kadar muharebeye devam etmek, bir kısmının ise, huruç hareketinde bulunmak şeklinde beyan ettiği fikirler toplantının bir sonuca varılamadan dağılmasına neden olmuş, fakat ikinci kez yapılan toplantıda; Osman Paşa’nın fikrinin de etkisiyle Rus ablukasının üzerine bir hücum tertip edilmesi kararı alınmış ve kaleme alınan toplantı tutanağı imzalanmıştı².

Bu kararında ardından kurulan ,harp meclisi birkaç kez daha toplanarak alınacak tedbirleri belirlemişti. Hareketin hedefi, diğer istikametlerde yürümek mümkün olmadığından batıda Vid Nehri istikameti doğrultusunda³. Bundan sonra planlanan hareketi Ruslara sezdirmemek için, büyük bir sükunet içerisinde hazırlıklar başlamıştı⁴.

¹ Kuşatmayı yarıp çıkmak

² Osman Senai, **a. g. e.**, s. 42-43; Bu karar, Rus kuşatması esnasında sinirleri oldukça yıpranmış olan askerler üzerinde, sihirli bir tesir yapmıştı. Yaralılar bile neşe içerisinde ağrılarını unutmuşlardı. Bkz. Von Herbert, **a. g. e.**, s. 255; Bu satırlar, neden Rusların Plevne’yi şimdiye dek aşamadığının da bir göstergesi olsa gerektir. Von Herbert Plevne’de bir İngiliz olarak, bir Türk kadar cansiperane savaşmıştır Aktardığı hadiselerde de, hamasi bir tutum sergilemekle itham olunamayacak oluşu onu özel bir kaynak yapar. Kitabının muhtelif sayfalarında gözler önüne serdiği şeyler hep Türk askerinin üstün vasıfları olmuştur. Plevne Müdafileri’nin kendilerinden sayıca kat be kat üstün kuvvetler karşısında her mücadeleden galip ayrılmış olmasının tek açıklaması; savaşarak şehit olmaya can atışları olsa gerektir.

³ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 103

⁴ Osman Senai, **a. g. e.**, s. 43

Plevne'de bu gelişmeler yaşanırken General Tottleben, hasta olmasına rağmen yine de büyük bir ciddiyetle kumanda işleriyle ilgilenmekteydi. Ruslar, Gazi Osman Paşa kuvvetlerinin huruç girişiminde bulunacağına ihtimal vermeden, Plevne'nin yakında teslim olacağını düşünüyorlardı. Gazi Osman Paşa'nın teslim olacağına neredeyse emin olan Rusların tek endişesi Mehmet Ali Paşa'nın Plevne için bir harekatta bulunmasıydı. Diğer taraftan Bükreş'te 100.000 kişilik bir ihtiyat ordusu tertip edilmekteydi. Ayrıca Tuna Nehri üzerine de yeni köprüler inşasına başlanmıştı⁵.

6. 1. 2. Yapılan Hazırlıklar

Plevne ordusu Rusların ikinci kuşatması altına girdiği vakit, çeşitli sınıflarından oluşan 136 taburdan ibaretti. Muharip olan taburlardaki asker miktarı; 250-400 arasında değişmekteydi ve bazı taburlar, bu sayıların çok altında olduklarından tabur denilemeyecek durumdaydılar. Osman Paşa'nın elindeki kuvvet bu şartlar altında 10.000'i yardımcı sınıflar olmak üzere 40.000 muharip askerden meydana gelmekteydi. Ayrıca 2.500'ün üzerinde de yaralı asker bulunmaktaydı.

Huruç hareketi için yapılan hazırlıklarda ilk olarak, emir-komuta da eksiklikler yaşanmaması için tabur mevcutlarının 400'den az olmamak üzere düzenlenmesine çalışıldı. Eksik olan taburlar birleştirilerek tabur sayısı 62'ye düşürülmüş ve dörder taburlu ikişer alaylardan 7 adet tugay meydana getirilmişti. Bu 7 tugay ise; iki tümen şeklinde tertip edilmişti. 1. Tümen; 34 taburdan⁶ oluşan 4 tugaydan, 2. Tümen; 28 taburdan oluşan 3 tugaydan oluşturulmuştu.

1. Tümen, Bizzat Gazi Osman Paşa komutasında olup, bu tümenin 2. Tugay Komutanı Mirliva Tahir Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi olarak tümene

⁵ EK. 11 (BOA. Y..PRK.HR., 1294 Za. 01, 2/1)

⁶ 1. Tümen'in 4. Tugayı kafileyi korumakla görevlendirildiğinden 10 taburdan oluşturulmuştu. Bkz. Albay Talat, a. g. e., s. 105

vekaleten komuta edecek, Tahir Paşa'ya da Miralay Yunus Bey vekalet edecekti. 2. Tümen'in komutası da, Ferik adil Paşa'ya verilmişti.

Plevne ordusunun yeniden tertibinin ardından, harekat sırasında tutulacak noktalar ve savunma hatları avcı hendekleriyle tahkim edilerek birleştirilmiş, Vid Nehri üzerine de öküz arabalarından birkaç adet piyade köprüsü yaptırılmıştı. Eldeki tüm hafif silahların götürülebilmesi için fazla olan Martini Henry tüfekleri süvarilere, Remington ve Winchester tüfekleri subaylar ve topçulara dağıtılmıştı. Mızıka askerleri bile silahlandırılarak mümkün olduğunca geride silah kalmamasına çalışıldı⁷.

Her tabura 50 mekkari, 8 saka hayvanı, 12 öküz arabası ve öküz arabaları için, 2-3'ü yedek olmak üzere 20-27 öküz ve manda tahsis edilmişti⁸. Elde bulunan cephanede taburlara eşit olarak dağıtıldı; mermiler her askere üzerinde taşınmak üzere 12 şer deste dağıtılacağı gibi, her tabura da 170'er sandık verilmişti (Bu sandıkların 100 tanesi mekkarelere, 70 tanesi de öküz arabalarına yüklenmişti). Her top için de 300 atımlık cephaneye ayrılmıştı.

Elde kalan peksimetler, tüm taburlara 6 günlük yolluk olmak üzere eşit miktarda dağıtıldı ve yedek tutulan erzak da, uzunca bir süredir iyi beslenemeyen askerin toparlanabilmesi için 2-3 gün boyunca tayı olarak verildi. Askerin ihtiyaç duyacağı düşünülerek, eldeki tuz da onbaşılara dağıtılmıştı.

Ordunun levazımında bulunan para da her subaya pay edilmiş, her subaya 8.000'er kuruş kaim akçe düşmüştü. Kimi taburda az, kimisinde çok olarak orantısız bir şekilde bulunan çadırlarda toplanarak, diğer şeyler gibi taburlara eşit bir şekilde dağıtılmıştı. Her tabura 33 çadır verildikten sonra, elde kalan çadırlardan yeni olan 12 tanesi yedek olarak saklanmış, geriye

⁷ Albay Talat, a. g. e., s. 105-106

⁸ Mekkari, cephaneye taşıyan at, katır gibi hayvanlara verilen addır. Saka ise, ordunun su ihtiyacını karşılamakla görevli olan askerlere verilen isimdir. Saka hayvanları atlar ve katırlardır.

kalanlar ise, bir kısmı askere kuşak olmak için, bir kısmı fişeklik, bir kısmı da ayakları çıplak olan erlere ayaklarını sarmaları için dağıtılmıştı⁹.

6. 1. 3. Yaralılar ve Sivil Halkın Akıbeti

6. 1. 3. 1. Yaralı ve Hastalar

Gazi Osman Paşa, Plevne'de bırakılacak yaralı ve hastaların Ruslar tarafından insanlık dışı bir muameleye maruz kalmayacağını ümit etmekle beraber, kendilerinin kasabayı terk ettiği andan, Rusların gireceği ana kadar olan sürede Bulgarlar tarafından zulüm yapılacağı endişesini taşımaktaydı. Bunun içinde, yürüyebilecek gibi olanları beraberinde götürmek için yaralıları tekrar muayene ettirmiş, ilk kontrolde 700, ikinci kontrolde ise, 350 erin Plevne'de bırakılmasına karar verilmişti. Bırakılacak 350 er yürümek bir tarafa ayağa kalkamayacak kadar ağır derecede olanlardı. Bunlar cadde üzerinde bulunan hanlara yerleştirilerek, hanların kapısına Fransızca ve Türkçe levhalar¹⁰, Hilal-i Ahmer işaretleri ve beyaz bayraklar asıldı. Bu hastaların ihtiyaçlarının temini içinde birkaç sıhhiye memuru, bir imam, bir hasta bakıcı, bir de vekilharç görevlendirilmiş, bir aylık erzakları da yanlarına bırakılmıştı.

Yaralı ve hastaların durumundan endişe eden Osman Paşa, Bulgar Papaz ve ileri gelenlerinden 10 kişi toplayarak, kendilerine şimdiye kadar gösterilmiş olan adil yönetim ve hiç esirgenmemiş olan Türk merhametini hatırlatarak, Plevne'de bırakılacak olan yaralı ve hasta askerlere eziyet etmemelerini istemiş, Bulgarlar da, her hangi bir fena harekette bulunmayacaklarına dair sözler verdikleri gibi, Plevne Kaymakamı Hüseyin Bey'in bu husustaki konuşmasını da ağlayarak dinlemişlerdi¹¹. Gazi Osman Paşa ve Hüseyin Bey'e verdikleri sözleri İncil üzerine el basarak tekrar eden Bulgarlar, bu sözlerine Gazi Osman Paşa kuvvetlerinin kasabayı terk ettiği ilk anlarda sadık kalmışlarsa da, huruç hareketinin başarısızlığa uğramasıyla

⁹ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 106

¹⁰ Levhalarda: *"Bu evde hasta ve yaralılarından başka kimse yoktur."* yazılmıştı. Bkz. Gen-Kur, **a. g. e.**, s. 79; Hilal-i Ahmer'le birlikte Kızıl Haç işareti de yapılmıştır. Bkz. Osman Senai, **a. g. e.**, s. 45

¹¹ Albay Talat, **Aynı eser**, s. 107

birlikte; “ ...anlatmak için kelime bulmağa imkan olmayan bir fecaatle hastanelerde yatan bütün hasta ve yaralılar kasapça...” doğramışlardı¹².

6. 1. 3. 2. Sivil Halk

Huruç hareketi için gereken hazırlıkların yapıldığı esnada, en büyük sıkıntı Plevne'nin 200 hanelik Türk halkı'nın akıbeti hususunda yaşanmıştı. Gazi Osman Paşa, bu ahaliyi girişilecek hareket esnasında; hem büyük bir tehlikeye maruz kalacak, hem de orduya ayak bağı olacakları gerekçeleriyle¹³, Ruslara insaniyet namına bir mektup yazarak, Plevne'de bırakmak niyetindeydi. Fakat halk ordunun Plevne'den çekileceğini duyar duymaz:

“ Bizi düşman eline bırakıp ta nereye gideceksiniz? Biz zaten mal ve envalimizi feda ettik. Ordu her nereye giderse, mutlak gelir ve bu yolda çoluğumuz, çocuğumuzla canımıza feda ederiz. Biz hiçbir zaman da düşmanın kahrı ve sizin saye-i lütuf ve merhametlerinde mal ve ırzları kemali emniyetle yaşamış olan Bulgarların zulmü altında yaşayamayız. Velhasılı, çaresiz burada kalamayız. Yollara dökülürüz.” şeklinde bir dilekçe yazarak Gazi Osman Paşa'ya arz etmişlerdi.

Gazi Osman Paşa'nın; Plevne'de bırakılacak hasta ve yaralılar için Bulgarlarla konuşularak onlardan bu hususta alınan yeminlerden, Rusların medeni bir devlet olarak kendilerinin can ve mallarına dokunmayacaklarından, ordunun girişeceği mücadelenin daha öncekilerden çok kanlı olacağı ve halkın bu arbedede ayaklar altında kalacağından, bahsetmesi kar etmemiş, Plevne'nin Türk nüfusu, her ne pahasına olursa olsun kendisiyle gelmek istediklerini dile getirip, ayak diretmişlerdi. Gazi Osman Paşa, istemeyerek de olsa halkın orduyla beraber gelmesine razı olmuştu.

¹² Von Herbert, **a. g. e.**, s. 257

¹³ Süer, **a. g. e.**, s. 477

Yapılan hazırlık ve alınan tedbirlerden sonra, ordunun 8 Aralık 1877'de hareket etmesi kararlaştırılmıştı. Fakat Gazi Osman Paşa'nın 6 Aralık'taki teftişinde, Vid Nehri üzerinde alınması gereken tedbirlerin henüz tamamlanamamış olmasından dolayı, iki gün ertelenerek 10 Aralık 1877 tarihinde karar kılınmış ve 8 Aralık akşamı, hareket planı tümen ve tugay komutanlarına tebliğ edilmişti. Bu plana göre; Atıf Paşa, Tevfik Paşa ve Miralay Yunus Bey Tugayları 1. Tümen'i teşkil ederek ileride bulunacak, Hüseyin Vasfi Paşa, Sadık Paşa ve Ethem Paşa Tugayları Ferik Adil Paşa komutasında 2. Tümen'i oluşturacaktı¹⁴. Yapılan tebliğde, her taburun saat kaçta harekete geçeceği, hangi yolların takip edileceği, diğer birliklerle nerede buluşulacağı, ağırlıkların ne şekilde birlikleri izleyeceği gibi her ayrıntı en ince detayına kadar belirtilmişti¹⁵.

6. 2. HURUÇ HAREKATI

Harekat tarihinin tebliğ edilmesiyle birlikte, askerler birbirleriyle helalleşerek takım takım istihkamlarını terk etmeye başlamış, 9 Aralık 1877 gece yarısına kadar Vid Köprü'sü çevresinde toplanmışlardı. 40.000 kişilik asker topluluğu ve 200 hanelik Türk ahalinin askerlerin peşine takılmış olması, ortalığı mahşer yerine döndürmüştü¹⁶. 1. Tümen'in topçularıyla birlikte Vid Nehri'ni geçmesi sabahı bulmuş, her tugayın 1 alayı ve her alayın 2 taburu birinci hattı, alayların diğer 2 taburu ise ikinci hattı oluşturacak şekilde mevzilenmişti¹⁷. Girişilen huruç hareketi, Skoblev'e yahudu bir casus tarafından sabaha karşı haber verilmişti, ancak bu haberin doğruluğunun kontrol edilmesi, Osman Paşa kuvvetlerine epey zaman kazandırmıştı. Skoblev hemen durumu Bogot'ta bulunan Grandük ve General Todleben'e

¹⁴ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 107-108; Von Herbert'in bu hususta: *"Çıkış hareketinin 9 Aralık'ta yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat imdat ordusunun yaklaşmakta olduğuna dair gelen yanlış bir haber üzerine bu hareket yirmi dört saat sonraya bırakılmıştı."* şeklindeki ifadesi, askerler arasında sıkça yayılan, takviye kuvvetlerin gelmekte olduğu, söylentileri yüzünden olsa gerektir. Bkz. **a. g. e.**, s. 255

¹⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 477; Kafilinin tertip düzeni ve yürüyüşü hakkındaki emrin tam metni için Bkz. Albay Talat, **a. g. e.**, s. 110

¹⁶ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 491

¹⁷ Süer, **a. g. e.**, s. 478

telgrafla iletmiş, Rus siperleri boyunca çalan trampetler alarm çalmaya başlamışlardı. Tottleben, General Ganetski mevzileri üzerinden olmasını beklediği hareket için bu komutanı uyararak, Ganetski birliklerini desteklemek üzere birliklerine de emir vermişti¹⁸.

Ruslar önce Küçük Dubnik tarafından top ateşine başlamış, bunun üzerine Gazi Osman Paşa, bizzat kumandayı ele almak için Merkez Tugayı'nın önüne geçmiş, Avcı hatlarını ileri çıkararak, merkezden ve sol kanattan düşman mevzileri top ateşiyle dövülmeye başlanmıştır. Ruslar istihkamlardan havai fişekler atarak durumu diğer birliklere haber vermeye başladığında, Osman Paşa kuvvetleri de tekbirler eşliğinde Rus tabyaları üzerine hücum kalkmıştı¹⁹. Düşmanın mevzilerine yaklaşıldığında açılan top ve tüfek ateşleri özellikle Tefvik Paşa tugayı'nın 5. Talia ve Manastır Talia Redif Taburları büyük zayıya uğratmışsa da, 1. Tümen'in kararlı ilerleyişini durdurmaya muvaffak olamamış kısa sürede Rusların birinci hattı düşmüştü²⁰. Rusların birinci hattaki tabyalardan toplarını kaçırmaya gayret ederken, Osmanlı askeri de ileri siperleri geçerek tabyalara girmeye başlamıştı. Bu taarruzla, Rusların 3 büyük istihkam ve 11 kadar topu ele geçirilmişti. Gazi Osman Paşa, hiç durmadan ele geçirilen birinci hattın 1 kilometre kadar gerisindeki ikinci Rus hattına hücum emrini vermişti. Miralay Yunus Bey, 4 tabur askeriyle hücum ederek hattın tabyalarından birini ele geçirmeyi başarmıştı²¹. Ruslar, hattın Dubnikler tarafındaki ele geçirilememiş diğer tabyalarından Yunus Bey kuvvetleri üzerine şiddetli ateş açmıştı. Yunus Bey kuvvetleri, bu tabyalar üzerine de hücum etmiş, fakat mevcudun yetersiz oluşu ve kuvvetlerin dağınıklığı tabyaların alınmasına mani olmuştu²². Bu esnada Yunus Bey'in yanına 1. Tugay Komutanı Atıf Paşa gelmiş, yapılan durum değerlendirmesinde ele geçirilen tabyanın öneminden dolayı ne pahasına olursa olsun elde tutulmaya çalışılması, fırsat bulunursa da, tabyayı etkili ateşi altına alan Rusların diğer tabyasına hücum edilmesi kararlaştırılmıştı. Atıf Paşa, bu değerlendirmenin ardından daha geride,

¹⁸ Furneaux, **a. g. e.**, s. 155

¹⁹ Mahmut Celalettin Paşa, **Aynı eser**, s. 491

²⁰ H. Hikmet Süer, **Aynı eser**, s. 479

²¹ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 491

²² Albay Talat, **a. g. e.**, s. 114

Osman Paşa'nın bizzat komutasını aldığı tugaya gitmiş, bu esnada da Ruslar top ateşini şiddetlendirerek, Yunus Bey kuvvetlerini zor durumda bırakmaya başlamışlardı. Elde top bulunmaması ve düşman hatlarının durumunun kestirilemiyor oluşu, Yunus Bey'in bir hücum girişmesine mani olduğundan durumu Osman Paşa'ya iletmek için Yunus Bey'de gerideki tugaya gitmek için komutayı Kaymakam Abdullah Bey'e bıraktı²³. Bu gelişmeler esnasında, Rus hattının komutanı Danilof'un yardımına 3 Romen alayı ve Yukarı Dubnik bölgesindeki 2. Rus Tümeni'nden 1 süvari alayı ile birlikte bir tugay yetişmiş. Rusların Hassa Tugayı'da bölgedeki kuvvetlerin imdadına koşmak için harekete geçmişti²⁴. Takviye edilen Rus hattı, Osman Paşa'nın 1. Tümeni'ne ağır zayıat verdimeye başlamış, birliklerdeki subayların üçte ikisi saf dışı kalmıştı²⁵. Çekilmeye başlayan 1. Tümeni'nin ileri uçtaki birlikleri en gerideki Osman Paşa'nın komutasındaki hatta dönmeye başlamışlar, bu duruma iyiden iyiye şiddetlenen Rus ateşi de eklenince, Osman Paşa'nın komuta ettiği bu hatta çözülmeye başlamıştı. "*Bela gibi yağın*" gülle ve kurşunlar, sivil halkın dehşet dolu haykırıışları ortalığı bir anda mahşer yerine çevirmişti. Cesaret ve gayretlerini bir an olsun yitirmemiş ordu, mücadeleye devam ediyor, yaralı subay ve askerler bile yaralarına bakmaksızın dalga dalga üzerlerine gelmekte olan Rus birliklerine göğüslerine siper ediyorlardı. Tam bu esnada bir kurşun, bir anda tüm umutları bitiriyordu. Askerleriyle omuz omuza "*yalın kılıç*" savaşan Osman Paşa, bacağından yaralanmıştı. Bu dakikadan itibaren 1. Tümeni'nin çekilmesi kaçınılmaz olmuştu²⁶. Rus birlikleri, Osman Paşa kuvvetleri çekilirken bile bir süre ileri harekate geçememiş, önce keşif kollarını görevlendirerek durumu kontrol etme lüzumu hissetmişlerdi.

1. Tümeni'nin arkasından hareket etmesi planlanan 2. Tümeni ise, Osman Paşa'nın huruç hareketine giriştiğini haber alan Rus ve Romen birliklerinin hücumuna karşı koymaya çalışmaktaydı. Griviça Tabyası'nı ele geçiren Rus

²³ Albay Talat, **Aynı eser**, s. 115; Osman Paşa, Yunus Bey Tugayı'nın çok ileride bir nokta da olmasından dolayı, o bölgeye top gönderilmesinin bir yarar sağlamayacağını söylemiş, Yunus Bey'de geri dönerken yaralanarak tugayın başına dönememişti. Bkz. Albay Talat, **Aynı eser**, s. 115

²⁴ Süer, **a. g. e.**, s. 479

²⁵ Süer, **a. g. e.**, s. 480

²⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 116

ve Romen birlikleri önce Miralay İbrahim Bey ve Çorum Tabyaları'nı daha sonrasında ise güney kısımdaki tabyaları işgal etmeye başlamışlardı. Miralay Ömer Bey Tabyası'na da girmeyi başaran Ruslar, Sadık Paşa ve Hüseyin Vasfi Paşa Tugayları'nın tüm çabalarına rağmen ilerlemelerini sürdürmekteydiler. 1. Tümen'in çekilmesi de 2. Tümen'i iyice tehlikeye sokmuştu. Plevne içerisinde kalan Hüseyin Vasfi Paşa Artçı Tugayı'nın bir kısım kuvvetleri, Víd Köprüsü'ne ilerlediği esnada, gerideki kısmı 3. Rus Hassa Tümeni'nin hücumuna uğramış, Miralay Veli Bey, emrindeki askerlerle epey bu hücumu direnmeye çalışmışsa da, tabyasında düşmana teslim olmak zorunda kalmıştı. Veli Bey'in teslim oluşuyla 4.000 asker ve 4 top Rusların eline geçmişti²⁷. Openaj Tepesi'nde bulunan Ethem Paşa Tugayı'nın da akıbeti Hüseyin Vasfi Paşa Tugayı'ninkinden farklı olmamıştı. Tugayın bir kısmı, Vid Nehri'ni geçmeye muvaffak olmuş, fakat geride kalan kısım Rusların hücumuna uğramıştı. Ruslar sayıca çok üstün olmalarına rağmen, bu kahraman tugay, 1. Tümen'in çekilmesine değin kahramanca mücadele etmişlerdi. Bu mücadelenin sonunda 700 kişilik Safranbolu Taburu'ndan 150 kişinin kalmış olması, tugayın ne büyük bir şevkle Rus ateşine göğüslerini siper ettiklerinin bir göstergesidir²⁸.

6. 3. PLEVNE ORDUSU'NUN TESLİM OLUŞU

1. Tümen'in geriye çekilmeye başlaması, Gazi Osman Paşa'nın yaralı olarak Vid Köprüsü başına götürülmesi, mücadelenin artık kaybedilmiş olduğunu gösteriyordu. Asker, Vid Nehri'ni geçip tekrar Plevne'yi tutmaya çalışmışsa da, terk edilen tabyalara giren Ruslar, çekilen asker ve sivilleri topa tutuyor, kollardan da piyade ateşiyle kafiye sıkıştırıyorlardı²⁹. Artık mukavemet etmenin imkanı kalmamıştı. Tümen ve tugay komutanlarının

²⁷ Süer, a. g. e., s. 480

²⁸ Süer, a. g. e., s. 481

²⁹ Mahmut Celalettin Paşa, a. g. e., s. 494

teslim olunması yönünde fikir beyan etmeleriyle³⁰ Osman Paşa, “ağlaya ağlaya” artık mukavemet edilmemesi emrini vermiş, teslim anlamına gelen beyaz bayraklar çekilmişti. Kaymakam Hayri Bey ve Kolağası Neşet, Ruslardan teslim şartlarını istemek üzere Dubnik tarafına gönderilmişti. Ruslar şartsız teslim olunmasını istemişlerdi. Bu esnada Ruslar, asılan beyaz bayraklara aldırış etmeden, eskisinden daha da şiddetlendirdikleri topçu ateşleriyle, yarım saat boyunca asker ve sivil halkın üzerine ateşe devam etmekten çekinmemişlerdi.

Her günün de bir destan yazılan 145 günlük macera artık sona ermişti. Tüm dünya'nın hayran olduğu Plevne Ordusu, imkansız başarılar adını tarihe altın harflerle yazarak kendisine yaraşır bir şekilde “*şanlı bir facia*” ile görevini tamamlamıştı³¹.

Rus askerlerinin sevinç çıgıllıkları eşliğinde teslim şartlarını istemeye giden Türk subayını General Skoblev ve beraberindeki 40 kadar subay ve gazeteci karşılamıştı. Skoblev'in tercümanı ile konuşan subay, gözleri bağlanarak Genral Ganetski'nin yanına götürülmüş, fakat rütbesini küçük bulan Ganetski'nin görüşmeyi reddetmesi üzerine, başka bir subay gönderilmişti. 10-15 dakika sonra gelen ikinci subayda aynı gerekçeyle kabul edilmemiş, bu ikinci Türk subayına Osman Paşa'ya hitaben Fransızca yazılmış bir mektup verilerek geri gönderilmişti. Mektupta: “*Ekselans, General Ganetski ancak sizi şahsen temsil eden bir subayı kabul edecektir. Kendileri yaralı olduğunuzu biliyorlar.*” denmekteydi. Az sonra Vid Köprüsü üzerinde beliren başka bir subay, Osman Paşa'nın bizzat geleceğini söylüyordu. Aylardır Ruslara dehşet ve korku veren “Osman Paşa” ismi, mağlubiyete rağmen hala büyük bir heyecan uyandırmaya devam etmekteydi. Osman Paşa'nın adını duyunca Skoblev'in ağzından şu sözler dökülüyordu:

³⁰ Osman Paşa, aldığı yaranın hareketi yönetmesine imkan bırakmadığını söyleyerek, kumandayı Adil Paşa'ya bıraktığını söylemiş, fakat Adil Paşa çok kritik bir hal almış olan durum karşısında aczini öne sürerek komutayı almak istememişti. Bazı erkan-ı harp subaylarının: “*Bu hal ve Şerait dahilinde mukavemet imkansızdır. Bizim için düşmana teslim olmaktan başka çare yoktur.*” şeklinde fikir beyan etmişlerdi Bkz. Hülâgü, a. g. e., s. 233; Teslim kararı alındığında, 2. Tümen'in Yeşiltepe ve Vid Nehri'ne bakan tepelerdeki birlikleri karşı koymak arzusu içerisinde olsalar da, ovada açık bir şekilde kalan birliklerin durumu, onları teslim olmaya mecbur bırakmıştı. Bkz. Albay Talat, a. g. e., s. 118

³¹ Albay Talat, a. g. e., s. 118

"Memleketinin şerefini kurtardı. Osman Paşa büyük askerdir ve her zaman öyle kalacaktır." ³²

Bir müddet sonra Vid Köprü'sü üzerine gelen Tefik Paşa, Rus subaylarına doğru ilerleyerek, Fransızca: " *Osman Paşa yaralandı.*" Dedi. Skoblev: " *Ümit ederim ki yarası ağır değildir, değil mi?*" diye mukabelede bulundu. "Kiminle konuşmak istiyorsunuz?" diyen Skoblev, uzunca bir süre Tefik Paşa'dan bir cevap alamadı. Tefik Paşa, çağ açıp, çağ kapatan, asırlarca dünya haritasını arzu ettiği gibi değiştiren ecdadından utanırcasına, sessiz bir şekilde ufka bakmaktaydı. "Teslim alan" olmaya alışmış bir millet için "Teslim olmak" yabancı bir kelimeydi. Bu sessizlik karargahtan General Stokov'un gelmesiyle bozuldu. Büyük bir ıstırap çektiği her halinden belli olan Tefik Paşa, güçlükle Osman Paşa'nın ve Türk Ordusu'nun teslim olduğunu söyledi³³.

6. 4. ESARET

Tefik Paşa Türk Ordusu'nun teslim haberini verirken, Osman Paşa'nın gelemeyecek durumda olmasından dolayı, General Ganetski'ye yattığı barakaya gelmesini rica ettiğini bildirmişti. Bir emir subayı hemen bu haberi Ganteski'ye iletmış, köprüye gelen Ganetski, önden General Stokov'un gitmesini işaret etmişti³⁴. Stokov aldığı bu emirle barakaya girmiş, yaralıların ve subayların bulunduğu odaları geçerek, ayağını boş bir cephaneye uzatmış olan Gazi Osman Paşa'nın huzuruna çıkmıştı. Hasip Bey, Osman Paşa'nın ayağını tedavi etmekle meşguldü.

Güçlükle doğrularak elini uzatan Osman Paşa'ya, " *Paşam yaralısınız, lütfen rahatsız olmayınız*" diyen Stokov, oturması için yer gösteren Osman Paşa karşısında oturmuyarak: " *Buraya General Ganetski'nin emri üzerine geliyorum. Kendileri ekselanslarınıza tebriklerini bildirmemi,*

³² Furneaux, **a. g. e.**, s. 160

³³ Furneaux, **Aynı eser**, s. 162

³⁴ Furneaux, **a. g. e.**, s. 162

*imparatorumuzdan bu konuda henüz herhangi bir emir almadıklarından şu anda size ve ordunuza ancak kayıtsız, şartsız teslim olmanızı teklif ettiklerini iletmemi buyurdular.” dedi³⁵. Osman Paşa, tıpkı Tefik Paşa gibi atalarının hatıralarını düşünürcesine birkaç dakika sessiz kalmış, sonra doktoru Hasip Bey’e :” *Günler birbirini takip ediyor, ama bir gün diğerine benzemiyor. Biri zafer getiriyor, diğeri keder.*” Diyerek General Stokov’a döndü ve ağzından elem dolu şu sözler döküldü: “ *Kendimi ordularınız başkomutanının eline teslim ediyorum.* ” bu sözlerle Stokov: “ *Paşam, her şey sadece Tanrının elindedir.* ” diye karşılık verdi. Bir süre sonra sonra General Ganetski barakaya geldi. Şapkasını çıkararak Osman Paşa’ya elini uzattı: “*Tebrik ederim, yapmış olduğunuz saldırı fevkaladeydi. Lütfedin artık askeriniz silahlarını bıraksınlar.*” dedi. Odayı saran sessizliği, Stokov bozdu: “ *Ekselans saat 4 oldu, geç kalacağız. Teklifinizi tekrarlar mısınız?* ”. Tercümanın General Ganteski’nin sözlerini tekrarlaması üzerine, Osman Paşa, Adil Paşa’ya eliyle işaret etti ve Adil Paşa, Stokov’la beraber odayı terk etti. Osman Paşa kılıcını çıkardı, hüznü gözlerle son bir kez bakıp General Ganetski’ye uzattı³⁶.*

Adil Paşa civardaki tepelerden birinin üzerine çıkıp, ellerini kaldırarak askere silah bırak emrini verdi. Soğuk bir rüzgar, tüm alanı kapladı, askerler ölmedikçe bırakmamaya ant içtikleri silahlarına sarılmışlardı. Emri duymuyor, duymak istemiyorlardı. Subaylar saflar arasında dolaşarak askerleri ikna etmeye çalışıyordu. Nitekim ağır ağır isteksizce silahlar bırakılmaya başlandı. Bazı askerler hırsından yerdeki fişekleri çiğniyordu.

Osman Paşa kuvvetlerinin teslim işleri sürerken Skoblev ve Ganetski, Grandük Nikola’yı karşılıyorlardı. Grandük “Yaşasın Çar” sesleri eşliğinde Plevne’ye yaklaşmaktaydı. Osman Paşa, Grandük Nikola’yı arabasının körüğünden tutarak ayakta karşıladı. Grandük hayran bakışlarla Osman Paşa’ya elini uzatıp: “*Plevne’yi muhteşem bir şekilde savundunuz. Bu savunma tarihte çok önemli bir yer tutacaktır.*” dedi. Osman Paşa’nın acı bir gülümse eşliğinde ağzından dökülen kelimeler, çevredeki Rus subaylarının

³⁵ Hülagü, a. g. e., s. 236

³⁶ Furneaux, a. g. e., s. 163

“Bravo! Bravo” çığlıkları arasında kaybolup gitti. Grandük’ü Romanya Prensi Karol takip etti³⁷. Osman Paşa’yla tanışan subay ve generaller hayranlıklarını gizleyemiyorlardı³⁸. Geceyi Plevne’de bir Bulgar evinde geçiren Osman Paşa, ertesı gün Grandük Nikola’nın emriyle Bkre’e doğru hareket etmiş, fakat Plevne’ye gelen ar II. Aleksandır’ın öğle yemeği daveti üzerine, yoldan çevrilip ar’ın yemeğine katılmıtı³⁹. Osman Paşa, ar’ın ikamet ettiği eve geldiğinde onu 150 kadar Rus subayı “Yaa Osman” diye karılıyordu. Paşa bir koltuğunda doktoru Hasip Bey, diğer koltuğunda hizmetçisi olduğu halde evin st katındaki ar’ın odasına çıkartıldı. Odaya girdiğinde, ar ve generaller Osman Paşa’yı ayakta karıladılar.

ar’ın: *“Nereye gidiyordunuz? Yüz altmış bin Rus askeri ile kuşatma altında olduğunuzu bilmiyor muydunuz?”* sorusuna Osman Paşa: *“Evet biliyordum; fakat maksadım savaş hattınızı yarıp çıkmaktı. Gerçi bizim kuvvetimiz sizinkine nispetle azdı, ancak bundan önce üstün geldiğimiz muharebelerde de kuvvetimiz o nispette idi. stnlk aza çoğa bakmaz.”* diye karşılık verdi. ar: *“Niçin Silahı bırakmadınız?”* sorusuna : “ Devletim bana düşmanı çok görünce silahı teslim et demedi, kavga için gönderdi.” diyerek karşılık veren Osman Paşa’ya: *“Senin gibi bir kumandanın kılıcı alınmaz. Burada ve Rusya’da kılıcını taşımakta serbestsin. Rusya’da bir Rus generali gibi karılanacaksınız.”* diyerek mukabele etti⁴⁰.

ar’la görüşmesi biten Osman Paşa, evin avlusuna indiğinde bekleyen Rus ve Romen subaylar “Bravo” nidaları eşliğinde Osman Paşa’ya defne dalları uzatmılar, Osman Paşa, doktoru Hasip Bey’e bunların alınmasını ve subaylara nezaket gösterilmesini emretmiti. Daha sonra Bogot’a götürülen Osman Paşa, burada bir çadırdaki ikamet ederken, kendisine her gün uğrayan Grandük Nikola’ya bu jestine karşılık kır tayını hediye etmişti. Tedavisi için Ruslar, İmparatorluk ba doktorunu getirmıler, Doktor Hasip Bey’in kabul etmediği bu jesti, Osman Paşa’da kabul etmemiş, bunun zerine Ruslar

³⁷ Osman Paşa, Romanya Prensi’ni Grandük’e yaptığı gibi kalkarak karılamı, fakat manalı bir sessizlik sergilemiti. Bkz. Hülagü, **a. g. e.**, s. 239

³⁸ Furneaux, **a. g. e.**, s. 164

³⁹ Furneaux, **a. g. e.**, s. 165

⁴⁰ Mahmut Celalettin Paşa, **a. g. e.**, s. 494

Osman Paşa'nın tedavisinde güçlük çıkarmaya başlamışlardı. Bogot'ta ikamet ettiği günlerde Grandük Nikola ve General Tottleben'le bir konuşma sırasında Osman Paşa'ya hayranlıkla merak ettikleri soruları sormuşlardı. Sohbet şeklindeki konuşma şu şekilde olmuştu:

Grandük: "*Pelişad taarruzunu niçin yaptınız?*"

Osman Paşa: "*Bir keşif için! Başka çare yoktu.*"

Grandük: "*Lofça tarafına niçin o kadar tabya yaptınız?*"

Osman Paşa: "*Dikkatinizi oraya çekmek için, çünkü Griviçe tarafı çok sıkıştırılıyordu.*"

Grandük: "*Küçük Dubnik'ten askeri niçin çektiniz?*"

Osman Paşa: "*Bu yer ufak olduğundan bilinir ki, kolay keşfolunurdu.*"

Grandük: "*Teslim için yazdığımız mektuba niçin öyle cevap verdiniz?*"

Osman Paşa, doktoru Hasip Bey'e hitaben: "*Benim yerimde Grandük cevapları bulunmuş olsaydılar nasıl bir cevap yazarlardı?*"

Grandük: "*Haklıdırlar, bende öyle yazardım.*"

Grandük, Hasip Bey'e hitaben: "*Ben Rusya'nın başkomutanı olduğum halde, Paşa'nın hareketinden ve tahkiminden çok yararlandım, yani ibret dersi aldım.*"

Hasip Bey: "*Abarttınız efendim.*"

Grandük: "*Namusun hakkı için.*"

Grandük: "*Hangi tarafın topları size zarar vermişti?*"

Osman Paşa: "*Hiçbir tarafın.*"

Grandük şaşkınlık içerisinde bakarken, Tottleben: "*Çok sıkıntı çektiniz yoruldunuz.*"

Osman Paşa: "*Hayır sıkıntı çekmedik ve yorulmadık.*"

Totleben: "Sivastopol'da "Melakof Tabyası"nda benim başıma geldi. O vakit kaymakamdım. Böyle kuşatmalar, bir komutan için zorluk ve sıkıntı verir."

Osman Paşa: "Hayır hakikaten zahmet görmedim."⁴¹

Osman Paşa, 15 gün kadar kaldığı Bogot'tan, daha sonra Sistova ve Bükreş üzerinden Harkof adlı bir Rus kasabasına gönderildi⁴².

Osman Paşa'ya gösterilen hürmet, ne yazık ki askere ve sivil halka gösterilmemişti. Daha önceki çarpışmalar da, Osman Paşa, esir düşen Rus askerlerinin en ufak haklarının bile gözeterek, yaralıları tedavi ettirmiş, ölülerini usulüne göre gömdürmüş, esirleri haftada bir kez tıraş ettirip, hamama göndermiş, hatta harçlıklarını bile vermekten kaçınmamıştı. Buna mukabil Ruslar, beyaz bayraklara aldırış etmeden Türk askerinin ve sivil halkın üzerine yarım saat boyunca ateş açmaktan çekinmediği gibi⁴³, ordunun teslim olmasıyla da, asker ve sivil halkın üzerine aç kurtlar gibi saldırarak neleri var neleri yok yağma etmişlerdi. Gözü dönmüş Rus ve Romen askerleri, Osman Paşa'nın eşyalarını bile yağmalamaktan çekinmemişler, hatta buna mani olmak isteyen borazan çavuşunu da oracıkta şehit etmişlerdi. Üzerlerindeki her şeyi yağmalanan askerler ve sivil halk, aç ve çıplak yağan kara ve yağmura bakılmaksızın günlerce bekletildi⁴⁴.

Kuşatma esnasın da -Plevne'nin teslim olacağına kesin gözüyle bakan- Gazi Osman Paşa kuvvetlerini beslemek için hazırlıklara başladıklarını, bol miktarda zahirelerinin olduğunu Avrupa'ya duyuran Ruslar⁴⁵, Osmanlı askerlerine ancak 7 gün sonra tayın vermeye başlamışlardı. Verilen tayında 30.000'e yakın mevcut için günde ancak birkaç arabayla sınırlandırılmıştı. Vid

⁴¹ Albay Talat, a. g. e., s. 125-126

⁴² Von Herbert, a. g. e., s. 298; Osman Paşa, Rusya'daki esareti boyunca büyük saygı görmüştür. Çar II. Aleksandır, Osman Paşa'yı kahramanlığını takdir manasına gelen "çifte kartal nişanı" ile ödüllendirmiştir. 25 Mart 1878 tarihin de kendisini İstanbul'a getiren gemi Kız Kulesi açıklarına demirlediğinde de, sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Bkz. Hülalü, a. g. e., s. 244-255

⁴³ Albay Talat, a. g. e., s. 120

⁴⁴ İbrahim Edhem, a. g. e., s. 77; 10.000 asker esaretin 4. günü Romanya'ya gönderilmişti. diğerleri için eziyet devam etmekteydi. Bkz. Albay Talat, a. g. e., s. 121

⁴⁵ EK. 11 (BOA. Y..PRK.HR., 1294 Za. 01, 2/1)

Nehri'nin 30 adım yanında bekletilmelerine rağmen Ruslar nehrin suyundan bile içilmesine mani olmuşlar, günlerce askerler birikintilerdeki çamurlu suları içmeye mecbur bırakılmışlardı. Askerler, bekledikleri yerdeki karlar eriyip, toprak oturulacak kadar kuruyunca da, hemen yerleri değiştirilerek tekrar karla kaplı yerlere götürülmüşlerdi⁴⁶. Rusların bu kötü muamelesi, soğuk ve açlık, sadece 14 gün içerisinde 4.000'e yakın Türk askerini şehit etmişti⁴⁷. Askerlerin Romanya ve Rusya'ya sevk edilmeleri de tam bir kıyım olmuştu. Savaş Ressamı Frederic Villiers'in "Türk Esirlerin Ölüm Yürüyüşü" olarak resmettiği bu sevkیات ta; Plevne ile Bükreş arasındaki 200 kilometrelik yolda 5.000 Türk askeri şehit olmuş, Rusya'ya varıldığın da bu sayı 25.000'i bulmuştu. Rusya'ya ancak 15.000 asker sağ olarak varabildi. Burada da Rus zulmü 3.000 kadar Türk askerini şehit etmişti⁴⁸. Rus esaretinden sağ olarak kurtulmayı başarıp, Türkiye'ye dönebilenlerin sayısı, sadece 12.000 'di⁴⁹.

Plevne'de bırakılan yaralıların akıbeti ise, hepsinden feci olmuştu. Osman Paşa'ya ağlayarak, Tanrı adına yeminler ederek yaralılara dokunulmayacağı sözünü veren Bulgarlar, Rusların kasabaya girmesi ile, "...yine Tanrı adına bunların boğazlarını kesmişler, parçalamışlar ve gözlerini oymuşlardı." Bulgarlar tarafından boğazlanmaktan kurtulan çok az yaralı ise, açlık, susuzluk ve ilaçsızlıktan birkaç gün içerisinde can vermişti. Ruslarla birlikte kasabaya giren Frank Millet adlı bir gazetecinin gördükleri, kasabanın nasıl bir vahşete tanıklık ettiğinin açık bir göstergesidir: " *En geniş hayal gücü olan kimse bile buradaki korkunç elem ve acının binde birini aklına getiremez. Kasabanın her köşesi yüzyıllar önceki veba felaketleriyle bile kıyaslanamayacak kadar ürpertici bir facia içindeydi.*"⁵⁰

⁴⁶ Albay Talat, **a. g. e.**, s. 121

⁴⁷ Furneaux, **a. g. e.**, s. 169; İbrahim Edhem, **a. g. e.**, s. 78

⁴⁸ Şahin, **a. g. e.**, s. 123; Furneaux, **a. g. e.**, s. 171

⁴⁹ Von Herbert, **a. g. e.**, s. 300

⁵⁰ Furneaux, **a. g. e.**, s. 169-170

6. 5. 1877 – 1878 OSMANLI – RUS HARBİNİN SONA ERMESİ

6. 5. 1. Rus Ordusu'nun İlerleyişi

Plevne'nin düşmesiyle birlikte, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin de sonuna gelinmiş oluyordu. Ruslar nihayet savaşın düğümünü çözmüşlerdi. Plevne'nin düşmesi savaşı bitirmiyordu belki, ama Rusların da, Türklerin de, tüm dünyanın da bildiği tek bir şey vardı, o da “Plevne”nin galibi ve mağlubu tayin edeceğiydi. Gerçi hala, eldeki kuvvetlerle Edirne – Çatalca hattında bir savunma kalkanı -belki ikinci bir Plevne- vücuda getirilmesi söz konusu olabilirdi. Fakat savaşın başında Rusları Tuna Nehri'nden zayıtsız geçiren zihniyet, aynı hatayı tekrarlamakta ısrar ediyordu⁵¹. Ruslar karşısında yine tabiat şartlarından medet umulmaktaydı. Birlikler 300 kilometrelik bir cephede Balkan geçitlerini tutmakla görevlendirilmişti⁵².

Rusların ısrarla savaşın içine çekmeye çalıştıkları Sırp, - Plevne ve Gazi Osman Paşa isimlerinin yüreklerine saldırdığı korkudan olsa gerek- Plevne'nin düşmesinden 14 Aralık 1878'te savaşa girmeye cesaret etmiş,

⁵¹ Savaş ilan edildiğinde Serasker olan Abdülkerim Paşa, bu yüzden divan-ı harbe verilmişti. Fakat savunmasında beyan ettiği gibi: asıl sorumlu Hüseyin Paşa'yı en kritik, zaman da görevden alan Dersaadet'tir. Bkz. Cevdet Paşa, **a. g. e.**, s. 176-194; Başkomutanlık, savaşın başında seraskerlik makamına 71 yaşındaki Abdülkerim Paşa'yı getirerek de aynı hatayı yapmıştı, sonrasında, ordudaki ast-üst komutasına bakmadan atamalar yaptığı gibi. İstihbaratın, yabancı askeri ataşeler ve elçilerin dedikodu şeklindeki haberlerinden sağlandığı, komutanların telgraf makinelerinin başında saatler, hatta günlerce bekletildiği bu savaşta, Rusların en büyük yardımcısı, -verdiği kararlarla- hiç kuşkusuz Başkomutanlık olmuştur. Geniş bilgi için Bkz. Osman Ünal, **a. g. m.**, s. 198-210

⁵² Nail Uçar, **Gazi Osman Paşa ve Plevne**, İstanbul, 1978, s. 185; Savaşın Doğu Cephesi'ndeki durum da, Balkanlardakinden farklı değildi. Ruslar harp ilanıyla beraber Arpa Çayı'nı geçerek hücum etmişler Ardahan'ı alarak Kars'ı kuşatmışlardı. Ahmet Muhtar Paşa'nın başarılı karşı hareketiyle, 7 Temmuz 1877'de Kars, 13 Temmuz 1877'de de Beyazıt Ruslardan geri alınmışsa da, Ruslar muharebenin ilerleyen aşamasında Kars'ı tekrar ele geçirip(18 Kasım 1877), Erzurum'a doğru ilerlemeye başlamışlardı. Ancak Ruslar muharebenin sonucunun Balkanlarda belirleneceğini bildiklerinden, kış mevsiminin etkisiyle doğu Cephesi'ndeki ilerlemekten vaz geçmişlerdi. Ahmet Muhtar Paşa'da İstanbul'un Ruslar tarafından tehdit edilmeye başlanması üzerine 25 Aralık 1877 tarihinde İstanbul'a çağırılmıştı. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Sanisi**, İstanbul, 1328 Rifat Uçarol, **Gazi Ahmet Muhtar Paşa(Askeri ve Siyasi Hayatı)**, İstanbul, 1989

Karadağlılar ise, Ocak 1878'te saldırılarına hız vermişlerdi⁵³. Karşılarında ciddi bir kuvvet bulunmayan Sırp, Pirot'u ve 9 Ocak 1878'de de – çetin bir mücadele sonunda- Niş'i; Karadağlılar Antivari'yi almayı başarmışlar, Romenler, Lom - Palanka'ya girmişlerdi⁵⁴. Ruslar ise iki koldan; General Gurko komutasındaki birliklerle Orhaniye üzerinden Sofya'ya, General Radetski komutasındaki birliklerle Şıpka Geçidi üzerinden güneye doğru ilerlemeye başlamışlardı (General Radetski kuvvetleri de; batı da Skoblev, ortada General Radetski ve doğuda Prens Mirski olmak üzere üçe ayrılıyordu). İki kolun da hedefi Edirne'ydi⁵⁵. 4 Ocak'ta Sofya'ya giren Gurko⁵⁶ Mehmet Ali Paşa ve Süleyman Paşa kuvvetlerini takibe başlamıştı. Şıpka'da ise Veysel Paşa 20.000 askeriyle 9 Ocak 1878'te Ruslara teslim oluyordu⁵⁷. 11 Ocak 1878'te Edirne üzerine yürümeye başlayan Skoblev, yolda Süleyman Paşa kuvvetlerini bozguna uğratarak⁵⁸ 22 Ocak 1878'de şehri ele geçirmişti⁵⁹.

⁵³ 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi başladığında, Karadağ'la savaş devam ediyordu. Bkz. Süleyman Kocabaş, **a. g. e.**, s. 83; Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açtığı sıralar, Yunanistan'da harp hazırlıklarına başlamış, fakat İngiltere, bu girişiminden Yunanistan'ı vaz geçirmişti. Bkz. Şapolyo, **a. g. e.**, s. 206; Karal, **a. g. e.**, s. 58

⁵⁴ Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 587

⁵⁵ Furneaux, **a. g. e.**, s. 176

⁵⁶ General Gurko birlikleri, Sofya yolu üzerinde 16 Türk tabyasının koruduğu bir geçitten geçemeyeceklerini anlamış ve bunun üzerine hiç beklenmedik bir şekilde Balkan Dağları'nı aşarak Türk tabyalarını gafil avlamışlardı. Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 177

⁵⁷ Rupert Furneaux, bu sayıyı 35.000 olarak verir Bkz. Furneaux, **Aynı eser**, s. 177

⁵⁸ Süleyman Paşa kuvvetleri kademe kademe geri çekildiğinden, Skoblev birlikleri, bu kuvvetlerden -düşmandan sıyrılmayı başaramayan- Ferik Fuat Paşa birlikleriyle harbe tutuşmuş, 17 Ocak 1878'te Filipe'yi ele geçirerek ilerlemelerine devam etmiştir. Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 496

⁵⁹ Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 588; Rusların Edirne'yi ele geçirdiği tarih, bazı kaynaklarda - muhtemelen yanlışlık sonucu- farklı zikredilmiştir. 20 Ocak 1878 Bkz. Süer, **a. g. e.**, s. 499; 21 Ocak 1878 Bkz. Furneaux, **a. g. e.**, s. 177; 20 Ocak 1878 Bkz. Saray, "Balkanlarda...", s. 576; 23 Ocak 1878 Bkz. Mustafa Gencer, 1877-78 Osmanlı – Rus Harbi'nde Alman Basınına Göre; "Plevne'den Berlin Konferansı'na Osmanlı Devleti", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri, Tokat, 2000**, s. 252; Fahir Armaoğlu'da kitabının 519. sayfasında 20 Ocak 1878 diye yazdığı tarihi, yine aynı eserin 520. sayfasında düzelterek 22 Ocak 1878 yapmıştır. Bkz. Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 520-522

6. 5. 2. Osmanlı Devleti'nin Mütareke Girişimleri ve Edirne Mütarekesi

Plevne'nin düşmesinin ardından, Ruslar emin adımlarla İstanbul üzerine yürürken, Babıali'de 12 Aralık 1877'de bir mütareke yapılması için 1856 tarihli Paris Antlaşması'na imza koyan devletlere başvurarak, arabuluculuk yapmalarını istemişti. Olumlu bir cevap alınmamış olması üzerine, İngiltere'nin devreye girmesi için çalışılmış fakat İngiliz hükümeti 3 Ocak 1878 tarihinde aldığı karar doğrultusunda mütareke için doğrudan Ruslara başvurulması nasihatini vermekten başka bir şey yapmamıştı⁶⁰. Bunun üzerine Ruslarla irtibata geçmeye çalışan Babıali, 8 Ocak 1878' tarihli toplantısında aldığı karar üzerine, Flape'de bulunan Ferik Fuat Paşa'ya, Şıpkı taraflarında olduğu tahmin edilen, Grandük Nikola'ya bir elçi göndererek mütareke istenmesini emretmiş, bu emrin aynısı ertesi gün Süleyman Paşa'ya tekrarlanmıştı⁶¹. 13 Ocak 1878'de de Çar II. Aleksandır'a bir telgraf çekilerek mütareke istediğinde bulunulmuştu⁶². Fakat Çar, II. Abdülhamit'in bizzat çektiği telgrafa, çok manalı bir şekilde, bunun için Rus Orduları Başkomutanı Grandük Nikola ile görüşülmesi gerektiği cevabını verdi⁶³. Tüm bu uğraşların sonun da, nihayet Grandük Nikola görüşmeyi kabul etmiş, murahhas olarak Server ve Namık Paşa'lar 19 Ocak'ta Kızanlık'ta Grandük'le görüşmüşlerdi. Savaşı kendi lehlerine nihayetlendirmek üzere olan Ruslar, mütareke yapılmasına uzak durmaya çalışmaktaydı⁶⁴. Ruslar, mütareke şartlarının kayıtsız şartsız kabul edilmesini istedikleri gibi, savaş öncesi görüşmelerde istediklerinden çok farklı ve ağır –Balkanlardaki Türk hakimiyetinin bitmesi anlamına gelen- şartlar öne sürüyorlardı⁶⁵. Artık

⁶⁰ Uçarol, **Siyasi...**, s. 341

⁶¹ Süer, **a. g. e.**, s. 492; Aynı yetki Mehmet Ali Paşa'ya da verilmişti. Bkz. Uzunçarşılı, s. 588

⁶² Uçarol, **Siyasi...**, s. 341

⁶³ Karal, **a. g. e.**, s. 59

⁶⁴ Şapolyo, **a. g. e.**, s. 206

⁶⁵ Murahhasların bu şartlar karşısında İstanbul'dan talimat istemeleri üzerine, toplanan Meşveret Meclisi'nde bu şartlar görüşülmüştü. Teklifin kabul edilmesi, Avusturya ve İngiltere'den yardım istenmesi gibi görüşler savunulurken, Sait Paşa'nın: "*Bulgaristan'ın istiklalini ve Bosna-Hersek vilayetlerinin muhtariyetini tanımaktan ise Girit'i ve Kudüs'ü İngilizlere ve Mısır'ı Fransızlara verip onların yardımını sağlamak suretiyle Osmanlı Avrupa'sı muhafaza edilmelidir.*" şeklindeki beyanı üzerine, Cevdet Paşa cevaben: " Mısır

Osmanlı Devleti için bu şartları kabul etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Nitekim 31 Ocak 1878'de Edirne Mütareke'si imzalandı. Mütarekenin bir maddesinde yer alan "Rus askerinin Çatalca'ya kadar gelerek buradaki istihkamların birinci hattını işgal etmesi" hükmü gereğince Ruslar İstanbul'un kapılarına dayanmış oluyorlardı⁶⁶. Çar I. Petro'nun hayali, yüzlerce yıl sonra gerçekleştiriliyordu.

Mütareke ile birlikte, savaşın top sesleri yerini sükunete bırakırken Avrupa'yı gürültülü bir siyaset sarsmaya başlıyordu. Rusya, bir anda Şark Meselesi'ni tek başına çözme noktasına gelmişti. Rusya'nın İstanbul'u alarak boğazlara yerleşme ihtimali, başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerini bir anda harekete geçirmişti⁶⁷. Şimdiye kadar Osmanlı Devleti'ni Rusların kucağına atmakta bir beis görmemiş olan İngiltere, bir anda olaya müdahil oluyor, İngiliz İmparatorluğu'nun menfaatlerini korumak adına, Akdeniz Filosu'nun İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırıyordu. Ayrıca İngiliz Parlamentosu olağan üstü toplanarak hükümetin askeri tedbir ve masrafları için talep ettiği 600.000 İngiliz lirası'nı da onaylıyordu⁶⁸. Sultan II. Abdülhamit, 14 Şubat 1878'de Mebuslar Meclisi'ni fesh ederken, İngiliz donanması da İstanbul açıklarında görünüyordu⁶⁹. İngiltere ve Rusya'yı karşı karşıya getiren bu gelişmede, Osmanlı Devleti iki ateş arasında kalmanın sıkıntısını yaşıyordu. Ruslar, İngiliz donanmasının İstanbul önlerine gelmesi halinde İstanbul'a gireceklerini bildirmişlerdi⁷⁰. Bu durumda, Osmanlı Devleti Çatalca'ya kadar gelmiş olan Rusların İstanbul'a gireceğinden korkarak, İngiltere'ye karşı cephe almak zorunda kalmıştı. Nitekim İngiliz Donanması, İstanbul önlerine kadar gelmeden Mudanya'da demirleyince yaşanan gerginlik aşıldı.

ahalisi tamamen İslam olup orası Mekke'nin ve Medine'nin kapısı hükmünde bulunmakla İslamın son nokta-i içtimadır. Ahalisinin ekseriyeti Hristiyan olan Bulgaristan'ı kurtarmak için Mısır'ı Müslüman olmayan bir devlete bırakmaya kimin gönlü kail olur." diyerek cevap vermişti. Bkz. Karal, **a. g. e.**, s. 59-60

⁶⁶ Karal, **a. g. e.**, s. 59-60

⁶⁷ Uçarol, **Siyasi...**, s. 341

⁶⁸ Karal, **a. g. e.**, s. 60

⁶⁹ Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 589

⁷⁰ Uçarol, **Aynı eser**, s. 343; Grandük Nikola, Çar II. Aleksandır'a çektiği telgrafta, Ayasofya minarelerinin karşısında durduğu ve kendisini durduracak herhangi bir kuvvetin bulunmadığını belirterek, İstanbul'a girmek için emir beklediğini ifade ediyordu. Bkz. Karal, **a. g. e.**, s. 61

6. 5. 3. Ayastefanos Antlaşması

Ve nihayet Rusların asırlardır beklediği gün gelmişti, “Tanrının Buyruğu” 3 Mart 1878 tarihinde “Ayastefanos Antlaşması” ile yerine getiriliyordu. Barış antlaşmasının “İstanbul’un Kapısı” demek olan Ayastefanos(Yeşilköy)’ta imza edilmesini isteyen Grandük Nikola, I. Petro ve II. Katerina’nın hülyasının gerçekleştirildiğini tüm Slav kardeşlerine göstermek ister gibi burayı seçmişti.

29 maddelik antlaşmanın temel metni, bir ay önce imzalanan Edirne Mütarekesi’nde zaten kabul edilmişti. Antlaşmanın 2, 3 ve 5. maddeleriyle: Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlıklarını kazanıyorlar, Karadağ, Antivari ve Dulcigno limanlarıyla Adriyatik Denizi’nde sahil kazanırken, Sırbistan’da Niş’i alıyordu. Romanya ise, Beserebya’yı Ruslara bırakmanın karşılığında Dobruca’yı alıyordu⁷¹. 6. Madde ile de: Osmanlı’ya vergi vermekle yükümlü sınırları kuzeyde Tuna, doğuda Karadeniz, güneyde Adalar Denizi ve batıda Arnavutluk’a uzanan büyük bir Bulgaristan Prensliği ortaya çıkarılıyordu⁷². Bosna – Hersek’te, -14. madde gereğince- Rusya ve Avusturya’nın kontrolünde İstanbul Konferansı’nda hazırlanan ıslahatların yapılması kararlaştırılıyordu. 15. Madde’de ise: Girid’te 1868’den beri uygulanan yönetim şekli devam edecek, bununla beraber aynı yönetim Tırhala, Arnavutluk gibi Rumeli’nin diğer yerlerinde de uygulanacaktı. Savaş tazminatı ise 19. Madde’yle kararlaştırılıyordu: Osmanlı Devleti’nin ödemesi istenen meblağ 1 milyar 410 milyon rubleydi⁷³.

⁷¹ Armaoğlu, a. g. e., s. 521

⁷² Böylelikle 4 milyonu aşan nüfusuyla, 162.300 kilometrekarelik bir Bulgar Prensliği ortaya çıkıyordu. Bkz. Esad Fuad Yugay, “1877-78 Türk – Rus Savaşından Sonra Balkanlarda Durum”, **Belleten**, XXXVI, Sayı 141(Ocak 1972) den ayrı basım, Ankara, 1972, s. 15; Halk tarafından seçilecek ve Avrupa devletlerince onaylanacak olan prens, Padişah tarafından kabul edilecekti. Rus askerleri ve bir Rus komiseri 2 yıl hükümet ve halkın örgütlenmesine yardımcı olmak adına burada kalacaktı. Bkz. Bernard – E. Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, İstanbul, 2000, s. 237

⁷³ Rusya, Dobruca’nın bir kısmını, tuna Nehri üzerinde bulunan adaları, Kars, Ardahan, Batum ve Doğubeyazıt’ı alarak, bu meblağın bir kısmını almış kabul ediyordu. Bkz. Shaw, a. g. e., s. 237

Ayastefanos Antlaşması'nın en önemli özelliklerinden biri de, 16. Madde'sinde yer alan: Ermenilerin "*mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat*" ların yapılması ve Ermenilerin, Kürtler ve Çerkeslere karşı korunmasının istenmesidir. Edirne Mütarekesi'nde Ermenilerle alakalı hiçbir konu konuşulmamışken, Rus kuvvetlerinin Yeşilköy'e yaklaştıkları sırada, Ermeni Patriği Narses Varjabedian ve diğer Ermeni liderlerinin, savaş esnasında kendilerine yardım ettikleri gerekçesiyle Sivas, Van, Muş, Erzurum illerine özerklik verilmesini ve bu illerin bir süre Rus işgali altında kalmasını istemişlerdi. Bağımsız bir Ermeni Devleti'nin kendi bünyesindeki Ermeniler için tehlikeli bulmasına rağmen Rusya, Osmanlı Devleti içerisinde Slav olmayan bir "maşa" bulundurmanın da yararlı olacağını hissederek, konuya hassasiyet göstermişti⁷⁴.

Ayastefanos Antlaşması'nın bir diğer özelliği ise; "Mekaddemat-ı Sulhiye" başlığını taşıyor oluşuydu. Nihai barışın ancak bir Avrupa konferansında yapılabileceğini yönünde ki, İngiltere ve Avusturya'nın itirazları, antlaşmayı Rusların "Ön Barış" başlığı adı altında yapmasına neden olmuştu. Rus Başbakanı Gorçakof, Avrupa Kongresinin(Konferans tabirini kabul etmemiştir.) İngiltere'nin Londra, Avusturya'nın Viyana tekliflerine kulak asmadan Berlin'de yapılmasını istemiştir. Rusya, yapılacak kongre'de sadece Avrupa'yı ilgilendiren meselelerin tartışılmasını istemiş, bu teklifi İngiltere ve Avusturya tarafından reddedilmişti. Avusturya, Ayastefanos Antlaşması'nın ortaya çıkardığı, Büyük Bulgaristan'ın Balkanlarda tartışmasız Rus egemenliği demek olduğunu biliyordu. Buna birde Karadağ'ın bağımsızlığını kazanarak topraklarını genişletmiş olması eklenince, Avusturya'nın Hem Adriyatik'e çıkışı, hem de Balkanlardaki durumu tehlikeye düşmüş oluyordu. Tüm bu sorunların üstüne, Rusya, Avusturya ile Mart 1877'de yaptığı Peşte Antlaşması'nda Bosna-Hersek'i Avusturya'ya bırakmışken, Ayastefanos'ta bu bölgeye özerlik vererek, Avusturya'ya sadece kendisi ile beraber kontrol yetkisi vermiş olması, Avusturya'yı iyice çileden çıkarmıştı⁷⁵. İngiltere ise, Rusya'nın Adalar Denizi ve Dicle Fırat

⁷⁴ Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 522; Shaw, **a. g. e.**, s. 237-236

⁷⁵ Armaoğlu, **Aynı eser**, s. 523

yoluyla Basra Körfezine doğru sarkmasının, Akdeniz ve Hindistan'daki İngiliz çıkarlarını tehdit etmesinden dolayı, bu duruma şiddetle karşı çıkıyor, hatta Hindistan'daki birliklerini Akdeniz'e kaydırıldığı gibi, yedeklerin de askere alınmasını kararlaştırıyordu. Almanya'da daha önceki tavrından farklı olarak Avusturya'yı destekler bir tutum içerisine girmişti⁷⁶. Ayrıca Antlaşma, Bosna-Hersek'i alma hayali kuran Sıbistan, Beserebya'yı Rusya'ya terk etmek zorunda kalan Romanya ve Makedonya veya Teselya'nın kendisine verilmesini ümit eden Yunanistan tarafından da hoşnutsuzlukla karşılanmıştı⁷⁷.

6. 5. 4. Berlin Antlaşması

6. 5. 4. 1. Kıbrıs'ın İngilizlere Devredilmesi

Berlin Antlaşması arifesinde Osmanlı Devleti için oraya çıkan bir diğer tehlike de, İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile ilgili siyasetini değiştirmiş olmasıdır. Sömürgelerinin güvenliği için bu zamana değin zayıf bir Osmanlı Devleti'nin varlığından yana olan İngiltere, "Hasta Adam'ın ölme vaktine kanaat getirmiş ve bunun ilk göstergesi olarak ta Kıbrıs'ı bir oldu bitti ile işgal etmiştir"⁷⁸. İngiltere, Doğu Akdeniz ve Süveyş Kanalı'nı kolayca kontrol edebilmek için Kıbrıs'ı gözüne kestirmişti. Bunun bahanesi olarak; Rusya'nın Kars, Ardahan, Batum'u işgal etmiş olmasından dolayı, Anadolu, Suriye ve Irak halkını Osmanlı yönetimine karşı kışkırtabileceğini, böyle bir durumun ancak Rus tehdidine karşı silahla karşı koyacak bir devlet, yani İngiltere tarafından engellenebileceğini öne sürüyordu. Böyle bir garanti için , Anadolu ve Suriye kıyılarına yakın bir yer olması bakımından Kıbrıs'ın bir üs olarak kendilerine devredilmesini istiyorlardı. Ayrıca, Osmanlı Devletine ait olamaya devam eden Kıbrıs, vergisini de Osmanlı devletine ödeyecekti. Rusya Doğu Anadolu'da ele geçirdiği yerleri İade ettiğinde, İngiltere'de Kıbrıs'ı

⁷⁶ Uçarol, **Siyasi...**, s. 348

⁷⁷ Karal, **a. g. e.**, s. 67

⁷⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara, 2001, s. 316

boşaltacaktı⁷⁹. Nitekim 25 Mayıs 1878'te resmen Osmanlı Devletine başvurarak adanın kendisine verilmesini ve iki devlet arasında savunma antlaşmasının yapılmasını istedi. Hariciye Nazırı Saffet Paşa, İngiliz Büyükelçisi Henry Layard'ın dile getirdiği bu istekleri yumuşatmaya çalıştığında, Layard: “ *Eğer Osmanlı Devleti bu karara karşı çıkarsa, kongrede barış koşullarını değiştirmeye İngiliz temsilcilerin çalışmayacakları gibi, İngiltere Devleti'nin donanma gücüyle zorla Kıbrıs'ı istila edeceği dahi bilinmelidir.*” diyerek Osmanlı Devleti'ni açıktan açığa da tehdit etmekten çekinmemişti. Bu şartlar altında, yapacak pek bir şeyi bulunmayan Osmanlı Devleti için İngiltere'nin teklifini kabul etmekten başka bir çıkar yol görünmemekteydi, nitekim 4 Haziran 1878'te İngiltere, yapılan antlaşmayla Kıbrıs konusundaki isteğini Osmanlı Devletine kabul ettirdi. Böylelikle 93 Harbi, Ermeni Meselesi ile birlikte günümüze kadar tazeliğini koruyan “Kıbrıs Meselesi”ni de başlatmış oldu⁸⁰.

6. 5. 4. 2. Berlin Antlaşması

13 Haziran 1878'de Berlin'de toplanan kongre, bir ay süren görüşmelerden sonra “Berlin antlaşması” olarak 13 Temmuz 1878'te imza edildi. 64 maddelik Antlaşmanın, Ayastefanos Antlaşması'ndan farklı olan hükümleri şöyleydi: Bulgaristan, Ayastefanos'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı özerk prenslik hüviyetini koruyor, ancak sınırları daraltıyor, Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya geri alınıyordu. Doğu Rumeli'de özerk bir yönetim kurulması, Makedonya'da da ıslahatlar yapılması şartları ile Osmanlı Devleti'ne iade ediliyordu. Sırbistan, diğer antlaşmada olduğu gibi bağımsızlığını kazanıyor, Niş ve Piro'tu almasına karşılık Metroviçe'yi Osmanlı Devletine bırakıyordu. Karadağ'da bağımsızlığını kazanıyor, Antivari Limanı'nı alarak Dulcigno'yu Osmanlı

⁷⁹ Rusya'nın, Kars, Ardahan Batum'u boşalttığında Kıbrıs'tan çekileceğini söyleyen İngiltere, bir taraftan da Rusya ile gizli bir antlaşma yaparak mezkur vilayetlerin Rusya'da kalmasına ses çıkarmayacağı garantisini veriyordu. Bkz. Karal, **a. g. e.**, s. 70

⁸⁰ Uçarol, **Siyasi..**, s. 350-351; Tıpkı İngiltere gibi, Avusturya'da Bosna – Hersek için aynı teklifle gelmiş, fakat teklifi reddedilmiştir. Bkz. Karal, **a. g. e.**, s. 70-71

Devleti'ne bırakıyordu. Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı Devleti'nin borçlarının bir kısmını da üzerlerine alıyorlardı. Bosna-Hersek, geçici olarak Avusturya'nın işgal ve idaresine bırakılıyor, Avusturya aynı zamanda Yenipazar'da da asker bulundurma hakkını elde ediyordu. Doğu Anadolu için Ayastefanos'ta alınan kararlardan farklı olarak ta; Doğubeyazıt ve Eleşkirt Osmanlı devletine iade ediliyordu. Antlaşma'da, Ermenilerde unutulmamış, Ayastefanos'ta alınan kararlar kabul edilmişti. Rusya'nın bir maşa olarak ilgisini çeken Ermeniler, Berlin Antlaşması ile İngiltere'nin de ilgisini çekmeye başlamıştı. Savaş tazminatı konusu ise, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin aralarında yapacağı antlaşmaya bırakılmıştı⁸¹.

⁸¹ Armaoğlu, **a. g. e.**, s. 526-527; Savaş Tazminatı, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında, 8 Şubat 1879 tarihinde yapılan antlaşmayla 802 milyon 500 bin frank olarak tespit edilmiş, 14 Mayıs 1879 tarihli antlaşmayla da tazminatın ödenme şekli belirlenmiştir. Bkz. Armaoğlu, **Aynı eser**, s. 527

SONUÇ

1877 – 1878 Osmanlı - Rus Harbi, oluşumundaki tarihsel süreç, sonucundaki etkiler ve şekillendirdiği coğrafya bakımından dünya tarihinde eşine az rastlanır mücadelelerdendir. Harbin sonuna da imzalanan ve Avrupalı devletlerin Şark Meselesi'ni halletmek yolunda kaydettikleri en büyük adım olarak tarihe geçen Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin parçalanma ve dağılma merhalelerinden en önemlisini teşkil eder. Antlaşmada alınan kararlar Osmanlı Devleti için tam bir felaket olmuştur: 287.510 kilometrekarelik toprak kaybedilmiş. Bosna-Hersek ve Kıbrıs gibi yerlerde Osmanlı egemenliği sözde kalmıştır. Balkanlar, Doğu Anadolu ve Girit'te ıslahat yapmak ve yapılan bu ıslahatları Avrupa Devletlerine bildirmek zorunluluğu, buralardaki Osmanlı egemenliğini sarsmıştı. Rusya'ya ödemek zorunda kaldığı savaş tazminatı nedeniyle , devlet büyük bir mali yükün altına girmiş. Planlı bir baskı ve katliam sonucu, kaybedilen topraklardaki Türk nüfusunun göç etmek zorunda kalması, zaten kötü olan ekonomiyi iyice zora sokmuştur.

Antlaşmanın, Osmanlı Devleti ve Balkan devletleriyle sınırlı kalmamış olan etkileri, Avrupalı devletleri de -oluşan yeni statüler neticesinde-, bir takım çıkar çatışmalarının içerisine sokmuştu. Temelinde antlaşmanın ortaya koyduğu statükoya olan hoşnutsuzluk; bunalımlar ve bloklaşmaları beraberinde getirerek, devletleri adım adım I. Dünya Harbine sürüklemiştir.

Bu kadar büyük bir harpte, -savaşın sadece bir cephesi olarak- “Plevne Müdafaası”nın yeri nedir? Neden bir sürü cephede cereyan etmiş bir savaşta, bir müdafaa bu kadar önemli yer tutmuştur? Niçin koskoca bir savaşta bir cephe abideleşmiş ve hala canlılığını muhafaza etmektedir? Plevne'de tarihin en kanlı mücadelelerinin gerçekleşmiş olması mıdır onu “*Büyük*” yapan? Yoksa “Plevne Müdafileri”nin kendilerinden sayıca ve silahça kat be kat üstün bir orduyu her saldırısında yenmiş olması mıdır “Büyük”lüğü?

“Plevne Müdafaası”nı büyük yapan, onun mağlubiyetle biten bir “Zafer” olmasıdır. 10 Aralık 1878’de Gazi Osman Paşa ve kahraman ordusu başarısız “Huruç” girişimi sonrası teslim olurken, ne onlar, ne de dünya savaşın seyrini, bir milletin kaderini değiştirmiş olduklarının farkında değildi. Oysa 145 gün boyunca en kesif Rus ordularına Plevne’de dur diyen müdafiler, Rus ordusunu yıpratarak fiziki ve ruhi olarak zafere olan inançlarını sarsmıştı. Rus Ordusu, üst üste mağlubiyetler alarak, on binlerce askerini kaybetmeden Edirne’ye varmış olsa, hiç şüphe yok ki; 14 Şubat 1878’de İstanbul açıklarına gelen İngiliz Filosu karşısında çekinmeden İstanbul’a girecekti(Ruslar, yıpranmış kuvvetlerine rağmen bir ara girmenin eşiğine gelmiştir.).

Hersek Ayaklanması, Selanik Olayı, Bulgar Ayaklanması gibi, Rusların provake ettiği hadiselerle dünya kamuoyunun gözünde; Avrupa’dan defedilmesi gereken “Barbar Türkler” halini almış olan Osmanlı Devleti, Plevne ve Osman Paşa isimlerinin uyandırdığı hayranlıkla kamuoyunun gözünde aklanmaya başlamıştı. Avrupalının; çocuklarını “Osman” ismiyle vaftiz ettirecek kadar hayranlık beslediği Osman Paşa ve tiyatrolarda sahnelenecek kadar merak edilen “Plevne Müdafaası”, İngiliz hükümetini de muhalefetin baskısından kurtarmıştı. İngiltere’de Gladstone’un yarattığı Türk düşmanlığı, yerini Osman Paşa ve Plevne Müdafaası’na duyulan ilgiye bırakmasa, pek muhtemeldir ki; İngiliz hükümeti, İstanbul’un tarafsız olması koşuluyla Osmanlı Devleti’nin taksimine sıcak bakacaktı.

Plevne Müdafaası’nı zafer yapan sadece Osmanlı Devleti’nin çöküşünü yavaşlatmış olması değildi. Osman Paşa ve askerleri; Rusları, Romanya’dan yardım isteyecek hale düşürerek, Türk milletine zaferlerle dolu tarihlerini hatırlatmıştı. “Plevne Ruhu”, Çanakkale’de, Sakarya’da, Anafartalar’da yanacak olan meşaleyi ateşlemişti. Ratip Tahir Burak’ın ifadesiyle: “... *Türk ve insan kalarak bu topraklarda yaşamak için Plevne’yi, Plevne kahramanlarını unutmamak ve unutturmamak zorundayız*¹.

¹ Ratip Tahir Burak, **Şanlı Plevne**, Ankara, 1950, s. 1

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA. Y..EE.., 1293 B. 02, 44/12

BOA. Y..EE.., 1293 N. 14, 84/76

BOA. Y.. EE.., 1293 Z. 08, 76/50

BOA. İ.. DH.., 1294 Ş. 12, 754/61565

BOA. Y.. EE.., 1293 Za. 05, 80/7

BOA. Y.. PRK. HR.. 1294 N. 10, 1/72

BOA. Y..EE.., 1294 N. 19, 84/102

BOA. MKT. MHM, 1294 N. 04, 482/16

BOA. Y.. EE.., 1294 L. 21, 76/26

BOA. Y.. EE. 1294 Za. 17, 84/106

BOA. Y..PRK.HR.., 1294 Za. 01, 2/1

KİTAPLAR

- Albay Talat, **Plevne Savunması**, (Hazırlayan. Talat Yalazan), Ankara, 1997
- Anderson, M. Smith, **Doğu Sorunu (1774 -1923 Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme)**, (Çeviren. İdil Eser), İstanbul, 2001
- Aral, Sadi Maksudi, **Milliyetçilik Duygusunun Sosyolojik Esasları**, İstanbul, 1955
- Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, 1997
- Balkan, A. Kadri, **Plevne Müdafaası ve Gazi Osman Paşa**, Balıkesir, 1952
- Burak, Ratip Tahir, **Şanlı Plevne**, Ankara, 1950
- Cevdet Paşa, **Tezakir**, (Hazırlayan. Cavid Baysun), Ankara, 1991
- Stephen, Crane, **Great Battles of The World**, Montana, 2005
- Danişmend, İ. H., **Osmanlı Tarihi** Kronolojisi, C.1, IV, İstanbul, 1971
- Drury, Ian, **The Russo- Turkish War 1877**, Oxford, 2002
- Driault, Edouard de, **Şark Mes'elesi, Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar**, (Çeviren. Nafiz) (Yayına hazırlayan. Emine Erdoğan), Ankara, 2003
- Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Reşid, **1293 Seferi Avrupada**, İstanbul, 1226
- Furneaux, Rupert, **Tuna Nehri Akmam Diyor**, (Çeviren. Şeniz Türkömer, Derin Türkömer), İstanbul, 2005
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Sergüzeşt – i Hayatımın Cild – i Sanisi**, İstanbul, 1328
- Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Türk Asker Büyükleri ve Zaferleri Serisi No: 6, **Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması(Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunması ve Türk Askerinin Kahramanlık Destanı)**, Ankara, 1982

- Goltz Paşa, Von Der, **Plevne**, (Çeviren. Miralay Mehmet Tahir), Dersaadet, 1316
- Gürsel, Haluk, **Tarih Boyunca Türk – Rus İlişkileri**, İstanbul, 1968
- Herbert, William Von, **Plevne Müdafaası**,(Çeviren. Nurettin Artam), Ankara, 1944
- Hülagü, Metin, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1993
- Hüseyin Raci Efendi, **Zağra Müftüsünün Anıları (Tarihçe-i Vak'a-i Zağra)**, (Hazırlayan. Ertuğrul Düzdağ), Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser No:24
- İbrahim Edhem, **Plevne Hatıraları, Sebat ve Gayret Kıyametten Bir Alamet**, (Hazırlayan. Seyfullah Esin), İstanbul, 1979
- Karal, E. Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. V, VIII, Ankara, 1988
- Kalelizade, **Pevne** , İstanbul, 1932
- Karateke, Hakan T. , **Padişahım Çok Yaşa/ Osmanlı Devletinin Son yüzyılında Merasimler**, İstanbul, 2004
- Kirazlı, M. - Hüsrevoğlu, A., **93 Harbinde Plevne Müdafaası ve Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1982
- Kocabaş, Süleyman, **Avrupa Türkiyesinin Kaybı ve Balkanlarda Panslavizm**, İstanbul, 1986
- Kohn, Hans, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, (Çeviren. A. Oktay Güner), İstanbul, 1983
- Kurat, A. Nimet, **Rusya Tarihi**, Ankara, 1948
- Kurat, Y. Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara, 1986
- Mahmud Celalettin Paşa, **Mir'at-ı Hakikat**, (Hazırlayan. İsmet Miroğlu), İstanbul, 1983
- Meram, A. Kemal, **Türk – Rus İlişkileri Tarihi**, İstanbul, 1969
- Osman Nuri, **Abdülhamid-i Sani ve Devri Saltanatı**, İstanbul 1327
- Osman Senai, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul 1317

- Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, 2003
- Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, C. VII, İstanbul, 1983
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih**, Ankara, 2001
- Sedes, Halil, **1877- 1878 Osmanlı - Rus ve Rumen Savaşı**, C. II, X, İstanbul, 1936
- Sertoğlu, Murat, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1954
- Shaw, Bernard – E. Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C. II, İstanbul, 2000
- Süer, H. Hikmet, **1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi**, Ankara, 2004
- Süleyman Paşa, **1293 Türk-Rus Muharebesi Hakayıkından**, İstanbul, 1324
- Şahin, Turhan, **Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi**, Ankara, 1987
- Şapolyo, E. Behnan, **(Türk-Rus Savaşları Tarihi) Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası**, İstanbul, 1959
- Uçar, Nail, **Gazi Osman Paşa ve Plevne**, İstanbul, 1978
- Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789 - 1999)**, Ankara, 2000
- Uçarol, Rifat, **Gazi Ahmet Muhtar Paşa(Askeri ve Siyasi Hayatı)**, İstanbul, 1989
- Uluçay, M. Çağatay, **Gazi Osman Paşa**, İstanbul, 1959
- Uzunçarşılı, İ. H., **Osmanlı Tarihi**, C. V, Ankara, 1956
- Ünal, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi**, C. I, Ankara, 2001
- Volkan, V. D. – Itzkowitz, Norman, **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, İstanbul, 2002
- Topçu kaymakamlarından M. Emin, **Plevne Kahramanlarından Miralay Yunus Bey**, (Milli Kütüphane, Ankara)
- Tuncer, Hüner, **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)**, Ankara, 2003

- Turan, Mustafa, **Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları**, Ankara, 2005
- Yücebaş, A. Hilmi, **Gazi Osman Paşa ve Plevne**, İstanbul, 1943

MAKALELER

- Alpmansü, Yusuf, “1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı’nda İlginç Bir Devre”, **Askeri Tarih Bülteni**, S. 17, Ankara, 1984
- Akad, M. Tanju, “Çarlık Rusyası”, **Popüler Tarih**, S. 64, (Aralık 2005), İstanbul, 2005
- Boldur, Aleksandr V. “Plevna”, s. 679, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, (Or. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı), İstanbul, 1979
- Çelik, Kemal, “Gazi Osman Paşa, Yaşadığı Devrin Siyasi, Askeri, Sosyal ve Ekonomik Olayları ve Bu Olayların O’nun Siyaseti Üzerindeki Etkileri”, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Gencer, Mustafa. “1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nde Alman Basınına Göre; Plevne’den Berlin Konferansı’na Osmanlı Devleti”, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Jesseup, E. John. “Contemporary Western Perceptions Of The events Surrounding The Russo-Ottoman War Of 1877-1878”, **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Kazıyev, Şapı, “Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk-Rus Savaşları” **Osmanlı**, Ankara, 1999
- Köse, Osman, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, **Osmanlı**, C. I, Ankara, 1999

- Kurat, A. Nimet, "Panslavizm", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XI (2. - 4. sayılardan ayrı basım), Ankara, 1953
- Kurat, Y. Tekin, "1877- 78 Osmanlı – Rus Harbinin Sebepleri", **Belleten**, C. XXVI, S. 103 (Temmuz 1962'den ayrı basım), Ankara, 1962
- Küçük, Mustafa, "Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devletinin Siyasi Vaziyeti", **Osmanlı**, C. II, Ankara, 1999
- Miralay Talat, "Plevne Müdafaası", **Mecmua - yı Askeri** (Tarih Kısmı), no: 66, S. 7, İstanbul, 1927
- Oreshkova, Svetlana, "Rus-Osmanlı Savaşları: Sebepler ve Bazı Tarihi Sonuçlar" **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Pollmann, Ferenc. "The Defence Of Plevna In 1877 and It's Impact On The Hungarian Home Affairs", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Saray, Mehmet, "Balkankarda Rus Yayılması, Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. XIII (1983 – 1987), İstanbul, 1987
- Saray, Mehmet, "Rusya'nın Asya'da Yayılması", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 10 – 11, İstanbul, 1981
- Tokgöz, Erdinç, "19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Tugay, E. Fuat, "1877-78 Türk - Rus Savaşından Sonra Balkanlarda Durum", **Belleten**, C. XXXVI, S. 141(Ocak 1972'den ayrı basım), Ankara, 1972
- Uçarol, Rifat, "Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı" **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004

- Uluğ, Naşit. "Gazi Osman Paşa", **Hayat Tarih Mecmuası**, S. 4, İstanbul, 1973
- Ünal, Osman, "Hiçbir Taktik Başarı Stratejik Yanlışı Düzeltmez (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi)", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004
- Zlateva, Anka."Osman Paşa At Plevne İn 1877 According To The unpublished Archive Records Of Alexander Liudskanov- Former Bulgarian Minister", **I. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi(1833-1900) Sempozyumu Bildirileri**, Tokat, 2004

EKLER

EK 1

BOA. Y..EE.., 1293 B. 02, 44/12

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Particulero

Son Excellence

Safvet Pacha

Ministre des Affaires étrangères.
ConstantinopleEhem S.
~~~~~

نصحت

مردود و بی کسب و کار
واقع اولاً امر و تشا و جناب امضا و لری او درین مورد و ما سخایه سنبل و سیب کنا به تعبیر و بیچاره اولاً غریب
مبادی و تفصیل در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
برخیه اولی و در این مورد و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
ایستادیم و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
اولی و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
حال و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
طوفی و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
فصل و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
برای و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
افز و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
اینکه و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
مقتضی و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
قوای و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
جمع و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
عاجز و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
قرار و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده
جناب و در این باب که در کتب است برادر اعزام اولی و از آنجا که در این حقیقت مقدم طوفی و از هفتاد و یازده

EK 2
BOA. Y..EE..., 1293 N. 14, 84/76

نظام نظارت جلیبه خاصه / ه لریه اوله ای تاریخید یارس سفارت سینه سندیه مورود غولقانه

عبدالکمال
خان

نظاره جلیبه خاصه

تحریر اوله ای

موتوره الکلم بر داند و بر دیک معلومه نظار یسن غولقونک بر قطعه غولقانه عمومی اوزریه دول تحایه سلفت سینه
بلایه و شرط بر قاج هفتک بر سارک تکلیف اتمک و بر تکلیفک جانب با عیالیه قبول اوله ای حاله بزی که دالیه
بر افخه وار و بر سدر به تملک بر اتفاده یار لریه ممکنه دکل ابرده و قسری کورنگ و دکنده بزرگ مهر
یاشقه کور و طور مانع در رای عاقلانه کوره دول تحایه طرفه با عیالیه بویورک بر تکلیف دفعه قطعا
در ارضیه برده صد بنانه و قوه صوغ بولناه بالجمده اجنبی کورکلوری اضایه اولومه و همی اوله ای بکیده کورکلوری
اوله در دهان صدیه تقاضی منع اجمیه صد سواحه تقاضی فائمه کی دول شار الاحجی بادی اضطراب ارضیه
بعضه شرط محقه و منفصله ابر عقد سارک اوله بید جلدک کند و لریه بیانه بویورک دها مناسب اولور

EK 5
BOA. Y.. EE., 1293 Za. 05, 80/7

[illegible]

EK 7
BOA. Y..EE., 1294 N. 19, 84/102

...

...

EK 8

BOA. MKT. MHM, 1294 N. 04, 482/16

فقه عجم فواید از فقه محمدی برهمنیه توافق شده

یعنی فقه دشمه طریقه تحت مهره: انجید اوراند برعلی نهنگه در بوندین
 درخاراند رفته خونه خونه منقطع اورین معلوم شیرین برعاج طرف دلاورانه
 تجلیانه برقت تعضیه اجاید عمل نمکدان بوندین عالی نهنگه در استخوانه
 هم کفیه فقهانه منتظرانه درخاراند بوندین نک تخلیه ایم اوراند برخورد
 دیگر موقع لطف فقه دشمه برکه رها غلبه ایستوار اینه مظهر کمالیه
 مظهر اینه دیک اورانه رعبه رعبه هر پنج درمده رتبه چاره فایده فقی
 محققه کی برنجه نه تقضای غیث و بیان قیامه ای اورانه ببول افغان
 بریه فقی درکاره اولاً تیارین حصول نتیجه سی الهف ایه دره مستعار

EK 9

BOA. Y.. EE., 1294 L. 21, 76/26

بونو ارجونک نیاج اولدی دقایق و لوارم ساره نك ارخا اسبانك آهانه وکيه نایه اداره سی مکله اولدی هفتده و هفت طایفه
 ایچیه و قیله ایجا قدر عسکر قیله بیلک امکا ندره ندره بیلک بونو بونو نون اولدره دیو بود طویر سیار طویر اولدی قوشم بونو
 باورده ایدر کونده بونو عسکرلر بار اولدی هفت بار رهات و لوارده ایدر و نفع مکله اولدی یارک اولدره و اندان قدر ندره دیو ندره سی نایه
 واروی مذکور ایم اها اسطیاب بیدیرن اور خایه جینه و با هو و نیسیا یوکل دیو بر بونو رجعت اولدی هفت و ساطط و بیلک و بیلک
 و ندره قاری قیله ندره
 بونو اولدره ندره
 و هفت طایفه اولدی ندره
 اسطیاب و ندره
 ندره
 اسلام سیک دیو بونو هفت ایدر بونو اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی اولدی
 اعلامه اولدره دیو اسلام ندره
 عجه اها اسلام ندره
 ندره
 طویر بونو ندره
 اولدی ندره
 مکله ایچ ندره

۹۱۱

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

EK 11
BOA. Y..PRK.HR., 1294 Za. 01, 2/1

مقام نفع رجبیه حاجیه ی کانونه اولیای نایبیم و بان سفارتیه سنده وارد اولیای نفع اقام نک ترجمه سید

(فردینوسی اوزریشیه) نام غزنه بواقعی نفع سنده دوبر که «روسیه لومعهه یا سنا حضرت بیک بر حیره زمانه بچیده دهان حیره سی بونیمه جرم
ونیمه حله ایوکنده بلونیه هر طرفه بجوم ایمله نفع ایمله»
مقام نفع رجبیه حاجیه ی کانونه اولیای نایبیم و بان سفارتیه سنده وارد اولیای نفع اقام نک ترجمه سید

در تیره سکا در سه فوجی نفع اقام دولتی سینه باده اولیای و تعلیمات علیه اصفهان ری بوجیم بکرت کوندر بیلده مغر بکرتیسته سینه سینه ی خلیلی و در کیم
طرفه حاجیه مصلحه ایمله ایمله
«روسیه اردوسه بیک حیره و خاثر و مهمات وارد روسیه دیر کوندر بیک امدادک دوچار اولیای نایبیم بکرتیسته بیک کسلیک برهیه ط اردوسه
«ترتیب اولیای مهمات حیره رطوبته لایقیم محافظه اولیای نفع سنده و علی الخصوص جنرال زبرمانک اردوسه کی حیره اولیای نایبیم کوندر جنرال
«نظم به خسته ایمله بیه قوماندا ایستدیم مشغول اولیای روسیه بلونیه نک تسلیم اولیای حیره ملاطیفه غارتی عثمانیه بکرتیسته بیک اردوسه بیک ایمله بجوم لازم
«کلاسه نایبیه اتحاد ایمله بولر طونه اوزریشیه کی کیر طرافتیه مباشرته اولیای روسیه بجومی یا سنا نک جروکانه بیک ریام خوف و کوی
«ایمله بولر»

مقام نفع رجبیه حاجیه ی کانونه اولیای نایبیم بر لبه سفارتیه سنده وارد اولیای نفع اقام نک ترجمه سید

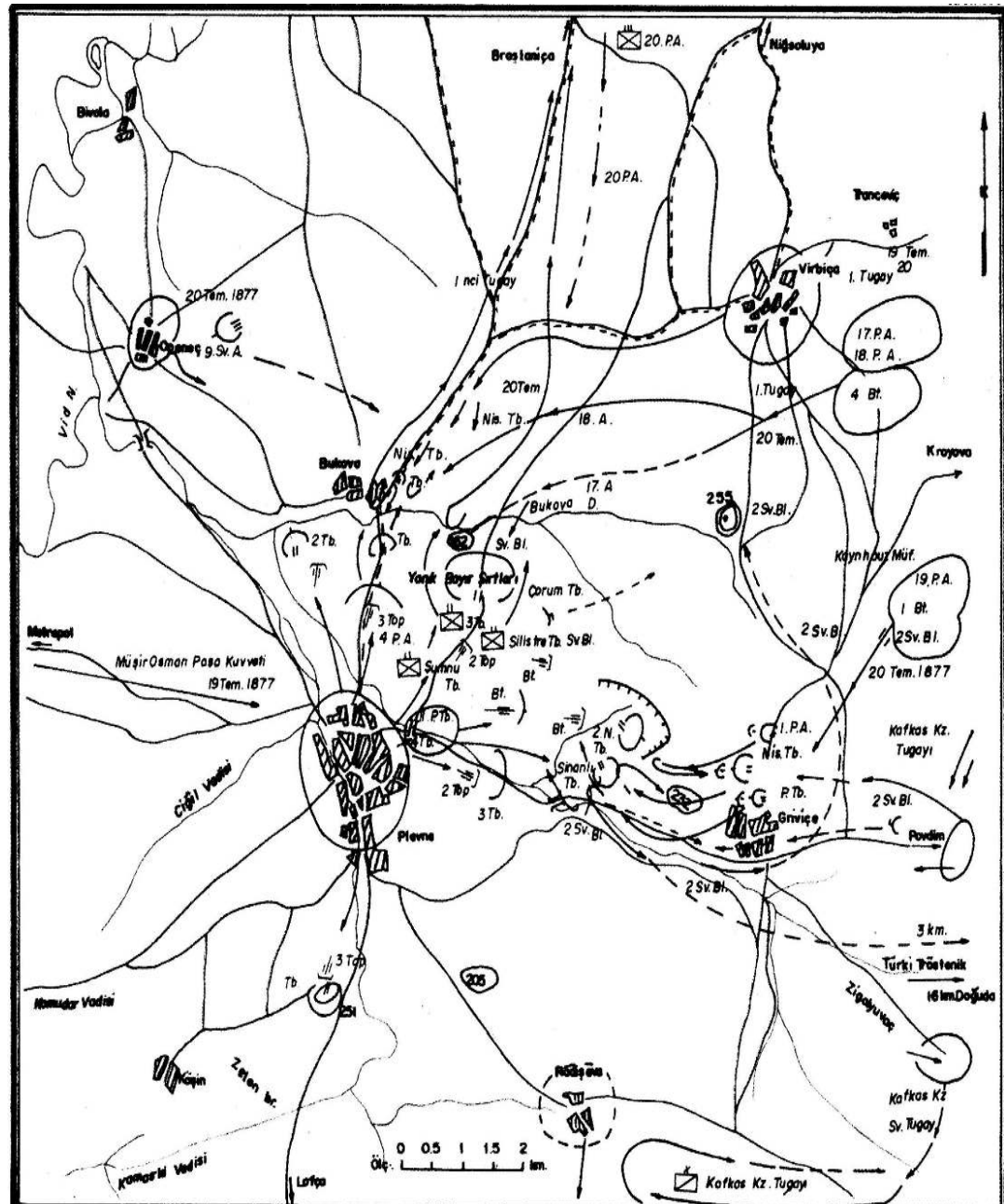
غزنه لرنک نفع اقام بلونیه نک بر قاج ایمله بچیده دهان حیره سی بونیمه روسیه اردو کاهنجی جرم ونیمه حله ایوکنده هر طرفه بجوم ترتیب
اولیای

مقام نفع رجبیه حاجیه ی کانونه اولیای نایبیم بر لبه سفارتیه سنده وارد اولیای نفع اقام نک ترجمه سید

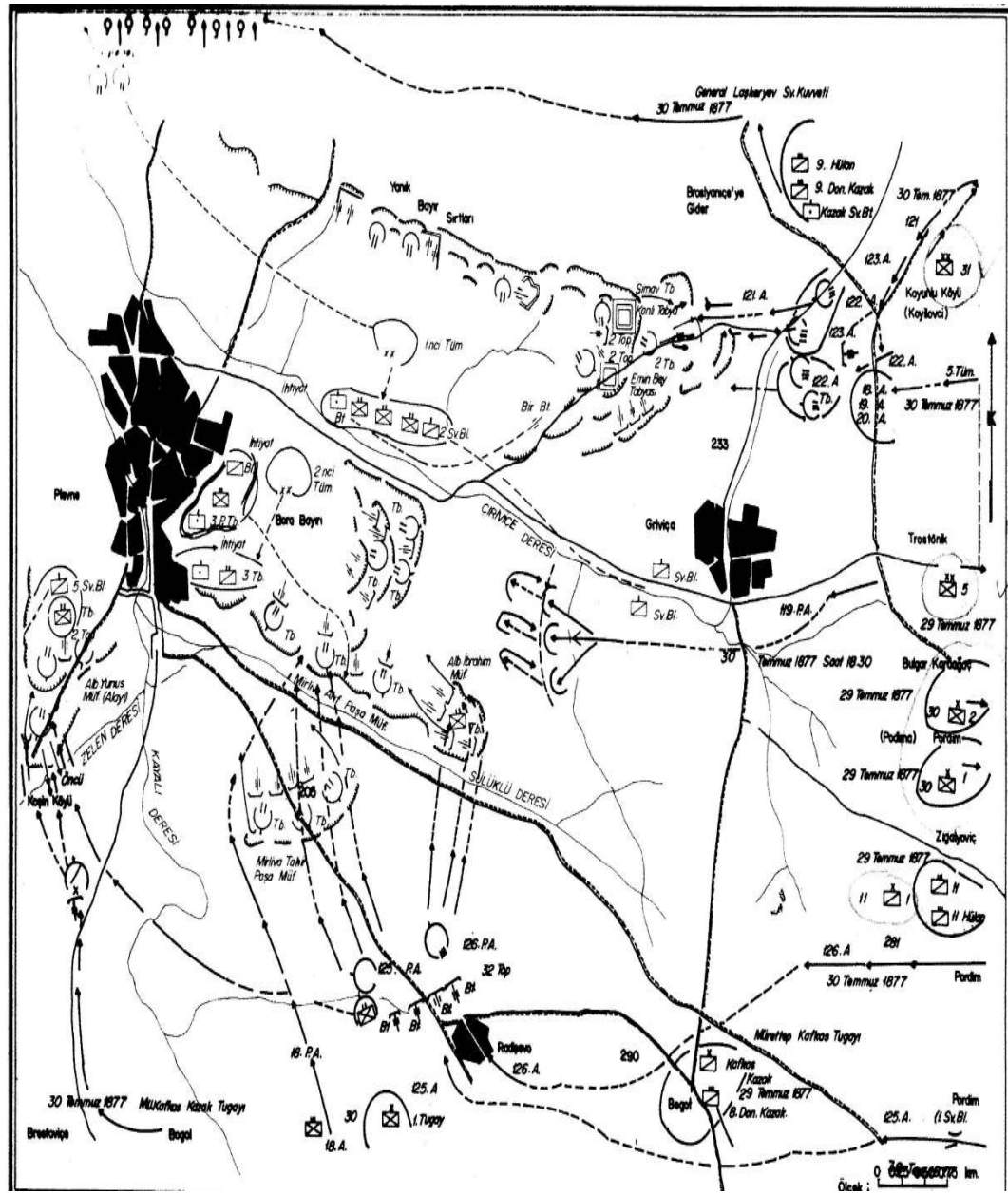
ارنت افندی سیدی قرونتا دده کسبه ایمله نفع اقام بکرتیسته بیک ایمله بجوم ایمله بکرتیسته بیک ایمله بجوم ایمله بکرتیسته بیک ایمله بجوم
وقوع ایمله

HARİTALAR

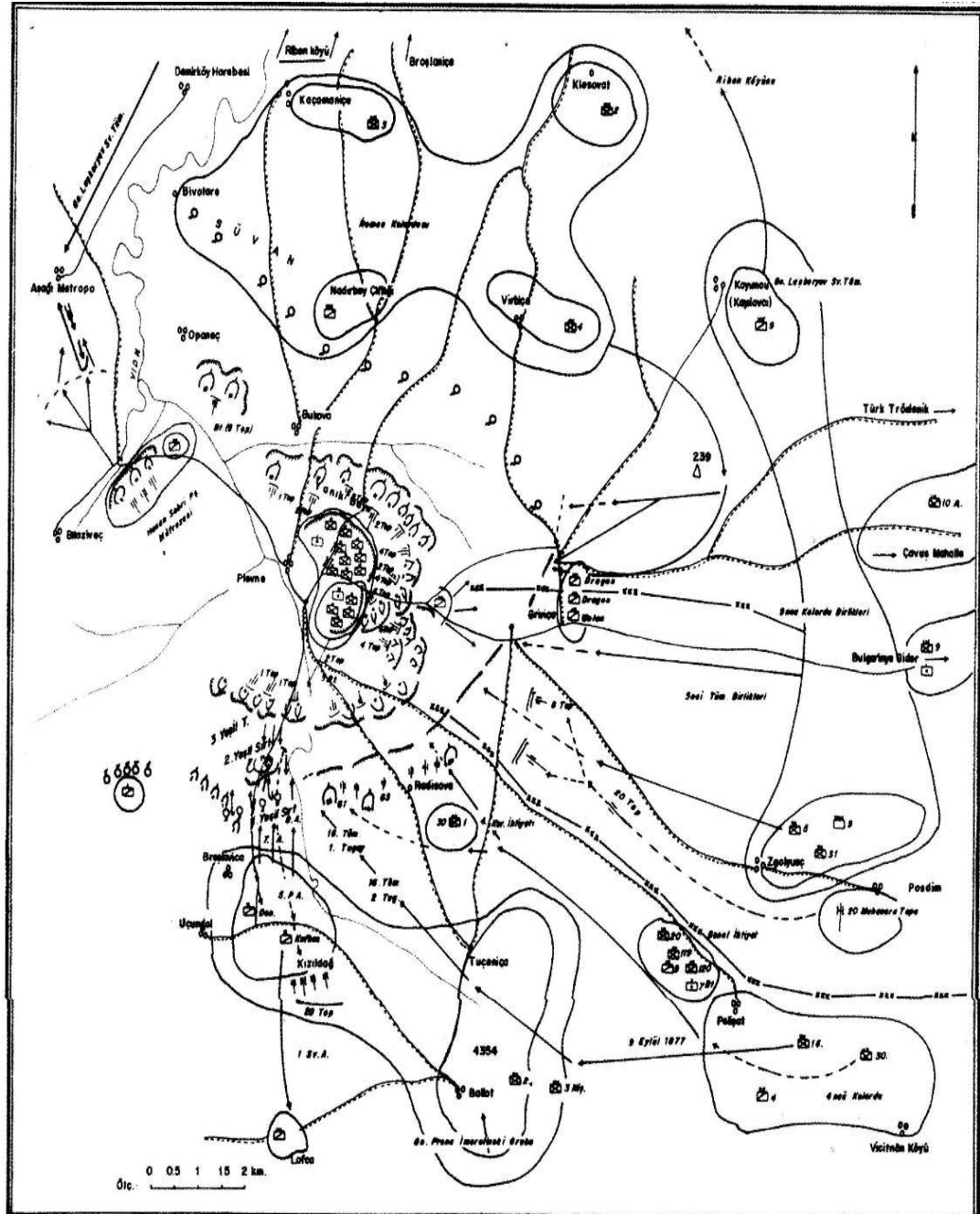
I. PLEVNE MUHAREBESİ

II. PLEVNE MUHAREBESİ

III. PLEVNE MUHAREBESİ

ÖZET

1877 - 1878 Osmanlı - Rus Harbi ve bitiminde imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin parçalanma ve dağılma merhalelerinden en önemlisini teşkil eder. 1853-1856 Kırım Harbi'nde aldığı yenilgi üzerine bir müddet yayılcı politikasına ara veren Rusya, bir süre sonra Osmanlı Devleti'ni parçalamak hevesine tekrar kapılmıştır. Balkanlar'da uyguladığı Panslavizm propagandalarının bir sonucu olarak başlayan: Hersek Ayaklanması, Bulgar Ayaklanması ve Sırp, Karadağ - Osmanlı Savaşı'nı bahane ederek, 23 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaşın ilanı ile birlikte Ruslar, Romanya üzerinden Balkanlara ve Kafkaslardan Doğu Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlamışlardır.

Savaş ilan edildiğinde Vidin'de bulunan Osman Paşa, 13 Temmuz 1877'de 12.000 kişilik ordusuyla Vidin'den hareket ederek, 19 Temmuz 1877 tarihinde Plevne'ye varmıştır. Plevne'de Rus ve Osmanlı kuvvetleri arasında; 20 Temmuz 1877, 30 Temmuz 1877 ve 7-12 Eylül 1877 tarihlerinde üç büyük muharebe meydana gelmiştir. Bu muharebelerde Osman Paşa, kendisinden sayıca ve silahça çok üstün olan Ruslara ağır kayıplar verdirerek, Balkanlar'daki Rus ilerlemesini durdurmuştur. Aldıkları ağır mağlubiyetler üzerine Ruslar, Plevne'nin bir hücumla alınamayacağına karar vererek, kasabayı kuşatmışlardır. 28 Ekim 1877'de başlayan kuşatma, Osman Paşa'nın -her hangi bir yardım alamaması üzerine- 10 Aralık 1877 tarihinde giriştiği kuşatmayı yarma girişimine kadar devam etmiştir. Osman Paşa'nın 10 Aralık 1877'de giriştiği hareket başarısız olunca, 30.000'e yakın Osmanlı Askeri teslim olmak zorunda kalmıştır.

Osman Paşa, Rusları Plevne önlerinde, 145 gün boyunca tutarak 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Harbi'nin seyrini değiştirmiştir. Plevne Müdafası savaşın yalnızca bir cephesinde cereyan etmiş olmasına rağmen, Rusları fiziki ve ruhi bakımdan yıpratmış gibi, Avrupa devletlerinin savaşa bakışını da değiştirmiş, dolayısıyla Rusların İstanbul üzerine girişeceği bir hareketi engellemiştir.

ABSTRACT

Berlin Treaty, which was signed at the end of Ottoman-Russian War(1877-1878) has been regarded as one of the key factors which let to the collapse of Ottoman Empire. After its defeat in Kırım war, Russia left its policy for domination just for a while. However, very soon, Russia started to stimulate his former policy concerning its will to divide the Ottoman Empire. As a result, Russian declared war against the Ottoman Empire in 1877 trying to justify the war with Hersek and Bulgarian Revolts and the war between the Ottoman Empire and Serbian and Montenegro with the beginning of the war. Russians started to enter through the Balkans over Romanian and eastern Anatolia over Caucasus.

Osman Pasha, who was in Vidin when the war was declared, arrived in Plevne(Plevna, Pleven) in 19 July, 1877. In Plevne, there occurred 3 important wars in 20 July 1877, 30 July 1877 and 7-12 Sept 1877. In these wars, Osman Pasha achieved to have the Turkish army counter attack the Russians, thereby stopped the Russian progress in the Balkans. After this incident, the Russians decided to besiege the town in 28 Oct 1877. The Russian attack to besiege produced its results and 30 000 Ottoman soldiers had to surrender due to the lack of support and assistance from the Empire.

Osman Pasha changed the course of 1877-1878 Ottoman-Russian War, since he managed to stop Russians for 145 days. Plevne counter attack (or protection) gave a harm to Russians physically and psychologically. It also influenced European countries point of view concerning the war and as a result it prevented Russians possible attacks to İstanbul.